

आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, २०७६

(कक्षा ६-८)

अनिवार्य विषयहरू

आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम (कक्षा ३-८), २०७६

नेपाल सरकार

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

सानोठिमी, भक्तपुर

नेपाल सरकार

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

सानोठिमी, भक्तपुर

आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, २०७८

(कक्षा ६-८)

अनिवार्य विषयहरू

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

प्रकाशक : नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

(नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको मिति २०७७।०।१५ को
निर्णयअनुसार स्वीकृत)

© पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

प्रथम संस्करण : वि.सं. २०७९

प्रावक्तव्यन

विद्यालय तहको शिक्षालाई बढी उद्देश्यमूलक, व्यावहारिक, समसामयिक एवम् सान्दर्भिक बनाउने अभिप्रायले पाठ्यक्रम परिमार्जनको कार्य निरन्तर भइरहेको छ । यसै सन्दर्भमा शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी तथा विज्ञहरूबाट प्राप्त राय सुझाव, ज्ञान, विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तन र स्थानीय आवश्यकता तथा विश्वव्यापी सन्दर्भबिच सन्तुलनको आवश्यकतालाई समेत दृष्टिगत गरी विद्यालय शिक्षा कक्षा ६-८ का लागि २०६९ मा विकास गरी लागु गरिएको पाठ्यक्रममा समसामयिक परिमार्जन गर्नु आवश्यक देखिएकाले आधारभूत शिक्षाअन्तर्गत कक्षा ६-८ को यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो । विश्वमा भएका नवीनतम शैक्षिक परिवर्तन एवम् नेपालको वर्तमान सन्दर्भ र स्थानीय आवश्यकतालाई दृष्टिगत गरी बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुऱ्याउने, सामाजिक न्याय प्रवर्धन गर्ने र राष्ट्र निर्माणका लागि सक्षम तथा प्रतिस्पर्धी नागरिक विकास गर्ने लक्ष्यसहित राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले निर्दिष्ट गरेका सिद्धान्त तथा विद्यालय शिक्षाको मार्गचित्रमा आधारित भई आधारभूत शिक्षा कक्षा ६-८ को यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको छ ।

राष्ट्र प्रेम र लोकतन्त्रमा विश्वास गरी राष्ट्रियताको संरक्षण र संवर्धन गर्ने, अधिकार र कर्तव्यको पालनासहित स्वतन्त्रताको सम्मान गर्ने, सामाजिक र प्राकृतिक बातावरणप्रति सचेत भई मानवीय मूल्य र मान्यताअनुकूल व्यवहार गर्ने कर्तव्यनिष्ठ नागरिक उत्पादन गर्ने उद्देश्यका साथ अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास र नेपालको अनुभव, नेपालको सिकाइ सहजीकरणको अभ्यास, शिक्षकको उपलब्धता र पेसागत विकासलगायतका सन्दर्भको विश्लेषण गरी आधारभूत शिक्षा कक्षा ६-८ मा नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित, विज्ञान तथा प्रविधि, सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा, स्वास्थ्य शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला विषयका पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ । कक्षा ६-८ मा समावेश गरिएको मातृभाषा र स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम छनोट तथा विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने दायित्व सम्बन्धित स्थानीय तहको हुने छ । शिक्षक, विशेषज्ञ तथा विज्ञहरूको सहभागितामा सञ्चालन गरिएका विभिन्न कार्यशालाका माध्यमबाट विकास गरिएको मस्तौदामा विभिन्न विषय समितिबाट प्राप्त सुझावहरूलाई समेत आधार मानी परीक्षणसमेतका आधारमा यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको हो । यसमा पाठ्यक्रम परिमार्जनको सन्दर्भ तथा औचित्य, पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जन प्रक्रिया, शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य, विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना, विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचनालगायतका पक्ष समावेश गरिएको छ । यसमा सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया, विद्यार्थी मूल्याङ्कन, माध्यम भाषाको छनोट र पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन, परिमार्जन तथा सुधारको प्रक्रियालगायतका पक्ष समावेश गरिएको छ ।

यो पाठ्यक्रम तयार गर्ने क्रममा महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउनु हुने नीति निर्माता, विज्ञ तथा विशेषज्ञ, शिक्षाविद्, प्राच्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी एवम् सम्बन्धित सरोकारबालाहरूप्रति पाठ्यक्रम विकास केन्द्र हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछ । यो पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाई बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्ने कार्यमा सम्बद्ध सबैबाट सक्रिय योगदानको अपेक्षा गरिएको छ । विद्यालय शिक्षाको यो पाठ्यक्रम गतिशील दस्तावेज भएकाले यसमा सुधार तथा परिमार्जन गर्दै अझ प्रभावकारी बनाउनका लागि यो केन्द्रले पाठ्यक्रम प्रयोगकर्तालगायत सम्बन्धित सबैबाट निरन्तर रचनात्मक सुझाव प्राप्त हुने अपेक्षा गरेको छ ।

वि.सं. २०७९

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

विषयसूची

क्र.सं.	विषयसूची	पृष्ठसङ्ख्या
१.	पाठ्यक्रमको परिचय तथा संरचना	१
२.	नेपाली	१५
३.	English	६९
४.	गणित	९३
५.	विज्ञान तथा प्रविधि	१४३
६.	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	२५९
७.	स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला	३४९

पाठ्यक्रमको परिचय तथा संरचना

१. परिचय

राष्ट्रको शिक्षा नीति तथा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपले मार्गनिर्देश गरेको शिक्षाको लक्ष्य तथा प्रक्रियाअनुरूप शिक्षा पद्धति सञ्चालनको मूल आधारका रूपमा पाठ्यक्रम रहेको हुन्छ। विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रमले निश्चित कक्षा वा तहको अध्ययन पूरा गरेपछि विद्यार्थीले हासिल गर्ने सक्षमता र ती सक्षमता हासिल गर्नका लागि विषयगत रूपमा प्राप्त गर्नुपर्ने सिकाइ उपलब्धि निर्धारण गर्दछ। पाठ्यक्रमले अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिका लागि सिकाइ विधि तथा प्रक्रियाको प्रयोग र विद्यार्थीमा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धिहरू प्राप्तिको सुनिश्चिततालाई मार्गदर्शन गर्दछ।

यस पाठ्यक्रममा सिकारुले हासिल गर्नुपर्ने सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धि र ती सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिका लागि आवश्यक विषयवस्तुलगायत सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक निर्देशनसहितको सिकाइ योजनाका रूपमा बालबालिकाको सिकाइलाई मार्गदर्शन गर्न आवश्यक पर्ने तत्त्वहरू समावेश गरिएको छ। यसमा विद्यार्थीका पूर्व सिकाइ अनुभव, उसको परिवेश तथा पृष्ठभूमि, रुचि र क्षमतासहित बर्तमानको आवश्यकता आकलन गरी उनीहरूले हासिल गर्नुपर्ने ज्ञान, सिप, अभिवृत्तिसहितका सक्षमताहरू समेटिएको छ। त्यसै गरी यसमा पाठ्यक्रम कार्यान्वयन योजना तथा पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गरी समसामयिक सुधार तथा परिमार्जनका लागि मार्गनिर्देश गरिएको छ।

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले निर्दिष्ट गरेका सिद्धान्त तथा आधारलाई विचार गरी आधारभूत तहअन्तर्गत कक्षा ६-८ को यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ। यो पाठ्यक्रम शैक्षिक वर्ष २०७७ मा कक्षा ६ मा परीक्षण गरी परीक्षणबाट पृष्ठपोषणका आधारमा आवश्यक परिमार्जनसहित शैक्षिक वर्ष २०७८ देखि देशभर कार्यान्वयन गर्ने गरी राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषदले मिति २०७७।०।।।।। मा पाठ्यक्रम स्वीकृत गरेको हो। आधारभूत तह (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम, २०७६ को यस दस्तावेजमा पाठ्यक्रम परिमार्जनको सन्दर्भ तथा औचित्य, पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जन प्रक्रिया, पाठ्यक्रम विकासमा अवलम्बन गरिएका सिद्धान्तहरू उल्लेख गरिएको छ। त्यसै गरी यस पाठ्यक्रममा शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य, विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना, विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना, आधारभूत शिक्षाका तहगत सक्षमता (कक्षा ६-८) समावेश गरिएको छ। यसमा सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया, विद्यार्थी मूल्याङ्कन, माध्यम भाषाको छनोट, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन योजना तथा पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन, परिमार्जन र सुधारको प्रक्रिया पनि समावेश गरिएको छ।

२. पाठ्यक्रम परिमार्जनको सन्दर्भ र औचित्य

पाठ्यक्रमको विकास, परिमार्जन तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो । अध्ययन अनुसन्धानका नतिजाहरू, विद्यार्थी, शिक्षक तथा अभिभावकहरू, विभिन्न सङ्घसंस्था र पेसासँग आबद्ध सङ्घ सङ्गठन, राजनीतिकर्मी, सूचना तथा सञ्चार माध्यम र नागरिक समाजबाट पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक बनाउन सकारात्मक सल्लाह तथा सुझाव प्राप्त हुँदै आएका छन् । त्यसै गरी ज्ञानको विस्तार तथा सिर्जना, प्रविधिमा आएको परिवर्तन, राजनीतिक, सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रमा आएको परिवर्तन, विद्यार्थीहरूमा विकसित हुनुपर्ने सिपहरूलगायत आजको प्रतिस्पर्धात्मक विश्वको आवश्यकतालाई विचार गरेर पाठ्यक्रममा समयानुकूल परिमार्जन गर्नु आवश्यक छ । यही आवश्यकतालाई दृष्टिगत गरी विद्यालय तहको लागि विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ तयार भएको छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपले सिकाइलाई जीवनोपयोगी र समयसापेक्ष बनाउन पाठ्यक्रम परिमार्जनको आवश्यकता औल्याएको सन्दर्भमा आधारभूत तहअन्तर्गत कक्षा ६-८ का लागि यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ । नेपालमा विद्यालय तहको पाठ्यक्रम परिमार्जन यसरूपमा गर्नुका औचित्य निम्नअनुसार छन् :

- (क) लामो समयदेखि सामान्य अद्यावधिक गर्नेबाहेक पाठ्यक्रमका सिद्धान्त, मान्यता, स्वरूपलगायत शिक्षाका उद्देश्यसमेतलाई पुनरबलोकन गरी पाठ्यक्रम परिमार्जन नभएको सन्दर्भमा सामयिक विषयवस्तु समावेश गर्ने
- (ख) नेपालको लोकतान्त्रिक सङ्घीय गणतन्त्रले लक्षित गरेको विकास, समता, स्वतन्त्रता र स्वाभिमानको अभिवृद्धिमा सहयोग पुऱ्याई जिम्मेवार र सदाचारी नागरिक तयार गर्ने
- (ग) ज्ञान, विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास र विस्तारले सिर्जना गरेका अवसर तथा चुनौतीहरूसापेक्ष विश्वव्यापीकरणको माग र स्थानीय सन्दर्भको सन्तुलनसहित स्थानीय आवश्यकताको सम्बोधन गर्ने
- (घ) व्यवहारकृशल सिपहरूलाई सिकाइ प्रक्रियामा एकीकृत गरी पाठ्यक्रममा ती सिपहरूसँग सम्बन्धित सक्षमताहरू उल्लेख गरी सिकाइलाई जीवनसापेक्ष बनाउन
- (ङ) सिकाइका नवीनतम सिद्धान्त, विधि तथा प्रक्रियाहरू प्रयोग गरी सिकाइलाई बालकेन्द्रित बनाई बालबालिकाको रचनात्मक क्षमता विकास गर्ने
- (च) विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको अभिन्न अड्नाका रूपमा विकास गरी प्रत्येक विद्यार्थीको न्यूनतम सिकाइ सुनिश्चित हुने गरी सिकाइस्तर बढिका लागि सहयोग पुऱ्याउन

३. पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जन प्रक्रिया

विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानहरूका सम्बद्ध सुझाव, ज्ञान, विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तन र समाजको आवश्यकता तथा अपेक्षाको विश्लेषणसमेतका आधारमा यस पाठ्यक्रमको विकास प्रारम्भ गरिएको थियो । यस क्रममा विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले निर्दिष्ट गरेका मान्यता तथा सिद्धान्तहरूलाई आत्मसात् गरिएको छ । आधारभूत तह (कक्षा ६-८) को यो पाठ्यक्रम विकासमा निम्नलिखित प्रक्रिया अवलम्बन गरिएको थियो :

- (क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले विद्यालय तहको पाठ्यक्रम परिमार्जनको आवश्यकता देखाएको सन्दर्भमा उबत प्रारूपले प्रस्तुत गरेको पाठ्यक्रमको संरचना तथा आधारभूत सिद्धान्तमा आधारित भई पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो ।
- (ख) पाठ्यक्रम विकास केन्द्रका सम्बन्धित विषय समिति तथा विषयगत शाखाहरूले प्राप्त सुझाव तथा आफ्नो अध्ययन तथा अनुभवमा आधारित भई पाठ्यक्रम सुधारका लागि पहिचान गरेका पक्ष तथा क्षेत्रहरूलाई समेत आधार मानिएको थियो ।
- (ग) स्थलगत अध्ययन, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक तथा अन्य सरोकारबालाहरूबाट प्राप्त र अन्य विभिन्न माध्यमबाट पाठ्यक्रम विकास केन्द्रलाई प्राप्त भएका रायसुझावलाई समेत विश्लेषण गरिएको थियो ।
- (घ) सम्बन्धित विषय समिति, शिक्षक तथा विशेषज्ञहरूको संलग्नतामा विभिन्न विषयक्षेत्रमा विद्यार्थीले हासिल गर्नुपर्ने तहगत सक्षमता तथा विषयगत सिकाइका क्षेत्र र सिकाइ उपलब्धिको प्रारम्भक मसौदा तयार गरिएको थियो ।
- (ङ) तहगत सक्षमता तथा विषयगत सिकाइका क्षेत्र र सिकाइ उपलब्धिको प्रारम्भक मसौदालाई शिक्षक, विषय विज्ञ तथा विभिन्न विज्ञहरू सम्मिलित कार्यशालामा प्रस्तुत गरी नेपाल तथा केही अन्य मुलुकको अन्यासको समीक्षा र समाजका अपेक्षा तथा विद्यार्थीका आवश्यकताहरूको विश्लेषणसमेतका आधारमा तहगत सक्षमता र विषयगत सिकाइ उपलब्धिमा आवश्यक परिमार्जनसहित तहगत सक्षमता तथा विषयगत सिकाइका क्षेत्र र सिकाइ उपलब्धिको परिमार्जित मसौदा तयार गरिएको थियो ।
- (च) शिक्षक, विषयविज्ञ तथा विशेषज्ञहरूको कार्यशालाले विषयगत सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि तथा विषयवस्तुको मसौदा तयार गरेको थियो ।
- (छ) पाठ्यक्रमको विषयगत मसौदा शिक्षक कार्यशालाबाट प्राप्त सुझावलाई समेत समावेश गरी विषय समितिहरूका छुट्टाछुट्टै बैठकबाट अन्तिम रूप दिइएको थियो ।
- (ज) विषय समितिले सिफारिस गरेको पाठ्यक्रमको मसौदालाई क्षेत्र र क्रमलगायतका पक्षहरू पुनरबलोकन गरी समन्वय तथा सम्पादन समितिले स्वीकृतिका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषद्मा पेस गर्न गरेको सिफारिसका आधारमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले स्वीकृतिका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषद्मा पेस गरेको थियो ।
- (झ) यो पाठ्यक्रम राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषद्मा द्वारा निर्णयअनुसार परीक्षणका लागि स्वीकृत भई शैक्षिक सत्र २०७७ मा कक्षा ६ मा परीक्षण गरिएको थियो ।
- (ञ) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ का सिद्धान्त तथा आधारलाई विचार गरेर परीक्षणका क्रममा प्राप्त पृष्ठपोषणसमेतका आधारमा शिक्षक तथा विज्ञहरूको कार्यशाला आयोजना गरी परीक्षणका लागि तयार गरिएको पाठ्यक्रममा आवश्यक परिमार्जन गरी परिमार्जित पाठ्यक्रम शैक्षिक सत्र २०७८ बाट नेपालभर कार्यान्वयन गरिएको छ ।

४. पाठ्यक्रम विकासमा अवलम्बन गरिएका सिद्धान्तहरू

सर्वाङ्गीण बालविकासको अवधारणालाई विचार गरी बालकेन्द्रित सिकाइ सिद्धान्तमा आधारित भई विकास गरिएको यो पाठ्यक्रमले मूलतः विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ मा उल्लेख गरिएका सिद्धान्तलाई नै पाठ्यक्रम विकासका सिद्धान्तका रूपमा लिएको छ। पाठ्यक्रमको संरचना तयार गरिएको छ, भने जीवनोपयोगी तथा व्यवहारकुशल सिपहरूसमेत एकीकृत गरिएको छ। यो पाठ्यक्रम विकास गर्दा नेपालका सामाजिक, सांस्कृतिक तथा भाषिकलगायतका विविधतालाई समावेश गरिनुका साथै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित ढाँचा अवलम्बन गरिएको छ। यस पाठ्यक्रममा नेपाली मूल्य र मान्यता तथा पूर्वीय ज्ञानको प्रतिनिधित्वका साथै विद्यार्थीको सहभागिता, कार्य तथा खोजलाई जोड दिएको छ। पाठ्यक्रमलाई सक्षमतामा आधारित बनाउन कक्षा ६-द का तहगत तथा विषयगत सक्षमताहरू पहिचान गरिएको छ।

५. विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसार विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यहरू निम्नानुसार हुने छन् :

- (क) प्रत्येक व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गरी व्यक्तित्व विकास गर्ने
- (ख) सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका मूल्य तथा मान्यताप्रति प्रतिबद्ध, राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति बफादार, स्वाभिमानी, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतालाई सम्मान गर्ने, चरित्रबान् एवम् जिम्मेवार नागरिक तयार गर्ने
- (ग) श्रमप्रति सम्मान एवम् सकारात्मक सोच भएका, रोजगार तथा स्वरोजगारउन्मुख, उत्पादनशील, उच्चमशील र सिपयुक्त नागरिक तयार गर्ने
- (घ) व्यक्तिको सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्दै सामाजिक सद्भाव तथा सहिष्णुता र राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्न सहयोग पुऱ्याउने
- (ङ) प्राकृतिक तथा राष्ट्रिय सम्बद्ध र पर्यावरणको संरक्षण, संवर्धन र सदुपयोग गर्दै दिगो विकासमा योगदान गर्ने सचेत नागरिक तयार गर्ने
- (च) प्रत्येक व्यक्तिमा शान्ति, मानव अधिकार, समानता, समावेशिता र सामाजिक न्यायका मान्यताअनुरूपको आचरण विकास गरी समतामूलक, समावेशी, न्यायपूर्ण र समाजबादउन्मुख राष्ट्र निर्माणमा महत गर्ने
- (छ) राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी, आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोग गर्न सक्ने विश्वपरिवेश सुहाउँदो दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने
- (ज) वैज्ञानिक जब्दारणा, तथ्य, सिप, सिद्धान्त तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने वैज्ञानिक सुझबुझ भएका र खोज तथा अनुसन्धानमुखी जनशक्ति तयार गर्ने
- (झ) रचनात्मक तथा समालोचनात्मक चिन्तन गर्ने, जीवनोपयोगी सिप भएका, सहिष्णु र भाषिक सक्षमतामा निपूर्ण नागरिक तयार गर्ने

- (ज) नेपाली मौलिक कला, संस्कृति, सौन्दर्य, आदर्श तथा वैशिष्ट्यहरूको संरक्षण, संवर्धन र विस्तारतर्फ अधिप्रेरित भई नेपाली पहिचानप्रति गौरव गर्ने नागरिक तयार गर्ने
- (ट) जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक एवम् मानव सिर्जित प्रकोपप्रति सचेत रही सम्भावित जोखिम न्यूनीकरण तथा विपद् व्यवस्थापन गर्ने सक्षम नागरिक तयार गर्ने
- (ठ) सामाजिक न्यायमा आधारित समृद्ध राष्ट्र निर्माणका निर्मित आवश्यक मानव संसाधनको विकास गर्ने

६. विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना

आधारभूत तहको कक्षा १ मा प्रवेश गर्नुपूर्व १ वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको व्यवस्था हुने छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले विद्यालय शिक्षालाई आधारभूत र माध्यमिक गरी दुईतहमा बाँडेको छ । विद्यालय शिक्षाको संरचनामा कक्षा १ देखि ८ सम्म गरी आठ वर्ष अवधिको आधारभूत शिक्षा र कक्षा ९ देखि १२ सम्मको चार वर्ष अवधिको माध्यमिक शिक्षा कायम गरिएको छ । माध्यमिक शिक्षा साधारण, प्राविधिक तथा व्यावसायिक र परम्परागत गरी तीन धारको हुने छ । माध्यमिक शिक्षाको प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारतर्फ यप एक वर्ष अवधिको व्यावहारिक अभ्यास (Apprenticeship) समेटिने छ । सिकारुको उमेर, सिकाइ क्षमतास्तर तथा बालमनोविज्ञान समेतलाई आधार मानी विद्यालय शिक्षाको तहगत र कक्षागत संरचना निम्नबमोजिम निर्धारण गरिएको छ :

तालिका १ : विद्यालय शिक्षाको तहगत र कक्षागत संरचना

विद्यालयको तह	कक्षा	उमेर समूह	सिकाइ क्षमतास्तर
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	४ वर्ष	
आधारभूत	कक्षा १ - ३	५ देखि ७ वर्षसम्म	तह १
	कक्षा ४ - ५	८ देखि ९ वर्षसम्म	तह २
	कक्षा ६ - ८	१० देखि १२ वर्षसम्म	तह ३
माध्यमिक	कक्षा ९ - १०	१३ देखि १४ वर्षसम्म	तह ४
	कक्षा ११ - १२	१५ देखि १६ वर्षसम्म	तह ५

७. विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना

विद्यालय तहको पाठ्यक्रम संरचना निम्नानुसार रहेको छ :

७.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना

तालिका २ : प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना

क्र.सं.	सिपका क्षेत्रहरू	सिपहरू	वार्षिक समय (घण्टामा)
१.	आधारभूत सिप सिकाइका क्षेत्र	(क) शारीरिक सिप (ख) संवेगात्मक सिप (ग) सामाजिक, सांस्कृतिक र नैतिक सिप (घ) बौद्धिक तथा मानसिक सिप (ड) स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा र बातावरण सिप (च) सिर्जनात्मक सिप	३८४
२.	विषयगत सिप सिकाइका क्षेत्र	(क) भाषिक सिप (ख) पूर्वगणितीय सिप (ग) दृश्यकला, कार्यतरिका र सिर्जनशीलता (घ) वरपरको बातावरण (ड) सामाजिक सिप	१९२
जम्मा			५७६

(उपर्युक्त तालिकामा उल्लिखित क्रियाकलाप र समयबाहेक मनोरञ्जन क्रियाकलाप, बाह्य खेल र आराम गर्ने समय गरी कम्तीमा दैनिक १ घण्टाका दरले वर्षभरिमा २५६ घण्टासम्म वार्षिक समय धप हुन सक्ने छ ।)

७.२ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम संरचना

तालिका ३ : आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम संरचना

क्र.सं.	विषयसम्बन्धी क्रियाकलाप	पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
१.	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (नेपाली)	५	१६०
२.	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (अङ्ग्रेजी)	४	१२८
३.	गणितीय सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
४.	आफ्नो सेरोफोटोसम्बन्धी ज्ञान, सिप तथा अभिवृत्ति (सामाजिक अध्ययन, तथा सिर्जनात्मक कला, विज्ञान तथा बातावरण, स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलाप)	८	२५६
५.	मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप	५	१६०
जम्मा			८३२

(पठनपाठन सञ्चालनका लागि उपयोग भएको ३२ घण्टाको समयाबधिलाई १ पाद्यघण्टा (Credit hour) मानिएको छ ।)

उल्लिखित संरचनाका आधारमा पाद्यक्रम निर्माण तथा गर्दा निम्नलिखित पक्षहरू समावेश गरिने छ :

१. भाषिक सिपअन्तर्गत सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिपको विकास, शब्दभण्डार, आधारभूत सञ्चार सिपको विकास जस्ता पक्षहरूमा ध्यान दिइने छ । गणितीय सिपअन्तर्गत सङ्ख्या र अड्कको अवधारणाका साथै व्यावहारिक गणितीय ज्ञान तथा व्यावहारिक गणितीय सिपको विकास र प्रयोगमा ध्यान दिइने छ ।
२. विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलापहरूअन्तर्गत वैज्ञानिक सोच तथा सिपको प्रयोग, विज्ञान, बातावरण, स्थानीय पर्यावरण, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा, प्रविधि आदि सिकाइका क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयवस्तुहरूसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू समावेश गरिने छ ।
३. सामाजिक अध्ययन, चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कलासम्बन्धी क्रियाकलापअन्तर्गत सामाजिक मूल्य र मान्यता, चारित्रिक विकास, सिर्जनात्मकता, कला र संस्कृति, जीवनोपयोगी सिप तथा सूचना र सञ्चार प्रविधि आदि सिकाइका क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयवस्तुहरूसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप समावेश गरिने छ ।
४. स्थानीय विषयअन्तर्गत मातृभाषा, स्थानीय इतिहास तथा संस्कृति, संस्कृत भाषा र स्थानीय ज्ञान, सिप, कला तथा प्रविधिमा आधारित विषयसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप पर्ने छन् । सिर्जनात्मक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलापलाई अन्य विषयक्षेत्रका क्रियाकलापहरूसँग पनि सम्बन्धित गराउनुपर्ने छ । स्थानीय विषयको पाद्यक्रम र पाद्यसामग्री विद्यालयले स्थानीय विज्ञ, अभिभावक तथा स्थानीय तहको सहयोग र समन्वयमा विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्नेछ ।
५. संस्कृत, गुरुकुल, गुम्बा/विहार, मदसा, किरात मुन्द्युम जस्ता परम्परागत शिक्षा पद्धतिका हकमा नेपाली र सामाजिक विषयबाहेक अन्य विषयहरू परम्परागत शिक्षा पद्धतिअनुसार अनुकूलन र विकास गरी कार्यान्वयन गर्न सकिने छ ।
६. संस्कृत तथा परम्परागत शिक्षात्मको कक्षा १-३ लाई एकीकृत सिद्धान्तअनुरूप साधारण शिक्षा सरहको शिक्षा प्रदान गरिने छ । यस शिक्षामा मातृभाषाका सट्टामा सम्बन्धित भाषा (संस्कृत रचना, भोट भाषा, अरेबिक र उर्दू भाषा, लिम्बू भाषा आदि) का पाद्यक्रम र पाद्यसामग्री कार्यान्वयन गरिने छ ।
७. विज्ञान तथा बातावरण, सामाजिक अध्ययन, स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा र सिर्जनात्मक कला विषयलाई अन्तरविषयक ढाँचाको पाद्यक्रमका रूपमा हाम्रो सेरोफेरो विषयक्षेत्रमा समावेश गरी समयमा गणित, नेपाली भाषा, अझगेजी भाषा र हाम्रो सेरोफेरो विषयक्षेत्रलाई समावेश गरी बहुविषयक ढाँचाको एकीकृत पाद्यक्रम विकास गरिने छ । त्यसै गरी कक्षा १-३ का विद्यार्थीका लागि आवश्यक हुने व्यवहारकुशल सिपहरूलाई आवश्यकतानुसार सबै विषयक्षेत्र र कक्षामा एकीकृत गरिने छ ।

७.३ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) को पाठ्यक्रम संरचना

तालिका ४ : आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) को पाठ्यक्रम संरचना

क्र.सं.	विषय	पाठ्यग्रन्थ	वार्षिक कार्यग्रन्थ
१.	नेपाली	५	१६०
२.	अङ्ग्रेजी	५	१६०
३.	गणित	५	१६०
४.	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५.	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६.	स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला	३	९६
७.	मातृभाषा वा स्थानीय विषय	४	१२८
जम्मा		३२	१०२४

उल्लिखित संरचनाका आधारमा पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा निम्नलिखित पक्षहरू समावेश गरिने छ :

- भाषिक विषयअन्तर्गत सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिपको विकास, शब्दभण्डार, आधारभूत सञ्चार सिप, अभिव्यक्ति सिपको विकास जस्ता पक्षहरूमा ध्यान दिनुपर्दछ। गणितअन्तर्गत सङ्ख्या र अङ्कको अवधारणाका साथै व्यावहारिक गणितीय ज्ञान तथा सिपको विकास र प्रयोगमा ध्यान दिनुपर्दछ। विज्ञान तथा प्रविधि शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलापहरूअन्तर्गत वैज्ञानिक सोच तथा सिपको प्रयोग, विज्ञान, बातावरण, स्थानीय पर्यावरण, सूचना र सञ्चार प्रविधि आदि सिकाइका क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयवस्तुहरू समावेश गरिने छ। सामाजिक अध्ययन तथा मानवमूल्य शिक्षाअन्तर्गत नेपालको भौगोलिक, सामाजिक तथा ऐतिहासिक पक्ष, सामाजिक मूल्य र मान्यता, चारित्रिक विकास, कला र संस्कृति, जीवनोपयोगी सिप, नागरिक चेतना आदि विषयवस्तुहरू समावेश गरिने छ। स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कलाअन्तर्गत शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी, सरसफाइ र जीवनोपयोगी सिप, सिर्जनात्मकता आदिसँग सम्बन्धित विषयवस्तुहरू समावेश गरिने छ। सिर्जनात्मक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलापलाई अन्य विषयक्षेत्रका क्रियाकलापहरूसँग पनि सम्बन्धित गराउनुपर्दछ।
- स्थानीय विषयअन्तर्गत मातृभाषा, स्थानीय हीतिहास तथा संस्कृति, संस्कृत भाषा र स्थानीय ज्ञान, सिप, कला तथा प्रविधिमा आधारित विषयसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप पर्ने छन्। स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विद्यालयले स्थानीय तहको सहयोग र समन्वयमा स्थानीय विज्ञ तथा अभिभावकको संलग्नतामा विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने छ।
- संस्कृत तथा परम्परागत शिक्षाआतर्गत आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) लाई साधारण शिक्षासरहको शिक्षा प्रदान गरिने छ। यसअन्तर्गत सामाजिक अध्ययन तथा मानवमूल्य शिक्षा विषयसँग सम्बन्धित विषयक्षेत्रलाई आवश्यकताका आधारमा थपघट गरी यस शिक्षाका पाठ्यसामग्रीलाई सन्दर्भ र जौचित्यका आधारमा अनुकूलन गरिने छ। मातृभाषाका सट्टामा सम्बन्धित भाषा (संस्कृत रचना, भ्रेट भाषा, अरेबिक र उडू भाषा, लिम्बू भाषा इत्यादि) का पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री कार्यान्वयन गरिने छ।

४. गुरुकुल शिक्षातर्फ स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला विषयका सट्टामा वेद वा नीतिशास्त्र वा मानवमूल्य शिक्षा विषय अध्ययन अध्यापन गर्न सकिने छ । मदरसा शिक्षातर्फ स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला विषयका सट्टामा दिनियात विषय अध्ययन अध्यापन गर्न सकिने छ ।

७.४ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम संरचना

तालिका ५ : आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम संरचना

क्र.सं.	विषय			पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यधण्टा
	साधारण	संस्कृत शिक्षा / गुरुकुल / वेद विद्याभ्रम शिक्षा	गोन्पा तथा विहार / मदरसा शिक्षा		
१.	नेपाली	नेपाली	नेपाली	५	१६०
२.	अङ्ग्रेजी	अङ्ग्रेजी वा संस्कृत रचना	अङ्ग्रेजी	५	१६०
३.	गणित	गणित	गणित	५	१६०
४.	विज्ञान तथा प्रविधि	विज्ञान तथा प्रविधि वा वेद	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५.	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा वा कर्मकाण्ड	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६.	स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा	संस्कृत भाषा	स्थानीय विषय वा बौद्ध शिक्षा वा सम्भोटा व्याकरण वा अन्य वा आचार शिक्षा (दिनियात) वा कुरान (अरेबिक)	३	९६
७.	मातृभाषा वा स्थानीय विषय वा संस्कृत भाषा	संस्कृत व्याकरण वा नीति शास्त्र	भोटभाषा वा पाली भाषा वा संस्कृत वा अन्य भाषा वा उर्दू भाषा	४	१२८
जम्मा				३२	१०२४

द्रष्टव्य : (१) स्थानीय विषयअन्तर्गत मातृभाषा, स्थानीय कला, संस्कृति, संस्कृत भाषा, स्थानीय ज्ञान, सिपर प्रविधि पेसा तथा व्यवसाय अभिमुखीकरणसम्बन्धी विषयवस्तुसमेत समेत सकिने छ ।

(२) सामाजिक अध्ययन तथा मानवमूल्य शिक्षा विषयलाई संस्कृत शिक्षा विषयको विषयवस्तुलाई समेत अनुकूलन गरी सम्बन्धित भाषामा नै पठनपाठन गर्न सकिने छ ।

८. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८) का सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षाले विद्यार्थीकोन्नित शिक्षाका माध्यमद्वारा बालबालिकामा अन्तर्निहित प्रतिभाको विकास गर्नुपर्दछ । यसको मूल उद्देश्य राष्ट्र प्रेम र लोकतन्त्रमा विश्वास गरी राष्ट्रियताको संरक्षण र संवर्धन गर्ने, अधिकार र कर्तव्यको पालनासहित स्वतन्त्रताको सम्मान गर्ने, सामाजिक र प्राकृतिक बातावरणप्रति सचेत भई मानवीय मूल्य र मान्यताअनुकूल व्यवहार गर्ने कर्तव्यनिष्ठ नागरिक उत्पादन गर्नु हो । यस तहको शिक्षा ग्रहण गरिसकेका बालबालिकाहरू आफ्ना विचार आदानप्रदान एवम् दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्या समाधान गर्न सक्षम, स्वावलम्बी, परिश्रमी, वैज्ञानिक सुझबुझ भएका, स्वास्थ्यप्रति सचेत र नैतिकबान् हुने छन् । आधारभूत शिक्षाका सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. देशप्रेम र राष्ट्रिय एकताको भावनाबाट ओतप्रोत एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य, मान्यता र संस्कारको विकास व्यवहारमा प्रदर्शन
२. भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक, सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग
३. सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग
४. तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय ज्ञान, सिप एवम् अभिवृति विकास र प्रयोग
५. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् बोध र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग
६. मानवमूल्य र मान्यता एवम् सामाजिक गुणको विकास तथा नागरिक कर्तव्यप्रति सजग
७. जनसहस्र्या, बातावरण संरक्षण र दिगो विकासिको अन्तरसम्बन्धको बोध र व्यवस्थापनमा सहयोग
८. शारीरिक तन्त्रुरुस्ती, स्वस्थकर जीवनशैली र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) को विकास
९. स्थानीय, आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधि एवम् श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft skills) को प्रयोग
१०. नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन एवम् सिर्जनशीलताको विकास र प्रयोग
११. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशसंग परिचित भई विविधता, विश्वबन्धुत्व र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार
१२. दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान

९. आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) का सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. देशप्रेम एवम् राष्ट्रिय एकताको भावनाको विकास
२. लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र संस्कारको विकास र विविधताप्रति सम्मान
३. भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक, सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग
४. सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग

५. तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास र प्रयोग
६. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् बोध र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग
७. नैतिकता, अनुशासन, सदाचार, स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक र मानवमूल्य, मान्यता एवम् चारित्रिक र नागरिक गुणको विकास
८. जनसहरू, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासबिचको अन्तरसम्बन्धको बोध एवम् व्यवस्थापनम सहयोग
९. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर जीवनशैली र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) विकास
१०. स्थानीय र आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधि र श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft skills) विकास
११. नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन एवम् सिर्जनशीलताको प्रयोग
१२. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सामाजिक तथा भौगोलिक परिवेशसँग परिचत भई विविधता, सद्भाव र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार
१३. दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान

१०. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

विद्यालय तहमा विद्यार्थी उपलब्धि मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका रूपमा आन्तरिक मूल्याङ्कन अवलम्बन गरिएको छ । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा गरिने निरन्तर मूल्याङ्कन प्रक्रिया अवलम्बन गरी सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्ने छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनका साथै बाह्य मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई अवलम्बन गरी विद्यार्थीको समर्पित सिकाइस्तर निर्धारण गरी निर्णयात्मक मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ ।

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन : आन्तरिक मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीको सिकाइ स्तरमा सुधार गर्नु हो । यसका लागि शिक्षकले विद्यार्थीको व्यक्तिगत सिकाइ उपलब्धिका आधारमा पटक पटक सिकाइ अवसर प्रदान गर्नुपर्ने छ । विद्यालय तहको आन्तरिक मूल्याङ्कनमा कक्षागत सिकाइ सहजीकरणको अभिन्न अद्दगका रूपमा गृहकार्य, कक्षाकार्य, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, अतिरिक्त क्रियाकलाप, एकाइ परीक्षा, मासिक तथा त्रैमासिक परीक्षा जस्ता मूल्याङ्कनका साधनहरूको प्रयोग गर्न सकिने छ । यस्तो मूल्याङ्कनमा विद्यार्थीको अभिलेख राखी सिकाइ अवस्था यकिन गरी सुधारात्मक तथा उपचारात्मक सिकाइबाट सुधार गर्ने पक्षमा जोड दिइने छ । विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि विषय शिक्षकले नै उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको नितिजालाई विषयगत पाठ्यक्रममा तोकिएअनुसार अभिलेखीकरण गर्नुपर्छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनका सामान्य आधार निम्नानुसार हुने छन् । अन्य आधार विषयगत पाठ्यक्रममा तोकिएअनुसार हुने छन् ।

क्र.सं.	मूल्यांकनका आधार	भार
१.	सहभागिता : कक्षा सहभागिता र सिकाइमा सक्रियता	४
२.	प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य वा अन्य कार्यकलाप	३६
३.	त्रैमासिक परीक्षा	१०
	जम्मा	५०

(ख) बाह्य मूल्यांकन : आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा निम्नानुसार बाह्य मूल्यांकन गर्नुपर्ने छ :

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले विकास गरेको ५० प्रतिशत भारको विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार लिखित परीक्षा सञ्चालन गरी उपलब्धिको अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने छ ।

द्रष्टव्य :

- (अ) आन्तरिक मूल्यांकनबाट प्राप्त नतिजामा आधारित ५० प्रतिशत भार तथा बाह्य परीक्षाको नतिजाका आधारमा ५० प्रतिशत भार निर्धारण गरी विद्यार्थीले हासिल गरेको उपलब्धिको प्रमाणीकरण गर्नुपर्ने छ ।
- (आ) प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य वा अन्य कार्यकलापको विस्तृत विवरण विषयगत पाठ्यक्रममा दिइएको छ । एक शैक्षिक वर्षमा कम्तीमा दुईओटा त्रैमासिक परीक्षा सञ्चालन गर्नुपर्ने छ र वार्षिक मूल्यांकनमा कम्तीमा दुईओटा त्रैमासिक परीक्षाको नतिजाका आधारमा प्रत्येक त्रैमासिक परीक्षाको ५-५ अङ्कभार समावेश गर्नुपर्ने छ ।
- (इ) परीक्षामा अपाइगता भएका तथा विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका विद्यार्थीहरूलाई केही खास खास विषयहरूमा अरू साधारण विद्यार्थीलाई दिइने प्रश्नभन्दा अलग प्रश्न बनाई मूल्यांकन गर्नुपर्ने छ । विशेष आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि परीक्षाको समय थप गर्न सकिने छ । विद्यार्थी मूल्यांकन गर्दा शिक्षकले अपाइगता भएका र विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका विद्यार्थीहरूका लागि उपयुक्त हुने मूल्यांकन प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने छ ।

११. शिक्षाको माध्यम

आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा शिक्षणको माध्यम भाषा सामान्यतया मातृभाषा, बहुभाषा वा नेपाली भाषा हुने छ । तर देहायको अवस्थामा विद्यालयमा शिक्षाको माध्यम देहायबमोजिम हुने छ :

- (क) भाषा विषय अध्ययन गराउँदा शिक्षाको माध्यम सोही भाषा हुने छ ।
- (ख) गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयको पठनपाठनको माध्यम भाषा अङ्ग्रेजी पनि हुनसक्ने छ ।
- (घ) गैरनेपाली नागरिकले नेपालका विद्यालयमा अध्ययन गर्दा नेपाली विषयको सट्टा अन्य कुनै भाषाको विषय अध्ययन गर्न सक्ने र अन्य विषयको हकमा विषय अङ्ग्रेजी वा रोजेको माध्यममा पठनपाठन गर्ने व्यवस्था मिलाउन सकिने छ ।

१२. पाठ्यक्रम मूल्यांकन

पाठ्यक्रमको मूल्यांकनका आधार निम्नानुसार हुने छन् :

- (क) विद्यार्थीको उपलब्धि स्तर
- (ख) शिक्षकको कार्य सम्पादन स्तर
- (ग) पठन पाठनमा उपयोग गरिएको समय
- (घ) विद्यार्थीको वैयक्तिक तथा सामाजिक व्यवहार र प्रभाव
- (ङ) अभिभावक तथा समाजको सिकाइप्रतिको अपेक्षा र प्रतिक्रिया
- (च) सरोकारवालाको विद्यालयप्रतिको धारणा

उपर्युक्त पक्षमा समेतका आधारमा प्रत्येक पाँच वर्षमा पाठ्यक्रमको मूल्यांकन गरिने छ। यसो गर्दा व्यक्ति, परिवार र समाजमा परेको प्रभाव समेतलाई हेरिने छ।

१३. पाठ्यक्रम कार्यान्वयन योजना

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ का सिद्धान्त तथा मार्गदर्शनमा आधारित भई विकास गरिएको पाठ्यक्रम निम्नअनुसार परीक्षण तथा कार्यान्वयन हुनेछ :

पाठ्यक्रम परीक्षण तथा कार्यान्वयन योजना

कक्षा	शैक्षिक वर्ष २०७६	शैक्षिक वर्ष २०७७	शैक्षिक वर्ष २०७८	शैक्षिक वर्ष २०७९	शैक्षिक वर्ष २०८०
१	परीक्षण	कार्यान्वयन			
२		परीक्षण	कार्यान्वयन		
३		परीक्षण	कार्यान्वयन		
४			परीक्षण	कार्यान्वयन	
५				परीक्षण	कार्यान्वयन
६		परीक्षण	कार्यान्वयन		
७			परीक्षण	कार्यान्वयन	
८					कार्यान्वयन
९			परीक्षण	कार्यान्वयन	
१०					कार्यान्वयन
११		कार्यान्वयन			
१२			कार्यान्वयन		

यो पेज जानीजानी खाली छोडिएको छ ।

नेपाली

१. परिचय

नेपाली भाषा विद्यालय तहको शिक्षणको माध्यम, सरकारी कामकाज र नेपाली समाजको साभका सम्पर्कको भाषा हो । यस दृष्टिले नेपाली भाषाको प्रयोगमा व्यापकता रहेको छ । प्रारम्भिक कक्षादेखि अनिवार्य विषयका रूपमा पठनपाठन हुने नेपाली विषयका विषयवस्तु भाषिक सिप, प्रकार्य र अभिव्यक्तिमा आधारित छन् । प्रकार्य र अभिव्यक्तिमा आधारित अई परिवर्तित सन्दर्भ, सामाजिक मूल्यमान्यता तथा भाषिक सिपका कार्यमूलक प्रयोगलाई समेत समेटी यो पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ । यसमा बालबालिकालाई सिकाइप्रति उत्तेजित गराउन आवश्यक पर्ने ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिगत सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि, सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप र मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई विस्तारित रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यो पाठ्यक्रम विकास गर्दा दैनिक जीवनमा भाषा प्रयोगलाई सजिलो पार्ने र माथिल्लो तहको शिक्षा आर्जन गर्ने आवश्यक पर्ने भाषिक क्षमता विकास गर्ने पक्षलाई जोड दिइएको छ । यसमा भाषिक सिप एवम् सक्षमता विकासका लागि मौखिक अन्तरक्रिया, धारणा निर्माण र प्रस्तुति, सुनाइ र अभिव्यक्ति, सुनाइको तथ्य, प्रतिक्रिया, सञ्चार, संस्कृति, अनुभूति, घटना, कल्पनासँगको सम्बन्ध एवम् दृष्टिकोण निर्माणमा जोड दिइएको छ । यसका साथै पठन र बोध, लेखन अभ्यास, शब्दभण्डारको ज्ञान तथा प्रयोग र कार्यमूलक व्याकरणको पहिचान र प्रयोगलाई समेत भाषा सिकाइका अहंगका रूपमा समावेश गरिएको छ । सिकाइ उपलब्धिलाई सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिपका आधारमा विस्तृतीकरण गरी भाषिक सिपगत पाठ्यभार, सिकाइ सजीकरणका सम्भावित कार्यकलाप र विद्यार्थी मूल्याङ्कनका प्रक्रिया निर्देश गर्दै व्यवहारकुशल सिपलाई समेत समायोजन गरिएको छ ।

नेपाली विषयको मुख्य प्रयोजन भाषिक सिप र सिर्जनात्मक क्षमताको विकास गर्नु हो । सुनाइ र बोलाइ सिप विकासका लागि यसमा मौखिक अन्तरक्रिया, धारणा निर्माण र प्रस्तुति, सुनाइ र अभिव्यक्ति, सुनाइको तथ्य, प्रतिक्रिया, सञ्चार, संस्कृति, अनुभूति, घटना, कल्पनासँगको सम्बन्ध एवम् दृष्टिकोण निर्माणमा जोड दिइएको छ । पठन र बोध, लेखन अभ्यास, शब्दभण्डारको ज्ञान तथा प्रयोग र कार्यमूलक व्याकरणको पहिचान र प्रयोगलाई समेत भाषा सिकाइका अहंगका रूपमा समावेश गरिएको छ । यसले भाषिक सिपको विकास, भाषाको शुद्ध प्रयोग र स्तरीय अभिव्यक्ति शिल्प र व्यवहारकुशल सिप विकासमा जोड दिएको छ । यस विषयको पाठ्यक्रम विकास गर्दा सम्बद्ध सरोकारबाला, विषयविज्ञ, अभिभावक र विद्यार्थीका रायसुझावलाई आत्मसात् गरिएको छ । विषयवस्तुको समायोजन गर्दा नेपाली भाषासाहित्यका मूलभूत मूल्यमान्यतालाई ध्यान दिई पाठ्यक्रमलाई सरल, प्रायोगिक, समयसापेक्ष र स्तरीय बनाइएको छ । यस पाठ्यक्रममा ५० प्रतिशत भाषिक सिपगत आन्तरिक मूल्याङ्कन र ५० प्रतिशत भाषिक सिपगत बाह्य मूल्याङ्कन हुने गरी विषयवस्तुलाई व्यवस्थित गरिएको छ । यसबाट विद्यार्थीमा सञ्चार र अभिव्यक्तिका क्रममा भाषाको शुद्ध प्रयोग गर्ने सिप, बोध एवम् सिर्जनात्मक क्षमताको विकास हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

२. तहमत सक्षमता

आधारभूत तह (६-द) को अध्ययनपश्चात् विचारींमा नेपाली भाषाका निम्नलिखित सक्षमता हासिल हुने छन् :

१. शब्दको अक्षर संरचना पहिचान र शुद्ध उच्चारण
२. सांस्कृतिक तथा सामाजिक विशेषताअनुरूप शिष्ट भाषाको प्रयोग र अभिव्यक्ति
३. सूचनामूलक सामग्री तथा विषयवस्तुका आधारमा स्वाभाविक प्रतिक्रिया
४. सञ्चार सिप र भाषिक सिकाइका लागि विविध ढाँचा र शैलीको प्रयोग
५. भाषिक अभिव्यक्तिका क्रममा विश्लेषणात्मक प्रतिक्रियासहितको विचार प्रस्तुति
६. खोज र सिकाइबिचको सम्बन्ध स्थापना गरी विषयवस्तु विश्लेषण र मूल्याङ्कन
७. रचनात्मक सिकाइ तथा प्रत्यक्ष सम्पर्कबाट विचार निर्माण र भाषिक समस्या समाधान
८. उद्देश्य र आशय बोधका लागि सामग्री पठन र प्रकार्यगत भाषाको प्रयोग
९. भाषिक कार्य सम्पादनमा सिर्जनात्मक र समालोचनात्मक चिन्तन सिपको उपयोग
१०. प्रयोजन र परिवेशअनुसारको भाषिक प्रयोग

३. (क) कक्षाभत सिकाइ उपलब्धि (कक्षा ६)

सुनाइ र बोलाइ

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. अरूले भनेका, देखेका, सुनेका वा अनुभव गरेका विषयमा कुराकानी, छलफल र प्रश्नोत्तर गर्न	१.१ अरूले भनेका कुरा ध्यानपूर्वक सुन्न १.२ अरूले भनेका कुरामा प्रतिक्रिया जनाउन १.३ देखेका, सुनेका वा अनुभव गरेका विषयवस्तुको मौखिक वर्णन गर्न १.४ विषयवस्तुमा आधारित भई कुराकानी तथा छलफल गर्न १.५ विषयवस्तु सुनेका आधारमा धारणा निर्माण गरी प्रश्नोत्तर गर्न
२. सन्दर्भ र परिवेशअनुरूप मौखिक सञ्चार गर्न	२.१ शिष्टाचारका शब्द प्रयोग गरी मौखिक अभिव्यक्ति दिन २.२ सन्दर्भ र परिवेशअनुरूप आफ्नो विचार प्रस्तुत गर्न २.३ सन्दर्भ र परिवेश ख्याल गरी दोहोरो सञ्चार गर्न
३. पाठगत सन्दर्भमा आधारित छलफल र अन्तरक्रिया गर्न	३.१ कूनै पनि विषयवस्तु वा घटनालाई रुचिपूर्वक सुन्न ३.२ विषयवस्तु वा घटनाको पूर्वानुमान र पश्चानुमान गर्न

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
	<p>३.३ पाठगत विषयवस्तुमा आधारित भई छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्ने</p> <p>३.४ विषयवस्तु, घटना र पात्रको पहिचान गर्ने</p> <p>३.५ विषयवस्तु वा घटनामा संलग्न पात्रहरूको चरित्र वर्णन गर्ने</p> <p>३.६ विषयवस्तुमा आधारित भई मौखिक प्रश्न निर्माण गर्ने</p>
४. सञ्चारका विभिन्न माध्यमबाट विषयवस्तु सुनी प्रतिक्रिया जनाउन	<p>४.१ सञ्चारका विभिन्न माध्यमबाट प्रस्तुत विचारहरू ध्यानपूर्वक सुन्ने</p> <p>४.२ सञ्चार माध्यमबाट प्रस्तुत विषयवस्तुमा आधारित भई प्रतिक्रिया जनाउन</p> <p>४.३ सञ्चारका विभिन्न साधनहरूको प्रयोग गरी विचार प्रस्तुत गर्ने</p>
५. विषयवस्तु सुनी त्यसको शैली, सन्देश र सार बताउन	<p>५.१ विभिन्न विषयका बारेमा गरिने व्याख्या ध्यानपूर्वक सुन्ने</p> <p>५.२ विषयवस्तु व्याख्याको शैली अनुकरण गरी विचार व्यक्त गर्ने</p> <p>५.३ विषयमा आधारित भई सबेगात्मक प्रतिक्रिया दिन</p> <p>५.४ विभिन्न विषयवस्तु र घटनाको सन्देश ग्रहण गर्ने</p> <p>५.५ विषयवस्तु र घटनाको सार प्रस्तुत गर्ने</p>
६. सामाजिक, सांस्कृतिक परिवेशको जानकारी लिनदिन र सान्दर्भिक प्रतिक्रिया जनाउन	<p>६.१ समाजमा प्रचलित भाषा, संस्कृति र रीतिरिवाजबाटे बताउन</p> <p>६.२ सामाजिक सांस्कृतिक विषय र परिवेश पहिचान गरी वर्णन गर्ने</p> <p>६.३ विषयवस्तु र परिवेशअनुरूप सान्दर्भिक प्रतिक्रिया जनाउन</p>
७. कल्पना वा यथार्थमा आधारित भई व्यक्ति र विषयवस्तुको वर्णन गर्ने	<p>७.१ कुनै विषय वा घटना सुनेर वर्णन गर्ने</p> <p>७.२ कल्पना वा यथार्थमा आधारित भई विषयवस्तु वा घटनाको विस्तार गर्ने</p> <p>७.३ परिचित व्यक्तिहरूको परिचय र योगदान बताउन</p> <p>७.४ व्यक्तिवृत्त प्रस्तुत गर्ने</p>

पढाइ

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. लिखित सामग्रीलाई गति, यति र लय मिलाई पढन	१.१ पद्य पाठलाई गति, यति र लय मिलाई वाचन गर्न १.२ गद्य पाठलाई गति, यति र हाउभाउसहित वाचन गर्न १.३ पाठमा प्रयुक्त शब्दहरू शुद्ध उच्चारण गरी पढन
२. सस्वरपठन र मौनपठन गरी भावबोध गर्न	२.१ समयको ख्याल गरी सस्वरपठन गर्न २.२ सस्वरपठनको गति वृद्धि गर्न २.३ पाठको मौनपठन गर्न २.४ पाठमा निहित विषयवस्तुको बोध गर्ने गरी पढन २.५ मौनवाचन गरिएका विषयवस्तुका बारेमा प्रश्नोत्तर गर्न २.६ पाठमा निहित भाव विश्लेषण गर्ने गरी पढन
३. लिखित सामग्रीको पठनबोध गरी मौखिक प्रश्नोत्तर गर्न	३.१ लेख्य सामग्री पढी विषयवस्तु पहिचान गर्न ३.२ लेख्य पाठमा रहेका पात्र, पाठगत संरचना, घटना र घटनाक्रम पहिचान गर्न ३.३ निर्धारित पाठमा आधारित भई प्रश्नोत्तर गर्न ३.४ लिखित सामग्री पढी भाव ग्रहण गर्न
४. व्यावहारिक रचनाको विषयवस्तु र ढाँचा बोध गर्न	४.१ चिठी, विज्ञापन, निमन्त्रणा जस्ता व्यावहारिक रचना रुचिपूर्वक पढन ४.२ व्यावहारिक रचनाको ढाँचा र संरचना बोध गर्ने गरी पढन ४.३ निर्धारित पाठका विषयवस्तु बोध गर्ने गरी पढन
५. मुद्रित एवम् विद्युतीय सूचनामूलक सामग्री पढी विषयवस्तु बोध गर्न	५.१ चित्र हेरी वर्णन गर्न ५.२ मुद्रित तथा विद्युतीय सामग्री संचिपूर्वक पढन ५.३ मुद्रित तथा विद्युतीय सामग्री पढेर विषयवस्तु तथा सूचनाका बारेमा प्रश्नोत्तर गर्न ५.४ मुद्रित तथा विद्युतीय सामग्रीमा प्रस्तुत विषयवस्तु आवश्यकतानुसार उपयोग गर्ने गरी पढन
६. विभिन्न प्रकारका पाठहरूको संरचना र सन्देश बोध गर्न	६.१ पाठ पढी पाठको संरचना पहिचान गर्न ६.२ पाठ पढी पाठगत परिवेश पहिचान गर्न ६.३ पाठ पढी पाठगत सन्दर्भ पहिचान गर्न ६.४ पाठको सन्देश बोध गर्ने गरी पढन

लेखाइ

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. निर्दिष्ट पाठ वा अनुच्छेदको अनुलेखन र श्रुतिलेखन गर्न	१.१ निर्दिष्ट पाठ वा अनुच्छेदको अनुलेखन गर्न १.२ निर्दिष्ट पाठ वा अनुच्छेदको श्रुतिलेखन गर्न
२. पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ लेखन, शब्दको बनोट पहिचान गर्न र वाक्यमा प्रयोग गर्न	२.१ पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ लेखन २.२ पाठमा प्रयुक्त शब्दको बनोट पहिचान गर्न २.३ नयाँ शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न २.४ पर्यायवाची, विपरीतार्थी, श्रुतिसमभिन्नार्थी, अनुकरणात्मक, समावेशक, समावेश्य लघुतावाची, समूहवाचक र पारिभाषिक शब्द तथा उखान र टुक्काको समुचित प्रयोग गर्न
३. आफूले सुनेका, देखेका र अनुभव गरेका घटना वा वस्तुको लिखित वर्णन गर्न	३.१ आफूले सुनेका, देखेका र अनुभव गरेका घटना वा वस्तुको लिखित वर्णन गर्न ३.२ विभिन्न चित्र र सङ्केतको वर्णन गर्न
४. सम्बन्धित पाठमा आधारित प्रश्नको उत्तर लेखन	४.१ सम्बन्धित पाठमा आधारित प्रश्नको उत्तर लेखन ४.२ सम्बन्धित पाठका घटनाहरूलाई सिलसिला मिलाई लेखन ४.३ पाठमा प्रयुक्त पात्रहरूको सूची तयार पारी चरित्र वर्णन गर्न ४.४ सम्बन्धित पाठको सार र सन्देश लेखन
५. विभिन्न पद्म पाठ वा रचनालाई गद्यमा रूपान्तरण गर्न	५.१ निर्दिष्ट पद्म विधाका पाठ वा श्लोकलाई गद्यमा रूपान्तरण गरी लेखन ५.२ पद्म विधाका पाठहरूलाई गद्य ढाँचामा परिवर्तन गर्न
६. निर्धारित लेख्य चिह्न र वर्णविन्यासको समुचित प्रयोग गर्न	६.१ अल्पविराम, पूर्णविराम, प्रश्नवाचक र उद्गार चिह्नको समुचित प्रयोग गरी वाक्य रचना गर्न ६.२ निर्धारित वर्णविन्यासको उपयुक्त प्रयोग गर्न ६.३ पदयोग र पदवियोगको समुचित प्रयोग गर्न
७. भाषातत्वको समुचित प्रयोगसहित सङ्गति मिलाई पाठ रचना गर्न	७.१ लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर सङ्गति मिले नमिलेको पहिचान गरी वाक्य तथा पाठको रचना गर्न ७.२ शब्दवर्गअन्तर्गतका नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियायोगी, नामयोगी, निपात, संयोजक र विस्मयादिबोधकको उपयुक्त प्रयोग गर्न ७.३ काल, पक्ष, करण र अकरणका आधारमा वाक्य तथा पाठको रचना गर्न ७.४ सामान्यार्थ, सम्भावनार्थ र आज्ञार्थका क्रियापद प्रयोग गरी वाक्य तथा पाठको रचना गर्न

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
	७.५ सङ्केतका आधारमा वाक्य परिवर्तन गर्न ७.६ कारक र विभक्तिको पहिचान र प्रयोग गर्न
८. विभिन्न विषयमा आधारित भई स्वतन्त्र तथा निर्देशित रचना तयार गर्न	८.१ विभिन्न विषयमा आधारित भई निर्देशित रचना तयार गर्न ८.२ विभिन्न विषयमा आधारित भई स्वतन्त्र रचना तयार गर्न ८.३ स्वतन्त्र रूपमा परिचित व्यक्तिको व्यक्तिवृत्त तयार पार्न
९. पाठ पढी विषयवस्तुको भाव प्रस्तुत गर्न	९.१ सम्बन्धित पाठको भावलाई बुँदामा प्रस्तुत गर्न ९.२ पाठको सन्देश वा भावलाई आरेखमा देखाउन ९.३ सम्बन्धित पाठको सार लेखन ९.४ अपूर्ण अनुच्छेद, कविता, कथा र संवादलाई पूरा गर्न
१०. दैनिक जीवनमा आधारित भई व्यावहारिक लेखन गर्न	१०.१ व्यावहारिक लेखनअन्तर्गतका चिठी, निवेदन, शुभकामना, निमन्त्रण तयार पार्न १०.२ इमेल म्यासेजको प्रयोग गरी सन्देश प्रवाह गर्न

(ख) कक्षागत सिकाइ उपलब्धि (कक्षा ७)

सुनाइ र बोलाइ

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. विभिन्न विषयको वर्णन सुनी प्रतिक्रिया जनाउन	१.१ देखेका, सुनेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुको मौखिक वर्णन गर्न १.२ अरूले भनेका कुरा ध्यानपूर्वक सुनी प्रतिक्रिया दिन १.३ कुनै पनि विषयको श्रुतिवर्णन, श्रुतिविवेचना गर्न १.४ विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण गरी प्रश्नोत्तर
२. सन्दर्भ र परिवेशअनुरूप मौखिक सञ्चार गर्न	२.१ सन्दर्भ र परिवेशअनुरूप मौखिक अभिव्यक्ति दिन २.२ अरूले व्यक्त गरेका विषयवस्तु ध्यानपूर्वक सुनी प्रतिक्रिया दिन २.३ सन्दर्भ, परिवेशअनुरूप शिष्टाचारका शब्द प्रयोग गरी दोहोरो सञ्चार गर्न
३. पाठगत सन्दर्भमा आधारित छलफल र अन्तरक्रिया गर्न	३.१ विषयवस्तु वा घटनाको पूर्वानुमान र पश्चानुमान गर्न ३.२ पाठगत सन्दर्भमा आधारित भई प्रश्नोत्तर गर्न ३.३ विषयवस्तु वा घटनालाई सारमा व्यक्त गर्न ३.४ विषयवस्तु वा घटनामा आधारित भई पात्रको वर्णन तथा तुलना गर्न

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
	३.५ पाठगत विषयवस्तुमा आधारित भई छलफल र अन्तरक्रिया गर्ने
४. सञ्चारका विभिन्न माध्यमबाट व्यक्त विषयवस्तु सुनी प्रतिक्रिया जनाउन	४.१ रेडियो, टेलिभिजन तथा अन्य सञ्चार माध्यममा प्रस्तुत विषयवस्तु सुनी प्रतिक्रिया दिन ४.२ विभिन्न सञ्चार माध्यमहरूमा आफ्ना विचार प्रस्तुत गर्ने सम्बन्धीय बोल्ने
५. विभिन्न प्रकारका अभिव्यक्तिको संरचना तथा शैली अनुकरण गर्ने	५.१ अभिव्यक्तिको संरचना र शैली पहिचान गर्ने ५.२ विषयवस्तुको शैली अनुकरण गरी विचार प्रस्तुत गर्ने
६. विभिन्न विषयमा गरिने संवाद तथा वादविवादमा सहभागी भई तार्किक प्रस्तुति दिन	६.१ संवाद तथा वादविवादमा सक्रियतापूर्वक सहभागिता जनाउन ६.२ संवाद तथा वादविवादको शैली र संरचना अनुकरण गरी तर्क प्रस्तुत गर्ने
७. सामाजिक, सांस्कृतिक परिवेशानुसार सान्दर्भिक प्रतिक्रिया जनाउन	७.१ सामाजिक सांस्कृतिक परिवेशानुसार भाषिक प्रतिक्रिया दिन ७.२ समाजमा प्रचलित भाषा, संस्कृति, रीतिरिवाजबाटे बताउन ७.३ भाषिक भिन्नताको बोध गरी उपयुक्त भाषाको प्रयोग गर्ने
८. कल्पना वा यथार्थमा आधारित भई निर्दिष्ट विषयवस्तुको वर्णन गर्ने	८.१ कुनै विषय वा घटना सुनेर सन्दर्भ वा विषयवस्तुको वर्णन गर्ने ८.२ तोकिएका विषयका बारेमा मौखिक सिर्जना गर्ने

पढाइ

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. लिखित सामग्रीलाई गति, यति र लय मिलाई बाचन गर्ने	१.१ पच पाठलाई गति, यति, लय मिलाई बाचन गर्ने १.२ गच पाठलाई गति, यति र हाउभाउसहित बाचन गर्ने
२. निर्धारित समयमा पाठ पढी पठन गति बढ़ि गर्ने	२.१ निर्धारित समयभित्र पाठको सस्वर पठन गर्ने २.२ गति बढ़ि गर्ने गरी पाठको सस्वर पठन गर्ने
३. पाठ पढी प्रश्नोत्तर गर्ने	३.१ पाठ पढी पाठको संरचना, विषयवस्तु र भाव बोध गर्ने ३.२ पाठलाई युग्म र समूहमा पठन गर्ने ३.३ पाठमा रहेका पात्र वा घटनाको पहिचान गर्ने ३.४ पाठमा निहित सन्देश ग्रहण गर्ने ३.५ प्रश्नोत्तर गर्न सम्बन्धीय बोध गरी निर्धारित पाठ पढन ३.६ पाठ पढी प्रश्न निर्माण गर्ने
४. पाठ पढी शब्दभण्डार बढ़ि गर्ने	४.१ पाठका प्रयुक्त नयाँ शब्द पहिचान गर्ने ४.२ पाठमा प्रयुक्त शब्दहरू शुद्ध उच्चारण गर्ने ४.३ पाठका प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी बाक्यमा प्रयोग गर्ने

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
५. मुद्रित एवम् विद्युतीय सामग्री रुचिपूर्वक पढन	४.४ विभिन्न पाठ्यसामग्री पढी शब्दभण्डार बढ़ि गर्न ५.१ मुद्रित तथा विद्युतीय सामग्री बोध गर्ने गरी पढन ५.२ मुद्रित तथा विद्युतीय सामग्रीमा निहित मुख्य भाव पहिचान गर्ने गरी पढन ५.३ मुद्रित तथा विद्युतीय सामग्री मनोरञ्जन लिने गरी पढन
६. विषयवस्तुको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने गरी पढन	६.१ पाठ्यसामग्रीको गहन अध्ययन गरी विषयवस्तुको सार खिच्न ६.२ विभिन्न प्रकारका पाठ पढी सन्देश बोध गर्न ६.३ पाठ्यसामग्री पढी विषयवस्तुको व्याख्या र विश्लेषण गर्न
७. व्यावहारिक लेखनका स्वरूप, विषयवस्तु र ढाँचा पहिल्याउने गरी पढन	७.१ व्यावहारिक लेखनको ढाँचा र स्वरूप पहिचान गर्ने गरी पढन ७.२ चिठी, विज्ञापन, निमन्त्रण, शुभकामना जस्ता व्यावहारिक रचना रुचिपूर्वक पढन

लेखाइ

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. निर्दिष्ट पाठ वा अनुच्छेदको अनुलेखन र श्रुतिलेखन गर्ने	१.१ निर्दिष्ट पाठ वा अनुच्छेदको अनुलेखन गर्न १.२ शब्द, वाक्य र अनुच्छेदको श्रुतिलेखन गर्न
२. पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ लेखन, शब्दको बनोट पहिचान गर्न र वाक्यमा प्रयोग गर्ने	२.१ पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ लेखन २.२ पाठमा प्रयुक्त शब्दको बनोट पहिचान गर्न २.३ शब्दलाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न २.४ पर्यायवाची, विपरीतार्थी, अनेकार्थी, श्रुतिसम्भिन्नार्थी, अनुकरणात्मक, समावेशक, समावेश्य, लघुतावाची, समूहवाचक, प्राविधिक/पारिभाषिक शब्द तथा उखान र टुक्राको समुचित प्रयोग गर्न
३. सुनेका, देखेका र अनुभव गरेका घटना, परिवेश र विषयवस्तुको टिपोट गर्ने	३.१ सुनेका, देखेका र अनुभव गरेका घटना, परिवेश र विषयवस्तुको टिपोट गर्न ३.२ सुनेका, देखेका वा अनुभव गरेका घटना वा विषयवस्तुका आधारमा लिखित वर्णन गर्ने ३.३ स्वअनुभवमा आधारित भई घटना वा विषयको काल्पनिक वर्णन गर्ने
४. विभिन्न पद्म पाठ वा रचनालाई गच्छमा रूपान्तर गर्ने	४.१ निर्दिष्ट पद्म विधाका पाठ वा श्लोकलाई गच्छमा रूपान्तर गर्ने ४.२ पद्म विधाका पाठ पढी गद्दी ढाँचामा परिवर्तन गरी लेखन

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
५. पाठको विद्यागत स्वरूप पहिचान गरी प्रश्नोत्तर गर्न	५.१ पाठमा आधारित प्रश्नको उत्तर लेख्न ५.२ सम्बन्धित पाठका घटनालाई सिलसिला मिलाई लेख्न ५.३ पाठमा प्रयुक्त पात्रको चरित्र वर्णन गर्न ५.४ सम्बन्धित पाठको सार लेख्न ५.५ पाठ पढी पाठको समीक्षा गरी लेख्न
६. वर्णविन्यास, निर्धारित लेख्य चिह्न र सङ्गति मिलाई वाक्य रचना गर्न	६.१ पूर्णविराम, प्रश्नवाचक, अल्पविराम, उद्गार, योजक र कोष्ठक चिह्नको पहिचान गरी वाक्य वा अनुच्छेदमा प्रयोग गर्न ६.२ लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर सङ्गति मिलाई वाक्य वा अनुच्छेद रचना गर्न ६.३ निर्धारित वर्णविन्यासको उपयुक्त प्रयोग गर्न ६.४ पदयोग र पदवियोगको समुचित प्रयोग गर्न
७. भाषिक संरचनाको बोध गरी लेख्न	७.१ पाठमा प्रयुक्त शब्दवर्गको पहिचान गर्न ७.२ अनुच्छेदमा प्रयोग गरिएका काल, भाव, करण अकरण, वाक्य र वाच्यको पहिचान गर्न ७.३ काल, पक्ष, भावका आधारमा निर्दिष्ट विषयको वर्णन गर्न ७.४ सङ्केतका आधारमा वाक्यान्तरण गर्न
८. विषयवस्तुको भाव विस्तार तथा विश्लेषण गर्न	८.१ पाठको सन्देश वा भावलाई प्रस्तुत गर्न ८.२ पाठका निर्दिष्ट उद्धरणको भाव विस्तार गर्न ८.३ पाठमा निहित विषयवस्तुको विश्लेषण गर्न
९. व्यावहारिक लेखन गर्न	९.१ व्यावहारिक लेखनअन्तर्गतका चिठी, निवेदन, शुभकामना, निमन्त्रणा तयार गर्न ९.२ ईमेल म्यासेजको प्रयोग गरी सन्देश प्रवाह गर्न
१०. विषयवस्तुमा आधारित भई निर्देशित तथा स्वतन्त्र लेखन गर्न	१०.१ विषयवस्तुमा आधारित भई निर्देशित लेखन गर्न १०.२ चित्रका आधारमा निर्देशित लेखन गर्न १०.३ विषयवस्तुमा आधारित भई स्वतन्त्र रचना गर्न

(ग) कक्षागत सिकाइ उपलब्धि (कक्षा ८)

सुनाइ र बोलाइ

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. विभिन्न विषयको वर्णन सुनी छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्न	१.१ देखेका, सुनेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुको मौखिक वर्णन गर्न १.२ अरूले भनेका कुरा ध्यानपूर्वक सुनी प्रतिक्रिया दिन १.३ देखेका, सुनेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुमा सिलसिलाबद्द रूपमा विचार प्रस्तुत गर्न १.४ विषयको श्रुतिवर्णन र श्रुतिविवेचना गर्न १.५ विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण गरी प्रश्नोत्तर गर्न
२. सन्दर्भ र परिवेशअनुरूप मौखिक सञ्चार गर्न	२.१ सन्दर्भ र परिवेशअनुरूप मौखिक अभिव्यक्ति दिन २.२ अरूले व्यक्त गरेका विषयवस्तु ध्यानपूर्वक सुनी प्रतिक्रिया दिन २.३ सन्दर्भ, परिवेशअनुरूप शिष्टाचारका शब्द प्रयोग गरी दोहोरो सञ्चार गर्न
३. पाठगत सन्दर्भमा आधारित छलफल, प्रश्नोत्तर र अन्तरक्रिया गर्न	३.१ विषयवस्तु वा घटनाको पूर्वानुमान र पश्चानुमान गर्न ३.२ पाठगत सन्दर्भमा आधारित भई मौखिक प्रश्न निर्माण गर्न ३.३ विषयवस्तु वा घटनालाई सारमा व्यक्त गर्न ३.४ विषयवस्तु वा घटनामा आधारित भई पात्रको वर्णन तथा तुलना गर्न ३.५ पाठगत विषयवस्तुमा आधारित भई छलफल र अन्तरक्रिया गर्न ३.६ पाठगत सन्दर्भमा आधारित भई प्रश्नोत्तर गर्न
४. सामाजिक, सांस्कृतिक परिवेशअनुसार प्रतिक्रिया जनाउन	४.१ कुराकानीका सन्दर्भमा सामाजिक सांस्कृतिक परिवेश पहिचान गरी प्रतिक्रिया जनाउन ४.२ समाजमा प्रचलित भाषा, संस्कृति बारेमा विचार व्यक्त गर्न ४.३ भाषिक विशेषता बोध गरी उपयुक्त भाषाको प्रयोग गर्न
५. सञ्चारका विभिन्न माध्यमबाट व्यक्त विषयवस्तु सुनी प्रतिक्रिया जनाउन	५.१ रेडियो, टेलिभिजन तथा अन्य सञ्चार माध्यममा प्रस्तुत विषयवस्तु ध्यानपूर्वक सुनी प्रतिक्रिया जनाउन ५.२ विभिन्न सञ्चार साधनको प्रयोग गरी आफ्ना विचार प्रस्तुत गर्न ५.३ सञ्चार साधनमा व्यक्त विषयका बारेमा अन्तरक्रिया गर्न
६. पाठको संरचना तथा शैली अनुकरण गर्न	६.१ पाठको संरचना र शैली पहिचान गर्न ६.२ पाठको शैली अनुकरण गरी विचार व्यक्त गर्न

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
७. विभिन्न विषयमा गरिने संवाद, वादविवादमा सहभागी भई तार्किक प्रस्तुति दिन	७.१ संवाद तथा वादविवादको संरचना र शैली पहिचान गर्न ७.२ संवाद तथा वादविवादमा सक्रियतापूर्वक सहभागिता जनाउन ७.३ संवाद तथा वादविवादको शैली अनुकरण गरी विचार प्रस्तुत गर्न
८. परिचित विषयवस्तुको स्वतन्त्र वर्णन गर्न	८.१ कुनै विषय वा घटना सुनेर सन्दर्भ वा विषयवस्तु सिलसिला मिलाई वर्णन गर्न ८.२ विभिन्न क्षेत्रका व्यक्तिको परिचय र योगदान बताउन ८.३ परिचित विषयवस्तुको स्वतन्त्र वर्णन गर्न ८.४ आफ्नो दैनिकीलाई मौखिक रूपमा वर्णन गर्न

पढाइ

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. लिखित सामग्रीलाई गति, यति र लय मिलाई बाचन गर्न	१.१ पद्ध पाठलाई गति, यति र लय मिलाई बाचन गर्न १.२ गद्ध पाठलाई गति, यति र हाउभाउसहित बाचन गर्न १.३ पाठमा प्रयुक्त शब्दहरू शुद्ध उच्चारण गर्न
२. सस्वर पठन र मौन पठन गर्न	२.१ निर्धारित समयमित्र पाठको सस्वरपठन गरी गति वृद्धि गर्न २.२ निर्धारित पाठको मौन पठन गरी प्रश्नोत्तर गर्न
३. विषयवस्तुको पठनबोध गरी मौखिक प्रश्नोत्तर गर्न	३.१ पाठ पढी पाठको संरचना, विषयवस्तु र भाव बोध गर्न ३.२ पाठ पढी पात्र र घटनाको पहिचान गर्न ३.३ पाठमा निहित सन्देश ग्रहण गर्न सक्ने गरी पढन ३.४ निर्धारित पाठको पठनबोध गरी सन्दर्भ र परिवेशमा आधारित प्रश्नोत्तर गर्न
४. सामग्री पढी शब्दभण्डार वृद्धि गर्न	४.१ पाठका प्रयुक्त नयाँ शब्द पहिचान गर्न ४.२ पाठका प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थबोध गरी प्रयोग गर्न ४.३ विभिन्न सामग्री पढी शब्दभण्डार वृद्धि गर्न
५. मुद्रित एवम् विद्युतीय सामग्री रुचिपूर्वक पढी विषयवस्तु बोध गर्न	५.१ मुद्रित तथा विद्युतीय सामग्री पढी विषयवस्तु बोध गर्न ५.२ मुद्रित तथा विद्युतीय सामग्रीमा निहित मुख्य मुख्य विषयवस्तु पहिचान गर्ने ५.३ मुद्रित तथा विद्युतीय सामग्रीमा प्रस्तुत विषयवस्तु आवश्यकतानुसार उपयोग गर्ने
६. पाठ पढी विषयवस्तुको व्याख्या र विश्लेषण गर्न	६.१ पाठ पढी विषयवस्तुको घटनाक्रम पहिल्याउन ६.२ पाठ पढी विषयवस्तुको व्याख्या र विश्लेषण गर्न ६.३ विभिन्न प्रकारका पाठ पढी सन्देश बोध गर्न

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
७. व्यावहारिक लेखनको विषयवस्तु र ढाँचा बोध गर्ने	७.१ चिठी, निवेदन, विज्ञापन, निमन्त्रण, शुभकामना जस्ता व्यावहारिक रचनाहरू सचिपूर्वक पढन ७.२ व्यावहारिक रचनाको ढाँचा र संरचना बोध गर्ने ७.३ निर्धारित पाठका विषयवस्तु बोध गर्ने गरी पढन

लेखाइ

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. निर्दिष्ट पाठ वा अनुच्छेदको अनुलेखन र श्रुतिलेखन गर्ने	१.१ निर्दिष्ट पाठ वा अनुच्छेदको अनुलेखन गर्ने १.२ शब्द, वाक्य र अनुच्छेदको श्रुतिलेखन गर्ने
२. पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ लेखन, शब्दको बनोट पहिचान गर्ने र वाक्यमा प्रयोग गर्ने	२.१ पाठमा प्रयुक्त नयाँ शब्दको अर्थ लेखन २.२ पाठमा प्रयुक्त शब्दको बनोट पहिचान गर्ने २.३ नयाँ शब्दलाई अर्थ खुले गरी वाक्यमा प्रयोग गर्ने २.४ पर्यायवाची, विपरीतार्थी, अनेकार्थी, श्रुतिसमिन्नार्थी, अनुकरणात्मक, समूहवाची, समावेशक, समावेश्य लघुतावाची, सझाक्षिप्त, सिङ्गो शब्द र पारिभाषिक शब्द तथा उखान र टुक्काको समुचित प्रयोग गर्ने
३. आफूले सुनेका, देखेका र अनुभव गरेका घटना र वस्तुको लिखित वर्णन गर्ने	३.१ आफूले सुनेका, देखेका र अनुभव गरेका घटना तथा विषयवस्तुको सूचना टिपोट गर्ने ३.२ आफूले सुनेका, देखेका वा अनुभव गरेका घटना वा विषयवस्तुका आधारमा लिखित वर्णन गर्ने ३.३ घटना वा विषयलाई कल्पनाका आधारमा वर्णन गर्ने
४. विभिन्न पद्य पाठ वा रचनालाई गद्यमा रूपान्तरण गर्ने	४.१ निर्दिष्ट पद्य विधाका पाठ वा श्लोकलाई गद्यमा रूपान्तरण गरी लेखन ४.२ सन्दर्भ सामग्रीबाट पद्य विधाका पाठ सङ्कलन गरी गद्य ढाँचामा परिवर्तन गर्ने
५. पाठमा आधारित प्रश्नोत्तर लेखन	५.१ पाठमा आधारित प्रश्नको उत्तर लेखन ५.२ सम्बन्धित पाठका घटनालाई सिलसिला मिलाई लेखन ५.३ पाठमा प्रयुक्त पात्रको चरित्र वर्णन गर्ने ५.४ सम्बन्धित पाठको सार लेखन ५.५ सम्बन्धित पाठमा व्यक्त विषयवस्तुको विवेचना गर्ने
६. वर्णविन्यास, निर्धारित लेख्य चिह्न र सङ्गति मिलाई वाक्य रचना गर्ने	६.१ लेख्य चिह्न (पूर्णविराम, प्रश्नवाचक, अल्पविराम, अर्धविराम, उद्गार, योजक, उद्धरण, निर्देश र कोष्ठक) को पहिचान गरी वाक्य वा अनुच्छेदमा प्रयोग गर्ने ६.२ लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरविचकको सङ्गति मिलाई अनुच्छेद रचना गर्ने ६.३ निर्धारित वर्णविन्यासको उपयुक्त प्रयोग गर्ने ६.४ पदयोग र पदवियोगको उपयुक्त प्रयोग गर्ने

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
	६.५ शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दुको उपयुक्त प्रयोग गर्न ६.६ इस्वदीर्घ र पञ्चम वर्णको उपयुक्त प्रयोग गर्न
७. भाषिक संरचना पक्षको बोध गर्न	७.१ पाठमा प्रयुक्त शब्दवर्गको पहिचान गर्न ७.२ अनुच्छेदमा प्रयोग गरिएका काल, पक्ष, भाव, करण अकरण, वाक्य र वाच्यको पहिचान र प्रयोग गर्न ७.३ काल, पक्ष, भावका आधारमा निर्दिष्ट विषयको वर्णन गर्न ७.४ कारक र विभक्तिको पहिचान गरी प्रयोग गर्न ७.५ सङ्केतका आधारमा वाक्यान्तरण गर्न
८. विषयवस्तुको भाव विस्तार तथा विश्लेषण गर्न	८.१ पाठको सन्देश वा भावलाई बुँदामा प्रस्तुत गर्न ८.२ पाठका निर्दिष्ट उद्दरणको भाव विस्तार गर्न ८.३ पाठमा निहित विषयवस्तुको विश्लेषण गर्न
९. सन्देशमूलक व्यावहारिक लेखन तयार गर्न	९.१ व्यावहारिक रचनाअन्तर्गतका चिठी, निवेदन, शुभकामना, निमन्त्रणा जस्ता व्यावहारिक रचना तयार गर्न ९.२ इमेल म्यासेजको प्रयोग गरी सन्देश प्रवाह गर्न ९.३ सञ्चारका माध्यम प्रयोग गरी सन्देश आदानप्रदान गर्न
१०. विषयवस्तुका आधारमा निर्देशित तथा स्वतन्त्र लेखन गर्न	१०.१ निर्धारित विषयवस्तुका मुख्य बुँदाहरू टिपोट गर्न १०.२ निर्धारित बुँदाका आधारमा विषयवस्तुको विस्तार गर्न १०.३ विषयवस्तुमा आधारित भई स्वतन्त्र लेखन गर्न

४ (क) विषयवस्तुको क्षेत्र क्रम र विस्तृतीकरण (कक्षा ६)

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			भाषिक प्रकार्य	पाठ्य घण्टा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास		
१.	कविता (देशभक्ति / नीति परक)	१.१ विषयवस्तुको सुनाइ र बोध १.२ प्रश्नोत्तर १.३ विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना १.४ विषयवस्तुको विस्तार वा सिंजना १.५ विषयवस्तुमा आधारित छलफल, प्रश्न निर्माण १.६ श्रुति वर्णन	१.१ लयबद्ध पठन १.२ संरचना पहिचान र सन्दर्भ बोध १.३ पाठको विषयवस्तु बोध १.४ प्रश्नोत्तर	१.१ श्रुतिलेखन १.२ गद्य रूपान्तरण १.३ प्रश्नोत्तर र भावाविस्तार १.४ भाव लेखन १.५ शब्द भरण १.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित निर्देशित रचना	१.१ पर्यायवाची शब्दको पहिचान र प्रयोग १.२ सर्वनाम शब्दको पहिचान र प्रयोग १.३ पुरुषवाचक र दर्शक सर्वनाम १.४ सर्वनाम पदको नाम तथा क्रियापदसँग सङ्गति र प्रयोग १.५ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग हस्त हक्कार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	१.१ नाम पदको पुनरुत्पत्ति १.२ सर्वनाम शब्दको पहिचान र प्रयोग १.३ पुरुषवाचक र दर्शक सर्वनाम १.४ सर्वनाम पदको नाम तथा क्रियापदसँग सङ्गति र प्रयोग १.५ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग हस्त हक्कार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	अनुरोध	१०	
२.	कथा (पौराणिक)	२.१ सुनाइ र विषयवस्तु बोध २.२ द्वारणा निर्माण र प्रस्तुति २.३ छलफल र प्रश्नोत्तर २.४ पात्र पहिचान २.५ स्वतन्त्र रूपमा	२.१ समयबद्ध सस्वरपठन र गतिशूद्धि २.२ मौन पठन र छलफल २.३ संरचना, पात्र र घटना पहिचान २.४ पाठको विषयवस्तु बोध	२.१ प्रश्नोत्तर २.२ घटनाक्रम मिलान २.३ सार लेखन २.४ तार्किक लेखन २.५ शब्दभरण वा अनुकरणात्मक कथा लेखन	२.१ विपरीतार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग (क) सम्बन्धवाचक, प्रश्नवाचक र निजवाचक सर्वनाम	२.१ सर्वनाम शब्दको पहिचान र प्रयोग (क) सम्बन्धवाचक, प्रश्नवाचक र निजवाचक सर्वनाम	समीक्षा	१०	

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनर्स्थापन		पाठ्य घण्टा	
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
		विचारको प्रस्तुति	२.५ प्रश्न निर्माण २.६ प्रश्नोत्तर	२.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		(ख) सर्वनाम पदको नाम तथा क्रियापदसंग सङ्गति र प्रयोग २.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग दीर्घ इकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)		
३.	निबन्ध (कला संस्कृति)	३.१ सुनाइ र नयाँ शब्द पहिचान ३.२ सुनाइ र संरचना पहिचान ३.३ छलफल र प्रश्नोत्तर ३.४ विषयवस्तु टिपोट र प्रस्तुति ३.५ विषयक्षेत्रमा आधारित ज्ञान र अनुभवको वर्णन ३.६ देखेका, सुनेका र अनुभवका आधारमा घटना वर्णन	३.१ समयबद्ध सस्वरपठन र गतिवृद्धि ३.२ मीन पठन र छलफल ३.३ संरचना पहिचान ३.४ घटनाक्रम पहिचान ३.५ पाठको विषयवस्तु बोध ३.६ प्रश्नोत्तर	३.१ प्रश्नोत्तर र विषय विस्तार ३.२ प्रश्न निर्माण ३.३ श्रुतिलेखन ३.४ बुँदा टिपोट ३.५ अनुच्छेदपूरण वा अनुच्छेद लेखन ३.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	३.१ अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग (क) गुणबोधक र सदृश्यबोधक विशेषण (ख) विशेष्य र विशेषणविच सङ्गति ३.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग हस्त उकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	३.१ विशेषण शब्दको पहिचान र प्रयोग (क) गुणबोधक र सदृश्यबोधक विशेषण (ख) विशेष्य र विशेषणविच सङ्गति ३.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग हस्त उकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	विचार प्रस्तुति	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनर्स्थापन			पाठ्य घण्टा
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य	
४.	व्यावहारिक लेखन (घरायसी चिठी)	४.१ सुनाइ र संरचना पहिचान ४.२ विषयमा आधारित संचेगातमक प्रस्तुति ४.३ विषयवस्तुको विश्लेषण तथा सार प्रस्तुति ४.४ छलफल र प्रश्नोत्तर ४.५ सुनाइ र त्यसका आधारमा सन्देश प्रवाह	४.१ समयबद्ध सस्वरपठन र गतिवृद्धि ४.२ मौन पठन र छलफल ४.३ संरचना पहिचान ४.४ पाठको विषयवस्तु बोध ४.५ सन्देश ग्रहण र प्रतिक्रिया ४.६ प्रश्नोत्तर	४.१ प्रश्नोत्तर ४.२ लेखन ढाँचा र शैली अनुकरण ४.३ प्रत्युत्तर लेखन ४.४ सन्दर्भ र आवश्यकताका आधारमा सन्देशमूलक रचना	४.१ शिष्टाचार र सम्बोधनजन्य शब्दको पहिचान र प्रयोग ४.२ परिमाणबोधक, सार्वनामिक र भेदक विशेषण ४.३ विशेष्य र विशेषणिचको सङ्गति र प्रयोग ४.४ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग दीर्घ ऊकार (शब्दको सुन, विच र अन्त्यमा)	४.१ विशेषण शब्दको पहिचान र आतिथ्य (क) परिमाणबोधक, सार्वनामिक र भेदक विशेषण ४.२ विशेष्य र विशेषणिचको सङ्गति र प्रयोग ४.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग दीर्घ ऊकार (शब्दको सुन, विच र अन्त्यमा)	स्वागत र आतिथ्य	१०
५.	जीवनी (राचित्रिय)	५.१ सुनाइ र बोध ५.२ घटनाक्रम पहिचान र प्रस्तुति ५.३ प्रश्नोत्तर ५.४ सुनाइ र व्यक्तिवृत्त वर्णन ५.५ क्षुति वर्णन ५.६ छलफल र अनुमान ५.७ क्रूरै व्यक्तिको	५.१ समयबद्ध सस्वरपठन र गतिवृद्धि ५.२ मौन पठन र छलफल ५.३ संरचना पहिचान ५.४ घटनाक्रम पहिचान ५.५ प्रश्नोत्तर ५.६ मुद्रित सामग्रीबाट विषयवस्तु बोध	५.१ घटनाक्रम मिलान ५.२ प्रश्नोत्तर ५.३ व्यक्तित्वमा आधारित भई लिखित मूल्यांकन ५.४ अनुकरणात्मक जीवनी लेखन ५.५ बुँवा टिपोट	५.१ समावेशक-समावेशय शब्दको पहिचान र प्रयोग (पूर्णविराम, प्रश्न चिह्न, अल्पविराम, उद्गार चिह्न, योजक चिह्न) ५.२ वर्णविन्यासको पहिचान र	५.१ लेख चिह्नको पहिचान र प्रयोग (पूर्णविराम, प्रश्न चिह्न, अल्पविराम, उद्गार चिह्न, योजक चिह्न) ५.२ वर्णविन्यासको पहिचान र	सहयोग र सम्मान	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनर्स्थान			
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य	पाठ्य घण्टा
		काल्पनिक व्यक्तिवृत्त प्रस्तुति		५.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		प्रयोग (ब/व)		
६.	कथा (सामाजिक)	६.१ समूह सुनाइ र प्रतिक्रिया ६.२ विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण र प्रस्तुति ६.३ भूमिका निर्वाह, प्रश्नोत्तर, छलफल, कथाकथन र घटनावर्णन ६.४ अनुमान, कल्पना, निष्कर्ष ६.५ सहयोग, लेनदेन जस्ता विषयक्षेत्र समेटी विचार प्रस्तुति	६.१ समयबद्ध सस्वरपठन र गतिवृद्धि ६.२ मौन पठन र बोध ६.३ संरचना पहिचान ६.४ प्रश्ननिर्माण र उत्तर पहिचान ६.५ सन्दर्भ अनुकूलको स्वाभाविक वर्णन	६.१ प्रश्नोत्तर ६.२ घटनाक्रम मिलान ६.३ चरित्र वर्णन ६.४ सार लेखन ६.५ तार्किक अभिव्यक्ति ६.६ कथापूरण वा अनुकरणात्मक कथा लेखन ६.७ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	६.१ श्रुतिसम भिन्नार्थी मिलान ६.३ चरित्र वर्णन ६.४ सार लेखन ६.५ तार्किक अभिव्यक्ति ६.६ कथापूरण वा अनुकरणात्मक कथा लेखन ६.७ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	६.१ सामान्य धातुको पहिचान र प्रयोग ६.२ क्रियापदको पहिचान र प्रयोग ६.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (य/ए)	सामाजिक सद्भाव सहकार्य	१०
७.	वादविचाद	७.१ सुनाइ र धारणा निर्माण ७.२ संवेगात्मक सचेतातासहित तर्कको प्रस्तुति ७.३ विषयवस्तुको सार कथन ७.४ छलफल र	७.१ समयबद्ध सस्वरपठन र गतिवृद्धि ७.२ संरचना पहिचान ७.३ मौन पठन र छलफल ७.४ पात्र र घटना पहिचान ७.५ पाठको विषयवस्तु बोध	७.१ घटनाक्रम मिलान ७.२ सार लेखन ७.३ श्रुतिलेखन तथा अनुलेखन ७.४ प्रश्नोत्तर ७.५ बुँदा टिपोट ७.६ निर्धारित शीर्षक	७.१ लघुतावाची र अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग ७.४ प्रश्नोत्तर ७.५ बुँदा टिपोट ७.६ निर्धारित शीर्षक	७.१ वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको पहिचान र प्रयोग ७.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (ऋ/रि)	उद्धोषण	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
		प्रश्नोत्तर ७.५ अनुमान र प्रस्तुति ७.६ तक, समर्थन र खण्डनमण्डन ७.७ मौखिक सञ्चारका क्रममा विचार सम्प्रेषणका लागि निर्धारित ढाँचा र शैलीको उपयोग	७.६ प्रश्नोत्तर	र ढाँचामा वादविवाद लेखन			
८.	निबन्ध (निजात्मक)	८.१ सुनाइ र भाषाशैली पहिचान ८.२ अन्य भाषाबाट आएका शब्द पहिचान तथा कथन ८.३ विषयवस्तुमा आधारित अन्तरक्रिया ८.४ भाव सचेततासहित छलफल र प्रश्नोत्तर ८.५ विषयक्षेत्रमा आधारित ज्ञान, स्मरण र अनुभवको वर्णन	८.१ समयबद्ध सस्वरपठन र गतिवृद्धि ८.२ मौन पठन र छलफल ८.३ संरचना पहिचान ८.४ घटनाक्रम पहिचान ८.५ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर ८.६ सन्देश ग्रहण	८.१ प्रश्नोत्तर ८.२ प्रश्न निर्माण ८.३ अनुलेखन तथाश्रुतिलेखन ८.४ बुन्दा टिपेट ८.५ अनुच्छेदपूरण वा अनुच्छेद लेखन ८.६ सम्बन्धित विद्या वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	८.१ प्राविधिक/ पारिभाषिक शब्दको पहिचान र प्रयोग ८.२ समस्त शब्दको पहिचान र प्रयोग ८.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (छ/क्ष)	इच्छा अनिच्छा	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनर्स्थान			
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
		८.६ अनुमान, कल्पना वा सिर्जना						
९.	कविता (सामाजिक)	९.१. सुनाइ र विषयवस्तुमा आधारित छलफल ९.२ लय पहिचान ९.३ प्रश्नोत्तर ९.४ पाठगात सन्दर्भमा आधारित छलफल र अन्तर्रकीय निर्धारित विषय वा सन्दर्भमा आधारित भाव वर्णन	९.१. लयबद्ध पठन ९.२ सन्दर्भ बोध ९.३ पाठको विषयवस्तु बोध ९.४ भावबोध ९.५ प्रश्नोत्तर	९.१ अनुलेखन र श्रुतिलेखन ९.२ गद्यमा रूपान्तरण ९.३ कवितापूरण ९.४ प्रश्नोत्तर र निर्धारित पद्धतिको भाव विस्तार ९.५ भाव लेखन	९.१ लयात्मक शब्दको प्रयोग ९.२ गद्यमा रूपान्तरण ९.३ कवितापूरण ९.४ प्रश्नोत्तर र निर्धारित पद्धतिको भाव विस्तार ९.५ भाव लेखन	९.१ पूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग ९.२ द्वित्व भएका शब्द पहिचान र प्रयोग ९.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (शा,ष,स)	स्नेह र प्रशंसा	१०
१०.	कथा (आल मनोविज्ञान)	१०.१ सुनाइ र सन्दर्भ पहिचान १०.२ विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण र प्रस्तुति १०.३ पात्र पहिचान र वर्णन १०.४ पाठमा आधारित छलफल र प्रश्नोत्तर १०.५ कथा कथन र	१०.१ समयबद्ध सख्त पठन १०.२ मौन पठन र छलफल १०.३ प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान १०.५ सन्दर्भ अनुकूलको वर्णन	१०.१ प्रश्नोत्तर १०.२ घटनाक्रम मिलान १०.३ सार लेखन दुक्काको १०.४ ताकिक अभिव्यक्ति १०.५ बुदाका आधारमा कथा लेखन १०.६ सम्बन्धित विधा वा	१०.१ अनुकरणात्मक शब्द र उखान दुक्काको पहिचान र प्रयोग १०.५ बुदाका आधारमा कथा लेखन १०.६ सम्बन्धित विधा वा	१०.१ विभक्ति(ले, लाई, ढारा, देखि, बाट, को, का, की/रो, रा, री/नो, ना, नी, माको प्रयोग १०.२ कर्ता र कर्म कारकको पहिचान र	सान्त्वना र प्रोत्साहन	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
		घटना वर्णन १०.६ अनुमान, कल्पना र निष्कर्ष		विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		प्रयोग १०.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (गर्म/ज़)	
११.	व्यावहारिक लेखन (निवेदन)	११.१ सुनाइ र सूचना ग्रहण ११.२ विषयवस्तुको बोध ११.३ मौखिक अन्तरक्रिया र विषयवस्तु प्रस्तुति ११.४ छलफल तथा प्रश्नोत्तर ११.५ सन्दर्भ र परिवेश अनुकूल हुने गरी व्यावहारिक प्रस्तुति ११.६ ढाँचा पहिचान र वर्णन ११.७ श्रुतिबोध र विचारको सहकरण	११.१ समयबद्ध स्वरपठन र गतिवृद्धि ११.२ मौन पठन र छलफल ११.३ संरचना पहिचान ११.४ पाठको विषयवस्तु बोध ११.५ सन्देशा ग्रहण ११.६ प्रश्नोत्तर	११.१ लेखन ढाँचा र शैली अनुकरण ११.२ प्रश्नोत्तर ११.३ निर्धारित विषयमा निवेदन लेखन	११.१ पर्यायवाची र विपरीतार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग ११.२ नामयोगीको पहिचान र प्रयोग ११.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (हल्ता, अजन्ता)	सहानुभूति	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पूनरुत्पादन		
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
१२.	जीवनी (अन्तर्राष्ट्रीय)	१२.१ सुनाइ र मुख्य मुख्य विषय वा तथा बोध १२.२ घटनाक्रम पहिचान र प्रस्तुति १२.३ सुनाइ र व्यक्तिवृत्त वर्णन १२.४ श्रुति वर्णन १२.५ प्रश्नोत्तर, छलफल र अनुमान १२.६ धारणा निर्माण र प्रस्तुति	१२.१ समयबद्ध सस्वर पठन १२.२ मौन पठन र छलफल १२.३ संरचना पहिचान १२.४ घटनाक्रम पहिचान १२.५ प्रेरणा ग्रहण र लक्ष्य निर्धारण	१२.१ घटनाक्रम मिलान १२.२ प्रश्नोत्तर १२.३ प्रश्न निर्माण तथा व्याख्या १२.४ व्यक्तित्वमा आधारित भई लिखित मूल्यांकन १२.५ अनुकरणात्मक जीवनी लेखन १२.६ बुँदा टिपोट १२.७ सम्बन्धित विषय वाचना वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	१२. आगन्तुक शब्दको पहिचान र प्रयोग १२.२ विसमयादिबोधकको पहिचान र प्रयोग १२.३ निपातको पहिचान र प्रयोग १२.४ उपसर्गाद्वारा शब्द निर्माण (अ, प्र, उप, अन, आ, अति, वे) १२.४ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (चन्द्रबिन्दु)	विश्वास अविश्वास	१०
१३.	कविता (प्रकृति परक)	१३.१ सुनाइ र विषयवस्तुमा आधारित कुराकानी १३.२ लयबोध, छलफल र प्रश्नोत्तर १३.३ भाव पहिचान, विस्तार र अन्तरक्रिया	१३.१ समयबद्ध सस्वर पठन १३.२ संरचना पहिचान १३.३ सन्दर्भ बोध १३.४ पाठको विषयवस्तु बोध १३.५ अन्य कविताको लयबद्ध वाचन	१३.१ अनुलेखन तथा श्रुतिलेखन १३.२ गद्यमा रूपान्तरण १३.३ प्रश्नोत्तर र भावविस्तार १३.४ सार लेखन १३.५ कवितापूरण १३.६ संरचनाको	१३.२ समूहवाचक शब्दको पहिचान र प्रयोग (क) निह्य सहगति (ख) वचन सहगति (ग) आदर सहगति (घ) पुरुष सहगति १३.२ प्रत्ययाद्वारा शब्द निर्माण	हेरचाह/ संवर्धन	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
		१३.४ गद्यमा रूपान्तरण र अनुमान १३.५ कविता पूरण १३.६ अन्य कविताको श्रवण र भाव वर्णन		अनुकरण १३.७ सम्बन्धित विद्या वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		(अन्ते, आइ, उवा, ओट, इलो, न, ने, नु) १३.८ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (शिरबिन्दु)	
१४	संवाद	१४.१ सुनाइ र पद तथा पदावलीको पहिचान १४.२ शैली अनुकरण र विषयवस्तुको बोध १४.३ संवेगात्मक सचेतात्मकहितको मौखिक अन्तराक्रिया १४.४ छलफल र प्रश्नोत्तर १४.५ आदर्श अभिनय र स्वाभाविक शैलीमा भाषा प्रयोग	१४.१ आशय, सन्दर्भ र विषयवस्तुका आधारमा अभिनयात्मक पठन १४.२ संवाद पहिचान १४.३ घटनाक्रम पहिचान १४.४ गाठको विषयवस्तुको बोध र प्रश्नोत्तर १४.५ तर्कको खण्डनमण्डन	१४.१ घटनाक्रम लेखन १४.२ सार लेखन १४.३ श्रुतिलेखन तथा अनुलेखन १४.४ प्रश्नोत्तर १४.५ व्याख्या तथा प्रश्न निर्माण १४.६ संवादपूरण १४.७ अनुकरणात्मक संवाद लेखन	१४.१ मौलिक र आगान्तुक शब्दको पहिचान र प्रयोग (ख) वचनका आधारमा वाक्य परिवर्तन (ग) आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तन १४.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पञ्चम वर्ष)	१४.१ वाक्य परिवर्तन (क) लिङ्गाका आधारमा वाक्य परिवर्तन (ख) वचनका आधारमा वाक्य परिवर्तन (ग) आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तन १४.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पञ्चम वर्ष)	कार्यक्रम सञ्चालन १०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनर्स्थान			
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य	पाठ्य घण्टा
१५.	प्रबन्ध (प्रकृति वर्णन)	१५.१ सुनाइ र विषयवस्तु बोध १५.२ विषयवस्तुको सार निर्माण र कथन १५.३ छलफल र प्रश्नोत्तर १५.४ विषयक्षेत्रमा आधारित ज्ञान र अनुभवको वर्णन	१५.१ समयबद्ध स्वर पठन १५.२ मौन पठन र छलफल १५.३ संरचना पहिचान १५.४ घटनाक्रम पहिचान १५.५ पाठको विषयवस्तुको बोध १५.६ सन्देश ग्रहण	१५.१ प्रश्नोत्तर र विषय विस्तार १५.२ अनुलेखन तथा श्रुतिलेखन १५.३ बुँदा टिपोट १५.४ अनुच्छेदपूरण वा अनुच्छेद लेखन १५.५ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	१५. पद तथा पदावलीको पहिचान र प्रयोग	१५.१ वाक्य परिवर्तन (क) पुरुषका आधारमा वाक्य परिवर्तन (ख) करण र अकरण १५.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पदयोग र पदवियोग)	प्रतिबद्धता	१०
१६.	कथा (सामाजिक)	१६.१ सुनाइ र प्रतिक्रिया १६.२ धारणा निर्माण र प्रस्तुति १६.३ प्रश्नोत्तर, छलफल, कथाकथन र घटना वर्णन १६.४ अनुमान, कल्पना र निष्कर्ष १६.५ वित्रकथा वर्णन १६.६ समस्या पहिचान र समाधानका उपाय प्रस्तुत	१६.१ समयबद्ध स्वर पठन १६.२ मौन पठन र छलफल १६.३ प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान १६.४ विषयवस्तुको सन्दर्भ अनुकूलको स्वाभाविक वर्णन १६.५ चरित्र चित्रण र पात्र तुलना	१६.१ प्रश्नोत्तर १६.२ घटनाक्रम मिलान १६.३ सार लेखन १६.४ तार्किक अभिव्यक्ति १६.५ अनुमान तथा पूर्वानुमानका आधारमा घटना विस्तार १६.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	१६.१ अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग	१६.१ भाव र अर्थ (क) सामान्यार्थ (ख) आज्ञार्थ (ग) सम्भावनार्थ १६.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (र का विभिन्न रूपको प्रयोग)	आज्ञा वा आदेश	१०

४ (ख) विषयवस्तुको क्षेत्र क्रम र विस्तृतीकरण (कक्षा ७)

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			कार्य घटना
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य	
१.	गीति कविता (देशभक्ति / नीति परक)	१.१ विषयवस्तुको सुनाइ, छलफल र अन्तरक्रिया १.२ प्रश्नोत्तर १.३ विषयवस्तुको अनुमान तथा कल्पना १.४ विषयवस्तुको विस्तार वा सिर्जना १.५ विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न निर्माण, उत्तर पहिचान र प्रस्तुति १.६ विषयवस्तुको मौखिक सहकरण	१.१ लयबद्ध पठन १.२ संरचना पहिचान १.३ सन्दर्भ बोध १.४ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर	१.१ श्रुति लेखन १.२ गद्यमा रूपान्तरण १.३ प्रश्नोत्तर र भावविस्तार १.४ सन्देश लेखन १.५ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना १.६ संरचनाको अनुकरण	१.१ पर्यायवाची शब्दको पहिचान र प्रयोग	१.१ नाम र सर्वनाम पदको पुनरावृत्ति १.२ नाम र सर्वनामबिचको सहगति १.३ नाम र सर्वनामको क्रियापदसँगको सहगति १.४ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग इस्व इकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	विनश्चता	१०

क्र. सं.	प्रैग्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			कार्य घण्टा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
२.	कथा (लोक)	२.१ सुनाइ र विषय तथा सन्दर्भ पहिचान २.२ धारणा निर्माण र प्रस्तुति २.३ विषयवस्तुका बारेमा छलफल र निष्कर्ष २.४ कथाकथन र घटना वर्णन २.५ विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र विचार प्रस्तुति २.६ विषयवस्तु र घटनामा आधारित अनुमान र निष्कर्ष २.७ पात्र वर्णन र तुलना	२.१ समयबद्ध सम्पर्क पठन २.२ मौन पठन र छलफल २.३ संरचना, परिवेश, पात्र र घटना पहिचान २.४ पाठको विषयवस्तु बोध	२.१ पात्र पहिचान र तुलना २.२ घटनाक्रम मिलान २.३ सार लेखन २.४ प्रश्नोत्तर, व्याख्या २.५ शब्दभरण वा अनुकरणात्मक कथा लेखन २.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	२.१ विपरीतार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग २.२ प्रश्नोत्तर, व्याख्या २.३ सार लेखन २.४ प्रश्नोत्तर, व्याख्या २.५ शब्दभरण वा अनुकरणात्मक कथा लेखन २.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	२.१ विशेषण पदको पुनरावृत्ति २.२ विशेषण र विशेष्यविच सङ्गति २.३ सामान्य धातु र प्रेरणार्थक धातुको पहिचान र क्रियापदमा यसको प्रयोग २.४ असमापक क्रियाको पहिचान र प्रयोग २.५ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग दीर्घ इकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	शुभेच्छा	१०
३.	संवाद	३.१ सुनाइ र अनुमान ३.२ सुनाइ र प्रश्न निर्माण ३.३ संवेगात्मक सचेततासहित विषयवस्तुको सार	३.१ आशय, सन्दर्भ र विषयवस्तुका आधारमा अभिनयात्मक पठन ३.२ संरचना पहिचान ३.३ घटनाक्रम पहिचान	३.१ घटनाक्रम मिलान ३.२ सार लेखन ३.३ श्रुतिलेखन तथा अनुलेखन ३.४ प्रश्नोत्तर	३.१ प्राविधिक/ पारिभाषिक शब्दको पहिचान र प्रयोग ३.२ प्रश्न चिह्न, उद्गार चिह्न, योजक चिह्न, कोष्ठक	३.१ पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्न चिह्न, उद्गार चिह्न, योजक चिह्न, कोष्ठक	अनुभूति	९

क्र. सं.	क्षेत्र	आधिक सिप			आधिक पुनरुत्पादन		कार्य घटा	
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	आधिक संरचना र वर्णविन्यास	आधिक प्रकार्य
		प्रस्तुति ३.४ छलफल र प्रश्नोत्तर ३.५ विषयवस्तुको मौखिक वा सिर्जनात्मक अभिव्यक्ति	३.४ तर्क र समर्थन		३.५ अनुकरणात्मक संवाद लेखन ३.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		चिह्नको पहिचान र प्रयोग ३.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग हस्त उकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	
४.	जीवनी (राष्ट्रिय)	४.१ सुनाइ र संरचना पहिचान ४.२ शैली पहिचान ४.३ घटनाक्रम पहिचान, धारणा निर्माण र प्रस्तुति ४.४ व्यक्तिवृत्त वर्णन ४.५ छलफल, प्रश्नोत्तर तथा अनुमान ४.६ स्मरण, कल्पना र मौखिक सिर्जना	४.१ समयबद्ध सस्वर पठन ४.२ मौन पठन र प्रश्नोत्तर ४.३ घटना टिपोट र सार ४.४ संरचना पहिचान ४.५ घटनाक्रम पहिचान ४.६ सन्देश ग्रहण र लक्ष्य निर्धारण	४.१ घटनाक्रम मिलान ४.२ सार लेखन ४.३ प्रश्नोत्तर ४.४ व्यक्तित्व मूल्यांकन ४.५ निर्वेशित जीवनी लेखन ४.६ व्यक्तिवृत्त लेखन	४.१ श्रुतिसमझिलार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग ४.२ व्यक्तिवृत्त लेखन ४.३ प्रश्नोत्तर ४.४ निर्वेशित जीवनी लेखन ४.५ निर्वेशित जीवनी लेखन ४.६ व्यक्तिवृत्त लेखन	४.१ पद सद्व्याप्ति (क) लिङ्ग सद्व्याप्ति (ख) वचन सद्व्याप्ति (ग) आदर सद्व्याप्ति (घ) पुरुष सद्व्याप्ति ४.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग दीर्घ उकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	प्रसंशा	९

क्र. सं.	प्रैग्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			कार्य घण्टा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
५.	प्रबन्ध (योग र स्वास्थ्य)	५.१ सुनाइ र मुख्य विषयवस्तुगत तथ्य स्मरण ५.२ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति ५.३ छलफल र प्रश्नोत्तर ५.४ घटना र सार वर्णन ५.५ अनुभव र अनुभूतिको वर्णन ५.६ कुनै विषयमा आधारित स्वतन्त्र अभिव्यक्ति, कल्पना वा सिर्जना	५.१ समयबद्ध सस्वर पठन ५.२ मौन पठन र छलफल ५.३ संरचना पहिचान ५.४ पाठको विषयवस्तु पहिचान र बोध ५.५ सन्देशा ग्रहण	५.१ श्रुतिलेखन ५.२ घटनाक्रम मिलान र सार लेखन ५.३ प्रश्नोत्तर ५.४ सान्दर्भिक विषय शीर्षकमा वर्णनात्मक लेखन ५.५ बुँदा टिपोट ५.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	५.१ समावेशक-समावेश्य शब्दको पहिचान र प्रयोग ५.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (ब/व)	५.१ वर्तमान, भूत र भविष्यत् कालको पहिचान र प्रयोग ५.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (ब/व)	विशिष्टि करण तथा सामान्यी करण	९
६.	व्यावहारिक लेखन (धरायसी चिठी)	६.१ सुनाइ र संरचना पहिचान ६.२ शैली अनुकरण ६.३ छलफल र प्रश्नोत्तर ६.४ विभिन्न माध्यमबाट मौखिक रूपमा सन्देश प्रवाह	६.१ मौन पठन र छलफल ६.२ संरचना पहिचान ६.३ पाठको विषयवस्तु बोध ६.४ सन्देशा ग्रहण ६.५ प्रश्नोत्तर	६.१ प्रश्नोत्तर ६.२ प्रश्न निर्माण ६.३ लेखन ढाँचा र शैली अनुकरण ६.४ प्रत्युत्तर लेखन ६.५ सन्देशमूलक पाठको अनुकरणात्मक रचना ६.५ सन्देशमूलक स्वतन्त्र पाठ रचना	६.१ शिष्टाचार र सम्बोधनजन्य शब्दको पहिचान र प्रयोग ६.२ द्वित्व भएका शब्द पहिचान र प्रयोग ६.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (य/ए)	६.१ अपूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग ६.२ द्वित्व भएका शब्द पहिचान र प्रयोग ६.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (य/ए)	जिज्ञासा	९

क्र. सं.	प्रेत	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			कार्य घटा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
७.	कथा (सामाजिक)	७.१ सुनाइ र अन्तर्रक्तिया ७.२ धारणा निर्माण र प्रस्तुति ७.३ छलफल र प्रश्नोत्तर ७.४ कथाकथन र घटना वर्णन ७.५ अनुमान र कल्पनामा आधारित बोध र प्रस्तुति	७.१ समयबद्ध सस्वर पठन ७.२ मौन पठन र छलफल ७.३ संरचना, पात्र र घटना पहिचान ७.४ पाठको विषयवस्तु बोध	७.१ पात्र पहिचान र तुलना ७.२ प्रश्नोत्तर छलफल ७.३ घटनाक्रम मिलान ७.४ सार लेखन ७.५ तार्किक र समीक्षात्मक लेखन ७.६ अनुलेखन, श्रुतिलेखन र अनुच्छेद रचना ७.७ निर्देशित तथा स्वतन्त्र कथा लेखन	७.१ अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग ७.२ उखान र टुक्काको पहिचान र प्रयोग	७.१ पूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग ७.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (झ/रि)	तुलना	१०
८	निबन्ध (निजात्मक)	८.१ सुनाइ र भाषाशीली पहिचान ८.२ प्रश्नोत्तर र छलफल ८.३ विषयक्षेत्रमा आधारित विषयवस्तुको बोध र अनुभवको वर्णन ८.४ विचार ग्रहण र प्रतिक्रिया	८.१ समयबद्ध सस्वर पठन ८.२ मौन पठन र छलफल ८.३ संरचना पहिचान ८.४ घटनाक्रम पहिचान ८.५ सन्देश ग्रहण	८.१ घटनाक्रम मिलान र सार निर्माण ८.२ प्रश्नोत्तर र निर्धारित पहिकितको विस्तार ८.३ अनुच्छेदपूरण तथा अनुच्छेद लेखन ८.४ बुँदा टिपोट ८.५ अनुकरणात्मक	८.१ लघुतावाची शब्दको पहिचान र प्रयोग ८.२ विभक्तिको पहिचान र प्रयोग (ले, लाई, ढारा, देखि, बाट, को/का/की, रो/रा/री,	८.१ कारकको पहिचान र प्रयोग (कर्ता, कर्म, करण, अपादान) ८.२ विभक्तिको पहिचान र प्रयोग (ले, लाई, ढारा, देखि, बाट, को/का/की, रो/रा/री,	अपेक्षा र विश्वास	९

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप		भाषिक पुनरुत्पादन			कार्य घटा	
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
		८.५ अनुमान, कल्पना र विषय वर्णन			निवन्ध लेखन ८.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		नो/ना/नी, मा) ८.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (छ./क्ष.)	
९	कविता (सामाजिक)	९.१ सुनाइ र विषयवस्तुका बारेमा मौखिक प्रतिक्रिया ९.२ लय पहिचान, छलफल र प्रश्नोत्तर ९.३ पाठगत सन्देश अनुमान ९.४ कल्पनामा आधारित विषय विस्तार ९.५ निर्धारित विषयवस्तुमा आधारित भाव वर्णन ९.६ विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान	९.१ लयबद्ध पठन ९.२ संरचना पहिचान ९.३ सन्दर्भ बोध ९.४ प्रश्नोत्तर	९.१ गद्यमा रूपान्तरण ९.२ प्रश्नोत्तर र निर्धारित पद्धतिको भाव विस्तार ९.३ माव लेखन ९.४ सन्देश लेखन ९.५ कविताको संरचनाको अनुकरण ९.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	९.१ समूहवाचक शब्दको पहिचान र प्रयोग ९.२ प्रश्नोत्तर र निर्धारित पद्धतिको भाव विस्तार ९.३ माव लेखन ९.४ सन्देश लेखन ९.५ कविताको संरचनाको अनुकरण ९.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	९.१ क्रियायोगीको पहिचान र प्रयोग (समयवाचक, स्थानवाचक, रीतिवाचक) ९.२ नामयोगीको पहिचान र प्रयोग ९.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (श, ष, स)	ध्याना कर्षण	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	आधिक सिप			आधिक पुनरुत्पादन			कार्य घटा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	आधिक संरचना र वर्णविन्यास	आधिक प्रकार्य
१०	दैनिकी	१०.१ सुनाइ र प्रतिक्रिया १०.२ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति १०.३ छलफल र प्रश्नोत्तर १०.४ स्वअनुभवका आधारमा आफ्नो संस्कृतिको पहिचान र प्रस्तुति १०.५ मूल्यमान्यताको पहिचान र तार्किक प्रस्तुति	१०.१ आशय, सन्दर्भ र विषयवस्तुका आधारमा सञ्चर पठन १०.२ संरचना पहिचान १०.३ घटनाक्रम पहिचान १०.४ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर १०.५ घटना तथा सन्दर्भको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुति	१०.१ घटनाक्रम मिलान १०.२ सार लेखन १०.३ श्रुतिलेखन १०.४ प्रश्नोत्तर १०.५ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	१०.१ प्राविधिक/ पारिभाषिक शब्दको पहिचान र प्रयोग १०.२ विस्मयादिबोधकको पहिचान र प्रयोग १०.३ निपातको पहिचान र प्रयोग १०.४ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (र्यै/झ)	१०.१ संयोजकको पहिचान र प्रयोग १०.२ विस्मयादिबोधकको पहिचान र प्रयोग १०.३ निपातको पहिचान र प्रयोग १०.४ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (र्यै/झ)	निष्कर्ष पहिचान	९
११	कथा (बालमनो विज्ञान)	११.१ सुनाइ र विषयवस्तुको बोध ११.२ मौखिक अन्तरक्रिया र विषयवस्तुको प्रस्तुति ११.३ पात्र पहिचान, परिवेश, सन्दर्भ, चरित्र चित्रण, घटना वर्णन र घटना मिलान	११.१ समयबद्ध सञ्चर पठन ११.२ मौन पठन र छलफल ११.३ सन्दर्भ, परिवेश, संरचना, पात्र र घटना पहिचान ११.४ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर	११.१ पात्र पहिचान र तुलना ११.२ घटनाक्रम मिलान ११.३ सार लेखन ११.४ प्रश्नोत्तर ११.५ तार्किक लेखन ११.६ श्रुतिलेखन तथा अनुच्छेद रचना ११.७ बुद्धाका आधारमा	११.१ पर्यायवाची शब्दको पहिचान र प्रयोग (क) लिङ्गाका आधारमा बाक्य परिवर्तन (ख) वचनका आधारमा बाक्य परिवर्तन ११.२ वर्णविन्यासको	११.१ बाक्य परिवर्तन पहिचान र प्रयोग (क) लिङ्गाका आधारमा बाक्य परिवर्तन (ख) वचनका आधारमा बाक्य परिवर्तन ११.२ वर्णविन्यासको	उत्सूक्ता	१०

क्र. सं.	प्रैग्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			कार्य घटा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
		११.४ छलफल तथा प्रश्नोत्तर ११.५ श्रुतिबोध र विचारको सहकरण			कथा लेखन ११.८ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		पहिचान र प्रयोग (हलन्त, अजन्त)	
१२	जीवनी (अन्त राष्ट्रिय)	१२.१ सुनाइ र मुख्य मुख्य विषयवस्तु बोध १२.२ घटनाक्रम पहिचान र प्रस्तुति १२.३ सुनाइ र व्यक्तिवृत्त वर्णन १२.४ प्रश्नोत्तर, छलफल र अनुमान १२.५ धारणा निर्माण र प्रस्तुति	१२.१ समयबद्ध सस्वर पठन १२.२ मौन पठन र छलफल १२.३ संरचना पहिचान १२.४ घटनाक्रम पहिचान १२.५ प्रेरणा ग्रहण र लक्ष्य निर्धारण	१२.१ संरचना र शैली पहिचान १२.२ घटनाक्रम मिलान १२.३ व्यक्तिवृत्त लेखन १२.४ सार लेखन १२.५ प्रश्नोत्तर १२.६ अनुकरणात्मक जीवनी लेखन १२.७ बुँदा टिपोट १२.८ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	१२.१ वाक्य परिवर्तन पहिचान र प्रयोग (क) पुरुषका आधारमा वाक्य परिवर्तन (ख) आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तन १२.२ उपसर्गद्वारा शब्द निर्माण (प्र, अप, अनु वि, आ, प्रति, सु, बे, बद, अ) १२.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (चन्द्रविन्दु)	प्रेरणा	९	

क्र. सं.	प्रैग्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			कार्य घटा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
१३	वक्तुता	१३.१ सुनाइ र प्रतिक्रिया १३.२ संवेगात्मक सचेततासहित तर्कको प्रस्तुति १३.३ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति १३.४ छलफल र प्रश्नोत्तर १३.५ अन्तरक्रिया र समस्या पहिचान १३.६ समस्या समाधानपरक निष्कर्ष निर्माण र कथन	१३.१ विषयवस्तुका आधारमा अभिनयात्मक पठन १३.२ संरचना पहिचान १३.३ घटनाक्रम पहिचान १३.४ पाठको विषयवस्तु बोध	१३.१ घटनाक्रम मिलान १३.२ सार लेखन १३.३ अनुलेखन १३.४ प्रश्नोत्तर एवम् तार्किक लेखन १३.५ बुँदा टिपोट १३.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	१३. सिङ्गो शब्दको पहिचान र प्रयोग १३.२ प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण (एर, आल, आहा, ओट, पन, ली, आडी, ईय, इक) १३.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (शिरबिन्दु)	१३.१ करण र अकरणको पहिचान र प्रयोग १३.२ प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण (एर, आल, आहा, ओट, पन, ली, आडी, ईय, इक) १३.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (शिरबिन्दु)	सम्प्रेषण	९
१४	नियात्रा	१४.१ सुनाइ र प्रतिक्रिया १४.२ पाठका आधारमा सन्देश वर्णन १४.३ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति १४.४ छलफल र प्रश्नोत्तर १४.५ अनुभवका जाधारमा आफ्नो संस्कृति वर्णन	१४.१ विषयवस्तुको सास्वर पठन १४.२ विषयवस्तुको आधारमा परिवेश पहिचान १४.३ संरचना पहिचान १४.४ घटनाक्रम पहिचान, टिपोट र मिलान १४.५ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर	१४.१ भ्रमणका विषयवस्तुको सिलसिलाबद्ध लिखित प्रस्तुति १४.२ शीषकका आधारमा विषयवस्तुको वर्णन १४.३ स्वअनुभव मिलान गरी स्वतन्त्र	१४.१ मौलिक र आगल्नुक शब्दको पहिचान र प्रयोग १४.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पञ्चम वर्ण)	१४.१ शब्दवर्ग, काल र पक्ष, कोटिको पहिचान र प्रयोग १४.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पञ्चम वर्ण)	अवस्था वर्णन	९

क्र. सं.	प्रेत	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			कार्य घटा
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य	
		१४.६ अनुमान तथा कल्पनामा आधारित परिवेशपत्रक वर्णन	१४.६ पाठको विषयवस्तु बोध र सन्देश ग्रहण	सिर्जना १४.४ प्रश्नोत्तर				
१५	गद्य कविता (प्रकृति परक)	१५.१ सुनाइ र विषयवस्तु बोध १५.२ छलफल र प्रश्नोत्तर १५.३ विषयवस्तुको सार निर्माण र कथन १५.४ मुख्य विषयवस्तु टिपोट र प्रस्तुति १५.५ विषयक्षेत्रमा आधारित अनुभवको वर्णन १५.६ विषयवस्तुको भाव व्याख्या १५.७ स्थानीय अथवा लोक गीत अवण र प्रस्तुति	१५.१ लयबद्ध पठन १५.२ संरचना पहिचान १५.३ सन्दर्भ र भावबोध १५.४ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर	१५.१ श्रुतिलेखन १५.२ प्रश्नोत्तर र भाव वर्णन १५.३ सार लेखन १५.४ सन्देश लेखन १५.५ संरचनाको अनुकरण १५.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	१५.१ लयात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग १५.२ समस्त शब्दको पहिचान र प्रयोग १५.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पदयोग)	१५.१ वाक्य संश्लेषण र विश्लेषणको पहिचान र प्रयोग १५.२ समस्त शब्दको पहिचान र प्रयोग १५.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पदयोग)	परिकल्पना	१०
१६	व्यावहारिक लेखन (सम्मान-पत्र)	१६.१ सुनाइ र संरचना पहिचान १६.२ ढाँचा र शैली अनुकरण १६.३ विषयवस्तुको	१६.१ समयबद्ध पठन १६.२ मौन पठन र छलफल १६.३ संरचना, ढाँचा र शैली पहिचान	१६.१ प्रश्नोत्तर १६.२ प्रश्न निर्माण १६.३ लेखन ढाँचा र शैली अनुकरण	१६.१ अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग (क) सामान्यार्थ	१६.१ भाव वा अर्थको पहिचान र प्रयोग	सावधानी	९

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		कार्य घटा	
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
		मौखिक प्रस्तुति र अन्तरक्रिया १६.४ सञ्चार तथा अभिव्यक्तिका क्रमा स्वाभाविक भाषाशैलीको उपयोग १६.५ छलफल र प्रश्नोत्तर	१६.४ पाठको विषयवस्तु बोध १६.५ सन्देश ग्रहण १६.६ प्रश्नोत्तर	१६.४ प्रत्युतर लेखन १६.५ सन्दर्भ, परिवेशका आधारमा सन्देशमूलक पाठ रचना	(ख) आज्ञार्थ (ग) सम्भावनार्थ (घ) इच्छार्थ (ङ) सहकेतार्थ १६.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पदावियोग)			
१७	कथा (सामाजिक)	१७.१ सुनाइ र अन्तरक्रिया १७.२ विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण र प्रस्तुति १७.३ प्रश्नोत्तर, छलफल, कथाकथन र घटना वर्णन १७.४ अनुमान, कल्पना र निष्कर्ष	१७.१ समयबद्ध सस्वर पठन १७.२ मौन पठन र छलफल १७.३ संरचना, पात्र, परिवेश र घटना पहिचान १७.४ पाठको विषयवस्तु बोध १७.५ विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान	१७.१ पात्र पहिचान र तुलना १७.२ घटनाक्रम मिलान १७.३ सार लेखन १७.४ प्रश्नोत्तर र व्याख्या १७.५ अनुच्छेद रचना १७.६ कथापूरण एवम् अनुकरणात्मक कथा लेखन १७.७ तार्किक र समीक्षा लेखन १७.८ पौराणिक कथा सङ्कलन र लेखन	१७. पद तथा पदावलीको पहिचान र प्रयोग (क) कर्तवाच्य (ख) कर्मवाच्य (ग) भाववाच्य १७.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (र का विभिन्न रूपको प्रयोग)	१७.१ वाच्य परिवर्तनको पहिचान र प्रयोग (क) कर्तवाच्य (ख) कर्मवाच्य (ग) भाववाच्य १७.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (र का विभिन्न रूपको प्रयोग)	समालोचनात्मक सोच	१०

४ (ग) विषयवस्तुको क्षेत्र क्रम र विस्तृतीकरण (कक्षा ८)

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			पाठ्य घटा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
१.	गीति कविता (देशभक्ति / श्रम)	१.१ सुनाइ र विषयवस्तुका बारेमा धारणा निर्माण र अन्तरक्रिया १.२ छलफल र प्रश्नोत्तर १.३ विषयवस्तुमा आधारित छलफल, प्रश्न निर्माण र उत्तर प्रस्तुति १.४ विषयवस्तुको मौखिक पुनर्कथन	१.१ लयबद्ध पठन १.२ संरचना पहिचान १.३ सन्दर्भ बोध १.४ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर	१.१ श्रुतिलेखन १.२ गद्यमा रूपान्तरण १.३ प्रश्नोत्तर र भाव वर्णन १.४ संरचनाको अनुकरण १.५ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	१.१ लयात्मक शब्दको प्रयोग १.२ पहिचान र प्रयोग १.३ सर्वनाम शब्दको प्रयोग १.४ नाम र सर्वनामविच्छिन्नता १.५ नाम र सर्वनामको क्रियापदसंग को सङ्गति १.६ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग हस्त इकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	१.१ नाम शब्दको पहिचान र प्रयोग १.२ सर्वनाम शब्दको प्रयोग १.३ नाम र सर्वनामविच्छिन्नता १.४ नाम र सर्वनामको क्रियापदसंग को सङ्गति १.५ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग हस्त इकार (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)	सामर्थ्य	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		पाठ्य घटना	
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
२	कथा (ऐतिहासिक)	२.१ सुनाइ तथा परिवेश र सिलसिला पहिचान २.२ विषयवस्तुको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुति २.३ विचार निर्माण, छलफल र प्रश्नोत्तर २.४ कथाकथन वा घटनावर्णन २.५ कल्पनामा आधारित अनुमान	२.१ समयबद्ध सस्वर पठन २.२ मौन पठन र प्रश्नोत्तर २.३ संरचना, पात्र र घटना पहिचान २.४ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर	२.१ चरित्र वर्णन र तुलना २.२ घटनाक्रम टिपोट र मिलान २.३ सार लेखन २.४ प्रश्नोत्तर, व्याख्या २.५ समीक्षा लेखन २.६ श्रुतिलेखन तथा अनुच्छेद रचना २.७ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	२.१ पर्यायवाची शब्दको पहिचान र प्रयोग २.२ भेदक र भेद्यबिच सङ्गति २.३ विशेषण र विशेष्यबिच सङ्गति २.४ सामान्य, प्रेरणार्थक र नाम धातुको पहिचान र प्रयोग २.५ समापक र असमापक क्रियाको पहिचान र प्रयोग २.६ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग दीर्घ इकार (शब्दको सुरु,	२.१ विशेषण शब्दको पहिचान र प्रयोग २.२ भेदक र भेद्यबिच सङ्गति २.३ विशेषण र विशेष्यबिच सङ्गति २.४ सामान्य, प्रेरणार्थक र नाम धातुको पहिचान र प्रयोग २.५ समापक र असमापक क्रियाको पहिचान र प्रयोग २.६ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग दीर्घ इकार (शब्दको सुरु,	सम्भावना	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			पाठ्य घटना
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
							विचर (अन्त्यमा)	
३	जीवनी (राष्ट्रिय)	३.१ सुनाइ र मुख्य विषयवस्तु पहिचान ३.२ संरचना र भाषाशैली पहिचान ४.३ घटनाक्रम पहिचान, धारणा निर्माण र प्रस्तुति ३.४ व्यक्तित्व वर्णन ३.५ छलफल, प्रश्नोत्तर तथा अनुमान	३.१ समयबद्ध सस्वर पठन ३.२ मौन पठन र प्रश्नोत्तर ३.४ संरचना पहिचान ३.५ घटनाक्रम पहिचान ३.६ लक्ष्य निर्धारण र प्रस्तुति	३.१ घटनाक्रम मिलान ३.२ व्यक्तिवृत्त लेखन ३.३ सार लेखन ३.४ प्रश्नोत्तर ३.५ व्यक्तिवृत्त लेखन ३.६ अनुकरणात्मक जीवनी लेखन ३.७ बुँदा टिपोट र सारांश लेखन ३.८ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	३.१ विपरीतार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग ३.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग हस्त उकार (शब्दको सुरु, विचर अन्त्यमा)	३.१ पूर्णविराम, अल्पविराम, अर्धविराम, प्रश्न चिह्न, उद्गार चिह्न, योजक चिह्न, कोष्ठक चिह्न, निर्देश चिह्न ३.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग हस्त उकार (शब्दको सुरु, विचर अन्त्यमा)	मूल्याङ्कन ९	
४	व्यावहारिक लेखन - व्याव- साधिक चिठी)	४.१ सुनाइ र संरचना एवम् शैली पहिचान ४.२ सुनाइ र विषयवस्तुमा	४.१ समयबद्ध सस्वर पठन ४.२ मौन पठन र प्रश्नोत्तर ४.३ ढाँचा र संरचना	४.१ विषयको बुँदा टिपोट र सार प्रस्तुत ४.२ सन्दर्भ, परिवेश,	४. समूहवाची र श्रुतिसम भिन्नार्थी शब्दको पहिचान र कर्ता र	४.१ लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुषका आधारमा कर्ता र	आश्चर्य ९	

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		पाठ्य घटना	
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
		आधारित प्रश्न निर्माण ४.३ छलफल र प्रश्नोत्तर ४.४ देखेका, सुनेका र अनुभवमा आधारित विषयवस्तुमा मौखिक वर्णन	पहिचान ४.४ पाठको विषयवस्तु बोध तथा प्रश्नोत्तर ४.५ सन्देश ग्रहण र प्रतिक्रिया	आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक पाठ रचना ४.३ प्रश्नोत्तर ४.४ प्रत्युत्तर लेखन	प्रयोग	क्रियापदको सङ्गति ४.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग दीर्घ ज्ञानार्थको (शब्दको सुरु, विच र अन्त्यमा)		
५	निबन्ध (निजात्मक)	५.१ सुनाइ र संरचना पहिचान ५.२ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति ५.३ छलफल र प्रश्नोत्तर ५.४ विषयवस्तु टिपोट र मौलिक प्रस्तुति ५.५ पाठसंग्रह सम्बन्धित ज्ञान, स्मरण, अनुभव र अनुभूतिको वर्णन ५.६ कुनै पनि विषयमा	५.१ समयबद्ध सस्वर पठन ५.२ प्रश्नोत्तर ५.३ संरचना पहिचान ५.४ घटनाक्रम पहिचान ५.५ पाठको विषयवस्तु बोध ५.६ भाव ग्रहण	५.१ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति ५.२ प्रश्नोत्तर र व्याख्या ५.३ प्रश्न निर्माण र उत्तर लेखन ५.४ अनुच्छेद लेखन ५.५ सान्दर्भिक विषयवस्तुमा काल्पनिक लेखन ५.६ बुद्धा टिपोट र सारांश लेखन ५.७ अनुच्छेदपूरण ५.८ सम्बन्धित विद्या वा	५.१ समावेशक- समावेश्य शब्दको पहिचान र प्रयोग ५.२ वर्तमान, भूत र भविष्यत कालको पहिचान र प्रयोग ५.३ प्रश्न निर्माण र उत्तर लेखन ५.४ अनुच्छेद लेखन ५.५ सान्दर्भिक विषयवस्तुमा काल्पनिक लेखन ५.६ बुद्धा टिपोट र सारांश लेखन ५.७ अनुच्छेदपूरण ५.८ सम्बन्धित विद्या वा	५.१ वर्तमान, भूत र भविष्यत कालको पहिचान र प्रयोग ५.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (ब/व/ओ)	कारण र प्रभाव	९

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		पाठ्य घटना	
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य
		निजात्मक अभिव्यक्ति, कल्पना वा सिर्जना			विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना			
६	कथा (सामाजिक)	६.१ सूचना तथा विषयवस्तु बोध ६.२ विषयवस्तुको मौखिक वर्णन र अन्तरक्रिया ६.३ छलफल तथा प्रश्नोत्तर ६.४ सन्दर्भ र परिवेश अनुकूल हुने गरी विचार निर्माण र अभिव्यक्ति ६.५ श्रुतिबोध र विचारको सङ्कथन	६.१ समयबद्ध सस्वर पठन ६.२ मौन पठन र प्रश्नोत्तर ६.३ संरचना, परिवेश, पात्र र घटना पहिचान तथा चरित्र चित्रण ६.४ पाठको विषयवस्तु बोध ६.५ प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान	६.१ पात्र पहिचान र चरित्र तुलना ६.२ घटनाक्रम मिलान ६.३ सार लेखन ६.४ प्रश्नोत्तर र निर्दिष्ट पञ्चकितको व्याख्या ६.५ तार्किक र समीक्षा लेखन ६.६ श्रुतिलेखन, अनुच्छेद रचना ६.७ अनुकरणात्मक कथा लेखन ६.८ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	६.१ अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग ६.२ द्वित्व शब्द पहिचान र प्रयोग ६.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (य/ए)	६.१ अपूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग ६.२ द्वित्व शब्द पहिचान र प्रयोग ६.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (य/ए)	पश्चाताप	१०

क्र. सं.	लेख	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			पाठ्य घटा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
७	संवाद	७.१ सुनाइ र अन्तरक्रिया ७.२ विचार निर्माण र प्रस्तुति ७.३ छलफल र प्रश्नोत्तर ७.४ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति ७.५ विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न निर्माण र उत्तर पहिचान	७.१ समयबद्ध सस्वर पठन ७.२ मौन पठन र प्रश्नोत्तर ७.३ संरचना, पात्र र घटना पहिचान ७.४ पाठको विषयवस्तु बोध	७.१ पात्र पहिचान ७.२ परिवेश वर्णन ७.३ सार लेखन ७.४ श्रुतिलेखन ७.५ प्रश्नोत्तर, तार्किक लेखन र विषयवस्तुका आधारितमा व्याख्या ७.६ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	७.१ अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग ७.२ अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको पहिचान र प्रयोग ७.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (ऋ/रि)	७.१ पूर्ण पक्षको पहिचान र प्रयोग ७.२ अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको पहिचान र प्रयोग ७.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (ऋ/रि)	उदाहरण सहितको पुस्ट्याई	९
८	कविता (सामाजिक)	८.१ सुनाइ र भाषाशैली पहिचान ८.२ विषयक्षेत्रमा आधारित ज्ञान, स्मरण र अनुभवको वर्णन ८.३ तथ्य, मूल्य तथा विचार ग्रहण र प्रतिक्रिया	८.१ लयबद्ध पठन ८.२ ढाँचा र संरचना पहिचान ८.३ सन्दर्भ बोध ८.४ पाठको विषयवस्तु बोध	८.१ श्रुति लेखन ८.२ प्रश्नोत्तर र भाव वर्णन ८.३ सार लेखन ८.४ गद्य कविता सङ्कलन र लेखन ८.५ निर्धारित पद्धतिको भाव व्याख्या	८.१ लघुतावाची शब्दको पहिचान र प्रयोग ८.२ विभक्तिको पहिचान र प्रयोग (ले, लाई, द्वारा,	८.१ कारकको पहिचान र प्रयोग (कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान, अपादान, अधिकरण) ८.२ विभक्तिको पहिचान र प्रयोग (ले, लाई, द्वारा,	प्रसंशा	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		पाठ्य घटना		
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य	
		८.४ अनुमान, कल्पना र विषय वर्णन			८.५ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		देखि, बाट, को/का/की, रो/रा/री, नो/ना/नी, मा)	८.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (छ/क्ष)	
९	प्रबन्ध (वाणिज्य)	९.१ सुनाइ र विषयवस्तुका बारेमा मौखिक प्रतिक्रिया ९.२ छलफल र प्रश्नोत्तर ९.३ पाठगत सन्देश अनुमान ९.४ कल्पनामा आधारित भई थप सन्दर्भ र विषय विस्तार ९.५ निर्धारित विषय वा सन्दर्भमा आधारित वर्णन	९.१ समयबद्ध सस्वर पठन ९.२ संरचना पहिचान ९.३ सन्दर्भ बोध ९.४ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर	९.१ विषयवस्तुको सार लेखन ९.२ प्रश्नोत्तर ९.३ प्रश्न निर्माण र उत्तर लेखन ९.४ श्रुति लेखन तथा अनुच्छेद लेखन ९.५ सान्दर्भिक विषयक्षेत्रमा आधारित विश्लेषणात्मक लेखन ९.६ बुदा टिपोट र सारांश लेखन ९.७ सम्बन्धित विधा वा	९.१ प्राविधिक/ पारिभाषिक शब्दको पहिचान र प्रयोग ९.२ प्रश्नोत्तर ९.३ प्रश्न निर्माण र उत्तर लेखन ९.४ श्रुति लेखन तथा अनुच्छेद लेखन ९.५ सान्दर्भिक विषयक्षेत्रमा आधारित विश्लेषणात्मक लेखन ९.६ बुदा टिपोट र सारांश लेखन ९.७ सम्बन्धित विधा वा	९.१ शब्दबार्गको पहिचान र प्रयोग (क) क्रियायोगी (समयवाचक, स्थानवाचक, रीतिवाचक, परिमाणवाच) (ख) नामयोगी (समय, स्थान, रीति, दिशा, सहभाव) ९.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (श,ष,स)	सुझाव	९	

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरूत्पादन			पाठ्य घटना
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
					विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना			
१०	मनोवाद	१०.१ सुनाइ र सन्दर्भ पहिचान १०.२ विषयवस्तुका आधारमा विचार निर्माण र संवेगात्मक सचेतात्मक सहित को प्रस्तुति १०.३ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति १०.४ छलफल र प्रश्नोत्तर १०.५ मनोवादको विषयवस्तु अयन र प्रस्तुति	१०.१ समयबद्ध सस्वर पठन १०.२ ढाँचा र संरचना पहिचान १०.३ सार पहिचान १०.४ पाठको विषयवस्तु बोध १०.५ शैली अनुसरण	१०.१ मुख्य मुख्य विषयवस्तुको बुँदा टिपोट १०.२ पाठको सार लेखन १०.३ श्रुतिलेखन १०.४ प्रश्नोत्तर १०.५ निर्धारित शीर्षकमा मनोवाद लेखन	१०.१ पर्यायवाची र विपरीतार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग १२.१ संयोजक (सापेक्ष र निरपेक्ष) को पहिचान र प्रयोग १२.२ विसमयादिबोधक (आश्चर्य, प्रशंसा, तिरस्कार, शोक) को पहिचान र प्रयोग १२.३ निपातको पहिचान र प्रयोग १०.४ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (रूप/ज्ञ)	१२.१ संयोजक (सापेक्ष र निरपेक्ष) को पहिचान र प्रयोग १२.२ विसमयादिबोधक (आश्चर्य, प्रशंसा, तिरस्कार, शोक) को पहिचान र प्रयोग १२.३ निपातको पहिचान र प्रयोग १०.४ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (रूप/ज्ञ)	समस्याको प्रस्तुति	९
११	कथा (बाल मनोविज्ञान)	११.१ सुनाइ र संरचना पहिचान ११.२ शैली अनुकरण	११.१ समयबद्ध सस्वर पठन ११.२ मौन पठन र प्रश्नोत्तर	११.१ पात्र पहिचान र तुलना ११.२ परिवेश वर्णन	११.१ अनेकार्थी शब्दको पहिचान र प्रयोग ११.२ परिवर्तन (क) लिङ्गका आधारमा	११.१ वाक्य परिवर्तन ११.२ परिवर्तन (क) लिङ्गका आधारमा	सोधपुछ	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		पाठ्य घटना
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
		११.३ संवेगात्मक प्रस्तुतिसहित मौखिक अन्तरक्रिया ११.४ सञ्चार तथा अभिव्यक्तिका क्रममा स्वाभाविक भाषाशैलीको उपयोग ११.५ छलफल र प्रश्नोत्तर ११.६ पात्र पहिचान चरित्र वर्णन	११.३ संरचना पहिचान ६.४ पाठको विषयवस्तु बोध ११.५ सन्देश ग्रहण ११.६ प्रश्नोत्तर	११.३ सार लेखन ६.४ प्रश्नोत्तर र निर्धारित पद्धतिको व्याख्या ११.५ तार्किक र समीक्षात्मक लेखन ११.६ श्रुतिलेखन, अनुच्छेद रचना ११.७ कथापूरण ११.८ सम्बन्धित विद्या वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	वाक्य परिवर्तन (ख) वचनका आधारमा वाक्य परिवर्तन ११.२ समस्त शब्दको पहिचान र प्रयोग ११.३ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (हलन्त, अजन्त)		
१२	जीवनी (अन्त रूपिय)	१२.१ सुनाइ र मुख्य मुख्य विषय वा तथ्य बोध १२.२ घटनाक्रम पहिचान र प्रस्तुति १२.३. सुनाइ र	१२.१ समयबद्ध सस्वर पठन १२.२ मौन पठन र प्रश्नोत्तर १२.३ संरचना पहिचान १२.४ घटनाक्रम पहिचान	१२.१ घटनाक्रम मिलान १२.२ सार लेखन १२.३ प्रश्नोत्तर १२.४ अनुकरणात्मक जीवनी लेखन	१२.प्राविधिक/ पारिभाषिक शब्दको पहिचान र प्रयोग	१२.१ पुरुषका आधारमा वाक्य परिवर्तन १२.२ आदरका आधारमा वाक्य	इच्छा ९

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		पाठ्य घटना
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढ़ाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
		व्यक्तिवृत्त वर्णन १२.४ श्रुति विश्लेषण १२.५ प्रश्नोत्तर, छलफल, अनुमान १२.६ धारणा निर्माण र प्रस्तुति १२.७ कल्पनामा आधारित व्यक्तिवृत्त वर्णन	१२.५ प्रेरणा ग्रहण र लक्ष्य निर्धारण	१२.५ बुँदा टिपोट र सारांश लेखन १२.६ व्यक्तिवृत्त लेखन १२.७ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		परिवर्तन १२.३ उपसर्ग (अ, अन, अनु, अभि, उप, प्र, अव, उत्, वे, वि, वि, सह, गैर) १२.४ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (चन्द्रबिन्दु)	
१३	कविता (प्रकृतिपरक)	१३.१ सुनाइ र प्रतिक्रिया १३.२ लयबोध र डाँचा पहिचान १३.३ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति १३.४ छलफल र प्रश्नोत्तर १३.५ विषयवस्तुमा आधारित अन्तरक्रिया १३.६ सम्बन्धित विषयवस्तुको	१३.१ लय र संरचना पहिचान १३.२ भाव पहिचान र प्रश्नोत्तर १३.३ पाठको विषयवस्तु बोध १३.४ सन्देश पहिचान र टिपोट १३.५ सन्दर्भ सामग्रीको प्रयोगबाट अन्य पद्य कविता वाचन	१३.१ विषयवस्तु विस्तार १३.२ प्रश्नोत्तर र भाव विस्तार १३.३ स्वानुभवका आधारमा धारणा निर्माण र लेखन १३.४ गच्छा रूपान्तरण १३.५ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा	१३. सिद्धगो शब्दको पहिचान र प्रयोग १३.२ प्रेरणार्थक र अप्रेरणार्थक क्रियापदको पहिचान र प्रेरणार्थक क्रियापदमा परिवर्तन १३.३ प्रत्यय (अक्कड, अत, अक, आलु, ईय,	१३.१ करण र अकरण १३.२ प्रेरणार्थक र अप्रेरणार्थक क्रियापदमा पहिचान र प्रेरणार्थक क्रियापदमा परिवर्तन १३.३ प्रत्यय (अक्कड, अत, अक, आलु, ईय,	विनय- शीलता १०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			पाठ्य घटना
		सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य	
		विस्तार		आधारित स्वतन्त्र रचना		इलो, इक, औना, आवट, एली, ता, आहा)	१३.४ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (शिरबिन्तु)	
१४	दैनिकी	१४.१ सुनाइ र प्रतिक्रिया १४.२ विषयवस्तुको सार प्रस्तुति १४.३ छलफल र प्रश्नोत्तर १४.४ स्वअनुभवका आधारमा आफ्नो संस्कृतिको पहिचान र प्रस्तुति १४.५ मूल्यमान्यताको पहिचान र तार्किक प्रस्तुति	१४.१ आशय, सन्दर्भ र विषयवस्तुका आधारमा सस्वर पठन १४.२ संरचना पहिचान १४.३ घटनाक्रम पहिचान १४.४ पाठको विषयवस्तु बोध र प्रश्नोत्तर १४.५ घटना तथा सन्दर्भको सिलसिलाबद्ध प्रस्तुति	१४.१ घटनाक्रम मिलान १४.२ सार लेखन १४.३ श्रुतिलेखन १४.४ प्रश्नोत्तर १४.५ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना	१४.१ मौलिक र आगान्तुक शब्दको पहिचान र प्रयोग	१४.१ शब्दवर्ग, काल र आगान्तुक पक्ष, लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, करण / अकरण पुनरावृति १४.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पञ्चम वर्ण)	दैनिकी वर्णन	९

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		पाठ्य घण्टा
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास
१५	यात्रा वर्णन	१५.१ सुनाइ र विषयवस्तु बोध १५.२ समान सन्दर्भ र क्षेत्रका आधारमा विषयवस्तुको तुलना १५.३ विषयवस्तुको सार निर्माण र कथन १५.४ छलफल र प्रश्नोत्तर १५.५ विषयवस्तु टिपोट र प्रस्तुति १५.६ विषयक्षेत्रमा आधारित ज्ञान र अनुभवको वर्णन	१५.१ समयबद्ध सस्वर पठन १५.२ संरचना पहिचान १५.३ सन्दर्भ बोध १५.४ पाठको विषयवस्तु बोध प्रश्नोत्तर	१५.१ प्रश्नोत्तर १५.२ आफूले गरेको भ्रमणको सिलसिलाबद्ध लेखन १५.३ निर्दिष्ट शीर्षकका आधारमा विषयवस्तुको वर्णन	१५.१ पद तथा पदावलीको पहिचान र प्रयोग १५.२ वाक्य संश्लेषण र विश्लेषण १५.३ वर्ण विन्यासको पहिचान र प्रयोग (पदयोग)	१५.१ सरल, संयुक्त, मिश्र वाक्य पहिचान र प्रयोग १५.२ वाक्य संश्लेषण र विश्लेषण १५.३ वर्ण विन्यासको पहिचान र प्रयोग (पदयोग)	१

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन			पाठ्य घटना
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	
१६	व्यवहारिक लेखन (सम्पादक-लाई चिठी)	१६.१ सुनाइ र संरचना पहिचान १६.२ ढाँचा र शैली अनुकरण १६.३ विषयवस्तुको मौखिक प्रस्तुति र अन्तर्रक्षिया १६.४ सञ्चार तथा अभिव्यक्तिका क्रममा स्वाभाषिक भाषाशैलीको उपयोग १६.५ छलफल र प्रश्नोत्तर	१६.१ समयबद्ध सस्वर पठन १६.२ मौन पठन र छलफल १६.३ संरचना पहिचान १६.४ पाठको विषयवस्तु बोध १६.५ सन्देश ग्रहण १६.६ प्रश्नोत्तर	१६.१ प्रश्नोत्तर १६.२ प्रश्न निर्माण १६.३ लेखन ढाँचा र शैली अनुकरण १६.४ सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक पाठ रचना	१६.१ अनुकरणात्मक शब्दको पहिचान र प्रयोग १६.४ सन्दर्भ, परिवेश, आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सन्देशमूलक पाठ रचना	१६.१ सामान्यार्थ १६.२ आज्ञार्थ १६.३ सम्भावनार्थ १६.४ इच्छार्थ १६.५ सङ्केतार्थ १६.६ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (पदावियोग)	निर्देशन	९
१७	कथा (सामाजिक)	१७.१ सुनाइ र अन्तर्रक्षिया १७.२ विषयवस्तुका आधारमा धारणा निर्माण र प्रस्तुति १७.३ प्रश्नोत्तर, छलफल,	१७.१ गति बृद्धिका लागि समय निर्धारण गरी सस्वर पठन १७.२ मौन पठन र छलफल १७.३ संरचना, पात्र र घटना पहिचान	१७.१ पात्र पहिचान र तुलना १७.२ घटनाक्रम मिलान १७.३ सार लेखन १७.४ प्रश्नोत्तर १७.६ तार्किक र समीक्षा लेखन	१७.१ सङ्खिप्त शब्दको पहिचान र प्रयोग १७.२ घटनाक्रम मिलान १७.३ सार लेखन १७.४ प्रश्नोत्तर १७.६ तार्किक र समीक्षा लेखन	१७.१ वाच्य परिवर्तन (क) कर्तवाच्य (ख) कर्मवाच्य (ग) भाववाच्य १७.२ वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग	अनिच्छा	१०

क्र. सं.	क्षेत्र	भाषिक सिप			भाषिक पुनरुत्पादन		पाठ्य घटना		
		विधा तथा विषयवस्तु	सुनाइ तथा बोलाइ	पढाइ	लेखाइ	शब्दभण्डार	भाषिक संरचना र वर्णविन्यास	भाषिक प्रकार्य	
		कथाकथन र घटना वर्णन १७.४ अनुमान, कल्पना र निष्कर्ष १७.५ सन्दर्भ र परिवेशका आधारमा विषयवस्तुलाई भिन्न दृष्टिकोणबाट वर्णन	१७.४ पाठको विषयवस्तु बोध		१७.७ श्रुतिलेखन, तथा अनुच्छेद रचना १७.८ सम्बन्धित विधा वा विषयवस्तुमा आधारित स्वतन्त्र रचना		(र का विभिन्न रूपको प्रयोग)		

४. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

आधारभूत तह (कक्षा ६-८) का लागि निर्धारित सक्षमता र कक्षागत सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्नेका लागि शिक्षक र विद्यार्थीले विषयवस्तुमा आधारित भई गर्ने क्रियाकलाप सिकाइ सहजीकरण हो । भाषिक सिप र तिनमा आधारित प्रकार्यहरू भाषा सिकाइका मुख्य आधार हुन् । भाषा शिक्षणअन्तर्गत भाषिक सिप, शब्दभण्डार र अभिव्यक्तिको शिक्षण गरिन्छ । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया विद्यार्थी केन्द्रित, व्यक्तिगत र सामूहिक अभ्यासमा आधारित तथा सान्दर्भिक र सिकाइका निम्नि सहयोगी हुनुपर्छ । शिक्षकले विद्यार्थीलाई प्रयोग्य सिकाइ अवसर उपलब्ध गराई आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्रदान गरी सिकाइमा सहजीकरण गर्नुपर्छ ।

सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया सिकाइ र मनोविज्ञानका निश्चित प्रक्रिया अनुसरण गर्ने एक प्रकारको कला हो । कक्षालाई सिकाइमुखी बनाउन र विद्यार्थीलाई भाषिक सिप सिकाइमा क्रियाशील बनाउन शिक्षकले सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ । भाषाको सिकाइ प्रक्रियाको प्रभावकारिता सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा निर्धारित हुन्छ । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया छानोट गर्दा सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धिहरू, विषयवस्तुको स्वरूप, मनोविज्ञान, खोत साधनको उपलब्धता, विद्यालय बातावरण र सिकाइ सहजीकरण परिस्थिति, समय र विद्यार्थी सङ्घाता, क्षमता र रुचि जस्ता पक्षमा ध्यान दिनुपर्छ । यसका लागि देहायबमोजिमका सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्छ :

- सुनाइ र बोलाइ सिप विकासका लागि यसमा मौखिक अन्तरक्रिया, धारणा निर्माण र प्रस्तुति, सुनाइ र अभिव्यक्ति, सुनाइको तथ्य, प्रतिक्रिया, सञ्चार, संस्कृति, अनुभूति, घटना, कल्पनासँगको सम्बन्ध एवम् दृष्टि निर्माणसम्बद्ध क्रियाकलापमा जोड दिने
- पठन र बोध, लेखन अभ्यास, शब्दभण्डारको ज्ञान तथा प्रयोग र कार्यमूलक व्याकरणको पहिचान र प्रयोगलाई भाषिक क्रियाकलापमा समावेश गर्ने
- विद्यार्थीको व्यक्तिगत भिन्नता र सिकाइ क्षमताका आधारमा सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्ने
- विद्यार्थी केन्द्रित र बालमैत्री शिक्षण विधि अपनाई निरन्तर सिकाइमा जोड गर्ने
- विद्यार्थीको सहभागितामा योजना निर्माण, परियोजना कार्य, क्षेत्र भ्रमण, समस्या समाधान, खोजमूलक अध्ययन, प्रवर्तनमुखी शिक्षण पद्धतिलाई सिकाइ सहजीकरण विधिका रूपमा कार्यान्वयन गर्ने
- प्रयोगात्मक पक्षमा जोड दिई सिक्ने अवसर प्रदान गर्ने
- पठनपाठनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई उपलब्ध साधन, खोत र आवश्यकताअनुसार उपयोग गर्ने
- बालकेन्द्रित, सिकाइकेन्द्रित, अनुभवकेन्द्रित, उद्देश्यमूलक र विविधतामा आधारित सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया सञ्चालन गर्ने
- शिक्षकले सहजकर्ता, उत्प्रेरक, प्रवर्धक र खोजकर्ताका रूपमा भूमिका निर्वाह गर्ने
- सिकाइ सहजीकरण गर्दा आवश्यकताअनुसार द्विभाषिक र बहुभाषिक सिकाइ सहजीकरणका क्रियाकलाप अवलम्बन गर्ने ।

भाषिक सिप, संरचना तथा शब्दभण्डारसम्बद्ध सिकाइ सहजीकरणका सन्दर्भमा विकासका लागि निम्नानुसारका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्दछ :

(क) भाषिक सिप

(अ) सुनाइ र बोलाइ सिप : यसअन्तर्गत वर्ण र वाक्य विभेदीकरण, लयबोध, श्रुतिरचना, श्रुतिबोध, सन्दर्भबोध, पाठको सुनाइका आधारमा प्रश्ननिर्माण, अनुमान, वस्तु वा घटना वर्णन, श्रुतिकथन, चित्रकथा वर्णन, विषयवस्तुको सार प्रस्तुति, सूचना ग्रहण र सन्देश प्रवाह, विचारको सहकथन, बक्तृता, दैनिकी, घटना तथा क्रियाकलाप वर्णन, वादविवाद, नाटकीकरण जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ ।

(आ) पढाइ सिप : यसअन्तर्गत सस्वर र मौन पठन, पठन गतिको मापन, शब्दार्थ बोध तथा पठन बोधअन्तर्गत प्रश्नोत्तर, अनुमान, संरचना वर्णन, प्रश्नहरूको उत्पादन, घटना वर्णन र मिलान, सन्देश ग्रहण जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ ।

(इ) लेखाइ सिप : यसअन्तर्गत अनुलेखन, श्रुतिलेखन, श्रुतिवर्णन, श्रुतिरचना, वस्तु तथा घटनाको वर्णन, यात्रा वर्णन, अनुभव वर्णन, बुँदा टिपोट, सारांश लेखन, पाठगत प्रश्नोत्तर लेखन, भावविस्तार, अनुच्छेद लेखन, निबन्ध/प्रबन्ध रचना, अनुकरणात्मक लेखन, तार्किक अभिव्यक्ति, वादविवाद, दैनिकी, बक्तृता, सिर्जनात्मक तथा स्वतन्त्र लेखन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ ।

(ख) भाषिक संरचना र शब्दभण्डार

यसअन्तर्गत शब्द तथा भाषिक संरचना पहिचान, शब्द उच्चारण, अर्थबोध र प्रयोगसँग सान्दर्भिक क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ । यससँग सम्बन्धित क्रियाकलाप गराउँदा पर्यायवाची र विपरीताधी शब्दबोध र प्रयोग, करण तथा अकरण शब्द निर्माण तथा प्रयोग, पदसङ्गतिका आधारमा शब्द निर्माण तथा प्रयोग, चिह्न, काल र विभक्तिको पहिचान र प्रयोगसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ ।

उपयुक्त सिकाइ सहजीकरण गर्दा पहिलो तथा दोस्रोभाषी विद्यार्थीको सिकाइ गति, स्तर र भाषिक अभ्यासमा सहजताका लागि विभिन्न सान्दर्भिक विधिको छनोट तथा उपयोग गर्नुपर्दछ । शिक्षकले आफ्नो शिक्षण कौशल प्रदर्शन गर्न, विद्यार्थीमा अपेक्षित सिप विकास गर्न र पाठ्यक्रमको सही कार्यान्वयन गर्न निम्नानुसारका सहजीकरण प्रक्रियाहरू पनि उपयोग गर्न सक्छन् :

(अ) उदाहरण र प्रयोग : यसअन्तर्गत पाठका विषयवस्तुबाट उदाहरण, प्रयोग र अभ्यासमा जोड दिनुपर्दछ । यसलाई भाषा शिक्षणअन्तर्गत भाषिक सिप, शब्दभण्डार र अभिव्यक्तिको शिक्षणका लागि प्रयोग गर्नुपर्दछ । यसमा मानक भाषाको प्रयोगमा आधारित भई नमुना प्रस्तुति, विद्यार्थीद्वारा सहअभ्यास, भाषाको स्वतन्त्र तथा सिर्जनशील प्रयोग जस्ता भाषिक क्रियाकलाप गर्नुपर्दछ । भाषा शिक्षणअन्तर्गत भाषिक सिप, शब्दभण्डार र अभिव्यक्तिको शिक्षणका लागि यसको प्रयोग गर्नुपर्दछ । चित्र वा आकृति निर्माण, निर्देशित, व्यावहारिक लेखन वा स्वतन्त्र रचना, सस्वरवाचन तथा द्रुतपठन पनि यसअन्तर्गत उपयोग गर्न सकिन्छ ।

(आ) भाषिक सम्प्रेषण र प्रकार्यको उपयोग : यस सहजीकरण प्रक्रियालाई भाषिक सम्प्रेषण र प्रकार्य शिक्षणका लागि उपयोग गर्नुपर्छ । घरपरिवार, भ्रमण, खेलकुद, यातायात, चालचलन, अपरिचित परिवेश आदिमा भाषा प्रयोगको क्षमता विकास गर्न यसको प्रयोग गर्नुपर्छ ।

(इ) प्रदर्शनसहितको शिक्षण : यस सहजीकरण प्रक्रियामा विषयवस्तुसँग सम्बन्धित तस्विर वा अन्य दृश्य सामग्री तथा अव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, उच्चारणगत शैली अनुकरण, नयाँ शब्दको पहिचान र प्रयोग, विभिन्न सन्दर्भ र परिवेशमा आधारित भई विचार आदानप्रदान तथा प्रस्तुति, विषयवस्तुको वर्णन जस्ता भाषिक क्रियाकलाप गर्नुपर्छ ।

(इं) सोधपृष्ठ तथा प्रश्नोत्तर : यस सहजीकरण प्रक्रियामा शीर्षक तथा सन्दर्भका आधारमा पूर्वानुमान, कथ्य भाषाको उपयोग, अव्यदृश्य सामग्रीको प्रयोग, कुराकानी, छलफल र निष्कर्ष जस्ता भाषिक क्रियाकलाप गर्नुपर्छ । यस विधिलाई सुनाइ तथा बोलाइ सिप सिकाइमा प्रयोग गर्नुपर्छ । यसमा नमूना प्रदर्शन र सहअभ्यास, तथ्य, तथ्याङ्क, पात्र, घटना, सन्दर्भ, परिवेश, अनुमानलगायतका विषयक्षेत्रमा आधारित प्रश्न र उत्तर निर्माण तथा प्रयोग, व्यक्तिगत तथा सामूहिक धारणा वा निष्कर्ष निर्माण जस्ता भाषिक क्रियाकलाप गर्नुपर्छ । यसलाई भाषा शिक्षणअन्तर्गत भाषिक सिप, शब्दभण्डार र अभिव्यक्तिको शिक्षणका लागि प्रयोग गर्नुपर्छ ।

(उ) अभिनय तथा नाटकीकरण : यस सहजीकरण प्रक्रियामा योजना निर्माण (उद्घोषण, भूमिका अभिनय वा नाटकीकरण), विषयक्षेत्र, शीर्षक, नाटक, पात्र, घटनाको छनोट, व्यक्तिगत वा सामूहिक प्रस्तुति, भाषाशैलीको छनोट तथा उपयोग, छलफल, मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण जस्ता भाषिक क्रियाकलाप गर्नुपर्छ । यसलाई भाषा शिक्षणअन्तर्गत भाषिक सिप, शब्दभण्डार र अभिव्यक्तिको शिक्षणका लागि प्रयोग गर्नुपर्छ ।

(ऋ) स्वाध्ययन र छलफल : यसअन्तर्गत सामग्री छनोट, अध्ययन, धारणा वा विचार निर्माण, सन्दर्भगत उपयोग जस्ता भाषिक क्रियाकलाप गर्नुपर्छ । यसलाई पढाइ, लेखाइ, शब्दभण्डार र अभिव्यक्तिको शिक्षणका लागि प्रयोग गर्नुपर्छ । यसलाई स्वपठन, युगल पठन र समूह पठन गरी छलफल गर्नुपर्छ । यसका क्रममा कथा सुन्ने, भन्ने तथा लयात्मक शब्दबोध, पात्र, घटना, कार्यको बोध, सार निर्माण, पुनर्कथन, पात्र परिवर्तनबाट नयाँ पाठ निर्माणको अभ्यास गर्ने जस्ता भाषिक क्रियाकलाप गर्नुपर्छ । यसलाई भाषा शिक्षणअन्तर्गत भाषिक सिप, शब्दभण्डार र अभिव्यक्तिको शिक्षणका लागि प्रयोग गर्नुपर्छ ।

(ऋ) खोज, परियोजना तथा समस्या समाधान : यसअन्तर्गत भाषिक तथा सञ्चारागत समस्या वा प्रश्नको प्रस्तुति, खोजकार्य वा तरिकाबाटे छलफल, निर्देशित वा स्वतन्त्र रूपमा विद्यार्थीद्वारा खोज, स्थलगत अवलोकन र प्रस्तुति, छलफल र पृष्ठपोषण जस्ता भाषिक क्रियाकलाप गर्नुपर्छ । यसलाई भाषा शिक्षणअन्तर्गत भाषिक सिप, शब्दभण्डार र अभिव्यक्तिको शिक्षणका लागि प्रयोग गर्नुपर्छ ।

(ए) अव्यवाच्यका आधारमा सिकाइ सहजीकरण : यसमा व्यक्ति, जोडी, सानो समूह र बृहत् समूहमा सुनाइ र छलफल, नमूना बाचन र अनुकरण, तुलना, विश्लेषण, मूल्याङ्कन र निष्कर्षको मौखिक प्रस्तुतीकरण, जस्ता भाषिक क्रियाकलाप गर्नुपर्छ । यसलाई भाषा शिक्षणअन्तर्गत भाषिक सिप, शब्दभण्डार र अभिव्यक्तिको शिक्षणका लागि प्रयोग गर्नुपर्छ ।

भाषा शिक्षणको मूल अभिप्राय भाषिक व्यवहार सिकाउनु हो । सिकाइ क्रियाकलापमा शिक्षक सिकारु अन्तरक्रिया, समूह सिकाइ, सिकाइ मूल्याङ्कन, शिक्षक शिक्षक सहकार्य, शिक्षक समुदाय सहकार्य जस्ता प्रक्रियामा जोड दिनुपर्छ । भाषिक संरचनालाई पाठसंग जोडेर सहजीकरण क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ । व्याकरण, शब्दभण्डार, वर्णविन्यास, लेख्य चिह्न प्रयोगको सिकाइ सहजीकरणलाई रचना र प्रयोगका माध्यमबाट शिक्षण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

६. विद्यार्थी मूल्याङ्कन

सिकाइका क्रममा प्राप्त गरेका ज्ञान, सिप र अभिवृद्धिको लेखाजोखा गर्ने नियमित प्रक्रिया नै विद्यार्थी मूल्याङ्कन हो । विद्यार्थी मूल्याङ्कन निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै उद्देश्यले गरिन्छ । विद्यार्थीको भाषिक क्षमतास्तर आकलन र भाषा सिकाइको प्रभावकारिता पहिल्याउन प्रयोग गरिने मुख्य साधन नै मूल्याङ्कन हो । शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याउने र कक्षोन्ति गर्ने उद्देश्यले आन्तरिक र बाह्य मूल्याङ्कन गरिन्छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन सुधारात्मक वा रचनात्मक हुन्छ । यसको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीका कमीकमजोरी समयमै पता लगाई सिकाइमा सुधार ल्याउनु हो । त्यसैले आधारभूत तह (कक्षा ६ र ८) मा आन्तरिक/सुधारात्मक मूल्याङ्कन पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीको सिकाइ सुनिश्चित गरिन्छ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कनमा कक्षाकार्य, गृहकार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्य, व्यावहारिक परिवर्तनको अवलोकन, सिर्जनात्मक कार्य, कक्षा सहभागिता र सक्रियता, लिखित तथा मौखिक प्रश्नोत्तर, विद्यार्थीका कार्यको प्रदर्शन, घटनावृत्त अभिलेख, आत्ममूल्याङ्कन, हाजिरीजबाफ, उपलब्धि परीक्षा, सहपाठी मूल्याङ्कन, अभिभावक सम्पर्क, पोर्टफोलियो, अध्ययन भ्रमण, विद्युतीय सञ्चार माध्यममा प्राप्त सान्दर्भिक सामग्रीको खोजी र प्रस्तुति जस्ता साधनहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ । मूल्याङ्कनका क्रममा उद्देश्यमा उल्लिखित सुनाइ, ओलाइ, पढाइ, लेखाइ जस्ता सिप तथा भाषिक संरचना, शब्दभण्डार र अभिव्यक्ति पद्धको परीक्षण गर्नुपर्दछ । आन्तरिक मूल्याङ्कनमा प्रयोग गरिने साधनहरूलाई अभिलेखीकरण गर्नुपर्दछ । कक्षा ६ र ८ मा आन्तरिक मूल्याङ्कनबाट प्राप्त नितिजालाई आन्तरिक मूल्याङ्कनका रूपमा निर्णयात्मक प्रयोजनमा प्रयोग गरिने छ । यी कक्षाहरूमा आन्तरिक मूल्याङ्कनको भार ५० प्रतिशत कायम गरी बाँकी ५० प्रतिशत भारको बाह्य परीक्षा सञ्चालन गरिने छ । परीक्षामा सोधिने प्रश्नहरूले सबै विषयक्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने गरी सिकाइ उपलब्धिका आधारमा विभिन्न तहका सिकाइ क्षमता परीक्षण गर्नसक्नु पर्छ । प्रयोगात्मक पक्षको मूल्याङ्कन निर्माणात्मक तरिकाले सञ्चालन गरी आन्तरिक मूल्याङ्कनको अड्गका रूपमा समावेश गरिने छ । मूल्याङ्कन प्रक्रियाको विस्तृत ढाँचा निम्नानुसार रहने छ:

६.१ आन्तरिक मूल्याङ्कन

निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको अड्कको निश्चित भार आन्तरिक मूल्याङ्कनका रूपमा समावेश गरिने छ । यसका लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई अभिलेखीकरण गरी प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका व्यवस्थित गरी राख्नुपर्छ । यस्तो अभिलेखका आधारमा निम्नलिखित पक्षमा तोकिएअनुसारको भारको अड्क आन्तरिक मूल्याङ्कनका रूपमा समावेश गरिने छ ।

क्रमसंख्या	मूल्यांकनका क्षेत्र	भार
१.	सहभागिता	४
२.	सुनाइ र बोलाइ	२०
३.	पढाइ र लेखाइ	१६
४.	त्रैमासिक परीक्षा	१०

उल्लिखित कार्य गर्दा शिक्षकले निम्नानुसारका कार्य र तिनको विस्तृतीकरणलाई उपयोग गर्न सक्नुहुने छ :

१. सुनाइ र बोलाइ			
(क)	सुनाइ र लेखाइ	श्रुतिबोध/लेखन र सुनाइ पाठका आधारमा लेखन	(क) हस्त, दीर्घ, श/ष/स, ब/व, ए/य, ऋ/रि, छ/क्ष प्रयोग भएका पाठ्यपुस्तकभित्रका २४ ओटा शब्दका आधारमा श्रुतिबोध/लेखन (ख) ८० शब्दसम्मको कुनै एक अनुच्छेद (दृष्टांश) का आधारमा श्रुतिबोध/लेखन (ग) सुनाइ पाठमा भएका सामग्री सुनाइका आधारमा प्रश्नोत्तर लेखन
(ख)	बोलाइ	मौखिक प्रतिक्रिया तथा वर्णन	(क) कुनै सान्दर्भिक विषयवस्तु वा चित्र दिई मौखिक प्रतिक्रिया तथा वर्णन (ख) निर्दिष्ट भाषिक प्रकार्यमा आधारित संवाद, मौखिक वर्णन र प्रतिक्रिया
२. पढाइ			
(क)	पठन अभ्यास	शब्दोच्चारण	पाठमा प्रयुक्त नयाँ २४ ओटा शब्दको उच्चारण सस्वरबाचन
		प्रबाह	पाठमित्रका ८० शब्दसम्मका गच्छांश वा लयबद्ध पाठका दुई श्लोक गति, यति मिलाई भावअनुसार सस्वर पठन
(ख)	पठनबोध	अनुमान	तोकिएको समयमा गति, यति र हाउभाउसहित पाठ पठन
		सूचना प्रयोग	कुनै सान्दर्भिक विषयवस्तु वा चित्र दिई पूर्व, अनुमान र पश्च अनुमान
		छलफल तथा प्रश्नोत्तर	तथ्य, तथ्याङ्क, मिति, पात्रलगायतका विषयवस्तुको उपयोग विषयवस्तुको बोध तथा अभिव्यक्तिका लागि प्रयोग

	वर्णन	निर्धारित विषयवस्तुका आधारमा अभिव्यक्ति
	सार निर्माण	विषयवस्तुको संश्लेषण
	तुलना र परीक्षण	विषयवस्तुलाई स्वअनुभव तथा सिकाइका आधारमा मिले नमिलेको दाँजन
	विषय विस्तार	विषयवस्तुको विश्लेषण

३. लेखाइ

(क)	लेखन अभ्यास	अनुलेखन	मुद्रित तथा लिखित विषयवस्तु बान्की र हिज्जे मिलाई विषयवस्तुको पुनः लेखन
		श्रुतिलेखन	विभिन्न माध्यमबाट विषयवस्तु सुनी बान्की र हिज्जे मिलाई विषयवस्तुको लेखन
		निर्देशित लेखन	प्रश्न, बैंदा र निर्देशनमा आधारित क्रियाकलाप
		स्वतन्त्र लेखन	स्वतन्त्र अभ्यास वा रचना
जम्मा			

द्रष्टव्य : शब्दभण्डार र कार्यमूलक व्याकरणलाई चारैओटा भाषिक सिपसम्बद्ध क्रियाकलापसँग अन्तसम्बन्धित गराउनुपर्ने छ ।

४.२ बाह्य मूल्यांकन

बाह्य मूल्यांकनमा अन्तिम परीक्षाको भार ५० प्रतिशत हुने छ । प्रत्येक परीक्षामा प्रश्न सोधा शैक्षिक सबको सुरुदेखि पढाइ भएका सबै पाठ्यरूपबाट समेटिएको हुनुपर्ने छ । । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, प्रयोग र उच्च दक्षतामा आधारित हुने छन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृति प्राप्त गरे नगरेको मूल्यांकन गरी त्यसको आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ । अन्तिम परीक्षाको प्रश्नपत्र पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तथा गरेको विशिष्टीकरण तालिकालाई आधार मानी निर्माण गरिनुपर्छ ।

English

1. Introduction

English is the language of international communication. It is widely used in education, mass media, information and communication technology (ICT), business, tourism, science and medicine. English is also a popular language in Nepal, particularly in the field of education, science and technology, media, travel and tourism and so on. It is taught as a compulsory subject right from grade one.

This curriculum has been developed to cater to the essential linguistic needs of the children learning English. It has incorporated recent trends and contemporary developments in language learning. The main aim of teaching English at this level is to enable the learners to communicate with confidence.

This curriculum aims to enable the students to exchange their ideas with the people who speak or write English. It also aims to expose the students to the vast treasure of knowledge and pleasure available in both written and spoken English. The major focus of this curriculum is on language skills viz. listening, speaking, reading and writing and, thus, it aims to develop communicative competence on the part of students. The students learning English in these grades will develop their linguistic base in English for their further studies.

2. Competencies

By the end of grade eight, the students should be able to achieve the following competencies:

- a. listen in order to understand and respond appropriately in a variety of situations for a variety of purposes;
- b. speak appropriately to communicate with different audiences for a variety of purposes in a variety of personal, social and academic contexts;
- c. read and understand a variety of literary, informational, and graphic texts, using a range of strategies or cognitive processes to construct meaning;
- d. write for an intended purpose and audience by generating, gathering, and organising ideas and information; and
- e. demonstrate good control of vocabulary and syntax to express basic communicative needs.

3. Learning Outcomes

3.1 Listening

By the end of grade six, seven and eight, the students can:

Grade 6	Grade 7	Grade 8
<ol style="list-style-type: none"> understand and extract specific information from short and clearly articulated spoken English on everyday matters. understand and pick out the main points from short audio materials or oral presentation. show an understanding of conversations on predictable matters. follow short and simple instructions. understand information from electronic media e.g. radio and television. 	<ol style="list-style-type: none"> understand and extract specific information from short and clearly articulated spoken English on familiar matters. understand and pick out the main points from short audio materials or oral presentation. show an understanding of conversations on everyday matters. understand instructions and announcements addressed carefully and slowly and follow short, simple directions. understand information from electronic media e.g. radio and television. 	<ol style="list-style-type: none"> understand and extract specific information from short and clearly articulated spoken English on familiar matters. understand and pick out the main points and supporting details from audio materials or oral presentation. show an understanding of conversations on familiar matters. respond to multi-step directions/instructions and announcements correctly. understand information from electronic media e.g. radio and television.

3.2 Speaking

By the end of grade six, seven and eight, the students can:

Grade 6	Grade 7	Grade 8
<ol style="list-style-type: none"> 1. ask and answer simple questions in the areas of immediate need. 2. exchange information on familiar matters. 3. express feelings in simple language. 4. act short dialogues. 5. describe pictures. 6. describe charts, tables and diagrams. 7. retell short stories using simple sentences. 8. describe oneself including the aspects of their background clearly in simple terms. 9. speak with correct stress and intonation. 10. describe people, places and things in simple terms. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. initiate and respond to simple statements in the areas of immediate need. 2. exchange information on familiar matters. 3. participate in short conversations in routine contexts on topics of interest. 4. act dialogues and engage in group discussions. 5. describe pictures, cartoons and maps. 6. describe charts, tables and diagrams. 7. retell stories and events using simple sentences. 8. describe oneself and their immediate environment in simple terms. 9. speak with correct stress and intonation. 10. give a short, basic description of people, places and things. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. exchange ideas and information on familiar topics in predictable everyday situations. 2. interact with reasonable ease in structured situations and short conversations. 3. participate in short conversations in routine contexts on topics of interest. 4. engage in group discussions to reach a conclusion. 5. describe pictures, cartoons, maps and posters with a wide range of vocabulary. 6. describe charts, tables and diagrams. 7. narrate stories and events using a wide range of vocabulary. 8. describe the aspects of their background and immediate environment in areas of immediate need in simple terms. 9. speak with correct stress and intonation. 10. describe people, places and things with a wide range of vocabulary.

3.3 Reading

By the end of grade six, seven and eight, the students can:

Grade 6	Grade 7	Grade 8
<ol style="list-style-type: none"> understand short simple personal letters and very simple formal letters and emails. understand and extract specific information from simple everyday materials. understand simple brief rules and regulations. understand texts describing people, places, everyday life and culture. understand and retrieve required information from graphic texts (charts, tables, graphs and maps). understand simple brief recipes and instructions. find the meaning of unfamiliar words from context. find out the main ideas and supporting details from short texts. understand a short simple biography of a national figure. read short poems and stories for pleasure and understanding. consult a dictionary (including e-dictionary) to learn the different aspects of words. 	<ol style="list-style-type: none"> understand a straightforward personal letter and email and basic type of standard letters and emails on familiar topics. understand and extract specific information from simple everyday materials. understand simple rules and regulations. understand texts describing people, places, everyday life and culture. understand and retrieve required information from graphic texts (charts, tables, graphs and maps) understand simple recipes and instructions. find the meaning of unfamiliar words from context. find out the main ideas and supporting details from a text. understand a short simple biography of a national/international figure. read short poems and stories for pleasure and understanding. consult a dictionary (including e-dictionary) to learn the different aspects of words. 	<ol style="list-style-type: none"> understand the description of events, feelings and wishes. understand and extract relevant information from everyday materials. understand rules and regulations. understand texts describing people, places, everyday life and culture. understand and retrieve required information from graphic texts (charts, tables, graphs and maps). understand recipe and instructions. find the meaning of unfamiliar words from context. find out the main ideas and supporting details from a text. understand a short biography of a national/international figure. read short poems and stories for pleasure and understanding. consult a dictionary (including e-dictionary) to learn the different aspects of words.

3.4 Writing

By the end of grade six, seven and eight, the students can:

Grade 6	Grade 7	Grade 8
<ol style="list-style-type: none"> 1. write personal letters and simple official (school-related) letters, e.g. leave application. 2. write simple, brief instructions. 3. interpret charts, tables and diagrams. 4. write impressions and opinions about topics of personal interest (e.g. lifestyles and culture, stories), using basic everyday vocabulary and expressions. 5. write short, simple biographies. 6. write a series of simple sentences about their family, living conditions, and educational background. 7. write simple stories based on the given picture or text or both. 8. write very short, basic descriptions of events, past activities and personal experiences. 9. write short simple essays on topics of interest. 10. use punctuation correctly. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. write personal letters and simple official (school-related) letters, e.g., leave application, a complaint letter to head teacher. 2. write simple instructions. 3. interpret charts, tables and diagrams. 4. write impressions and opinions about topics of personal interest (e.g. lifestyles and culture, stories), using basic everyday vocabulary and expressions. 5. write short, simple biographies. 6. write a series of simple sentences about their family, living conditions and educational background. 7. write simple stories based on the given picture or text or both. 8. write short, basic descriptions of events, past activities and personal experiences. 9. write simple essays on topics of interest. 10. use punctuation correctly. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. write personal letters and simple official letters. 2. write recipe and instructions. 3. interpret charts, tables and diagrams. 4. write impressions and opinions about topics of personal interest (e.g. lifestyles and culture, stories), using basic everyday vocabulary and expressions. 5. write short, simple biographies. 6. write a series of simple sentences about their family, living conditions and educational background. 7. write simple stories based on the given picture or text or both. 8. write short, basic descriptions of events, past activities and personal experiences. 9. write short simple essays on topics of interest. 10. use punctuation correctly.

4. Language Functions

S. N.	Grade 6	Grade 7	Grade 8
1	Introducing others	Introducing others in formal situation	Asking for information and repetition of information
2	Asking for, giving and denying permission	Asking for, giving and denying permission	Asking for, giving and denying permission
3	Requesting and responding	Requesting and responding	Requesting and responding
4	Expressing good wishes	Expressing wishes	Talking about personal experiences
5	Making suggestions	Making suggestions	Persuading
6	Expressing intention with reasons	Expressing wants and needs	Getting things done
7	Predicting	Expressing opinions and feelings	Expressing predictions
8	Describing past habit	Talking about the past	Talking about the past
9	Comparing	Making comparison and contrast	Making comparison and contrast
10	Expressing obligations and prohibitions	Expressing obligations and prohibitions	Making an invitation and responding
11	Describing people, places and objects	Describing people, places and objects	Describing people, places and objects
12	Apologising	Describing appearance	Expressing likes, dislikes and preferences
13	Expressing ability	Expressing ability with reasons	Interpreting charts, graphs and tables
14	Stating units and quantities	Describing height, weight and distance	Expressing conditions
15	Expressing degrees of probability	Expressing degrees of probability	Giving explanation
16	Narrating a sequence of events	Narrating a sequence of events	Narrating a sequence of events
17	Expressing surprise and dismay	Expressing surprise and dismay	Making and accepting offers
18	Asking for information and reason	Seeking confirmation	Asking for and giving opinion
19	-	Reporting facts and truths	Reporting

5. Elaboration of Contents

Grade: Six

S. N.	Language functions ¹ and example structures/exponents	Grammar	Reading and Writing ²	Hours
1	Introducing others He is Mr. Shrestha. He is my classmate. Hello, Mr. Pun, she is Miss Smith. She is a social worker.	Present simple: be verb	Reading: A biography A message of congratulation Writing: A short biography A message of congratulation Completing a school registration form Punctuation	6
2	Asking for, giving and denying permission May I use your calculator please? Of course. You may use it. May I come in? Yes. Can I have a look at the newspaper? Ok. Is it all right if I stay here for a while?	Yes/no question	Reading: A fable or a moral story Rules and regulations A poem Writing: A personal letter A set of rules Punctuation	10
3	Requesting and responding Will you pass me the book please? Please give me your pen. Can I have your attention please? Could you explain it to me? Sure. Of course. I'm sorry. I am using it.	Modal verbs: will, would, can, could	Reading: A story An application for sick leave Writing: An application for sick leave Completing a skeleton dialogue	10

¹ The language functions should be introduced in suitable listening and speaking tasks too.

² The suggested tasks for reading are not the titles. Some of them are just like the themes. The reading section should include varieties of texts.

S. N.	Language functions ¹ and example structures/exponents		Grammar	Reading and Writing ²	Hours
4	Expressing good wishes Have a nice journey! Have a good time out there! Happy Lhosar! Best of luck/All the best/ Good luck for your upcoming exam!		Imperative	Reading: A text on celebration of a festival Writing: A paragraph Punctuation	8
5	Making suggestions You should stay quiet in a library. Why don't you tell it to your parents? If I were you, I would go to hospital.		Type 2 conditional	Reading: A story Factual text Writing: Completing a skeleton story Paraphrasing sentences	10
6	Expressing intention with reasons I won't come to school tomorrow because I have to go to a hospital. I am not going to watch a movie because my exam is at hand.		Connectives: reason	Reading: A short drama A text on games and sports Writing: A paragraph A set of rules	8
7	Predicting The sky is overcast. It is going to rain. I think Sumnima will do better in the next exam.		Simple future Going to future	Reading: Weather forecast A text on global warming Writing: A paragraph	9
8	Describing past habit I used to walk to school. Mina used to help her mother. Mohammad used to do business. I did not use to ride a bicycle.		Used to Past simple	Reading: A narrative An autobiography/diary Writing: An account of past habits of oneself A paragraph on village/town	10
9	Comparing This house is bigger than mine. His father is fatter than my father.		Comparative and superlative	Reading: A factual text about Nepal	10

S. N.	Language functions ¹ and example structures/exponents	Grammar	Reading and Writing ²	Hours
	I am taller than my elder sister.		(mountain, river, highway, lake, forest) Hotel menus Writing: A few paragraphs on comparing two things/places	
10	Expressing obligations and prohibitions	This is a silent zone. You should keep quiet here. You are allowed to read but you are not allowed to talk.	Should, be allowed to, must, have to	Reading: Rules and regulations A brochure Writing: Rules and regulations
11	Describing people, places and objects	Mr. Thapa is a doctor. The Gobi is a desert. It is full of sand. It is a calculator. It can calculate enormous data.	A/an, the Present continuous	Reading: A famous person/place An electronic gadget Writing: Description of a place, person or an object
12	Apologising	Excuse me, this is no speaking zone. Will you keep quiet? Sorry, I didn't see the sign. It won't happen again, sir. I'm very sorry.....	Negation	Reading: A story A letter Writing: A letter/email of apology An apologising message
13	Expressing ability	Can you open this bottle? Are you able to read it? Yes, I can. No, I can't. I am able to speak English. I can't speak Chinese.	Connectives: because, since, as, because of	Reading: A story A poem Writing: Ordering sentences to make a story A paragraph on an event

S. N.	Language functions ¹ and example structures/exponents		Grammar	Reading and Writing ²	Hours
14	Stating units and quantities Do you have a scrap of/a sheet of/a piece of paper? I want to note down some tips on it. I have bought two kilos of rice and a bottle of milk.		Common noun	Reading: Price list An advertisement Writing: A descriptive paragraph	9
15	Expressing degrees of probability She is likely to be a social worker. He's in a new look. Perhaps/Maybe he's going out now. The principal may declare a holiday tomorrow.		Modal verbs: may, might, must Simple future	Reading: A Story A poem Writing: A paragraph that requires prediction Punctuation	9
16	Narrating a sequence of events The players entered the football ground. They took the positions and began to run after a ball. They were dancing when I saw them.		Past simple Past continuous Past perfect	Reading: A story A special ceremony Writing: A story A descriptive narration of an event	9
17	Expressing surprise and dismay Oh, dear! Did you hear me? Here comes a man from Japan. Have you ever heard such a good news before? Oh, no! It can't be.		Past simple Past continuous Past perfect	Reading: A story A conversation Writing: Composing a dialogue	8
18	Asking for information and reason Which is the highest mountain? What does WHO stand for? Why did you join the library club?		Wh question	Reading: Charts, tables, diagrams A news report Writing: Interpretation of charts, tables, diagrams A short poem	8
Total working hours					160

Grade: Seven

S. N.	Language functions ³ example structures/exponents	Grammar	Reading and Writing ⁴	Hours
1	Introducing others in formal situation Hello! Mr. Subedi, he's Mr. Karki. And Mr. Karki, he's Mr. Subedi. Nice to meet you. May I introduce Mr. Lohani? He is an engineer.	Present simple: be verb a/an, the	Reading: Official conversation Announcement Writing: Composing a dialogue Fill in a hotel check-in form	6
2	Asking for, giving and denying permission Do you mind if I take your umbrella? Not at all. You can take it. Can I wear your suit tonight? Yes, certainly.	Countable and uncountable	Reading: A story A poem Writing: A personal letter An email	8
3	Requesting and responding Will you lend me some money? Of course! Would you like to go for an outing? I'd love to but I'm busy now. Could you send me an email? I'm afraid my computer is out of work.	Modal verbs: will, would, could	Reading: A story A letter to the editor Writing: A letter asking for a favour	8
4	Expressing wishes Happy Dashain/Lhosar/Christmas/Eid Happy birthday to you! Good luck! Have a nice journey!	I wish ... Simple past	Reading: A special ceremony An e-mail Writing: A descriptive essay on a ceremony	10

³ The language functions should be introduced in suitable listening and speaking tasks too.

⁴ The suggested tasks for reading are not the titles. Some of them are just like the themes. The reading section should include varieties of texts.

S. N.	Language functions ³ example structures/exponents	Grammar	Reading and Writing ⁴	Hours
5	Making suggestions You should pay attention to the teacher. You shouldn't tease a street dog. How about playing games? If I were you, I would go with her.	Type 2 conditional Modal: Should	Reading: A story A text on health/lifestyle A poem Writing: Message A paragraph on a familiar topic	10
6	Expressing wants and needs I want to leave soon. Do you want to speak to the Director? I need a better job. If you say, I can help you.	Present simple Type 1 conditional	Reading: A text on holiday plan A poem Writing: An essay A story	9
7	Expressing opinions and feelings I think I have a wonderful idea. It feels safe to stay here. I'm feeling good to talk with you. I am enjoying your company.	Present continuous To infinitive	Reading: A short and simple newspaper article A speech Writing: An essay Punctuation	10
8	Talking about the past People were very helpful in the past. She used to work hard.	used to connectives: and, but, although, however	Reading: A story An autobiography Writing: Completing a skeleton story	8
9	Making comparison and contrast Radhika's school is bigger than Bimala's. Pemba's story is the longest of all his friends. Our dog is as clever as a fox.	Comparative and superlative	Reading: Charts/tables/diagrams A poem Writing: Interpreting charts, tables and	9

S. N.	Language functions ³ example structures/exponents	Grammar	Reading and Writing ⁴	Hours
	Jhuma is better at dancing than at singing.		diagram A paragraph	
10	Expressing obligations and prohibitions	Excuse me, can I take a photograph? No. You are not allowed to take a photograph here. You cannot leave the hotel without paying the bill.	Modal verbs: can, could, be allowed to, must, have to	Reading: Rules and regulations A brochure/a leaflet Writing: Rules and regulations A brochure/a leaflet
11	Describing people, places and objects	Who is the man in the white apron? He's a doctor. I lost my pen which was bought in India. I love the place where I was born and brought up.	Wh question Relative clause	Reading: A biography A famous place/people and lifestyle Writing: A biography A paragraph describing a place
12	Describing appearances	Dawa looks happy. Keith looks like an actress. How does Juli look? She looks pretty.	Present simple look look like	Reading: A description of a celebrity A poem Writing: Description
13	Expressing ability with reasons	I can speak English because I enjoy learning English. He couldn't pass the exam because he had missed many classes. Subina was able to complete her task because she got up early in the morning.	Connectives: because, since, as, because of	Reading: A story A poem News on sports Writing: Completing a skeleton story A paragraph on an event
14	Describing height, weight	How tall is this tree? It's twenty metres.	Subject-verb agreement	Reading: A factual text (mountain, river,

S. N.	Language functions ³ example structures/exponents	Grammar	Reading and Writing ⁴	Hours
	and distance How high is Mt. Everest? It is 8848 metres. How much sugar do you want? Twenty-five kilos. How far is the school from your house? It's about two kilometres.	Wh question (How much/tall/high/long)	highway, lake) A prospectus Writing: A school prospectus A descriptive text (mountain, river, highway, lake)	
15	Expressing degrees of probability She may come earlier tomorrow. It might rain heavily. This river must be very deep.	Modal verbs: may, might, must Simple future Future perfect	Reading: A text on climate change A poem Writing: A paragraph that requires prediction	8
16	Narrating a sequence of events Mangali came out of the cinema. Then she saw a crowd outside. Somebody cried, "My purse! My purse!" When all gathered, the thief had run away.	Past simple Past continuous Past perfect	Reading: A story A special ceremony Writing: A story A descriptive narration of an event	8
17	Expressing surprise and dismay It's a wonderful idea! That's great! Oh my god! It was awful. Oh, no! I had never expected to see this.	Past simple Past continuous Past perfect	Reading: A story A conversation Writing: Composing a dialogue Punctuation	6
18	Seeking confirmation He is your uncle, isn't he? Rajaram works at an office, doesn't he? One should obey the rules, shouldn't one?	Question tag	Reading: A menu/timetable Visiting a market place Writing: A hotel menu A personal letter/e-mail	8

S. N.	Language functions ³ example structures/exponents		Grammar	Reading and Writing ⁴	Hours
19	Reporting facts and truths	The teacher said that the sun is a star. Julia said that the earth moves around the sun. Sudha said that two plus two is four.	Reported speech: statements (facts and truths) Zero conditional	Reading: A text based on facts Operating instructions of an electronic gadget Writing: Short messages Simple instructions	10
Total working hours					160

Grade: Eight

S. N.	Language functions ⁵ and example structures/exponents		Grammar	Reading and writing ⁶	Hours
1	Asking for information and repetition of information	I wonder if you could tell me where the nearest bank is. Can you tell me whether the bus for Banepa is arriving? Could you repeat it for me?	Modal verbs: can, could, would	Reading: Timetable/schedule An official letter Writing: Interpreting timetable and schedule Filling in a form	9
2	Asking for, giving and denying permission	Would you mind if I use your telephone? Is it all right if I switch on the fan? May I get your mobile number? Do you mind if I read it loudly? No, no. I don't mind at all.	Yes/no question	Reading: A story A poem Writing: Completing a skeleton story An email	9
3	Requesting and responding	Could you turn down the radio a bit? Would it be possible for you to inform	Reported speech: Yes/no question	Reading: Announcement Instruction	9

⁵ The language functions should be introduced in suitable listening and speaking tasks too.

⁶ The suggested tasks for reading are not the titles. Some of them are just like the themes. The reading section should include varieties of texts.

S. N.	Language functions ⁵ and example structures/exponents	Grammar	Reading and writing ⁶	Hours
	them about the meeting? Would you mind helping with my homework? Ok. Sure.... Of course I'll. I'm sorry, it has broken down.		Writing: Announcement message	
4	Talking about personal experiences	Present perfect and past simple	Reading: A memoir A diary entry Writing: A diary entry An account of a memorable event	9
5	Persuading	Reported speech: imperatives	Reading: A story A poem Writing: Completing a skeleton story Punctuation	8
6	Getting things done	Causative verbs	Reading: A description of a ceremony Scientific invention Writing: Paraphrasing A description of a ceremony	9
7	Expressing predictions	Simple future Going to future Future perfect	Reading: Weather forecast A text on migration Writing: A paragraph on environment Punctuation	8

S. N.	Language functions ⁵ and example structures/exponents	Grammar	Reading and writing ⁶	Hours
8	Talking about the past I used to drink milk in my breakfast, but now I drink tea. When the telephone rang, I was having dinner. After he had sold the cow, he bought some goats.	Past simple Past continuous Past perfect Used to	Reading: A story A historical event Writing: A narrative essay Completing a skeleton story	8
9	Making comparison and contrast Your essay is longer than mine. Sujan's speech is better than Kamal's. Nepal is the most beautiful country in the world. Wood is not as heavy as metal.	Comparative and superlative	Reading: Change in lifestyle Electronic gadgets Writing: A paragraph on comparing things, places, etc.	9
10	Making an invitation and responding I wonder if you are free on Saturday. How about going to the cinema this evening? We would be delighted if you could..... Of course, I'd love to but..... I won't say no. I wish I could but.....	Prepositions (Place and time) Question tag	Reading: Invitation cards/email An advertisement Writing: Invitation messages/notes Designing an invitation card	6
11	Describing places, people and objects The woman who is wearing a red sari will give you some food. The book which I bought last week was stolen. I went to Pokhara where my aunt lives.	Relative clause Articles	Reading: A famous place, person A factual text (mountain, river, highway, forest) Writing: A descriptive essay	7
12	Expressing likes, dislikes and preferences Do you like ice-cream? Which do you prefer classical or modern music? I like/love	Yes/no question Wh question Verb+ing/infinitive	Reading: A text on hobbies, interests A poem	8

S. N.	Language functions ⁵ and example structures/exponents	Grammar	Reading and writing ⁶	Hours	
	... very much. I would rather have Chinese food. I can't stand it when people insult me like that.		Writing: An essay on hobbies and interests		
13	Interpreting charts, graphs and tables	According to the chart, ... The table shows that..... much/many some/any	Reading: Charts, graphs and tables Writing: Interpretation of charts, graphs and tables	8	
14	Expressing conditions	If Nepal wins the football match, there will be a big party. If I were a monitor, I would tell it to the class teacher. Had you informed me earlier, I would have come to meet you.	Type 1, type 2 and type 3 conditional	Reading: A story A news report A poem Writing: Completing a story A news story Punctuation	8
15	Giving explanation	Bicycles are popular these days because they are inexpensive and eco-friendly. I went to the bank in order to/to cash a check. He saved money so that he would buy a piece of land.	Connectives: reason, purpose, contrast	Reading: Argumentative text An official notice Writing: A notice An argumentative essay	8
16	Narrating a sequence of events	When Sumima woke up early in the morning, she heard a strange noise outside. Then she peeped through the windowpane from her bedroom. She noticed some	Past simple Past continuous Past perfect	Reading: An anecdote A historical event Writing: A historical event A story	9

S. N.	Language functions ⁵ and example structures/exponents	Grammar	Reading and writing ⁶	Hours	
	people shouting at each other.....				
17	Making and accepting offers	Would you like lemonade? I'll ring the bell if you like. Shall I carry your bag? Thank you. That would be great. I'd love to. Yes, please. That would be very nice.	Passive	Reading: A story A poem Writing: An email A reply letter to an invitation	8
18	Asking for and giving opinion	What are your thoughts on that? You go along with that, don't you? That's a good point. I see your point. I don't think so. I agree with you to an extent, however.... It's too hot today. What do you think?	Intensifiers (too and enough)	Reading: A short newspaper article A poem Writing: An essay Punctuation	10
19	Reporting	He told me to get ready by 9 o'clock. The teacher said that Kapilvastu is in Nepal. She asked me why I was excited.	Reported speech	Reading: A story A news report Writing: Completing a skeleton story A news report	10
Total working hours				160	

6. Learning Facilitation Process

Learning facilitation process is an integral part of the curriculum. This ensures learning on the part of the students. While facilitating, the teacher should use a variety of teaching learning methods. A combination of various teaching learning methods and techniques is encouraged for effective teaching and facilitation. Above all, English is to be taught in English. This will give ample exposure to the students. It is advised to use simple English as far as possible. Translation can be used only when it is really necessary. The teachers can use Nepali when they are giving instructions to set up a task or to explain complicated rules.

6.1 Principles of Learning Facilitation

The learning facilitation process in English should follow the following principles:

- a. **Fun and engagement:** A great way to make students learn a language easily is to get them engaged in the learning process. When teachers use activities that make learners engaged with fun, students are more willing to participate and take risks.
- b. **Communicative activities:** Learning English is primarily for communication so an English class should have lots of real-life communicative tasks and activities.
- c. **Exposure:** Language learning depends on the amount of exposure the students get. It is in English class where students should get the chance to listen to English. Teachers need to use simple English and avoid the use of translation into students' language until when it's really necessary.
- d. **Personalisation:** Personalisation takes place when activities allow students to use language to express their ideas, feelings and opinions. Personalisation ensures true communication as learners communicate real information about themselves.
- e. **Content and language integrated learning:** Meaningful contents relating to the real world help learners comprehend not only the content but also the accompanying language. Integrating content and language is a clear departure from mere communication towards a meaningful cognition through the language being learnt.
- f. **Diversity as a resource:** In diverse classrooms with learners from multilingual and multicultural backgrounds, exploiting diversity as a resource helps not only in the teaching learning process but also in creating social cohesion. The contents from diverse contexts establish the pluralistic concept first in classrooms and later in the real world.
- g. **Learning through Information and Communication Technology (ICT):** With the advent of ICT, language learning has been more accessible to the learners. The mobile phone and media technologies allow learners to access learning materials from anywhere and anytime. The use of ICT tools in classroom pedagogy gives learners more autonomy in different ways.
- h. **Learners' autonomy:** Students learn better when they get autonomy. The strategies that promote learners' autonomy like; self-correction, peer correction, self-learning, etc. should be encouraged.

6.2 Methods and Techniques

Based on the above-mentioned pedagogical principles, the following methods and techniques have been suggested in order to deliver this curriculum:

- Question-answer
- Demonstration
- Games
- Use of pictures/flashcards
- Use of chants and rhymes
- Pair work and group work
- Acting/role play/simulation
- Drill
- Storytelling
- Dictionary use
- Use of ICT tools
- Reading aloud
- Silent reading
- Dictation
- Brainstorming
- Mind-mapping
- Controlled writing
- Guided writing
- Jigsaw reading
- Assembling strip story
- Think, pair, share
- Individual work
- Use of audios/videos
- Sentence starters
- Use of worksheets
- Modeling
- Free writing
- Project work
- Cued dialogue

The teachers can make use of other appropriate methods and techniques as per the need of contents and context.

7. Student Assessment

Assessment should be an integral part of teaching-learning process. Both formative and summative assessment should be carried out to assess the students' learning. The main purpose of formative assessment is to improve learning. Formal as well as informal assessment strategies will be used in formative assessment. Some tools for formative assessment can be classroom activities and classroom tasks, observation of students' work and performance, homework, project work, oral and written test, unit and trimester examinations, self and peer assessment and so on.

Summative assessment will be carried out to determine the learning level of the students. Both internal (50%) and external (50%) assessment will take the form of summative assessment.

7.1 Internal Assessment

Internal assessment consists of several components. A portfolio of each student should be maintained by the teacher. The portfolio consists of the details on students' performance in different assessment areas given in the table below. The record of student's project work, test

papers or other proof of the students' performance should be kept in his/her portfolio. The allocation of weightage to each of the assessment areas will be as specified in the table below:

S. N.	Assessment area	Weightage
a	Participation (attendance: 2 and students' performance in teaching learning activities: 2)	4
b	Reading and writing (Each skill carries 50% weightage)	16
c	Listening and speaking (Each skill carries 50% weightage)	20
d	Terminal test	10

Assessment in each area from *a* to *c* above should be done regularly.

7.1.1 Specification for Internal Assessment

<p>a. Participation - 4 (Attendance -2 and students' performance in teaching learning activities -2)</p>	<p>Students' attendance carries 2 marks and their performance in teaching learning activities carries 2 marks. Keep their records of attendance and performance and award marks based on the judgement.</p>
<p>b. Reading and writing – 16 (Each skill carries 50% weightage)</p>	<p>Teachers can themselves decide the number of internal tests for reading and writing. Here are some suggestions for the types of reading and writing tasks.</p> <p>Reading</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. A reading comprehension test with different types of reading texts: story, timetable, menus, charts, calendar, notice, letter, news stories, brochure, biography and short essay. Use a different type of text at each assessment. The question types can be true/false, fill in the gaps, multiple choice, matching, ordering, short answer questions) 2. The questions should cover literal comprehension, reorganisation, inference and evaluation skills. 3. Ask the students to read a short story in English (get the book from the library or somebody else) and ask reading comprehension questions orally. <p>Writing</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. A writing task that covers the mechanics of writing: punctuation, spelling, capitalization, etc. 2. Writing tasks like: <ul style="list-style-type: none"> a. A short paragraph b. A short story c. A news story d. A short dialogue e. A personal letter f. A leave application

	<p>g. A description of table/charts/diagrams h. A short essay i. A dialogue</p> <p>(Note: The tasks chosen for the assessment of students' learning should reflect the tasks they have practised in the assessment period.)</p>
c. Listening and speaking - 20 (Each skill carries 50% weightage)	<p>Teachers can themselves decide the number of internal tests for listening and speaking. Here are some suggestions for the types of listening and speaking tasks.</p> <p>Listening</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Listen and act 2. Listen and draw 3. Listen and answer 4. Listen and follow 5. Listen and tick 6. Dictation <p>(The teacher can use recorded audio or his/her own voice for testing students' listening skill. The test items for 'listen and answer' can be true/false, multiple-choice, fill in the blanks or matching.)</p> <p>Speaking</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Question answer 2. Describing picture 3. Describing people/place/object 4. Reading aloud 5. Talking about oneself 6. Speaking on a simple topic 7. Retelling stories 8. Reading aloud <p>(Teachers need to assess accuracy, range of vocabulary, structure and fluency)</p>
d. Terminal test -10	Administer two terminal tests and convert the weightage of each terminal test to 5 and keep the record of the students' scores accordingly.

7.2 External Assessment

The final examination is based on the written test which covers reading and writing skills. Grammar is incorporated in writing section. Reading carries 25 marks and writing carries 25 marks. The test will follow the test specification chart developed by Curriculum Development Centre.

यो पेज जानीजानी खाली छोडिएको छ ।

गणित

१. परिचय

सूचना तथा प्रविधिको वर्तमान युगमा प्रविधि र गणितका बिच घनिष्ठ सम्बन्ध छ । गणितीय ज्ञान र सिपले मानिसलाई आफ्नो दैनिक जीवनमा प्रयोगमा आउने सूचना तथा वैज्ञानिक प्रविधिहरूबाटेरेमा समालोचनात्मक भई सोच्ने, तर्क गर्ने तथा निर्णय गर्ने क्षमताको विकास गर्न भद्रत गर्दछ । ज्ञान, विज्ञान र प्रविधिमा भएको विकास र नवप्रवर्तनलाई आफ्नो सन्दर्भसापेक्ष प्रयोग गर्ने सक्षमता प्राप्तिमा गणितको भूमिका महत्त्वपूर्ण छ । हाम्रा दैनिक जीवनका हरेक क्रियाकलापहरूमा पनि गणितको प्रत्यक्ष प्रयोग भइरहेको हुन्छ । आधारभूत तह (कक्षा ६-८) को यो पाठ्यक्रमको मूल उद्देश्य पनि गणितीय ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति तथा क्षमता विकास गरी दैनिक जीवनका व्यावहारिक समस्या समाधान गर्न सक्षम बनाउनु हो ।

कक्षा ६-८ को पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक, व्यावहारिक र परिवेश सुहाउँदो बनाउन जति आवश्यक छ, त्यति नै विश्वमा ज्ञान, विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास र परिवर्तन संगसंगै विकसित सामाजिक चाहना र आवश्यकतालाई पाठ्यक्रममा समावेश गर्न आवश्यक छ । सामाजिक आवश्यकताहरू तथा आकाङ्क्षाहरू पूरा गर्न सक्ने र समयअनुकूलनको उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्नु विद्यालय शिक्षाको प्रमुख दायित्व हो । यसबाट विद्यालय शिक्षामा समावेश गरिने गणित विषयमा पनि सामाजिक जीवनका प्रत्येक पक्षसंग सम्बन्ध कायम हुने गरी विषयवस्तु समावेश गराउनु आवश्यक छ । यही आवश्यकतालाई विचार गरी यस पाठ्यक्रममा विषयवस्तुको क्षेत्रबन्धनासार व्यवहारकुशल सिपहरू पनि एकीकृत गरिएको छ । यस पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका विषयवस्तुअन्तर्गतका गणितीय ढाँचा, क्रिया र प्रक्रियाले विद्यार्थीमा कारण खोज्ने, औचित्यपूर्ण निर्णय दिने, विचार प्रष्ठ राख्ने, व्यावहारिक गणितीय समस्या समाधान गर्ने जस्ता सक्षमताहरू विकास गर्न सहयोग पुग्ने छ । त्यसै गरी यसमा विद्यार्थीको क्षमता, उमेर, स्तर अनुकूल हुने गरी माध्यमिक तहको शिक्षा प्राप्त गर्न पूर्वाधार विकास गर्न आवश्यक पर्ने विषयवस्तुहरू समेटिएका छन् ।

यस पाठ्यक्रममा समावेश भएका मुख्य विषयवस्तुका क्षेत्रहरू समूह, अङ्कगणित, क्षेत्रमिति, बीजगणित, ज्यामिति र तथ्याङ्कशास्त्र रहेका छन् । उल्लिखित क्षेत्रअन्तर्गत विषयवस्तुको सहजीकरण कार्यकलाप सञ्चालनका लागि कक्षा ६, ७ र ८ प्रत्येकमा प्रति हप्ता ५ पाठ्यघण्टा अर्थात् वार्षिक १६० कार्यघण्टा तोकी सोहीअनुसार क्षेत्रगत रूपमा समेत कार्यघण्टाको बाँडफाँड पनि गरिएको छ । गणितको सिकाइ क्रियाकलापलाई सकेसम्म विद्यार्थीको दैनिक जीवनसंग सम्बन्धित गराई ‘गरेर सिक्ने’ सिद्धान्तमा आधारित भई व्यावहारिक र प्रयोगात्मक पक्षलाई ध्यान दिनुपर्ने कुरामा यस पाठ्यक्रमले जोड दिएको छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई पनि बढी वस्तुगत र व्यावहारिक बनाउने प्रयास गरिएको छ । व्यावहारिक र प्रयोगात्मक सिकाइले विद्यार्थीमा गणित प्रतिको रुचि वृद्धि भई पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यहरू हासिल हुन सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

२. तहमत सक्षमता : यस तहमा गणित विषयको अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीमा निम्नलिखित सक्षमता हासिल हुने छन् :

१. समूहसम्बन्धी व्यावहारिक समस्याको समाधान
२. वास्तविक सङ्घर्ष पद्धतिसँगसम्बन्धित व्यावहारिक समस्याहरूको समाधान
३. परिमिति, क्षेत्रफल तथा आयतनसम्बन्धी व्यावहारिक समस्याहरूको समाधान
४. बीजीय अभिव्यञ्जक तथा समीकरणसम्बन्धी समस्याहरू समाधान
५. समतलीय तथा ठोस आकृतिहरूको रचना र गुणहरू तथा तथ्यहरूको परीक्षण
६. निर्देशाङ्कहरू, पाइथागोरस साध्यर स्थानान्तरणसम्बन्धी धारणाको प्रयोगसहित समस्या समाधान
७. तथ्याङ्कको वर्गीकरण, प्रस्तुति र व्याख्या
८. गणितीय ज्ञान, सिप र धारणाहरूको विषयक क्षेत्र तथा अन्य विषयका सिकाइ क्षेत्रसँग सम्बन्ध स्थापित गर्ने क्षमताको विकास

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि : यस विषयको अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीमा निम्नलिखित सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने छन् :

क्र.सं.	विषयवस्तुको धेन्ह/एकाइ	कक्षागत सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
१.	समूह	<ul style="list-style-type: none"> ▪ वस्तुहरूको सङ्कलन गरी समूहका सदस्यहरूको सूची निर्माण गर्न ▪ समूहलाई सङ्केतमा लेख्न ▪ समूहलाई जनाउने तरिकाहरू बताउन र प्रयोग गर्न ▪ समूहको सदस्य भए नभएको छुट्ट्याउन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ खाली समूह, समतुल्य, बराबर, सीमित र असीमित समूहको परिचय दिन ▪ सर्वव्यापक समूह र उपसमूहहरूको पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अलगिएका र खप्टिएका समूहहरू छुट्ट्याउन ▪ दिइएको समूहको आधारमा उपयुक्त र अनुपयुक्त उपसमूहहरू पहिचान गर्न । ▪ दिइएको समूहको उपयुक्त र अनुपयुक्त उपसमूहहरू निर्माण गर्न
२.	अद्वितीयता	<p>२.१. वास्तविक सङ्ख्या (क) पूर्ण सङ्ख्या</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ पूर्ण सङ्ख्याको परिचय दिन ▪ चार आधारभूत क्रिया र कोष्ठकहरू समावेश भएको सरलीकरण गर्न ▪ भाज्यताको परीक्षण गर्न । ▪ गुणनखण्ड र अपवर्त्यहरू पत्ता लगाउन ▪ १०० सम्मका सङ्ख्याहरूमा वर्गसङ्ख्या र ती सङ्ख्याका वर्गमूल पत्ता लगाउन ▪ तीन अद्वितीयमात्राका सङ्ख्याहरूको रूढ गुणनखण्ड पत्ता लगाउन । ▪ दुई सङ्ख्याहरूको महत्तम समापवर्तक र लघुत्तम समापवर्त्य पत्ता लगाउन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ रूढ खण्डीकरण र भाग विधिबाट वर्गमूल पत्ता लगाउन । ▪ रूढ खण्डीकरण विधिबाट घनमूल पत्ता लगाउन ▪ तीनओटा सम्म सङ्ख्याहरूको महत्तम समापवर्तक र लघुत्तम समापवर्त्य पत्ता लगाउन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ द्विआधार सङ्ख्या पद्धति र पञ्चआधार सङ्ख्या पद्धतिको परिचय दिन ▪ दशमलव सङ्ख्या पद्धतिबाट द्विआधार सङ्ख्या पद्धति र पञ्चआधार सङ्ख्या पद्धतिमा रूपान्तरण गर्न ▪ द्विआधार सङ्ख्या पद्धति र पञ्चआधार सङ्ख्या पद्धतिबाट दशमलव सङ्ख्या पद्धतिमा रूपान्तरण गर्न

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	क्षेत्रगत सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
	(ख) पूर्णाङ्गक	<ul style="list-style-type: none"> ▪ पूर्णाङ्गको परिचय दिन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ चार आधारभूत क्रिया प्रयोग गरी पूर्णाङ्गको सरलीकरण गर्ने 	
	(ग) आनुपातिक र अनानुपातिक सङ्ख्याहरू		<ul style="list-style-type: none"> ▪ आनुपातिक सङ्ख्याहरूको पहिचान गर्ने ▪ अन्त्य हुने र अन्त्य नहुने (पुनरावृति हुनेमात्र) दशमलव सङ्ख्यालाई भिन्नमा रूपान्तर गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अनानुपातिक सङ्ख्याहरूको पहिचान गर्ने ▪ आनुपातिक र अनानुपातिक सङ्ख्याहरू छुट्याउन ▪ सङ्ख्यालाई वैज्ञानिक सङ्केतमा र वैज्ञानिक सङ्केतमा भएका सङ्ख्यालाई दशमलव सङ्ख्यामा लेउन
	२.२. भिन्न, दशमलव र प्रतिशत	<p>(क) भिन्न</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ समतुल्य भिन्नहरू पता लगाउन ▪ असमान हर भएका भिन्नहरूको तुलना गर्ने ▪ असमान हर भएका भिन्नको जोड र घटाउ गर्ने ▪ भिन्नको गुणन र भाग गर्ने <p>(ख) दशमलव</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ दशमलवको गुणन र भाग गर्ने ▪ दशमलव सङ्ख्यालाई दिइएको स्थानमा शून्यान्त गर्ने <p>(ग) प्रतिशत</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रतिशतसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ चार आधारभूत क्रिया समावेश भएका भिन्नको सरलीकरण गर्ने ▪ चार आधारभूत क्रिया समावेश भएका दशमलवको सरलीकरण गर्ने 	

क्र.सं.	विषयपरवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	क्षेत्रगत सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
	२.३. अनुपात र समानुपात		<ul style="list-style-type: none"> अनुपात र समानुपातको परिचय दिन 	<ul style="list-style-type: none"> अनुपात र समानुपातसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न
	२.४. नाफा र नोक्सान	<ul style="list-style-type: none"> नाफा वा नोक्सानको पहिचान गर्ने। प्रतिशत समावेश नभएका नाफा र नोक्सानका समस्याहरू समाधान गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> प्रतिशत समावेश भएका नाफा र नोक्सानसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> छुट प्रतिशत समावेश भएका नाफा र नोक्सानसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्ने
	२.५. ऐकिक नियम	<ul style="list-style-type: none"> एकाइ वस्तुको मानका आधारमा धेरै वस्तुको मान र धेरै वस्तुको मानका आधारमा एकाइ वस्तुको मान पत्ता लगाउन 	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष विचरणको प्रयोग गरी दुईओटा चल समावेश भएका समस्याहरू समाधान गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्यक्ष विचरण र अप्रत्यक्ष विचरणको प्रयोग गरी तीनओटा सम्म चल समावेश भएका समस्या समाधान गर्ने
	२.६ साधारण व्याज			<ul style="list-style-type: none"> साधारण व्याजसम्बन्धी अवधारणा विकास गर्ने साधारण व्याजसम्बन्धी समस्या समाधान गर्ने
३.	क्षेत्रमिति	३.१ दुरी	<ul style="list-style-type: none"> इन्च, फुट, सेन्टीमिटर र मिटरको आपसीसम्बन्ध स्थापित गर्ने 	
		३.२. परिमिति, क्षेत्रफल र आयतन	<ul style="list-style-type: none"> बर्गाकार र आयताकार सतहको परिमिति र क्षेत्रफल पत्ता लगाउन विहृएको चित्रमा वर्ग गर्नी गरेर अनियमित आकृतिहरूको क्षेत्रफल पत्ता लगाउन षड्मुखा र घनको आयतन पत्ता लगाउन 	<ul style="list-style-type: none"> त्रिभुजाकार सतहको परिमिति पत्ता लगाउन। षड्मुखा र घनको सतहको क्षेत्रफल पत्ता लगाउन षड्मुखा र घनको सतहको क्षेत्रफल र आयतनसम्बन्धी

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	क्षेत्रगत सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
४.	बीजगणित	४.१. घाताङ्क	<ul style="list-style-type: none"> घाताङ्कको अवधारणा विकास गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> समस्याहरू समाधान गर्ने। वृत्तको परिधि र व्यासको सम्बन्ध स्थापित गरी प्रयोग गर्ने।
		४.२. बीजीय अभिव्यञ्जक	<ul style="list-style-type: none"> बीजीय अभिव्यञ्जकहरूको जोड र घटाउ गर्ने। बीजीय अभिव्यञ्जकको गुणन र भाग गर्ने। चलराशिका दिइएको मानका आधारमा बीजीय अभिव्यञ्जकको मान पत्ता लगाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> घाताङ्कको सरल गर्ने।
		४.३. समीकरण, असमानता र ग्राफ	<ul style="list-style-type: none"> एक चलयुक्त रेखीय समीकरणको हल गर्ने। ट्रिकोटोमी नियमका चिह्नहरू प्रयोग गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> बीजीय अभिव्यञ्जकको गुणन र भाग गर्ने। $(a \pm b)^2$ को सूत्र स्थापित गरी प्रयोग गर्ने।

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	क्षेत्रगत सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
५.	ज्यामिति	<p>५.१. रेखा र कोणहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रतिच्छेदित, समानान्तर र लम्ब रेखाहरू पहिचान गर्ने ▪ समानान्तर रेखा र लम्ब रेखा रचना गर्ने ▪ कोणहरूको वर्गीकरण गर्ने ▪ कोणको अर्धक र रेखाखण्डको लम्बार्धकको रचना गर्ने ▪ कोणहरू ($30^\circ, 45^\circ, 60^\circ, 90^\circ$ र 120°) को रचना गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कोणहरू ($15^\circ, 75^\circ, 105^\circ, 135^\circ, 150^\circ$) को रचना गर्ने ▪ दिइएको कोणसँग बराबर हुने कोणको रचना गर्ने। ▪ जोडा कोणहरूको पहिचान गर्ने ▪ जोडा कोणहरूसम्बन्धी ज्यामितीय तथ्यहरू परीक्षण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दुईओटा सिंधा रेखाहरूलाई एउटा छेदकले काट्दा बन्ने कोणहरूको पहिचान गर्ने ▪ दुईओटा समानान्तर रेखाहरूलाई एउटा छेदकले काट्दा बन्ने कोणहरूको सम्बन्धको परीक्षण गर्ने
	५.२. समतलीय आकृतिहरू	<ul style="list-style-type: none"> ▪ भुजा र कोणका आधारमा त्रिभुजहरूको वर्गीकरण गर्ने। ▪ चतुर्भुजहरूको पहिचान गर्ने ▪ वृत्त र यसका विभिन्न भागहरू पहिचान गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दिइएको अवस्थामा त्रिभुजको रचना गर्ने ▪ दिइएका चतुर्भुज (समानान्तर चतुर्भुज, समलम्ब चतुर्भुज र चद्गाम) का गुणहरूको खोजी र परीक्षण गर्ने ▪ पाइथागोरस साध्यअनुसार समकोण त्रिभुजका आधार, लम्ब र कण्ठको सम्बन्ध स्थापित गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ त्रिभुजका गुणहरूको खोजी गरी प्रयोगबाट परीक्षण गर्ने ▪ चतुर्भुज (समबाहु चतुर्भुज, समलम्ब चतुर्भुज र चद्गाम) का गुणहरूको खोजी र परीक्षण गर्ने ▪ दिइएको अवस्थामा आयत, वर्ग र समानान्तर चतुर्भुजको रचना गर्ने ▪ बहुभुजको पहिचान गर्ने र नियमित बहुभुजको भित्री तथा बाहिरी कोणहरूको नाप पत्ता लगाई तिनीका विचको सम्बन्ध स्थापित गर्ने
	५.३. समरूपता तथा		<ul style="list-style-type: none"> ▪ अनुरूप आकृतिहरूचिन्न र खोजी गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ त्रिभुजहरू अनुरूप हुने अवस्थाहरूको परीक्षण गर्ने

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	क्षेत्रगत सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
	अनुरूपता			<ul style="list-style-type: none"> अनुरूप त्रिभुजसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न समरूप आकृतिहरू चिन्न र खोजी गर्न
	५.४. ठोस वस्तुहरू	<ul style="list-style-type: none"> षड्मुखा र घनका सतह, किनारा र कुनाको सम्बन्ध स्थापित गर्न सोली, गोला र बेलनाको पञ्चिय दिन घन र षड्मुखाका खोक्रा नमुनाहरू निर्माण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> टेट्राहेड्रन, अक्टाहेड्रन, सोली र बेलनाका खोक्रा नमुना निर्माण गर्न टेट्राहेड्रन, घन, अक्टाहेड्रन, डोडेकाहेड्रन र आइकोसाहेड्रनको किनारा, सतह र कुनाको सम्बन्ध स्थापित गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> त्रिभुजाकार प्रिज्म र पिरामिडलाई सम्बन्ध सहित चिनारी गराउन घन, षड्मुखा, टेट्राहेड्रन, सोली र बेलनाका जालीहरू निर्माण गर्न
	५.५ निर्देशाङ्कहरू	<ul style="list-style-type: none"> अक्ष, चतुर्थांश र निर्देशाङ्कको धारणा विकास गरी चतुर्थांशमा विन्दुलाई अङ्कन (Plotting) गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> लेखाचित्रमा दिइएको विन्दुको निर्देशाङ्क पत्ता लगाउन तथा विन्दुलाई अङ्कन गर्न अक्षहरूसँग समानान्तर हुने रेखामा पर्ने दुई विन्दुबिचको दुरी पत्ता लगाउन 	<ul style="list-style-type: none"> दुई विन्दुबिचको दुरी निकाल
	५.६. समिती र टेसेलेसन	<ul style="list-style-type: none"> समितीय चित्रहरू चिन्न आयत र वर्गबाट बनेका टेसेलेसन ढाँचा खोजी गर्न आयत र वर्गबाट टेसेलेसन ढाँचा तयार पार्न 	<ul style="list-style-type: none"> रेखीय र विन्दु समितीय चित्रहरू चुट्ट्याउन त्रिभुजहरूबाट बनेका टेसेलेसनहरूको खोजी गर्न त्रिभुजको प्रयोगबाट टेसेलेसन तयार पार्न 	<ul style="list-style-type: none"> नियमित र अधीनियमित टेसेलेसन खोजी गर्न र तयार पार्न

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	क्षेत्रगत सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
५.	५.७ स्थानान्तरण		<ul style="list-style-type: none"> स्थानान्तरणको परिचय दिन लेखाचित्रमा X- अक्ष र Y- अक्षमा बिन्दु र रेखाको परावर्तन गर्ने ठाडो र तेस्रो रेखामा बिन्दु र रेखाको विस्थापन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> लेखाचित्रमा त्रिभुजको परावर्तन गर्ने निर्देशाङ्कका आधारमा बिन्दु, रेखा र त्रिभुजलाई ढाँचा र माथि विस्थापन गर्ने उदगम बिन्दुको आधारमा बिन्दु, रेखा र त्रिभुजलाई 90° को कोणमा परिक्रमण गर्ने
	५.८ दिशा स्थिति र स्केल छाइड		<ul style="list-style-type: none"> दिशा स्थिति र स्केल छाइडको परिचय दिन नक्सामा दिशा पढ्ने 	<ul style="list-style-type: none"> नक्सामा दिशास्थिति र स्केल छाइडको प्रयोग गर्ने
६.	तथ्याङ्क शास्त्र	तथ्याङ्कशास्त्र	<ul style="list-style-type: none"> तथ्याङ्कलाई मिलान चिह्न प्रयोग गरी बारम्बारता तालिकामा प्रस्तुत गर्ने ग्राफमा साधारण स्तम्भचित्र निर्माण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> रेखाचित्र (line graph) बाट जानकारी लिन र दिन दिइएको तथ्याङ्कबाट रेखाचित्र निर्माण गर्ने। तथ्याङ्कबाट बहुस्तम्भ चित्र निर्माण गर्ने

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम तथा विस्तृतीकरण

कक्षा ६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
१.	समूह	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समूह निर्माण ▪ समूह सङ्केतीकरण ▪ समूहलाई जनाउने तरिकाहरू ▪ समूहको सदस्यता 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दिइएका वा सङ्कलित वस्तुहरूबाट निर्माण गरिएका समूहका सदस्यहरूको सूची तयार गरी समूह सङ्केतमा लेख्ने जस्ता समूह कार्य दिने समूहलाई सङ्केतीकरण गर्न लगाउने । ▪ वस्तुहरूको सङ्कलन गरी समान गुणको आधारमा समूह तथा समूहका सदस्यको सूची निर्माण गर्न लगाउने ▪ दिइएका वा वस्तुहरूको सङ्कलन गरी बनाइएका समूहहरूलाई सूचीकरण, व्याख्या, समूह निर्माण तथा भेनचित्र जस्ता समूह जनाउने फरक फरक तरिकाबाट देखाउने वा देखाउन लगाउने । ▪ जोडीमा हो वा होइन खेल खेलाई समूहका सदस्य भए नभएको छुट्याई समूहमा पर्छ वा पैदैन सङ्केत प्रयोगबाट व्यक्त गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समूहलाई जनाउने तरिकाहरू भन्न लगाएर ▪ समूहलाई फरक फरक तरिकाबाट लेख्न लगाएर ▪ समूहका सदस्य हुन् वा होइनन् भनी सङ्केतको प्रयोगबाट छुट्याउन लगाएर । 	१०
२.	अङ्कगणित	<p>२.१. वास्तविक सङ्ख्या</p> <p>(क) पूर्ण सङ्ख्या</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ पूर्ण सङ्ख्याको परिचय ▪ चार आधारभूत क्रिया र कोष्ठ समावेश भएका सरल ▪ भाज्यताको परीक्षण (2, 3, 5, 7 र 11) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ व्यावहारिक उदाहरणहरूबाट गन्तीका सङ्ख्याहरूको समूहमा शून्य थप्नुको आवश्यकता बारेमा छलफल गराउदै पूर्ण सङ्ख्याको परिचय दिने ▪ व्यावहारिक समस्यालाई गणितीय वाक्यमा रूपान्तरण गर्न लगाउने ▪ आगमन विधिको प्रयोग गरी सरलीकरण गर्दा प्रयोग हुने सङ्केतहरूको छलफल गराउने । ▪ आगमन विधिको प्रयोग गरी रूढ सङ्ख्याहरू (2, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कक्षाकार्यको अवलोकन गरेर ▪ चार आधारभूत क्रिया र कोष्ठ समावेश सरलीकरण गर्न लगाएर ▪ वर्गाकार कागजका दुकाहरूबाट आयत बनाई गुणनखण्ड निकाल्ने जस्ता परियोजना कार्य गर्न लगाएर ▪ १०० सम्मका सङ्ख्याहरूमा 	१६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
		<ul style="list-style-type: none"> ■ गुणनखण्ड र अपवर्त्यहरू ■ १०० सम्मका सद्ब्याहरूमा वर्गसद्ब्या र वर्गमूल ■ तीन अद्वकसम्मका सद्ब्याहरूको रूढ गुणनखण्ड ■ सद्ब्याको महत्तम समापवर्तक (म..स.) र लघुत्तम समापवर्त्य (ल.स.) (दुइओटा सद्ब्यामात्र) 	<p>3, 5, 7 र 11) ले कस्ता सद्ब्याहरूलाई निशेष भाग जान्छ भनी भाज्यताको परीक्षण गराउने</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ वर्गाकार कागजका टुक्राहरूलाई मिलाएर विभिन्न प्रकारका आयत बनाउन लगाई छलफलबाट गुणनखण्डको धारणा दिने ■ जियोबोर्डको प्रयोग गरी वर्गसद्ब्या र वर्गमूलको छलफल गराउने । ■ लगातार भाग विधि र वृक्षचित्र विधिबाट तीन अद्वकसम्मका सद्ब्याहरूको रूढ गुणनखण्ड निकाल लगाउने ■ गुणनखण्डको समूह बनाएर साफा गुणनखण्डका आधारमा सबैभन्दा ठूलो साफा गुणनखण्ड पता लगाई महत्तम समापवर्तक र अपवर्त्यको समूह बनाएर सबैभन्दा सानो साफा अपवर्त्य पता लगाउन लगाई लघुत्तम समापवर्त्यको अवधारणा दिने ■ दुइओटा सम्म सद्ब्याहरूको रूढ खण्डीकरण र भाग विधिबाटबाट महत्तम समापवर्तक (म..स.) र लघुत्तम समापवर्त्य (ल.स.) निकाल लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ■ वर्गसद्ब्या र वर्गमूल लेखा लगाएर । ■ महत्तम समापवर्तक (म..स.) र लघुत्तम समापवर्त्य (ल.स.) निकाल लगाएर । 	
	(ख) पूर्णाङ्क	<ul style="list-style-type: none"> ■ पूर्णाङ्को अवधारणा ■ ऋणात्मक र धनात्मक सद्ब्याहरूको समितीय सम्बन्ध 	<ul style="list-style-type: none"> ■ पूर्ण सद्ब्यालाई सद्ब्या रेखामा देखाउन प्रयोग गर्न सकिने आधारभूत क्रियाहरूको छलफल गरी पूर्णाङ्कको अवधारणा दिने ■ सद्ब्या रेखाको माध्यमबाट पूर्णाङ्कलाई देखाउने ■ कागज पट्ट्याएर (origami) ऋणात्मक र धनात्मक सद्ब्याहरूको समितीय सम्बन्ध देखाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ■ पूर्णाङ्कलाई सद्ब्या रेखामा देखाउन लगाएर ■ सद्ब्याहरू दिएर पूर्णाङ्क भए नभएको छुट्याउन लगाएर । 	२

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<p>२. २. भिन्न, दशमलव र प्रतिशत</p> <p>(क) भिन्न</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ समतुल्य भिन्न ▪ असमान हर भएका भिन्नहरूको तुलना ▪ असमान हर भएका भिन्नहरूको जोड र घटाउ ▪ भिन्नको गुणन र भाग <p>(ख) दशमलव</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ दशमलवको गुणन ▪ दशमलवको भाग (दशमलवलाई पूर्णाङ्कले) ▪ दशमलवको शून्यान्त (तीन स्थानसम्म) <p>(ग) प्रतिशत</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रतिशतसम्बन्धी समस्याहरू (जम्मा सङ्ख्या, प्रतिशत र प्रतिशतको सङ्ख्यामध्ये कुनै दुईओटा दिइएमा) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ भिन्नका मोडेलहरू प्रस्तुत गरी समतुल्य भिन्नहरू खोज लगाउने ▪ समतुल्य भिन्न चार्टको माध्यमबाट समतुल्य भिन्नको परिचय दिने ▪ असमान हर भएका भिन्नहरूलाई समान हर भएका भिन्नमा रूपान्तर गर्न लगाई सानो र ठुलो छुट्याउन लगाउने ▪ पारदर्शी पाना (Transparency sheet) को प्रयोग तथा सङ्ख्या रेखाको प्रयोगबाट भिन्नको जोड, घटाउ, गुणन र भाग गर्न लगाउने ▪ एकाइ भिन्नको प्रयोग गरी भिन्न र पूर्ण सङ्ख्याको गुणन गर्न लगाउने ▪ दशमलवलाई भिन्नमा बदल लगाउने र भाग गर्न सिकाउने ▪ दशमलव सङ्ख्यालाई तीन स्थानसम्म शून्यान्त गर्न लगाउने ▪ व्यावहारिक समस्याहरू प्रस्तुत गरी छलफल र प्रश्नोत्तरबाट सङ्ख्याको प्रतिशतबाट मान र दुई सङ्ख्याबाट प्रतिशत निकाल लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विभिन्न भिन्नहरूबाट समतुल्य भिन्न छुट्याउन लगाएर ▪ असमान हरहरू दिएर तुलना गर्न लगाएर ▪ भिन्नका जोड, घटाउ, गुणन र भागसम्बन्धी व्यावहारिक समस्याहरू समाधान गर्न लगाएर ▪ दशमलव सङ्ख्यालाई दशमलवको तीन स्थानसम्म शून्यान्त गर्न लगाएर ▪ समूह कार्य वा कक्षाकार्यमा विद्यार्थी सहभागिताको अवलोकन गरेर ▪ प्रतिशतसम्बन्धी प्रश्नोत्तर गरेर ▪ प्रतिशतसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न लगाएर । 	१९

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	कार्य घटा
		<p>२.४. नाफा र नोक्सान</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ नाफा नोक्सानको पहिचान ▪ प्रतिशत बाहेकका नाफा र नोक्सानका समस्याहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ग्राहक र पसलेको भूमिका निर्वाह गर्न लगाई तथा पसल र बजारको चित्र देखाएर छलफल गराई क्रयमूल्य र विक्रयमूल्य एवम् नाफा र नोक्सान हुने अवस्था सम्बन्धमा छलफल गराउने ▪ दैनिक जीवनका किनबेचसम्बन्धी समस्याहरूलाई छलफल र प्रश्नोत्तरबाट नाफा र नोक्सानसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ रुद्रिक्षको प्रयोग गरी भूमिका निर्वाह कार्यमा विद्यार्थीको कार्यसम्पादन स्तरको लेखाजोखा गरेर स्तरको लेखाजोखा गरेर ▪ नाफा नोक्सानसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाएर ▪ नजिकैको पसलको एक दिनको दैनिक क्रियाकलाप अवलोकन गरी क्रयमूल्य, विक्रय मूल्य, नाफा र नोक्सानसम्बन्धी टिपोट गर्ने जस्ता परियोजना कार्य गर्न लगाएर 	४
		<p>२.५. ऐकिक नियम</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ एकाइ वस्तुको मानका आधारमा धेरै वस्तुको मान र धेरै वस्तुको मानको आधारमा एकाइ वस्तुको मान 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गुणन र भागको अवधारणाबाट प्रत्यक्ष परिवर्तनसँग सम्बन्धित वस्तुको सदृश्या र मूल्य अद्यक्षित कार्डहरू प्रदर्शन गरेर तिनीहरूबिचको सम्बन्ध पहिचान गर्न लगाउने। ▪ दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने वस्तुहरूको उदाहरणबाट (जस्तै: कापीको सदृश्या र मूल्य) ऐकिक नियमसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने समानहरूको बजार मूल्य टिपोट गरी ऐकिक नियमसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाएर। 	४
३.	क्षेत्रमिति	<p>३.१. दुरी</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ इन्च र सेन्टिमिटर, फुट र सेन्टिमिटर, इन्च र मिटर, फुट र मिटर, इन्च र फुटबिचको सम्बन्ध खोज लगाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दुईवटा फरक स्केल वा मेजरिङ टेपको प्रयोग गरी इन्च र सेन्टिमिटर, फुट र सेन्टिमिटर, इन्च र मिटर, फुट र मिटर, इन्च र फुटबिचको सम्बन्ध खोज लगाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ इन्च, फुट, सेन्टिमिटर र मिटरको सम्बन्ध बताउन लगाएर। 	१५

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<p>मिटर, इन्च र फुटबिचको सम्बन्ध</p> <p>३.२. परिमिति, क्षेत्रफल र आयतन</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ वस्तुको वर्गाकार र आयताकार सतहको परिमिति (सूत्र स्थापित र प्रयोग) ▪ वर्ग गन्ती गरेर नियमित तथा अनियमित आकृतिहरूको क्षेत्रफल ▪ आयत र वर्गको क्षेत्रफल (सूत्र स्थापित र प्रयोग) ▪ षड्मुखा र घनको आयतन (सूत्र स्थापित र प्रयोग) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ आयतकार कागजका दुकाहरू, किताबको लम्बाइ र चौडाइ नापेर परिमिति निकाल्न लगाउने क्रियाकलाप गराई आयताकार सतहको परिमिति $= 2(\text{लम्बाइ} + \text{चौडाइ})$ र वर्गाकार सतहको परिमिति $= 4(\text{भुजाको लम्बाइ})$ निकाल्न लगाउने र उक्त सूत्र प्रयोग गरी वरपरका वस्तुको आयताकार सतहको परिमिति निकाल्न लगाउने ▪ वर्गाङ्कित शिडमा नियमित तथा अनियमित चित्र बनाई ती चित्रहरूको तुलनाको आधारमा क्षेत्रफल निकाल्ने अभ्यास गराउने ▪ आयतकार वा वर्गाकार कागजका दुकाहरू, किताबको लम्बाइ र चौडाइ नापेर क्षेत्रफल निकाल्न लगाउने क्रियाकलाप गराई आयतको क्षेत्रफल (A) = लम्बाइ (l) \times चौडाइ (b) र वर्गको क्षेत्रफल (A) = $(\text{लम्बाइ})^2$ (l^2) सूत्र निकाल्न लगाउने र ती सूत्रको प्रयोग गरी वरपरका वस्तुहरू (आफ्नो कोठ, आँगन र टेबुलको सतह आदि) को आयताकार र वर्गाकार सतहको क्षेत्रफल पत्ता लगाउन लगाउने ▪ घनाकार ब्लकहरूको प्रयोग गरी षड्मुखाकार र घनाकार आकृति बनाउन लगाई त्यसको लम्बाइ, चौडाइ र ऊचाइ नापेर आयतन निकाल्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समूह छलफल तथा कार्यमा सहभागिता र कार्यको स्तर अवलोकन गर्न लगाएर ▪ आयताकार र वर्गाकार सतहका परिमिति तथा क्षेत्रफलसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाएर। ▪ षड्मुखा र घनको आयतनसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाएर 	

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घट्टा
			क्रियाकलाप गराई षड्मुखाको आयतन (v) = लम्बाइ (l) × चौडाइ (b) × उचाइ (h) र घनको आयतन (v) = लम्बाइ (l^3) सूत्र निकाल्ने र त्यसको प्रयोग गरी षड्मुखाकार र घनाकार वस्तुको आयतन निकाल्नेबाटे छलफल गर्ने र अभ्यास गराउने		
४.	बीजगणित	<p>४.१ घाताङ्क घाताङ्कको अवधारणा</p> <p>४.२. अभिव्यञ्जक</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ तीन पदीयसम्मका दुईओटा बीजीय अभिव्यञ्जकको जोड र घटाउ ▪ दुई पदीय सम्मको अभिव्यञ्जकलाई एक पदीय बीजीय अभिव्यञ्जकले गुणन र भाग ▪ बीजीय अभिव्यञ्जकको मान 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गुणनसँग सम्बन्धित गराएर घाताङ्कको अवधारणा विकास गराउने । ▪ अङ्कगणितीय क्रियाहरू समावेश भएका व्यावहारिक उदाहरणहरूको सम्बन्धबाट तीन पदीयसम्मका दुईओटा बीजीय अभिव्यञ्जकको जोड, र घटाउसम्बन्धी समस्या छलफल गर्ने ▪ एक पदीयले द्विपदीयसम्मको बीजीय अभिव्यञ्जकलाई गुणन र भाग गर्ने लगाउने । ▪ चलराशिका दिइएको मान प्रतिस्थापन गरी बीजीय अभिव्यञ्जकको मान निकाल लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ घाताङ्कसम्बन्धी प्रश्नोत्तर गरेर ▪ बीजीय अभिव्यञ्जकको जोड, घटाउ, गुणन र भागसम्बन्धी समस्या समाधान गर्ने लगाएर ▪ चलको मान दिएर अभिव्यञ्जकको मान निकाल लगाएर 	२०
		<p>४.३. समीकरण, असमानता र ग्राफ</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ एक चलयुक्त रेखीय समीकरण ▪ ट्रिकोटोमी नियमका 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ तराजु वा सन्तुलित डन्डीको प्रयोग गरी बराबरी तथ्यको धारणा विकास गराउने ▪ गणितीय खुला वाक्यबाट समीकरण बनाउन र हल गर्ने लगाउने ▪ बराबरी तथ्य प्रयोग गरी एक चलयुक्त रेखीय 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समीकरण हल गर्ने लगाएर ▪ ट्रिकोटोमी नियमका चिह्नहरू प्रयोग गरिएका पत्ती बनाउने जस्ता परियोजना कार्य गर्ने 	१०

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
		चिह्नहरू (<, >, =)	<ul style="list-style-type: none"> समीकरणको हल गर्न लगाउने दुईओटा सङ्ख्याहरूबिचमा तुलना गर्दै सङ्ख्या रेखाको प्रयोग गरी ट्रिकोटोमी नियमका चिह्नहरू (<, >, =) को छलफल गराई प्रयोग गर्न लगाउने । 	लगाएर ।	
५.	ज्यामिति	<p>५.१. रेखा र कोणहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रतिच्छेदित र समानान्तर रेखाहरू (जोडी रेखाहरू) लम्ब रेखाहरू समानान्तर र लम्बरेखाहरूको रचना (सेटस्क्वायर प्रयोग गरेर) कोणको वर्गीकरण (न्यूनकोण, अधिक कोण, समकोण, सरल कोण र बृहत् कोण) कम्पासको प्रयोगबाट कोणको अर्धक र रेखाखण्डका लम्बार्धकको रचना कोणको रचना र नाप (कम्पासको प्रयोगद्वारा $30^\circ, 45^\circ, 60^\circ, 90^\circ$ र 120° का कोणहरू) 	<ul style="list-style-type: none"> हातका औलाहरू, दुईओटा कलमहरूको माध्यमबाट प्रतिच्छेदित, समानान्तर रेखाहरू बनाई छलफल गराउने आयतकार कागजमा दुईतर्फबाट पट्याउन लगाएर बन्ने प्रतिच्छेदित रेखाहरू पहिचान गराउने र लम्ब हुने र नहुने अनुमान गर्न लगाउने दुई रेखाहरू प्रतिच्छेदन हुँदा बन्ने कोणहरू नाप्न लगाउने कक्षाकोठाका बोर्ड, डेस्क, बेन्चका कुना अबलोकन गराई लम्ब रेखा पहिचान गर्न लगाउने सेटस्क्वायरको प्रयोगको बारेमा छलफल गराई यसको प्रयोगबाट वा कागज पट्याएर समानान्तर र लम्ब रेखाहरू खिञ्चे क्रियाकलापहरू गराउने विद्यार्थीको समूहमा फरक फरक कोणहरूका चित्रहरू दिएर तिनीहरूको प्रकार अनुमान गर्न तथा नाप्न लगाई छलफल गराएर कोणहरूको प्रकारहरू पहिचान गर्ने क्रियाकलापहरू गराउने समूहहरूमा कागज पट्याएर तथा कम्पासको प्रयोग गरेर कोणको अर्धक तथा रेखाखण्डको 	<ul style="list-style-type: none"> जोडी रेखाखण्डहरूबाट तिनीहरूका प्रकारहरू छुट्याउन लगाएर सेटस्क्वायरको प्रयोग गरी समानान्तर र लम्ब रेखाहरूको रचना गर्न लगाएर कम्पासको प्रयोग गरी कोणको अर्धक, भुजाहरूको लम्बार्धक तथा विभिन्न कोणहरूको रचना गर्न लगाएर समूह कार्यमा विद्यार्थीको सक्रियताको अबलोकन गरेर विद्यार्थीले सामग्री प्रयोगको अबलोकन गरेर । 	१९

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
			<ul style="list-style-type: none"> लम्बार्धक खिच्न लगाउने सेटस्क्वायर र कम्पासको प्रयोग गरी $30^\circ, 45^\circ, 60^\circ, 90^\circ$ र 120° कोणहरू रचना गर्ने क्रियाकलापहरू गराउने 		
	<p>५.२. समतलीय आकृतिहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> भुजा र कोणका आधारमा त्रिभुजहरूको वर्गीकरण चतुर्भुजको परिचय (आयत, वर्ग, समानान्तर चतुर्भुज, समलम्ब चतुर्भुज, समबाहु चतुर्भुज) वृत्त र यसका विभिन्न भागहरू 	<ul style="list-style-type: none"> फरक फरक त्रिभुजहरू दिने र समूहमा छलफल गरी तिनीहरूको प्रकार अनुमान गर्न लगाउने, कोणहरू र भुजाहरू नाप्न लगाएर त्रिभुजका प्रकारहरू पहिचान गर्न लगाउने विद्यार्थीका समूहहरूलाई टेनग्राम उपलब्ध गराई आयत, वर्ग, समानान्तर चतुर्भुज, समलम्ब चतुर्भुज, समबाहु चतुर्भुजहरू बनाई छलफल गराउने स्थानीय सामग्री वा गणितीय अन्तरक्रियात्मक एप्सहरू प्रयोग गरी समतलीय आकृतिहरूको धारणाको विकास गराउने बेलनाकार वस्तुको आधार तथा अन्य वृत्ताकार आकृति भएका ठोस वस्तुहरू तथा वृत्तबोर्डको प्रयोगबाट वृत्तका विभिन्न भागहरूको पहिचान गर्ने क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> भुजाहरू तथा कोणहरू नापेर दिइएको त्रिभुजको प्रकार पत्ता लगाउन लगाएर वृत्तको प्रदर्शनबाट विभिन्न भागहरूको पहिचान गर्न लगाएर 	९	
	<p>५.४. ठोस वस्तुहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> षट्मुखा र घनका सतह, किनारा र कुलाको सम्बन्ध सोली, गोला र बेलनाको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> समूहमा षट्मुखा, घन र प्रदान गरेर तिनीहरूका किनारा, सतह तथा कुलाहरूका आधारमा तिनीहरूको सम्बन्ध खोज्ने क्रियाकलापहरू गराउने सोली, गोला र बेलनाकार वस्तुहरू प्रदर्शन गरेर तिनीहरूको परिचय तथा दैनिक जीवनमा तिनीहरूका उदाहरणहरू खोजी गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> घन र षट्मुखाका खोक्का नमुनाहरू निर्माण गर्न लगाएर परियोजना कार्य जस्तै : फरक फरक आकृति भएका ठोस वस्तुको सङ्कलन गर्न लगाएर 	१०	

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ घन र षड्मुखाका खोक्रा नमुनाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ छावाली, सिन्काहरू तथा जुस पाइपहरूको प्रयोगबाट फरक फरक नापका घन र षड्मुखाका खोक्रा नमुनाहरू निर्माण गर्न लगाउने ▪ सम्भव भएसम्म गणितीय अन्तरक्रियात्मक एप्सहरू प्रयोग गरी ठोस वस्तुहरूको धारणाको विकास गराउन सकिने छ । 		
	५.५. निर्देशांकहरू	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अक्ष र निर्देशांकको परिचय ▪ चतुर्थांशमा बिन्दुहरू अद्दकन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ खेल मैदानमा वर्गाकार कोठाहरू बनाई विभिन्न कोठामा हिडेर पुग्न लगाउने ▪ जियोबोर्ड, ग्राफबोर्डको प्रयोग गरी अक्ष र निर्देशांकको परिचय दिने ▪ छलफल विधिबाट लेखाचित्रको चारओटै चतुर्थांशमा बिन्दु (x, y) हरूलाई अद्दकन (Plotting) गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सहकार्य विधिबाट बिन्दु (x, y) लाई अद्दकन गर्न लगाएर 	७
	५.६. सममिति र टेसेलेसन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सममितीय चित्रहरू ▪ आयत र वर्गका ढाँचाहरूबाट टेसेलेसन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सममिति चित्रहरूसम्बन्धी फोटोहरू, पोष्टरहरू वा डिजिटल सामग्री प्रदर्शन गरी छलफलबाट सममिति चित्र चिन्न लगाउने ▪ आयत र वर्ग प्रयोग भएका विभिन्न टापल, कार्पेट वा अन्य कुनैमा डिजाइन गरिएका नमुनाहरू देखाएर चार्ट पेपर वा वर्गाङ्कित कागजमा त्यस्तै टेसेलेसन ढाँचा तयार पार्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सममिति चित्रहरू प्रदर्शन गरी चिन्न लगाएर ▪ आयत र वर्ग प्रयोगबाट बन्ने टेसेलेसन ढाँचा तयार पार्ने जस्ता परियोजना कार्य दिएर । 	५
६	तथ्यांकशास्त्र	६.१. तथ्यांकशास्त्र <ul style="list-style-type: none"> ▪ दिइएको वा सङ्कलन गरिएको तथ्यांकलाई मिलान चिह्न प्रयोग गरी बारम्बारता तालिका बनाउन लगाउने र छलफल गर्ने ▪ तथ्यांकलाई ग्राफमा स्तम्भचित्र बनाउने सम्बन्धमा छलफल गराई ५ र १० को फरकमा 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दिइएको वा सङ्कलन गरिएको तथ्यांकलाई मिलान चिह्न प्रयोग गरी बारम्बारता तालिका बनाउन लगाउने र छलफल गर्ने ▪ तथ्यांकलाई ग्राफमा स्तम्भचित्र बनाउने सम्बन्धमा छलफल गराई ५ र १० को फरकमा 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ तथ्यांक सङ्कलन गरी मिलान चिह्नको प्रयोगबाट बारम्बारता तालिका बनाउन लगाएर 	१०

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ तालिका ▪ ग्राफमा साधारण स्तम्भचित्र बनाउन (१० र ५ को फरकमा) 	<p>१ वर्गकोठा = ५ एकाइ र १० एकाइ लिएर स्तम्भचित्र बनाउन लगाउने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ तथ्याङ्कबाट ग्राफमा स्तम्भचित्र बनाउन लगाएर। 	

कक्षा ७

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
१.	समूह	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समुहका प्रकारहरू (खाली समूह, समतुल्य र बराबर समूह, सीमित तथा असीमित समूहहरू लेखिएका चार्टहरू प्रदर्शन गरी ती समूहहरूको परिचय सम्बन्धमा छलफल गराउने ▪ सर्वव्यापक समूह र उपसमूहहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ खाली समूह, समतुल्य र बराबर समूह, सीमित तथा असीमित समूहहरू लेखिएका चार्टहरू प्रदर्शन गरी ती समूहहरूको परिचय सम्बन्धमा छलफल गराउने ▪ शिक्षकले फरक फरक समूहहरू प्रदर्शन गरी ती समूहबाट अन्य समूहहरू बनाउन लगाउने प्रदर्शन गरिएका र पछि बनाइएका समूहहरूको सम्बन्धको छलफलबाट सर्वव्यापक समूह र उपसमूहको परिचय बताउने। 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दिएको समूहहरूबाट खाली समूह, समतुल्य र बराबर समूह, सीमित तथा असीमित समूह चिन्न लगाएर ▪ सर्वव्यापक समूह र उपसमूहहरू निर्माण गर्ने सम्बन्धी कक्षा कार्य गर्न लगाएर। 	१०
२.	२.१. अङ्कगणित	<p>२.१. वास्तविक सदृश्या</p> <p>(क) पूर्ण सदृश्या</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ वर्गसदृश्या र वर्गमूल (भाग विधि र खण्डीकरण विधिबाट) ▪ घनसदृश्या र घनमूल (रूढ खण्डीकरणबाट) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ जियोबोर्ड, ग्राफ, मकैका दानाहरू, लप्सीका दानाहरू, पेन्सिलहरू आदिको प्रयोग गरी वर्गसदृश्या र वर्गमूलको धारणा छलफल गराउने ▪ रूढ खण्डीकरण र भाग विधिबाट वर्गमूल छलफल गराउने ▪ तीनबोटा उस्ता उस्तै सदृश्याहरूलाई गुणन गर्न लगाएर घनसदृश्या र घनमूलको धारणा 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कक्षाकार्यको अवलोकन गरेर ▪ खेलविधिबाट जस्तै: विद्यार्थीलाई चउरमा वर्गाकार रूपमा उभिन लगाएर लम्बाइ र चौडाइबाट सदृश्या गर्नी गर्न लगाएर 	१४

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ महत्तम समापवर्तक र लघुत्तमसमापवर्त्य 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ छलफल गराउने ▪ रुढ खण्डीकरण विधिबाट घनमूल निकाल लगाउने ▪ तीनओटा सम्म सङ्ख्याहरूको रुढ खण्डीकरण र भाग विधिबाट महत्तम समापवर्तक र लघुत्तम समापवर्त्य निकाल लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ वर्गमूल र घनमूल निकाल लगाएर ▪ महत्तम समापवर्तक र लघुत्तम समापवर्त्य निकाल लगाएर । 	
		<p>(ख) पूर्णाङ्क</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ चार आधारभूत क्रिया प्रयोग गरी पूर्णाङ्कको सरलीकरण 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सङ्ख्या रेखाको प्रयोग गरी पूर्णाङ्कको जोड, घटाउ, गुणन र भाग गर्न लगाउने ▪ क्विजनायर्स रड (Cuisenaire's rod) को प्रयोग गरी पूर्णाङ्कको जोडको र गुणनको गुण (properties) हरू छलफल गराउने ▪ गुणन तालिकाको प्रयोग गरेर आगमन विधिबाट गुणनका गुण (properties) हरू छलफल गराउने ▪ कुनै दुई क्रिया प्रयोग हुने पूर्णाङ्कसम्बन्धी साझेयक तथा व्यावहारिक समस्याको समाधान गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कक्षाकार्यको अबलोकन गरेर ▪ विद्यार्थीलाई समूहमा पूर्णाङ्कको जोडको गुण (properties) हरू र गुणनको गुण (properties) हरू लाई चार्ट बनाउने समूह कार्य दिएर तथा सङ्ख्या रेखाको प्रयोग गर्न लगाएर । 	४
		<p>(ग) आनुपातिक सङ्ख्याहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ आनुपातिक सङ्ख्याहरू ▪ अन्त्य हुने र अन्त्य नहुने (पुनरावृत्ति हुने मात्र) दशमलव सङ्ख्यालाई भिन्नमा रूपान्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ पूर्णाङ्कको भाग र दशमलव भिन्नको प्रयोग गरेर आनुपातिक सङ्ख्याको परिचय गराउने ▪ दशमलव सङ्ख्याहरूका आधारमा आनुपातिक सङ्ख्याहरू पहिचान गर्न लगाउने ▪ छलफल गराई अन्त्य हुने र अन्त्य नहुने (पुनरावृत्ति हुने मात्र) दशमलव सङ्ख्यालाई भिन्नमा रूपान्तर गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी तल दिइएका जस्ता प्रश्नहरूका उत्तर खोजी गरी कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्न लगाएर (क) के सबै प्राकृतिक सङ्ख्या आनुपातिक सङ्ख्या हुन् ? (ख) के सबै पूर्णाङ्क 	४

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घट्टा
				<p>आनुपातिक सङ्ख्या हुन् ? (ग) के सबै दशमलव सङ्ख्याहरू आनुपातिक सङ्ख्याहरू हुन् ? <ul style="list-style-type: none"> ▪ अन्त्य हुने र अन्त्य नहुने (पुनरावृति हुने मात्र) ▪ दशमलव सङ्ख्यालाई भिन्नमा रूपान्तर गर्न लगाएर । </p>	
	२.२. भिन्न र दशमलव	<ul style="list-style-type: none"> (क) भिन्न <ul style="list-style-type: none"> ▪ भिन्नको सरलीकरण ▪ दशमलव ▪ दशमलवको सरलीकरण 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ भिन्नका व्यावहारिक समस्याहरूलाई समस्या समाधान विधिबाट छलफल गराएर समाधान गर्न लगाउने ▪ उदाहरणद्वारा समस्या समाधान विधिको प्रयोग गरी दशमलवका व्यावहारिक समस्याहरूको बारेमा छलफल गर्ने र त्यस्ता समस्याहरू समाधान गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कक्षाकार्यको अवलोकन गरेर ▪ भिन्नका चार आधारभूत क्रियाहरू समावेश भएका व्यावहारिक समस्याहरू दिई सरल गर्न लगाएर ▪ दशमलवका चार आधारभूत क्रियाहरू समावेश भएका व्यावहारिक समस्याहरू दिई सरल गर्न लगाएर । 	८
	२.३. अनुपात र समानुपात	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अनुपात र समानुपातको पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ भिन्नका मोडेलहरू प्रयोग गरेर अनुपातको धारणा विकास गर्ने । ▪ दुई फरक रुप भएका ज्ञानहरूको तुलनाबाट वा भिन्नसम्बन्धी चित्रहरूबाट अनुपात र समानुपातको परिचय गराउने ▪ समान एकाइ भएका मानहरूको अनुपात लेख्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कक्षा कार्यको अवलोकन गरेर ▪ Ratio card देखाई अनुपात र समानुपात भन्न लगाएर ▪ समान एकाइ भएका मानहरूको अनुपात निकाल लगाएर । 	३

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
२.	२.४. नाफा र नोक्सान	<ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रतिशत समावेश भएका नाफा र नोक्सानसम्बन्धी समस्याहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दैनिक जीवनमा प्रयोग भैराखेका व्यावहारिक समस्या प्रतिशतसमेत प्रयोग भएको (जस्तै पसलबाट सामान किन्दाका) उदाहरण प्रस्तुत गरी नाफा र नोक्सानसम्बन्धी सूचहरू निकाले र त्यसको प्रयोग गरी यस सँग सम्बन्धित समस्या समाधान गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कक्षा कार्यको अवलोकन गरेर ▪ प्रतिशत समावेश भएका नाफा र नोक्सान समस्याहरूका समाधान गर्न लगाएर 	६
३.	क्षेत्रमिति	<ul style="list-style-type: none"> ३.१ परिमिति, क्षेत्रफल र आयतन ▪ वस्तुहरूको त्रिभुजाकार सतहको विभागणन भएका चरहरूको सूची बनाउन लगाई ▪ षड्मुखा र घनको सतहको क्षेत्रफल (सूत्र स्थापित र प्रयोग) ▪ षड्मुखा र घनको सतहको क्षेत्रफल र आयतनसम्बन्धी समस्याहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ वरपरका वस्तुहरूको त्रिभुजाकार सतहको विभागणन भएका चरहरूको सूची बनाउन लगाउने। षड्मुखा र घनको सतहको क्षेत्रफलको सम्बन्धमा छलफल गराई सूत्र निकाल लगाउने र सूत्रको प्रयोग गरी वरपरका षड्मुखाकार र घनाकार वस्तुहरूको सतहको क्षेत्रफल पत्ता लगाउन लगाउने ▪ षड्मुखा र घनको सतहको क्षेत्रफल र आयतनसम्बन्धी समस्या समावेश भएका उदाहरणहरू प्रस्तुत गरी सोसम्बन्धी समस्या 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ व्यक्तिगत तथा समूह कार्यका आधारमा मूल्यांकन गरेर ▪ त्रिभुजको परिमितिसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाएर। ▪ षड्मुखा र घनको सतहको क्षेत्रफल र आयतनसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाएर 	२०

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
		<ul style="list-style-type: none"> वृत्तको परिधि र व्यासको सम्बन्ध स्थापित र प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> समाधान गर्न लगाउन धारोको प्रयोग गरी फरक फरक व्यास भएका बेलनाकार बट्टाको आधारको वृत्तको व्यास र वृत्ताकार आधार भएका वस्तुहरूलाई दुईओटा सिधा किनारा भएका वस्तुहरूका बिचमा राखी ती सिधा किनारा भएका वस्तुहरूको वृत्ताकार आधारले छोएका किनारासम्मको लम्बाई पत्ता लगाई वा सिधा रेखामा गुडाउने जस्ता क्रियाकलाप गरी वृत्तको परिधि पत्ता लगाई वृत्तको परिधि र व्यासको सम्बन्धको खोजी गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> वृत्तको परिधि र व्याससम्बन्धी व्यावहारिक समस्याहरू समाधान गर्न लगाएर। 	
४.	बीजगणित	<p>४.१. घातांक घातांकका नियमहरू $(a^m \times a^n = a^{m+n}, a^m \div a^n = a^{m-n}, a^0 = 1)$ प्रयोग गरी सरल</p> <p>४.२. बीजीय अभिव्यञ्जक <ul style="list-style-type: none"> तीनपदीय सम्मको अभिव्यञ्जकलाई दुईपदीय सम्मको अभिव्यञ्जकले गुणन र भाग $(a+b)^2$ को सुन स्थापित र प्रयोग </p>	<ul style="list-style-type: none"> आगमन विधिबाट घातांकका नियमहरू ($a^m \times a^n = a^{m+n}, a^m \div a^n = a^{m-n}, a^0 = 1$) पत्ता लगाउने र तत्सम्बन्धी सरल गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> घातांकको सरल गर्नेसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू समाधान गर्न लगाएर 	५
			<ul style="list-style-type: none"> बीजीय पत्तीहरूको प्रयोगबाट आयतको क्षेत्रफल निकाल्ने क्रियाकलापको छलफलबाट तीनपदीय सम्मको अभिव्यञ्जकलाई दुईपदीय सम्मले गुणन र भागको छलफल गराउने कागज काटेर वा अन्य विधिबाट $(a+b)^2$ को सूत्र स्थापित गर्ने र यसको प्रयोग गरी समस्या हल गर्न लगाउने प्रविधिको प्रयोग गरी बीजीय अभिव्यञ्जकहरूको गुणन र भागसम्बन्धी छलफल गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> अभिव्यञ्जकहरूको गुणन र भाग गर्न लगाएर $(a \pm b)^2$ का लाई ज्यामितीय तरिकाबाट प्रमाणित गर्न परियोजना कार्य गर्न लगाएर 	१०

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
		<p>४.३. समीकरण, असमानता र ग्राफ</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ दुई चलयुक्त रेखीय समीकरणको लेखाचित्र ■ असमानताको हल ■ सद्ब्यामा रेखामा असमानतालाई प्रस्तुतिकरण 	<ul style="list-style-type: none"> ■ छलफल र प्रश्नात्तर विधिको प्रयोग गरी दुई चलयुक्त रेखीय समीकरणसम्बन्धी व्यावहारिक शाब्दिक समस्याहरूलाई समीकरणमा लेख्न लगाउने ■ प्रदर्शन विधिको प्रयोग गरी दुई चलयुक्त रेखीय समीकरणमा चल राशिहरूको सम्बन्ध निकाली रेखामा पर्ने विन्दुहरू पता लगाई लेखाचित्र खिच्न लगाउने ■ विद्यार्थीलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक समूहलाई असमानतासम्बन्धी फरक फरक समस्या दिएर सद्ब्यामा प्रस्तुत गर्न लगाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> ■ समीकरण र असमानतासँग सम्बन्धित सामान्य समस्याहरू हल गर्ने र अबलोकन गरेर ■ समीकरण र असमानता सम्बन्धित शाब्दिक समस्याहरू भएको परियोजना कार्य गर्न लगाएर ■ दुई चलयुक्त रेखीय समीकरणको लेखाचित्र खिच्न लगाएर। 	१५
५.	ज्यामिति	<p>५.१. रेखा र कोणहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ कम्पासको प्रयोगद्वारा कोणहरूको रचना ($15^\circ, 75^\circ, 90^\circ, 105^\circ, 135^\circ, 150^\circ$) ■ दिइएको कोणसँग बराबर हुने कोणको रचना (कम्पासको प्रयोगबाट) ■ जोडा कोणहरूको परिचय <ul style="list-style-type: none"> - आसन्न कोणहरू - शीर्षभिमुख कोणहरू - समपूरक कोणहरू - परिपूरक कोणहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ■ कम्पासको प्रयोगद्वारा ($15^\circ, 75^\circ, 90^\circ, 105^\circ, 135^\circ, 150^\circ$) का कोणहरूको रचना गर्ने क्रियाकलापहरू गराउने ■ कम्पासको प्रयोग गरी दिइएको कोणसँग बराबर हुने गरी कोण खिच्ने क्रियाकलापहरू गराउने ■ कागज पट्ट्याएर वा दुई रेखाहरू प्रतिच्छेदन हुँदा बनेका कोणहरूमा छलफल गरी जोडा कोणहरू पहिचान गर्न लगाउने ■ सम्भव भएसम्म डिजिटल अन्तरक्रियात्मक सामग्रीहरूको प्रयोग गरी जोडा कोणहरूको छलफल गराउने। ■ सहयोगात्मक सिकाइका रणनीतिहरू प्रयोग गरी कोणहरूसम्बन्धी दिइएका तथ्यहरूलाई 	<ul style="list-style-type: none"> ■ कम्पासको प्रयोग गरी विभिन्न कोणहरू रचना गर्न लगाएर ■ विद्यार्थीका कक्षा कार्य तथा समूह कार्यको अबलोकन गरेर ■ जोडा कोणहरूसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न लगाएर 	१३

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ निम्नलिखित प्रयोगात्मक तथ्यहरूको परीक्षण : <ul style="list-style-type: none"> - शीर्षाभिमुख कोणहरू बराबर हुन्छन्। - एउटा सिधा रेखाले अर्को सिधा रेखासँग बनाएका आसन्न कोणहरूको योगफल 180° हुन्छ। - सिधा रेखाको कुनै विन्दुमा एकैतिर रहेका भिन्नी कोणहरूको योगफल 180° हुन्छ। - कुनै विन्दुको वरिपरि एक परिक्रमणमा बनेका कोणहरूको योगफल 360° हुन्छ। 	प्रयोगात्मक विधिबाट परीक्षण गर्न लगाउने		
		<p>५.२ समतलीय आकृतिहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ त्रिभुजको रचना <ul style="list-style-type: none"> - दुई भुजा र तिनीहरू विचको कोण दिइएमा - कुनै एउटा भुजा र त्यसमा बनेका दुई कोण दिइएमा - तीनओटै भुजा 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कम्मास र रुलरको प्रयोग गरी दिइएका अवस्थाका आधारमा त्रिभुजहरूको रचना गराउने ▪ समानान्तर चतुर्भुज, वर्ग र आयतका चित्रहरूबाट तिनीहरूका कोणहरू तथा भुजाहरू अलग अलग नापेर नापका आधारमा गुणहरूको खोजी गरी निष्कर्ष पत्ता लगाउन लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ त्रिभुजको रचना गर्न लगाएर, जस्तै, तीनओटै भुजा AB = 5cm, BC = 6cm AC = 6cm भएको त्रिभुज ▪ समानान्तर चतुर्भुज, आयत तथा वर्गका गुणहरू खोजी गर्नेसम्बन्धी समूह कार्यको 	१०

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	कार्य घटा
		<ul style="list-style-type: none"> दिइएमा दिइएका समानान्तर चतुर्भुज, आयत र वर्गका अवलोकनबाट गुणहरूको खोजी र परीक्षण पाइथागोरस साध्य र सौको प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> सहयोगात्मक सिकाइका रणनीतिहरू प्रयोग गरेर समानान्तर चतुर्भुज, वर्ग र आयतका गुणहरूको खोजी र परीक्षण गराउने जियोबोर्ड, ग्राफबोर्ड तथा डिजीटल एप्सको प्रयोगबाट पाइथागोरस साध्यको पुष्टि गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> अवलोकन गरेर पाइथागोरस साध्यबनुसार समकोण त्रिभुजका आधार, लम्ब र कर्णको सम्बन्ध स्थापित गर्न लगाएर। 	
	५.३ अनुरूपता	<ul style="list-style-type: none"> अनुरूप आकृतिहरूको चिनारी 	<ul style="list-style-type: none"> सबै विद्यार्थीलाई एक एकओटा त्रिभुज वा आयत वा वर्ग दिने र आफ्नो आकारसँग बराबर र उस्तै अर्को आकृति खोजी गरी तिनीहरूको सम्बन्ध खोजन लगाउने गणितीय अन्तरक्रियात्मक एप्सहरूको प्रयोग गरी धारणाको विकास गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> जोडा त्रिभुजहरूका सम्बन्धित भागहरूको नापबाट अनुरूप छुट्याउन लगाएर। 	२
	५.४ ठोस वस्तुहरू	<ul style="list-style-type: none"> टेट्राहेड्रन, अक्टाहेड्रन, सोली र बेलनाका खोक्का नमुना टेट्राहेड्रन, घन, अक्टाहेड्रन, डोडेकाहेड्रन र आइकोसाहेड्रनको किनारा, सतह र कुनाको सम्बन्ध 	<ul style="list-style-type: none"> सिन्का, आलुका टूकाहरू, गहूका छ्वाली, जुसपाइप, डटपेनका खाली रिफिलहरू, तार आदि प्रयोग गरेर टेट्राहेड्रन, अक्टाहेड्रन, सोली र बेलनाका खोक्का नमुना निर्माण गर्ने क्रियाकलापहरू समूहमा गराउने। समूहमा टेट्राहेड्रन, घन, अक्टाहेड्रन, डोडेकाहेड्रन र आइकोसाहेड्रन प्रदान गरेर तिनीहरूका किनारा, सतह तथा कुनाहरूका आधारमा तिनीहरूको सम्बन्ध खोज्ने क्रियाकलापहरू गराउने गणितीय अन्तरक्रियात्मक एप्सहरूको प्रयोग गरी धारणाको विकास गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> टेट्राहेड्रन, अक्टाहेड्रन, सोली र बेलनाका खोक्का नमुना निर्माण गर्ने परियोजना कार्य गराएर 	६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	कार्य घटा
		<p>५.५. निर्देशाङ्कहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ लेखाचित्रमा बिन्दुको निर्देशाङ्क र अङ्कन ▪ (अक्षहरूसँग समानान्तर हुने रेखामा पर्ने दुई बिन्दुबिचको दुरी 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ग्राफबोर्डको प्रयोग गरी बिन्दुको निर्देशाङ्क पत्ता लगाउन तथा बिन्दुलाई लेखाचित्रमा अङ्कन गर्न लगाउने ▪ प्रदर्शन विधिबाट लेखाचित्रमा दुवै बिन्दु ठाडो वा दुवै बिन्दु तेस्रो रेखामा पनि हुन सक्ने तथा अक्षहरूसँग समानान्तर हुने दुई बिन्दुबिचको दुरी पत्ता लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बिन्दुको निर्देशाङ्क दिई लेखाचित्रमा अङ्कन गर्न लगाएर ▪ प्रश्नोत्तर विधिबाट लेखाचित्रमा अक्षहरूसँग समानान्तर हुने रेखामा पर्ने दुई बिन्दुबिचको दुरी निकाल लगाएर 	५
		<p>५.६. सममिति र टेसेलेसन</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ रेखीय र बिन्दु सममितीय चित्रहरू ▪ त्रिभुजको प्रयोगबाट टेसेलेसन 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विभिन्न सममिति चित्रहरूबाट रेखीय र बिन्दु सममितिसम्बन्धी पोस्टर, चित्र, फोटोहरू प्रदर्शन गरी छुट्टा छूटै रूपमा रेखीय र बिन्दु सममिति चार्ट बनाउन लगाउने ▪ सममितीय चित्रहरूको आधा भागहरू दिएर चित्र पूरा गर्न लगाउने ▪ फरक फरक रङ्गाका कागजलाई त्रिभुजाकार टुक्राहरू बनाउन लगाई चार्ट पेपरमा खाली ठाउँ नहुने गरी टाँस्न लगाउने तथा ग्राफमा त्रिभुजका ढाँचामा आधारित टेसेलेसन तयार पार्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सममिति चित्रबाट रेखीय र बिन्दु सममितीय चित्र छुट्टाउन लगाएर ▪ त्रिभुजको प्रयोग गरी टेसेलेसन तयार पार्न लगाई सूचना पाटीमा टाँस्न लगाएर 	४
		<p>५.७. स्थानान्तरण</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ स्थानान्तरणको परिचय ▪ लेखाचित्रमा परावर्तन (बिन्दु र रेखा) ▪ X- अक्ष (+) वा Y- अक्ष (-) मा बिन्दु र रेखाको 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ऐना, टर्चलाइट, कागज फोल्डिङ, परावर्तन भएका चित्र वा फोटोहरूको प्रयोगबाट प्रत्यक्षीकरण गरी स्थानान्तरणको परिचय दिने। ▪ डिजिटल वा भौतिक सामग्रीको प्रयोग गरेर लेखाचित्रमा X-अक्ष र Y- अक्ष हुने बिन्दु र 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ लेखाचित्रमा x-axis र y-axis हुने बिन्दु र रेखाको परावर्तन, ठाडो र तेस्रो रेखामा हुने बिन्दु र रेखाको विस्थापनसम्बन्धी परियोजना कार्य गरी सूचना पाटीमा 	५

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
		विस्थापन <ul style="list-style-type: none"> ५.८. दिशा स्थिति र स्केल ड्राइड ▪ दिशा स्थिति र स्केल ड्राइडको परिचय ▪ दिशास्थितिको प्रयोग ▪ नक्सा र दिशा 	<p>रेखाको परावर्तन, ठाडो र तेस्रो रेखामा हुने विन्दु र रेखाको विस्थापनसम्बन्धी प्रदर्शन र छलफल गर्ने गराउने</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ X- अक्ष र Y- अक्षहरूको प्रतिच्छेदनबाट चारओटै दिशाको पहिचान गराउने । ▪ प्रदर्शन विधिबाट नक्साको प्रयोग गरी दिशाको छलफल गराउने । ▪ दिशा र दिशास्थितिको प्रयोग सम्बन्धमा छलफल गराई प्रयोगका क्षेत्र पत्ता लगाउन लगाउने । 	टाँस लगाएर <ul style="list-style-type: none"> ▪ नक्सामा दिशा प्रयोग गर्ने कार्य दिएर 	
६.	तथ्याङ्कशास्त्र	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दिइएको वा सङ्कलन गरिएको तथ्याङ्कबाट रेखा लेखाचित्र बनाउन ▪ रेखाचित्र (line graph) बाट जानकारी लिन दिन ▪ तथ्याङ्कबाट तीनओटा सम्म तथ्यको बहुस्तम्भचित्र निर्माण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दिइएको वा सङ्कलन गरिएको तथ्याङ्कबाट रेखाचित्र (line graph) बनाउने र बनाउन लगाउने क्रियाकलाप गर्ने ▪ दिइएको वा निर्माण गरिएको रेखाचित्र (line graph) बाट वस्तु र मूल्यसम्बन्धी सूचना लिने वा दिने क्रियाकलाप गर्ने ▪ दिइएको वा सङ्कलन गरिएको तथ्याङ्कबाट तीनओटा सम्म तथ्यको बहुस्तम्भचित्र निर्माण गरी प्रदर्शन र छलफल गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ रेखाचित्र (line graph) निर्माण गर्न कक्षा कार्य र गृहकार्य दिएर ▪ तीन ओटासम्म तथ्यको बहुस्तम्भचित्र निर्माण गर्ने कक्षाकार्य र गृहकार्य दिएर । 	१०

कक्षा ८

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाए
१.	समूह	<p>१.१. समूह</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ अलगिगएका र खप्टिएका समूहहरू ▪ उपयुक्त र अनुपयुक्त उपसमूहहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विभिन्न किसिमका भेनचित्रहरू प्रदर्शन गरी समूह अलगिगएका र खप्टिएका समूहहरू छुट्याउन लगाउने ▪ दिइएको वा सङ्कलित वस्तुहरूबाट बनाइएका समूहबाट उपयुक्त र अनुपयुक्त उपसमूहहरू निर्माण गर्न लगाइ ती समूहहरूलाई भेन चित्रमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । ▪ परियोजना कार्यबाट आफ्नो विचालय तथा घर वरपर संकलित वस्तुहरूको विभिन्न समूहबाट उपयुक्त र अनुपयुक्त उपसमूहहरूको निर्माण गरी ती समूहहरूको भेनचित्र बनाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दिइएको वा सङ्कलित वस्तुहरूको समूहबाट उपयुक्त र अनुपयुक्त उपसमूहहरू निर्माण गर्न लगाइ ती समूहहरूलाई भेन चित्रमा प्रस्तुत गर्न लगाएर ▪ प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्न लगाएर । 	१०
२.	अङ्कगणित	<p>२.१. वास्तविक सङ्ख्या</p> <p>(क) सङ्ख्या पद्धति</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ दशमलव सङ्ख्या पद्धति, द्विआधार सङ्ख्या पद्धति र पञ्चआधार सङ्ख्या पद्धतिको एक आपसमा रूपान्तरण 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ पाँच भन्दा साना पूर्ण सङ्ख्याहरूको समूहबाट द्विआधार र पञ्चआधार सङ्ख्या पद्धतिको परिचय दिने ▪ पञ्चआधार र द्विआधारको स्थानमान तालिकाका साथै घाताङ्कको नियमको चार्ट प्रदर्शन र छलफल गरी यी पद्धतिहरूलाई दशमलव सङ्ख्या पद्धतिमा रूपान्तरण गर्न लगाउने । दशमलव सङ्ख्यालाई क्रमशः २ र ५ ले भाग गरेर शेषलाई तलबाट माथितिर राख्न लगाई द्विआधार सङ्ख्या पद्धति र पञ्चआधार 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विभिन्न सङ्ख्याहरू दिएर यसबाट पञ्चआधार, द्विआधार र दशमलव सङ्ख्या छुट्याउन लगाएर ▪ दशमलव सङ्ख्याहरूलाई पञ्चआधार र द्विआधार सङ्ख्या पद्धतिमा रूपान्तर गर्न लगाएर ▪ पञ्चआधार र द्विआधार सङ्ख्यालाई दशमलव 	५

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घण्टा	
		(ख) अनानुपातिक सद्ब्याहरू	<ul style="list-style-type: none"> ■ अनानुपातिक सद्ब्याहरू ■ अनानुपातिक सद्ब्यालाई सद्ब्या रेखामा प्रस्तुत ($\sqrt{2}$) ■ आनुपातिक र अनानुपातिक सद्ब्याको सम्बन्ध ■ सद्ब्याको वैज्ञानिक सद्केत 	<p>सद्ब्या पद्धतिमा रूपान्तरण गर्न लगाउने।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ पुनरावृति हुने र नहुने दशमलव सद्ब्याबाट अनानुपातिक सद्ब्याको धारणा विकास गराउने ■ $\sqrt{2}$ लाई सद्ब्यामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ■ आनुपातिक र अनानुपातिक सद्ब्याहस्त्रिच तुलना गर्न लगाई सम्बन्ध खोजी गर्न लगाउने। ■ घाताङ्कको नियम चार्ट र दशमलव भिन्नको प्रयोगबाट सद्ब्याहरूलाई वैज्ञानिक सद्केतमा र वैज्ञानिक सद्केतहरूलाई दशमलव सद्ब्यामा लेख्न अभ्यास गराउने। 	<p>सद्ब्यामा रूपान्तर गर्न लगाएर।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ विभिन्न वास्तविक सद्ब्याहरूबाट आनुपातिक र अनानुपातिक सद्ब्याहरू छुट्याउन लगाएर ■ सद्ब्याहरूलाई वैज्ञानिक सद्केतमा लेख्न लगाएर ■ वैज्ञानिक सद्केतलाई दशमलव सद्ब्यामा लेख्न लगाएर। 	१२
		२.३. अनुपात र समानुपात	<ul style="list-style-type: none"> ■ अनुपात र समानुपातका समस्याहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ■ समूहमा छलफल गराई अनुपातसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न लगाउने ■ दिइएका अनुपातहरूको तुलना गरी समानुपातमा भएको वा नभएको जाँच लगाउने ■ निर्देशित खोज विधिबाट समानुपातमा भएका चार सद्ब्यामध्ये तीनओटाबाट चौथोको मान निकाल लगाउने ■ समूहमा छलफल गराई समानुपातसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न लगाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> ■ अनुपातसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न लगाएर ■ समानुपातसम्बन्धी समस्याहरूको हल गर्न लगाएर। 	६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घण्टा
२.	२.४. नाफा र नोक्सान	२.४. नाफा र नोक्सान <ul style="list-style-type: none"> छुट प्रतिशत समावेश भएका नाफा र नोक्सानसम्बन्धी समस्याहरू 	<ul style="list-style-type: none"> बजारको भ्रमण गराई छुटको बारेमा छलफल गराउने (अथवा बजारको अनुभव छलफल गराउने) नाफा, नोक्सान र छुट तथा तिनका प्रतिशतसमेत समावेश भएका समस्यालाई समूहमा छलफल गराई समाधान गराउने। 	<ul style="list-style-type: none"> छुट प्रतिशत समावेश भएका नाफा र नोक्सानसम्बन्धी समस्याहरूको कक्षा कार्य र गृहकार्य गर्न लगाएर 	६
		२.५. ऐकिक नियम <ul style="list-style-type: none"> प्रत्यक्ष विचरण र अप्रत्यक्ष विचरण (तीनओटासम्म चर समावेश भएका) 	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्यक्ष विचरण र अप्रत्यक्ष विचरणका दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने क्रियाकलापहरूको उदाहरणबाट तीनओटा चर (जस्तै: काम, दिन र सङ्ख्या) का समस्यासँग परिचित गराई विचरणको नियमबाट समस्या समाधान गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्यक्ष विचरण र अप्रत्यक्ष विचरणको प्रयोग गर्ने समस्या समाधान गर्न लगाएर 	८
		२.६. साधारण व्याज <ul style="list-style-type: none"> साधारण व्याज 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय रूपमा गरिने ऋण कारोबार तथा वित्तीय संस्थाको भ्रमणबाट छलफल गरी साँचा, व्याज, समय व्याजदर र मिश्रधनसम्बन्धी धारणाको विकास गराउने ऐकिक नियमको प्रयोग गरी तिनीहरूको सम्बन्ध स्थापित गर्ने बैद्यक तथा व्यक्तिबाट लिइने ऋणका उदाहरण प्रस्तुत गरी साधारण व्याजसम्बन्धी व्यावहारिक समस्याको समाधान गर्न लगाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> ऐकिक नियम तथा सूत्रको प्रयोग गरी साधारण व्याजसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाएर। 	८
३.	क्षेत्रमिति	३.१. क्षेत्रफल र आयतन <ul style="list-style-type: none"> विभुजको क्षेत्रफल (समकोणी, समद्विबाहु र समबाहु विभुज समेतको क्षेत्रफल) 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न विभुज र चतुर्भुजको क्षेत्रफल पत्ता लगाउने सूत्रका सम्बन्धमा छलफल गरी सूत्र स्थापित गर्न लगाउने र वरपरका वस्तुहरूको विभुजाकार र चतुर्भुजाकार 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर तथा व्यक्तिगत र समूह कार्यका आधारमा मूल्यांकन गर्ने 	१५

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घण्टा
		<ul style="list-style-type: none"> समानान्तर, समलम्ब र समबाहु चर्तुभुजको क्षेत्रफल (सुत्र स्थापित र प्रयोग) वृत्तको क्षेत्रफल (सुत्र स्थापित र प्रयोग) 	<ul style="list-style-type: none"> सतहको क्षेत्रफल निकाल लगाउने वृत्तको क्षेत्रफल पत्ता लगाउने विभिन्न फरक फरक क्रियाकलापहरू गराई गणितीय समस्याहरू सामाधानका क्रियाकलापहरू गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> त्रिभुज र चतुर्भुजको क्षेत्रफलसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाएर वृत्तको क्षेत्रफलसम्बन्धी व्यावहारिक समस्याहरू समाधान गर्न लगाएर 	
४.	बीजगणित	<p>४.१. घाताङ्क घाताङ्कका नियम ($a^m \times a^n = a^{m+n}$, $a^m \div a^n = a^{m-n}$, $a^0 = 1$, $(ab)^m = a^m b^m$, $(\frac{a}{b})^m = \frac{a^m}{b^m}$, $a^{-m} = \frac{1}{a^m}$) प्रयोग गरी सरलीकरण</p> <p>४.२. अभिव्यञ्जक</p> <ul style="list-style-type: none"> खण्डीकरण <ul style="list-style-type: none"> - साम्भा गुणनखण्ड लिएर - पद एकत्रित गरेर - $a^2 - b^2$ स्वरूपको - पूर्ण वर्ग हुने - $ax^2 + bx + c$ स्वरूपको खण्डीकरण विधिबाट दुईओटा अभिव्यञ्जकसम्मको महत्तम समापवर्तक (Highest Common Factor) र लघुतम समापवर्त्य (Lowest Common Multiple) 	<ul style="list-style-type: none"> आगमन विधिबाट घाताङ्कका नियम ($a^m \times a^n = a^{m+n}$, $a^m \div a^n = a^{m-n}$, $a^0 = 1$, $(ab)^m = a^m b^m$, $(\frac{a}{b})^m = \frac{a^m}{b^m}$, $a^{-m} = \frac{1}{a^m}$) पत्ता लगाउने र तत्सम्बन्धी सरल गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> घाताङ्कका नियमहरूको सूची बनाउन लगाएर घाताङ्कका नियम प्रयोग भएका सरलीकरणको कक्षाकार्य र गृहकार्य गर्न लगाएर 	५
			<ul style="list-style-type: none"> बीजीय पत्तिहरू को प्रयोग गरी साम्भा गुणनखण्ड लिएर पद एकत्रित गरेर, $a^2 - b^2$ स्वरूपको, पूर्ण वर्ग हुने र $ax^2 + bx + c$ स्वरूपको खण्डीकरणसम्बन्धी छलफल गराउने फरक समूहलाई फरक अभिव्यञ्जकहरू दिएर तिनीहरूको साम्भा गुणन खण्ड पत्ता लगाउने क्रियाकलाप गराउने भेन चित्रको माध्यमबाट महत्तम समापवर्तक (Highest Common Factor) र लघुतम समापवर्त्य (Lowest Common Multiple) निकाले अभ्यास गराउने अङ्कगणितीय भिन्नको धारणा प्रयोग गरी दुईओटा सम्मका बीजीय भिन्नको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> कक्षाकार्य र समूहकार्यको अबलोकन गरेर अभिव्यञ्जकहरूको खण्डीकरण, महत्तम समापवर्तक (Highest Common Factor) र लघुतम समापवर्त्य (Lowest Common Multiple) पत्ता लगाउन र बीजीय भिन्नको सरल गर्न लगाएर 	१५

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घण्टा
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ बीजीय भिन्नको परिचय ▪ दुईओटा सम्म बीजीय भिन्नको सरलीकरण <p>४.३. समीकरण र ग्राफ</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ लेखाचित्र विधिबाट दुई चलयुक्त युगपत रेखीय समीकरण हल गर्न लगाउने ▪ खण्डीकरण विधिबाट वर्ग समीकरणको हल 	दिने र यसको सरलीकरण गराउने		
५.	ज्यामिति	<p>५.१. रेखा र कोणहरू दुईओटा सरल रेखाहरूलाई एउटा छेदकले काट्दा बन्ने कोणहरू (एकान्तर कोणहरू, संगत कोणहरू र क्रमागत भित्रीकोणहरू)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ दुईओटा समानान्तर रेखाहरूलाई एउटा छेदकले काट्दा बन्ने कोणहरू सम्बन्धको खोजी - एकान्तर कोणहरू - क्रमागत भित्री कोणहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रदर्शन विधि र लेखाचित्र विधिको प्रयोग गरी दुई चलयुक्त युगपत रेखीय समीकरण हल गर्न लगाउने ▪ विद्यार्थीका समूहमा दिइएका समीकरणहरूको पदका डिग्री पता लगाउने र यसको छलफलका आधारमा वर्ग समीकरणको परिचय दिने ▪ खण्डीकरण विधिबाट वर्ग समीकरण हल गर्न लगाउने। ▪ डिजिटल एप्सको प्रयोगबाट समीकरणहरूको हल गराउने। 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ग्राफमा दुई चलयुक्त युगपत रेखीय समीकरणको हल गर्ने परियोजना कार्य गर्न लगाएर। ▪ वर्ग समीकरण हल गर्ने कक्षाकार्य र गृहकार्य गर्न लगाएर। 	१०

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घणटा
		<ul style="list-style-type: none"> - सझात कोणहरू 	<ul style="list-style-type: none"> - कोणहरू ▪ छेदको एकैतिर परेका एउटा बाहिरी र अर्को भित्री अनासन स्थान कोणहरू ▪ दुईओटा समानान्तर रेखाहरूलाई एउटा छेदकले काट्दा बने कोणहरू सम्बन्धको खोजी गर्न लगाउने ▪ सम्भव भएसम्म गणितीय अन्तरक्रियात्मक एप्सहरूको प्रयोग गरी कोणहरूको सम्बन्धको प्रदर्शन गरी तिनीहरू सम्बन्धको धारणा विकास गराउने 		
		<p>५.२ समतलीय आकृतिहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ त्रिभुजका गुणहरूको खोजी गरी परीक्षण - त्रिभुजका कोणहरूको योगफल 180° हुन्छ । - समबाहु त्रिभुजका सबै कोणहरू बराबर हुन्छन् । - समद्विबाहु त्रिभुजका आधारका कोणहरू बराबर हुन्छन् । - समकोणी समद्विबाहु त्रिभुजका प्रत्येक आधार कोणहरू 45° हुन्छन् । ▪ समबाहु चतुर्भुज, समलम्ब चतुर्भुज र चड्गाका गुणहरूको खोजी गर्नका लागि फरक फरक समूहहरूलाई फरक फरक चतुर्भुजहरू उपलब्ध गराएर भुजाहरू तथा कोणहरू नाप्न लगाइ गुणहरू खोजी गर्ने क्रियाकलापहरू गराउने ▪ प्रदर्शन विधिनाट आयत, वर्ग र समानान्तर चतुर्भुजको रचना गराउने ▪ बहुभुजहरूका विवरहरूको अवलोकन गराएर समूहमा छलफल गराई भुजाहरूको सझायाको आधारमा तिनीहरूको नाम अनुमान गर्ने क्रियाकलापहरू गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ त्रिभुजका गुणहरूको प्रयोग गरी सम्बन्धित समस्याहरू समाधान गर्न लगाएर ▪ समबाहु चतुर्भुज, समलम्ब चतुर्भुज र चड्गाका गुणहरूको प्रयोग गरी चतुर्भुजसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न लगाएर ▪ आयत, वर्ग र समानान्तर चतुर्भुजको रचना गर्न लगाएर ▪ बहुभुजहरूको भित्री तथा बाहिरी कोणहरू पत्ता 	१४	

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<ul style="list-style-type: none"> र समानान्तर चतुर्भुजको रचना गर्न (कम्पासको प्रयोगबाट) - आयत (आसन्न भुजा दिइएमा) - वर्ग (एउटा भुजा दिइएमा) - समानान्तर चतुर्भुज (आसन्न भुजाहरू र तिनीहरू बिचको कोणको नाप दिइएमा, आसन्न भुजाहरू र एउटा विकर्णको नाप दिइएमा, एउटा भुजा र एउटा विकर्णको नाप र तिनीहरू बिचको कोणको नाप दिइएमा) ▪ बहुभुजको परिचय र नियमित बहुभुजको भित्री तथा बाहिरी कोणहरूको नाप र तिनीहरूको सम्बन्ध स्थापित 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विद्यार्थीका समूहहरूलाई एक एकओटा फरक फरक बहुभुजहरू प्रदान गरेर भित्री कोणहरूको योगफल पत्ता लगाई समूह कार्यलाई कक्षामा प्रस्तुत गर्ने क्रियाकलापहरू गराउने ▪ आगमन विधिवाट नियमित बहुभुजको भित्री तथा बाहिरी कोणहरूको नाप पत्ता लगाउन लगाउने। ▪ विभिन्न नियमित बहुभुजहरू (त्रिभुज, वर्ग, पञ्चभुज, षष्ठभुज) को चित्र दिई बाहिरी कोण र भित्री कोणको नाप पत्ता लगाउन लगाएर भुजाको सङ्ख्याको आधारमा ती कोणहरूको सम्बन्ध स्थापित गराउने। 	लगाउने समस्याहरू समाधान गर्ने लगाएर।	
५.३	अनुरूपता र समरूपता	<ul style="list-style-type: none"> ▪ त्रिभुजहरू अनुरूप हुने अवस्थाहरूको परीक्षण ▪ अनुरूप त्रिभुजसम्बन्धी समस्याहरू ▪ समरूप आकृतिहरूको चिनारी 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समूहमा जोडा अनुरूप त्रिभुजहरू दिई तिनीहरूका भागहरूको नाप र अवलोकनबाट अनुरूप हुने अवस्थाहरू परीक्षण गराउने। ▪ अनुरूप त्रिभुजहरूको गुणहरूका आधारमा तिनीहरूका विभिन्न भागहरूको मान पत्ता लगाउने क्रियाकलापहरू गराउने ▪ सबै विद्यार्थीलाई एक एकओटा त्रिभुज वा आयत वा वर्ग दिने र आफ्नो आकारसँग 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अनुरूप त्रिभुजहरूको गुणहरूको आधारमा तिनीहरूका विभिन्न भागहरूको मान पत्ता लगाउने समस्याहरू समाधान गर्ने लगाएर ▪ जोडा त्रिभुजहरूका सम्बन्धित भागहरूको नापबाट समरूप 	५

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
			उस्तै अर्को आकृति भएको साथी खोजी गरी जोडीमा तिनीहरूको सम्बन्ध खोज लगाउने	छुट्याउन लगाएर	
	५.४ ठोस वस्तुहरू	<ul style="list-style-type: none"> ■ त्रिभुजाकार प्रिज्म र पिरामिडबिचको सम्बन्ध (आधार, शीर्षबिन्दु, सतह आदिको आधारमा) सहित चिनारी ■ घन, षट्मुखा, टेट्राहेह्ड्रन, सोली र बेलनाका जालीहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ■ सिन्काहरू तथा जुस पाइपहरू प्रयोगबाट तयार गरिएका नमुनाहरू प्रयोग गरी त्रिभुजाकार प्रिज्म र पिरामिडको परिचय गराउने ■ कागजको प्रयोग गरी विभिन्न घन, षट्मुखा, टेट्राहेह्ड्रन, सोली र बेलनाकार ठोस आकृतिहरूबाट तिनीहरूका जालीहरू बनाउन लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ठोस वस्तुहरू, सिन्काहरू, तथा जुस पाइपहरू प्रयोगबाट तयार गरिएका नमुनाहरू प्रयोग गरी त्रिभुजाकार प्रिज्म र पिरामिडका खोका नमुनाहरू तथा जालीहरू बनाउन लगाएर 	५
	५.५. निर्देशांकहरू	<ul style="list-style-type: none"> ■ पाइथागोरस साध्यको प्रयोग गरी दुई बिन्दु बिचको दुरी निकाल्ने सूत्र र हिसाब समस्या समाधान विधिबाट गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ■ पाइथागोरस साध्यको प्रयोग गरी दुई बिन्दु बिचको दुरी निकाल्ने सूत्र र हिसाब समस्या समाधान विधिबाट गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ■ पाइथागोरस साध्यको प्रयोग गरी दुई बिन्दु बिचको दुरी निकाल्न कक्षाकार्य र गृहकार्य गर्न लगाएर 	५
	५.६. सममिति र टेसेलेसन	<ul style="list-style-type: none"> ■ बहुभुजका प्रयोगबाट नियमित र अर्धनियमित टेसेलेसन 	<ul style="list-style-type: none"> ■ समबाहु त्रिभुज, वर्ग र नियमित षडभुजका ढाँचामा आधारित नियमित र अर्धनियमित टेसेलेसन तयार पारेर देखाउने र विद्यार्थीलाई पनि टेसेलेसन बनाउन लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> ■ समबाहु त्रिभुज, वर्ग र नियमित षडभुजका ढाँचामा आधारित टेसेलेसन तयार पार्न परियोजना कार्य गर्न लगाएर 	५
	५.७. स्थानान्तरण	<ul style="list-style-type: none"> ■ लेखाचित्रमा X- अक्ष र Y- 	<ul style="list-style-type: none"> ■ डिजिटल वा भौतिक सामग्री (Digital or Physical tool) को प्रयोग गरेर 	<ul style="list-style-type: none"> ■ निर्देशांक दिएर बिन्दु र रेखाको दार्यो र माथि 	६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घण्टा
५.	अक्षमा परावर्तन (त्रिमुज)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ X-axis (+) वा Y-axis (+) मा दाँया र माथि विस्थापन (बिन्दु र रेखा) ▪ उदगम बिन्दुका आधारमा धनात्मक र ऋणात्मक 90° मा परिक्रमण (बिन्दु, रेखा र त्रिमुज) 	<p>लेखाचित्रमा त्रिमुजको परावर्तन, निर्देशांकको आधारमा बिन्दु र रेखाको दायाँ र माथि विस्थापन एवम् उदगम बिन्दुमा धनात्मक र ऋणात्मक 90° मा हुने बिन्दु, रेखा र त्रिमुजको परिक्रमण समस्या समाधान विधि र छलफल विधिबाट गर्ने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ लेखाचित्रमा त्रिमुजको परावर्तन, उदगम बिन्दुमा धनात्मक र ऋणात्मक 90° मा हुने बिन्दु, रेखा र त्रिमुजको परिक्रमणसम्बन्धी परियोजना कार्य गर्न लगाएर 	
		<p>५. द. दिशा स्थिति र स्केल ड्राइड</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ दिशा स्थिति र स्केल ड्राइडको प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रदर्शन तथा खोज विधिबाट दिशास्थिति र स्केल ड्राइडको प्रयोगको छलफल गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दिशास्थिति र स्केल ड्राइडको परियोजना कार्य गर्न लगाएर 	४
६.	तथ्याङ्कशास्त्र	<p>६.१. तथ्याङ्कशास्त्र</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ वृत्तचित्रको अध्ययन र तथ्याङ्कबाट वृत्तचित्र निर्माण मध्यक, मध्यिका र रित (वैयक्तिक श्रेणी) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दिइएको वा सहकलन गरिएको तथ्याङ्कबाट वृत्तचित्र निर्माण गर्न लगाउने र समस्या समाधान गर्ने ▪ वृत्तचित्रबाट चारओटा सम्म वस्तुको जानकारी लिनेदिने सम्बन्धमा छलफल र समस्या समाधान गर्ने ▪ एउटा बेन्चमा बस्ने समूहमा सबैको उमेर जोडेर जम्मा विद्यार्थी सहख्याले भाग गर्न लगाउने र प्राप्त नितिज्ञाको बारेमा छलफल गराउने ▪ विजोर सहख्यामा विद्यार्थीहरूलाई कभामा अगाडि उचाइअनुसार उभिन लगाएर ठिक बिचमा पर्ने विद्यार्थीको उचाइको बारेमा छलफल गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समूहमा वृत्तचित्र निर्माण गर्न लगाएर ▪ वैयक्तिक श्रेणीको मध्यक, मध्यिका र रित निकाले कक्षाकार्य र गृहकार्य गर्न लगाएर। 	१०

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घणटा
			<ul style="list-style-type: none"> ■ जोर सङ्ख्यामा विद्यार्थीहरूलाई कक्षामा अगाडि उचाइअनुसार उभिन लगाएर ठिक बिचमा पर्ने विद्यार्थीको उचाइको बारेमा छलफल गराउने ■ कक्षाका विद्यार्थीको उमेर टिपोट गर्न लगाउने र मिलान चिह्नको प्रयोगबाट सबैभन्दा बढी दोहोरिएको उमेर निकाल लगाउने ■ वैयक्तिक श्रेणीको मध्यक, मध्यिका र रितसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न लगाउने । 		

प्र०. प्रयोगात्मक/परियोजना कार्यका लागि सम्भावित क्रियाकलापहरू

कक्षा ६

क्र.सं.	विषय सेत्र	सम्भावित प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य
१.	समूह	<p>१. तपाईँको घरमा भएका सामानहरूको सूची बनाउनुहोस् । समान गुणका आधारमा तिनीहरूको समूहहरू निर्माण गरी कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
२.	अङ्कगणित	<p>१. १ देखि २५ सम्मका गुणनखण्ड तालिका बनाई एउटामात्र गुणनखण्ड हुने, दुईटामात्र गुणनखण्ड हुने र दुईभन्दा बढी गुणनखण्ड हुने सझ्याहरू छुट्ट्याई रूढ सझ्याहरू र संयुक्त सझ्याहरू पत्ता लगाउनुहोस् । र रूढ सझ्याहरूलाई रड लगाउनुहोस् । अनि कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>२. एक वर्ग एकाइ भएका केही वर्गाकार टुक्राहरू बनाउनुहोस् । र त्यसबाट कति तरिकाबाट आयत बनाउन सकिँदो रहेछ हर्नुहोस् । यसको आधारमा ६, ८, ९, १०, १२ आदिको गुणनखण्डसँग सम्बन्धित आयत बनाई ठुलो कार्डबोर्ड पेपरमा टाँसी प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>३. गुणन तालिका बनाउनुहोस् । र त्यसको प्रयोग गरी गुणनखण्ड र अपवर्त्यहरू पत्ता लगाउने तरिका तथा तिनीहरूको सम्बन्ध बारेमा टिपोट गरी प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>४. मिन्लका जोड, घटाउ, गुणन र भागका एक एकओटा समस्याहरू दिएर पारदर्शी पाना (transparency sheet) को प्रयोग गरी मोडेलहरू बनाउनुहोस् । प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>५. नजिकैको एउटा पसलमा जानुहोस् । र पसलेसँग केहि सामानको नाम, त्यसको क्रय मूल्य, विक्रय मूल्य टिपोट गर्नुहोस् । त्यस सामान बेच्दा हुने नाफा रकम, नोक्सान रकम पत्ता लगाई कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>६. नजिकैको एक पसलमा जानुहोस् । र पसलेसँग सोधेर फरक फरक पाँचओटा बस्तुहरूको एकाइ मूल्यको टिपोट गर्नुहोस् । र ती मूल्यको आधारमा आठ आठओटा बस्तुको मूल्य कति पर्ला पत्ता लगाइ प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>७. तपाईँको समुदायमा भएका दश परिवारका सदस्यहरूको नाम, उमेर र लिङ्ग टिपोट गरी तलका प्रश्नहरूको उत्तर खोजी गर्नुहोस् । र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>(क) पुरुष कति प्रतिशत रहेछन् ?</p> <p>(ख) महिला कति प्रतिशत रहेछन् ?</p> <p>(ग) जेष्ठ नागरिक कति प्रतिशत रहेछन् ?</p>
३.	क्षेत्रमिति	<p>१. ठुलो कोठाहरू भएको एउटा ग्राफ पेपरमा नियमित तथा अनियमित ज्यामितीय चित्रहरू बनाउनुहोस् । र कोठा गनेर क्षेत्रफल पत्ता लगाउनुहोस् । र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>२. तपाईँको कक्षाकोठाको सम्बाइ, चौडाइ र उचाइ मेजरिड टेपले नाप्नुहोस् । त्यसपछि सो कोठाको परिमिति, क्षेत्रफल र आयतन निकाली कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>

क्र.सं.	विषय छेत्र	सम्भावित प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य					
		लम्बाइ	चौडाइ	उचाइ	परिमिति	क्षेत्रफल	आयतन
४.	बीजगणित	१. तपाईँका साथीहरूको तौल सोधी सूची बनाउनुहोस् र त्यसलाई ट्रिकोटोमी नियमको प्रयोग गरी साथीहरूको तौलको तुलना गर्नुहोस् । तौलको तुलना गरिएको चार्ट तयार गर्नुहोस् र कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।					
५.	ज्यामिति	१. एउटा आयताकार कागजको पाना मेटाकार्ड लिनुहोस् । त्यसलाई विचबाट ठाडो र तेसो ठिक दुई बराबर भाग हुने गरी पट्याउनुहोस् । फेरि आमुन्ले सामुन्लेका शीर्षबिन्दुहरूलाई लिएर पट्याउनुहोस् । रङ्गीन साइनपेनले यसरी बनेका रेखाखण्डहरूलाई तथा किनाराहरूलाई छुट्टाछुट्टै रडका हुने गरी जोड्नुहोस् । शीर्षबिन्दुहरूलाई तथा काटिएको बिन्दुलाई A, B, C, D,...नाम दिनुहोस् । अब पट्याएको कागज खोल्नुहोस् र त्यसलाई ठुलो कार्डबोर्ड पेपरमा टाँस्नुहोस् र लम्बरेखाहरू, प्रतिच्छेदित रेखाहरू र समानान्तर रेखाहरू पहिचान गरी तालिकामा लेख्नुहोस् र कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् :	लम्बरेखाहरू	प्रतिच्छेदित रेखाहरू	समानान्तर रेखाहरू		
		२. जुस पाइप तथा सिन्कहरू प्रयोग गरेर घन र षड्मुखाका खोक्रा नमुनाहरू निर्माण गर्नुहोस् र तिनीहरूको सतह, किनारा र कुनाको सङ्ख्या टिपोट गरी सम्बन्ध पत्ता लगाउनुहोस् ।					
		३. आयतकार र वर्गाकार कागजका दुकाहरूलाई चार्टपेपर वा वर्गाद्विकित कागजमा खाली नहुने गरी टाँसेर टेसिलेसन ढाँचा तयार पार्नुहोस् ।					
		४. टेनग्राम, जियोबोर्ड लगायतका स्थानीय रूपमा सामग्रीहरू वा विभिन्न डिजिटल अन्तर्रकियात्मक माध्यम (APP) हरूको प्रयोग गरी फरक फरक आकारका चतुर्भुज र त्रिभुजहरू निर्माण गर्नुहोस् र तिनीहरूको सम्बन्ध पहिचान गरेर प्रस्तुत गर्नुहोस् ।					
६.	तथ्याङ्कशास्त्र	१. तपाईँका विद्यालयका ३० जना विद्यार्थीको उमेर सोधी मिलान चिह्नको प्रयोगबाट टिपोट गर्नुहोस् र यसलाई बारम्बारता तालिकामा प्रस्तुत गर्नुहोस् र स्तम्भचित्र बनाई कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।					

कक्षा ७

क्र.स.	विषय छेत्र	सम्भावित प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य
१.	समूह	१. तपाईँको कक्षाकोठामा भएका वस्तुहरूको सूची तयार गर्नुहोस् । गुणका आधारमा समूहहरू बनाउनुहोस् । ती प्रत्येक समूहबाट बन्ने उपसमूहहरू निर्माण गरी प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
२.	अङ्क गणित	१. नजिकैको पसलमा गर्इ आफूले दैनिक उपभोग गर्ने विभिन्न प्रकारका तरकारीहरूको नाम, त्यसको क्रय मूल्य, विक्रय मूल्य टिपोट गर्नुहोस् । त्यस सामान बेच्दा हुने नाफा रकम, नाफा प्रतिशत, नोक्सान रकम, नोक्सान प्रतिशत पत्ता लगाई कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

क्र.स.	विषय क्षेत्र	सम्भावित प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य
		<p>२. हाम्रो दैनिक जीवनमा पूर्ण सङ्ख्या र पूर्णाङ्गिको प्रयोग कहाँ र कसरी भएको छ । इन्टरनेटबाट, पुस्तकालयबाट अध्ययन गरी अथवा आफूभन्दा अगुवा (senior) हरूसँग सोधेर पत्ता लगाई प्राप्त निष्कष्ट कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>३. आफू अध्ययन गर्ने विद्यालयको अन्तिम पाँच वर्षका विद्यार्थीको सङ्ख्याको विवरण खोजी गर्नुहोस् । प्रत्येक वर्षका विद्यार्थी र अहिलेको विद्यार्थीको सङ्ख्याको अनुपात, प्रत्येक वर्ष भएका छात्र र छात्राबिचको अनुपात पत्ता लगाउनुहोस् । प्राप्त अनुपातले के देखाउँछ ? व्याख्या गर्नुहोस् र निष्कर्षलाई कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
३.	शेत्रभिति	<p>१. एउटा वृत्ताकार ठोस वस्तु (जस्तै: सिक्का, कुटपेपर वा ट्रुन्डलहिवल) लिनुहोस् र धागोले ठिक एक फन्को लगाउनुहोस् र रुलरको सहायताले सो धागोको नाप (परिधि) लिनुहोस् अनि कापीमा टिपोट गर्नुहोस् । अब रुलर र सेट स्वायरको प्रयोग गरी परिधिका ढेउछेउका दुई बिन्दुसम्मको सबभन्दा लामो दुरी (व्यास) को नाप लिनुहोस् । त्यसपछि परिधिलाई व्यासले भाग गर्नुहोस् । भागफल कति आउँछ टिपोट गर्नुहोस् र निष्कर्ष कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
४.	बीजगणित	१. $(a + b)^2$ को विस्तृत रूपको नमुना (model) बनाई प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
५.	ज्यामिति	<p>१. एउटा आयतकार कागजका पाना लिनुहोस् । त्यसलाई पट्याई खप्टिने भूजाहरू र कोणहरू अबलोकन गर्ने, क्रियाकलाप गरी आयतका गुणहरू खोजी गर्नुहोस् । आफूले गरेको प्रत्येक क्रियाकलापको टिपोट गरी साथीहरूसँग छलफल गरेर प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>२. तपाईंको विद्यालय परिसरमा भएका फरक फरक पाँचओटा अनुरूप आकृतिहरूको टिपोट गर्नुहोस् र अनुरूप हुनुका कारणहरू अध्ययन गरी साथीहरूसँग छलफल गरेर कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>३. कागज, सिन्का तथा आलुका दुकाहरू, जुस पाइप, तार, खाली रिफिल, सियो धागो वा स्थानीय स्तरमा पाइने अन्य सामग्रीहरू प्रयोग गरेर ठोस वस्तु (टेट्राहेड्रन, अक्टाहेड्रन, साली र बेलना) का खोका नमुनाहरू निर्माण गर्नुहोस् । तिनीहरूको शीर्षबिन्दु, किनारा र कुनाका सङ्ख्याहरू टिपोट गरी सम्बन्ध तालिका बनाई कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>४. फरक फरक रद्दगाका कागजलाई त्रिभुजाकार दुकाहरू बनाई चार्ट पेपरमा खाली ठाउँ नहुने गरी टाँस गर्नुहोस् र आफूले बनाएको टेसिलेसनलाई कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
६.	तथ्याङ्क शास्त्र	<p>१. तपाईंको विद्यालयमा भएका जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या, जम्मा छात्र सङ्ख्या एवम् जम्मा छात्रा सङ्ख्या टिपोट गरी बहुस्तम्भ चित्र बनाउनुहोस् ।</p> <p>२. रेडियो, टेलिभिजन वा पत्रपत्रिकालगायतका अन्य विभिन्न माध्यमहरूबाट एक हप्तासम्मका तापक्रमको टिपोट गर्नुहोस् र त्यसलाई रेखा लेखाचित्रमा देखाई कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>

कक्षा ८

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सम्भावित प्रयोगात्मक / परियोजना कार्य
१.	समूह	<p>१. आफूलाई र साथीलाई मनपर्ने फलफूलको नाम टिपोट गर्नुहोस् । त्यसको आधारमा दुई फरक समूह बनाउनुहोस् । र त्यसलाई कार्डबोर्ड पेपरमा भेनचित्र बनाई अलगिएका वा खप्टिएका कस्तो समूह बन्यो कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
२.	अङ्कगणित	<p>१. एउटा वयस्क हातिको औसत तौल खोजी गरी क्वीन्टलमा लेख्नुहोस् । त्यसलाई क्रमशः किलोग्राम, ग्राम र मिलीग्राममा रूपान्तरण गर्नुहोस् । र त्यसलाई वैज्ञानिक सङ्केतमा लेख्नुहोस् ।</p> <p>२. हाट बजार वा पुस्तक प्रदर्शनी वा तपाईंको नजिकैको पसलमा गई विभिन्न छुट, छुटका अवस्थाहरू संकलन गरी नाफा र नोक्सान सम्बन्धि समस्याहरू र त्यसको समाधान गरेर कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>३. आफूनो नजिकैको वित्तीय संस्था वा बैंकमा जानुहोस् वा इन्टरनेटबाट खोजी गरी फरक फरक खाताको व्याजदरको जानकारी लिनुहोस् । कून खातामा रकम जम्मा गर्दा वार्षिक रूपमा बढी व्याज पाइदैरहेछ ? पत्ता लगाउनुहोस् । प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
३.	क्षेत्रमिति	<p>१. तपाईंको विचालय वरपर भएका त्रिभुजाकार र चतुर्भुजाकार आधार भएका वस्तु (प्रधानाध्यापकको नाम लेखिएको त्रिभुजाकार आधार भएका वस्तु, किताब, शैक्षणिक पाठी आदि) को सतहहरूको आधार, उचाइ नापी त्यसको क्षेत्रफल निकाल्नुहोस् ।</p>
४.	बीजगणित	<p>१. $a^2 - 36, x^2 + 5x + 6$ जस्ता बीजीय अभिव्यञ्जकको खण्डीकरणको नमुना (model) बनाई प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>२. कुनै दुईओटा बीजिय अभिव्यञ्जक लिनुहोस् । उक्त अभिव्यञ्जहरूको खण्डीकरण गर्नुहोस् । साभा र बाँकी गुणनखण्डहरू पत्ता लगाई भेन चित्रमा देखाउनुहोस् । त्यसका आधारमा महत्तम समापवर्तक (भ. स.) र लघुत्तम समापवर्त्य (ल. स.) निकाल्नुहोस् ।</p>
५.	ज्यामिति	<p>१. चार्टपेपरमा घन, षट्मुखा, टेट्राहेड्रन, सोली र बेलनाका जालीहरू तयार पारी पढ्याएर ठोस वस्तु बनाउनुहोस् । र कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p> <p>२. एउटा कागजको पानालाई दुई वरावर भागमा विभाजन हुने गरी फोल्ड गर्नुहोस् । र एकापटिट कुनै चित्रमा चित्र बनाउनुहोस् । र अर्को पटिट पहिले बनाएको चित्रका आधारमा ट्रेस गर्नुहोस् । अब कागज खोल्नुहोस् । कस्तो चित्र बन्यो कार्डबोर्ड पेपरमा टाँस्नुहोस् । दुई त्रिभुजको तुलना गरी निष्कर्ष निकाल्नुहोस् । प्रतिवेदन तयार गरी कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
६.	तथ्याङ्कशास्त्र	<p>१. तपाईंको घरमा मासिक रूपमा खाना, लक्ताकपडा, शिक्षा, स्वास्थ्य र विविध शीर्षकमा कति कति खर्च हुन्छ, अभिभावकसँग सोधी वृत्तचित्रमा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>

परियोजना/प्रयोगात्मक कार्य विषयवस्तुको प्रकृति, स्रोत साधनको उपलब्धता र उपयुक्तताका आधारमा व्यक्तिगत वा सामूहिक रूपमा गर्न सकिनेछ । यी कार्यहरू सम्पादनपश्चात् कक्षाकोठामा प्रस्तुतीकरण गर्नुपर्ने छ । प्रस्तुतीकरणमा मौखिक, लिखित वा कम्प्युटर प्रविधिको प्रयोग गर्न सकिने छ । यहाँ दिइएका

परियोजना कार्यहरू नमुना मात्र हुन् । शिक्षकले विषयवस्तुको प्रकृतिअनुसार विद्यार्थीलाई अन्य परियोजना कार्यहरू गराउनुपर्ने छ ।

६. सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

यस पाठ्यक्रमले विद्यार्थीहरूमा गणितीय विषयवस्तुहरूको धारणा विकास गरी गणितीय सिपका साथै जीवनोपयोगी सिप विकासका लागि सहयोगात्मक, रचनात्मक, अन्वेषणात्मकलगायतका विधिहरूको माध्यमद्वारा सरलबाट जटिल तथा मूर्तबाट अमूर्तको क्रममा प्रस्तुत गर्दै क्रियाकलापमुखी सिकाइ सञ्चालनमा जोड दिन्छ । १ कक्षा ६-द मा क्रियाकलापमुखी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि प्रयोग गर्न सकिने केही विधि र प्रक्रिया उदाहरणका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । शिक्षकले यी र अन्य क्रियाकलापमुखी र विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइ विधि तथा प्रक्रिया छनोट गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्दछ । यसका साधसाथै आधारभूत तह कक्षा ६-द मा गणित शिक्षण गर्दा गणितलाई व्यावहारिक दैनिक जीवनका समस्याहरू र गणितको प्रत्यक्ष प्रयोग भएका/गरिएका अवस्थाहरूबाट सुरु गरेर गणित शिक्षण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

गणित शिक्षणमा प्रयोग गर्न सकिने केही विधिहरू

क्र.सं.	विधि	विधि प्रक्रिया	गणितमा प्रयोग हुने सम्भावित विषयवस्तु
१.	आगमन विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सूचनाहरूको सङ्कलन, ▪ अवलोकन र निष्कर्ष ▪ अनुमान, विश्लेषण, पुष्टि र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बीजगणित अन्तर्गतका पाठहरू शिक्षण गर्न ▪ क्षेत्रफल, परिमिति र आयतनसम्बन्धी सूत्रहरू पत्ता लगाउन ▪ मध्यक, मध्यिकाका सूत्रहरू पत्ता लगाउन
२.	निगमन विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समस्याको प्रस्तुति ▪ आवश्यक सूत्रको पहिचान र प्रयोग ▪ व्याख्या, विश्लेषण र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बीजगणित अन्तर्गतका पाठहरू शिक्षण गर्न ▪ क्षेत्रमिति अन्तर्गत क्षेत्रफल, परिमिति र आयतनसम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न ▪ अद्यक्गणित अन्तर्गतका समस्याहरू समाधान गर्न
३.	समस्या समाधान विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समस्यालाई बुझ्ने, ▪ योजना निर्माण, ▪ योजना कार्यान्वयन, ▪ अगिल्ला कार्यको पुनरावलोकन गर्ने र परिणामलाई जाँच्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ दैनिक जीवनका सामान्य समस्याहरू पहिचान गरेर गणितीय ज्ञान र सिपको प्रयोग गरी समाधान गर्ने । ▪ अद्यक्गणितीय समस्याहरू समाधान, तथ्याद्यक्षास्त्र शिक्षण गर्न

क्र.सं.	विधि	विधि प्रक्रिया	गणितमा प्रयोग हुने सम्भावित विषयबस्तु
४.	अन्वेषण तथा खोज	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समस्या वा प्रश्नको प्रस्तुति ▪ खोज कार्यको लागि आवश्यक साधन तथा तरिकाका बारेमा छलफल ▪ विद्यार्थीद्वारा खोज कार्य सञ्चालन ▪ निष्कर्ष र प्रस्तुति ▪ पृष्ठपोषण 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कुनै पनि गणितीय विषयबस्तुलाई खोजी गर्नुपर्ने खालका प्रश्नहरू दिएर विद्यार्थीलाई खोजी गर्न लगाई आवश्यक ज्ञान निर्माण, जस्तै : ठोस वस्तुका समतलीय सतहहरू, त्रिभुजका तथा चतुभुजका गुणहरूको खोजी गर्न
५.	परियोजना विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समस्याको प्रस्तुति ▪ योजना निर्माण ▪ योजनाको कार्यान्वयन ▪ रेकर्ड राख्ने कार्य ▪ विश्लेषण र निष्कर्ष ▪ प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गणितका सबै सिकाइ क्षेत्रहरूमा यसको प्रयोग गर्न सकिने
६.	प्रयोगात्मक विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समस्याको प्रस्तुति ▪ समाधानको तयारी ▪ सामग्री सङ्कलन र प्रयोग ▪ व्याख्या, विश्लेषण, पुष्टि 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कुनै पनि गणितीय धारणाहरू विकास गराउन, जस्तै : ज्यामितीय तथ्यहरूको परीक्षण गर्न
७.	नमूना चित्रण विधि (Model drawing method)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समस्यालाई बुझ्ने ▪ समस्यालाई वित्रात्मक रूपमा प्रस्तुत ▪ चित्रको माध्यमबाट समस्या समाधान 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अद्वितीय तथा बीजगणितका शास्त्रिक समस्याहरू समाधान गर्न
८.	प्रयोगशाला विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समस्याको पहिचान ▪ प्रयोगशालामा शिक्षकको सहयोगमा वा विद्यार्थी आफैले सामग्रीको प्रयोग गरी समस्याको समाधान 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ क्षेत्रिक अन्तर्गतका क्षेत्रफल र आयतनसम्बन्धी सुन्नहरू स्थापित गरी समस्या समाधान गर्न ▪ ज्यामितीय तथ्यहरू प्रयोगात्मक तरिकाले पुष्टि गर्न आदि ।
९.	संरचित समस्या समाधान विधि (Structured problem solving method)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समस्याको प्रस्तुति ▪ व्यक्तिगत, जोडी र समूहमा समाधान ▪ प्रस्तुतीकरण र छलफल ▪ सारांश र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सबै पाठहरू शिक्षण गर्न

क्र.सं.	विधि	विधि प्रक्रिया	गणितमा प्रयोग हुने सम्भावित विषयबस्तु
१०.	खेल विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विषयबस्तुलाई खेलका माध्यमबाट प्रस्तुत गरी अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विभिन्न खेलहरूका माध्यमबाट गणितीय धारणाहरूसँग परिचित गराउन, जस्तै : बीजगणितमा मान पत्ता लगाउने बिङ्गो आदि
११.	भूमिका निर्वाह विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समस्याको प्रस्तुति ▪ समस्याअनुसार विद्यार्थीलाई विभिन्न भूमिका प्रदान ▪ विद्यार्थीलाई अभिनय गर्ने लगाउने ▪ निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समूह, अड्कगणितअन्तर्गतका पाठहरू शिक्षण गर्ने
१२.	रचनात्मक सिकाइ विधि (constructive learning method)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ मृष्टिस्क मन्थन (Brain storming) ▪ पाठसम्बन्धी पूर्वज्ञानको पहिचान ▪ अन्तरक्रियात्मक कार्य (वैयक्तिक चिन्तन, समूह कार्य, प्रश्नोत्तर) ▪ आवश्यकताअनुसार सहयोग प्रदान ▪ विचार आदान प्रदान ▪ निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ त्रिभुज तथा चतुर्भुजका गुणहरूको खोजी तथा प्रमाणित गर्ने ▪ ठोस वस्तुहरूका विशेषताहरू तथा सम्बन्धको शिक्षण गर्ने ▪ बीजीय धारणा विकास गर्ने ▪ प्रत्येक पाठको पुनरबलोकन गर्ने ▪ क्षेत्रफल तथा आयतनसम्बन्धी धारणा निर्माण गर्ने ▪ अड्कगणितका विषयबस्तु शिक्षण गर्ने आदि
१३.	सहयोगात्मक सिकाइका विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ समूह निर्माण ▪ समस्याको प्रस्तुति ▪ समूहमा छलफल, विश्लेषण र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ गणितका सबै सिकाइ क्षेत्रहरूमा यसको प्रयोग गर्ने सकिने
१४.	क्षेत्र भ्रमण	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सम्बन्धित स्थलमा गाई तथ्यहरूको सङ्कलन, विश्लेषण र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ साधारण व्याज, नाफा र नोक्सान आदिको धारणा शिक्षण गर्ने।
१५.	प्रदर्शन विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सामग्री सङ्कलन वा निर्माण ▪ चरणबद्ध रूपमा सामग्रीहरू प्रदर्शन ▪ अनुमान, छलफल, विश्लेषण र निष्कर्ष 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ज्यामितीय तथ्यहरू प्रमाणित गर्ने ▪ रचना शिक्षण गर्ने ▪ अड्कगणित, बीज गणितका अवधारणा शिक्षण गर्ने आदि
१६.	प्रश्नोत्तर विधि	<ul style="list-style-type: none"> ▪ शिक्षक विद्यार्थी, विद्यार्थी शिक्षक, विद्यार्थी विद्यार्थीबीचमा 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विद्यार्थीहरूमा कुनै पनि गणितीय धारणाको विकास गर्नका लागि पूर्वज्ञान

क्र.सं.	विधि	विधि प्रक्रिया	गणितमा प्रयोग हुने सम्भावित विषयबस्तु
		<p>प्रश्न र उत्तर गर्न सकिन्छ, जस्तैः “यदि यस्तो भए ...” जस्ता अवस्थाजन्य प्रश्नहरू गर्न सकिन्दछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ (APPLE Technique अपनाउन सकिन्दछ : A: Ask question in whole class P: Pause for a while P: Pick a student L: Listen answer carefully E: Evaluate) 	पहिचान तथा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्न ।

गणित एक व्यावहारिक र प्रयोगात्मक विषय हो । यस विषयलाई प्रयोगात्मक रूपमा सिकाइ कियाकलाप सञ्चालन गरी विद्यार्थीमा गणितीय ज्ञान, सिप सिकाउन सामग्रीको प्रयोग अपरिहार्य छ । आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा गणित सिकाइका लागि उपयोगी केही सामग्रीहरूलाई क्षेत्रगत रूपमा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

विषय क्षेत्रका आधारमा केही शैक्षणिक सामग्रीहरूको सूची

क्र.सं.	क्षेत्र	एकाइ	शैक्षणिक सामग्रीहरू
१.	समूह	समूह	विभिन्न स्थानीय सामग्रीहरू, ज्यामिति बक्स
२.	अङ्क गणित	पूर्ण सङ्ख्या	सिन्काहरू, तारहरू, दुइगाहरू
		पूर्णाङ्क	Base ten blocks, द्विआधार, पञ्चआधार सङ्ख्या चार्ट
		अनुपातिक सङ्ख्याहरू	विभिन्न चार्टहरू
		वास्तविक सङ्ख्याहरू	अङ्क चार्टहरू
		मिन्न र दशामलव	पारदर्शी पाना (Transparency sheet), ग्राफपेपरहरू, काटेर टुक्रा पार्न सकिने वस्तुहरू, वृत्त बोर्ड जियो बोर्ड, Base ten blocks
		अनुपात, समानुपात र प्रतिशत	पारदर्शी पाना (Transparency sheet), ग्राफपेपरहरू, Base ten blocks
		नाफा र नोक्सान	विभिन्न बिलहरू, मूल्य सूची
		ऐकिक नियम	विचुतका बिलहरू, चार्ट
		साधारण व्याज	बैडकहरूमा व्याज तिरेका रासेदहरू, स्थानीय तमसुकहरू, भरपाईहरू, बैडकका ढोसर
३.	क्षेत्रमिति	परिमिति, क्षेत्रफल र आयतन	तार, धागो, सिन्काहरू, जियोबोर्ड, विभिन्न स्थानीय ठोस वस्तुहरू (नमुनाहरू)

क्र.सं.	क्षेत्र	एकाइ	शिक्षणिक सामग्रीहरू
४.	बीज गणित	बीज गणितीय अभिव्यञ्जक	पेपर कटिङहरू, विभिन्न दुई वा तिन आयामिक मोडेलहरू, बीज गणितीय नमुनाहरू, टायल, दशआधार ब्लकहरू
५.	ज्यामिति	रेखा र कोण	धागो, जुस पाइप, सिन्काहरू, गहुँको छवाली, बाँसका सिक्का, जुस पाइप, वृत्त बोर्ड, मेकानो स्ट्रिप, तारबाट बनाउन सकिने विभिन्न कोणहरूको नमुना
		समतलीय आकृतिहरू	तारहरू, धागो, सिन्काहरू, जियोबोर्ड, गहुँको छवाली, बाँसका सिक्का, जुस पाइप, वृत्त बोर्ड, मेकानो स्ट्रिप
		समरूपता र अनुरूपता	तारहरू, धागो, सिन्काहरू, जियोबोर्ड, कक्षाकोठामा पाइने स्थानीय सामग्रीहरू, फोटो र चित्रहरू, गहुँको छवाली, बाँसको सिक्का, जुस पाइप, मेकानो स्ट्रिप आदि
		वृत्त	धागो, चुरा, पाइपहरू, कचौरा गिलासका पिंघ वा आधार र घेरा, वृत्तबोर्ड, घर, परिवार वा वातावरणमा पाइने वृत्ताकार नमुनाहरू
		ठोस आकारहरू	भाँडावर्तन, बल, काठका टुक्राहरू, साबुन, बीजीय पत्ती नमुनाहरू (टेक्टाइल)
		निर्देशाङ्क	जियोबोर्ड, ग्राफबोर्ड, कक्षाकोठामा विद्यार्थीको बसाइ व्यवस्थापन
		परिमिति, क्षेत्रफल र आयतन	तार, धागो, सिन्काहरू, जियोबोर्ड, विभिन्न स्थानीय ठोस वस्तुहरू (नमुनाहरू)
		स्थानान्तरण	जियोबोर्ड, धागो, ऐना, काईबोर्ड, टर्चलाइट
		सममिति र टेसेलेसन	धागो, कार्पेटका नमुना चित्रहरू, जियोबोर्ड
		दिशास्थिति र स्केल ड्रहड	जियोबोर्ड, नम्सामा प्रयोग भएको स्केल
६.	तथ्याङ्क शास्त्र	तथ्याङ्क शास्त्र	सिन्काहरू, ग्राफ बोर्ड, रहसीन पेपरहरू जियोबोर्ड,

उल्लिखित विधि तथा सामग्रीहरू उदाहरणका रूपमा वा सामान्य पथप्रदर्शनका रूपमा मात्र प्रस्तुत गरिएको हो। परिस्थितिअनुसार उपयुक्त उपायहरू अपनाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई अभ प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक हुन्दै।

७. विद्यार्थी मूल्यांकन

पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेका सक्षमता र सिकाइ उपलब्धि हासिल भएनभएको सुनिश्चित गर्न निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्यांकन अवलम्बन गरिने छ। निर्माणात्मक मूल्यांकनको मुख्य उद्देश्य निरन्तर मूल्यांकन र पृष्ठपोषणका माध्यमबाट विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार गर्नु हो। सिकाइका लागि गरिने यस्तो निर्माणात्मक मूल्यांकन शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा रहनुपर्दछ। निर्माणात्मक मूल्यांकनका लागि

कक्षा क्रियाकलाप, विद्यार्थीको कार्यसम्पादनको अवलोकन, गृहकार्य, परियोजना कार्य, मौखिक तथा लिखित कार्य, एकाइ तथा त्रैमासिक परीक्षाहरू, अतिरिक्त क्रियाकलाप, स्व तथा सहपाठी मूल्यांकनलगायतका साधन प्रयोग गर्न सकिन्छ । विषयवस्तुको सिकाइपश्चात् उल्लिखित साधनहरूको प्रयोग गरी सो विषयवस्तुमा विद्यार्थीको सिकाइ स्तर पहिचान गरी सिकाइ समस्या भएका विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि थप पृष्ठपोषण दिनु पर्दछ । न्यूनतम स्तरको सिकाइ स्तर हासिल भएको सुनिश्चितता नभएसम्म आवश्यक सहयोग (Scaffolding) लाई निरन्तरता दिनुपर्दछ ।

(क) आन्तरिक मूल्यांकन

निर्णयात्मक मूल्यांकनको प्रयोजनार्थ आन्तरिक मूल्यांकनअन्तर्गत कक्षा सहभागिता, त्रैमासिक परीक्षाहरू र प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यहरूमा विद्यार्थीले प्राप्त गरेका अड्कहरूलाई आधार मानिने छ । आन्तरिक मूल्यांकनबाट प्राप्त अड्कलाई पृष्ठपोषण प्रदान गरी विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार ल्याउनका लागि प्रयोग गर्नुपर्ने छ । आन्तरिक मूल्यांकनको भार ५० प्रतिशत हुने छ ।

निर्णयात्मक मूल्यांकनको प्रयोजनार्थ आन्तरिक मूल्यांकनका आधारहरू यसप्रकार रहेका छन् :

उपस्थिति र सिकाइ सहभागिता	त्रैमासिक परीक्षाबाट प्राप्त अड्क	प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य	जम्मा
४	१०	३६	५०

(अ) कक्षा सहभागिता

कक्षा सहभागिताको जम्मा अड्क ४ रहेको छ जुन विद्यार्थीको हाजिरी र सिकाइ क्रियाकलापमा भएको सहभागिताका आधारमा प्रदान गरिने छ ।

(आ) त्रैमासिक परीक्षाबाट प्राप्त अड्क

प्रत्येक कक्षामा कम्तीमा दुई पटक त्रैमासिक परीक्षा सञ्चालन गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीले त्रैमासिक परीक्षाहरूमा प्राप्त गरेको अड्कलाई पूर्णांक १० मा रूपान्तर गरी राख्नुपर्ने छ ।

(इ) प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य

प्रत्येक विद्यार्थीले पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमा भएका सबै विषयवस्तुको क्षेत्रअन्तर्गत समावेश भएका प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीले गरेका प्रत्येक प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यको सञ्चालन, प्रस्तुतीकरण र अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने छ ।

प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यको मूल्यांकनका आधारहरू

क्र.स.	कार्य विवरण	आधार	अड्क
१.	प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्य सञ्चालन र कार्यसम्पादन	२०
		प्रस्तुतीकरण र अभिलेखीकरण	१६

(ख) अन्तिम/बाह्य परीक्षा

निर्णयात्मक मूल्यांकनमा बाह्य परीक्षाको भार ५० प्रतिशत हुने छ । प्रत्येक परीक्षामा प्रश्न सोध्दा शैक्षिक सत्रको सुरुदेखि पढाइ भएका सबै पाठहरूबाट समेटिने गरी प्रश्न सोध्नुपर्ने छ । प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार गरेको विशिष्टीकरण तालिकालाई आधार मानी निर्माण गर्नुपर्ने छ ।

सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा

१. परिचय

सामाजिक अध्ययन तथा मानवमूल्य शिक्षाअन्तर्गत विभिन्न सामाजिक विज्ञानका अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तु समावेश गरिएका छन्। विभिन्न सामाजिक विज्ञानका विषयहरू समावेश गरी बदलिँदो विश्व परिवेश, राष्ट्रिय सन्दर्भ, समसामयिक विषयवस्तु र स्थानीय आवश्यकतालाई समेत सम्बोधन गर्ने गरी यो पाठ्यक्रम तयार पारिएको छ। यस विषयको अध्ययनबाट विद्यार्थीलाई असल नागरिक भई सफल जीवनयापन गर्न मदत पुग्ने छ। यस पाठ्यक्रमले मानवमूल्य शिक्षामार्फत असल आचरण निर्माण, अनुशासन, जिम्मेवारी, सहयोग, सहकार्य, शान्ति, प्रेम, समानुभूति, विश्वास, भाइचारा र विश्वबन्धुत्व जस्ता मानवीय मूल्यलाई व्यावहारिक रूपमा विकास गराउँदै जाने उद्देश्य राखेको छ। त्यसै गरी यस विषयले विविधताको सम्मान, समताको आत्मसात् समावेशिताको अभ्यास गर्ने मूल्यको विकास गराउने लक्ष्य पनि राखेको छ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले मार्गदर्शन गरेअनुरूप एकीकृत रूपमा सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा विषयको पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ। यस पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका मुख्य विषयवस्तुमा हामी र हाम्रो समाज, हाम्रा मानव मूल्यमान्यता, सामाजिक समस्या तथा समाधान, नागरिक चेतना, हाम्रो पृथ्वी, हाम्रो विगत, हाम्रा आर्थिक क्रियाकलाप, हाम्रो जनसाङ्घिक अवस्था, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, समसामयिक घटना र सूचना प्रविधि रहेका छन्। यस पाठ्यक्रमबाट विद्यार्थीमा सामुदायिक भावना विकसित हुन सक्छ, विद्यार्थीले आफ्नो मुलुकको वास्तविक विकासका अवधारणा बुझ्न सक्नु, आफ्ना सामाजिक मूल्यमान्यतासँग परिचित भई एक लगनशील, कर्तव्यनिष्ठ, हमानदार र असल नागरिक बन्नु, नेपाल र विश्वको भौगोलिक परिवर्तन तथा विगतका ऐतिहासिक घटनाक्रमबाट पाठ सिक्की वर्तमान अवस्थामा आफूलाई परिवर्तन गर्न सक्नु र जनसङ्घया व्यवस्थापनमा व्यावहारिक सिप प्राप्त होस् भन्ने उद्देश्य राखिएको छ। त्यसै गरी आर्थिक क्रियाकलापसँग परिचित भई श्रमप्रति लगनशील हुन सक्नु, अन्तर्राष्ट्रिय समझदारी बढाउन यसका विषयवस्तुबाट मदत लिन सक्नु, विश्व परिस्थितिका नयाँ परिवर्तनहरूको जानकारी राख्न तथा समानता र विश्वबन्धुत्वको भावनाअनुरूप आफूलाई समायोजन गर्न सक्नु, विश्वमा विकसित विज्ञान र प्रविधिबाट मानव समाजमा परेका प्रभावहरूलाई व्यवहारमा ल्याई विद्यार्थीबाट मुलुकको विकासमा टेवा मिलोस् भन्ने उद्देश्य यस पाठ्यक्रमले राखेको छ। यसका विषयक्षेत्रलाई आधारभूत तहदेखि माध्यमिक तहसम्म क्रमबद्ध गर्ने प्रयास गरिएको छ।

यस पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका मुख्य विषयक्षेत्रहरूमा हामी र हाम्रो समाज, हाम्रो सामाजिक मूल्यमान्यता, सभ्य समाज निर्माणका आधारहरू, नागरिक चेतना, हाम्रो पृथ्वी, हाम्रो विगत, हाम्रा आर्थिक क्रियाकलाप, हाम्रो जनसाङ्घिक अवस्था, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोग रहेका छन्। यस पाठ्यक्रममा कक्षा ६-८ का तहगत सक्षमता, कक्षागत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको विस्तृतीकरणसहित विषयवस्तुको क्षेत्रअनुसार सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि गर्न सकिने नमुना क्रियाकलाप, सम्भावित प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रियाका लागि मार्गदर्शन तथा मूल्याङ्कन विधि, प्रक्रिया तथा साधनहरूको सङ्केत गरिएको छ। यस विषयका लागि

कक्षा ६ देखि ८ सम्म प्रत्येक कक्षामा साप्ताहिक ५ पाठ्यघण्टा र वार्षिक १६० कार्यघण्टा समय निर्धारण गरिएको छ । यस विषयको मूल्याङ्कनका लागि ५० प्रतिशत आन्तरिक मूल्याङ्कन र ५० प्रतिशत वाह्य मूल्याङ्कन निर्धारण गरिएको छ ।

३. तहमत सक्षमता

कक्षा ६-८ को सामाजिक अध्ययन तथा मानवमूल्य शिक्षा विषयको अध्ययन पूरा गरेपछि विद्यार्थीमा निम्नलिखित सक्षमताहरू हासिल हुने छन् :

१. हामी र हाम्रो समाजका विविध पक्षहरूको पहिचान, सम्मान, संरक्षण र संवर्धन
२. स्थानीय तहमा सञ्चालित विकासका कार्यहरूको जानकारी र सहभागिता
३. हामा सामाजिक र मानवीय मूल्यमान्यताहरूको पहिचान, बोध र संरक्षण एवम् संवर्धन
४. राष्ट्रको सम्मान, राष्ट्रियताको जगेन्द्रा र राष्ट्रिय सम्पदाहरूको संरक्षण
५. नागरिक अधिकार र कर्तव्यको बोध, प्रस्तुति, संरक्षण र संवर्धन
६. सामाजिक समस्या पहिचान र समाधानका उपायहरूको खोजी
७. ऐतिहासिक तथ्यको पहिचान र खोज प्रस्तुति
८. नेपालका विभिन्न आर्थिक क्रियाकलापको बोध तथा प्रस्तुति
९. पृष्ठीको बनोट, नेपालको भौगोलिक अवस्था र तथ्यहरूको पहिचान एवम् नक्सा निर्माण सिपको प्रदर्शन
१०. जलवायु परिवर्तन र विपत् व्यवस्थापनको तयारी र प्रयोग
११. सूचना र प्रविधि एवम् व्यवहारकुशल सिपमा आधारित सिकाइको प्रयोग र प्रवर्धन
१२. जनसाइटिकी र जनसङ्ख्या व्यवस्थापनको बोध र प्रस्तुति
१३. अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोगका पक्षहरूको पहिचान र नेपालको हितमा यिनको योगदानको खोजी
१४. समसामयिक घटना र त्यसको प्रभाव पहिचान

३. कक्षामत सिकाइ उपलब्धि

विषय क्षेत्र	कक्षा ६		कक्षा ७		कक्षा ८	
	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटाए	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटाए	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटाए
१. हामी र हास्तो समाज	१. समाज र समुदायको अवधारणा तथा समाज निर्माणका आधार उल्लेख गर्ने २. गाउँपालिका/नगरपालिकाको परिचय दिई यसका संरचना र सेवाहरू वर्णन गर्ने ३. आफ्नो गाउँपालिका/नगरपालिकामित्र भएका विकासका कार्यहरूको सूची तयार पार्ने ४. विकासको पूर्वाधारहरूका परिचय र महत्व उल्लेख गरी विकासका मुख्य मुख्य पूर्वाधारहरू पहिचान गर्ने	१६	१. समाजको उत्पत्ति र विकासक्रम उल्लेख गर्ने २. आफ्नो घर, परिवार र समुदायमा घुलमिल भई सामाजिकीकरण प्रक्रियामा संलग्न हुन ३. जिल्ला समन्वय समितिको परिचय र भूमिका उल्लेख गर्ने ४. विकासको पूर्वाधारका रूपमा शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात र सञ्चारको परिचय, महत्व र बर्तमान अवस्था उल्लेख गर्ने ५. आफ्नो जिल्लामा भएका विकासका सम्भावनाहरू पहिचान गर्ने	१६	१. विकासको अवधारणा र नेपालमा विकासका सम्भावनाहरू उल्लेख गर्ने २. विकासका पूर्वाधारका रूपमा खानेपानी, ऊर्जा र जनशक्तिको महत्व एवम् बर्तमान अवस्था वर्णन गर्ने ३. नेपालको सङ्घीय राज्यको स्वरूप पहिचान गर्ने ४. आफू बसेको प्रदेशको परिचय, संरचना र त्यहाँको भौगोलिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अवस्था बताउन ५. आफ्नो प्रदेशका प्रमुख विकास कार्यक्रम/आयोजनाको पहिचान गरी तिनको विशेषता र प्रभाव बताउन	१६

विषय क्षेत्र	कक्षा ६		कक्षा ७		कक्षा ८	
	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा
२. हास्त्रो मानव मूल्यमान्यता	<p>५. आत्म अनुशासन र सामाजिक व्यवहारको पालना गर्ने</p> <p>६. विभिन्न प्रकारका चाडपर्वहरूको महत्त्व बोध गर्ने र सम्मान गर्ने</p> <p>७. राष्ट्रिय गौरवका आधारहरूको पहिचान गरी सोअनुरूप आचरण गर्ने</p> <p>८. विभिन्न सांस्कृतिक तथा धार्मिक सम्पदा स्थलहरूको पहिचान गरी यसको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन</p> <p>९. नेपालका प्रेरणादायक राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरूको पहिचान गरी सम्मान गर्ने</p> <p>१०. बाल क्लब र स्काउटको सामान्य गतिविधिसँग परिचित हुन।</p>	२०	<p>६. मानवमूल्य आत्मसात् गरी मानव सेवाको भावना जागृत गर्ने</p> <p>७. हास्त्रा सामाजिक तथा धार्मिक संस्कारहरूसँग परिचित भई सोअनुरूप व्यवहार गर्ने</p> <p>८. हास्त्रा सांस्कृतिक रीतिरिवाजहरूको खोजी र संरक्षण गर्ने</p> <p>९. राष्ट्रिय सरोकारका विषयप्रति सचेत हन र राष्ट्रको सम्मान र राष्ट्रियताको जगर्ना गर्ने</p> <p>१०. नेपालका प्रेरणादायक राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरूको खोजी गरी सम्मान गर्ने र उनीहरूको कामबाट प्रेरणा लिन</p> <p>११. चरित्र निर्माणमा बालक्लबको भूमिका खोजी गर्ने र सहभागी हुन।</p>	२०	<p>६. न्याय, शान्ति र अहिंसाको परिपालन गर्ने</p> <p>७. नेपालको सामाजिक तथा धार्मिक परम्परा तथा प्रचलनहरूको खोजी गरी संरक्षण कार्यमा सहभागी हुन</p> <p>८. विविधतामा एकताका रूपमा नेपालको परिचय दिई सामाजिक सद्भाव र सहिष्णुता कायम राख्न</p> <p>९. नेपालको राष्ट्रिय सम्पदाहरूको पहिचान गरी संरक्षण र संवर्धन कार्यमा सहभागी हुन</p> <p>१०. विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय प्रेरणादायक व्यक्तित्वहरूको खोजी गरी सम्मान गर्ने र उनीहरूको कामबाट प्रेरणा लिन</p> <p>११. सिर्जनशिलता र चरित्र निर्माणमा स्काउटको भूमिकाको खोजी तथा अभ्यास गर्ने</p>	२०

विषय क्षेत्र	कक्षा ६		कक्षा ७		कक्षा ८	
	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा
३. नागरिक चेतना, कर्तव्य र अधिकार	११. नागरिकको परिचय दिई नागरिक कर्तव्य पालन गर्न र अधिकारप्रति सचेत रहन १२. लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यताको अनुसरण गर्न १३. सामाजिक नियमको पालना गर्न १४. बालअधिकार र कर्तव्य पहिचान गरी बाल अधिकारको उपयोगप्रति सचेत रहन १५. आफ्नो व्यक्तिगत तथा पारिवारिक सुरक्षा सम्बन्धमा सजग रहन १६. ट्राफिक नियमको परिचय र फाइदा बताउन एवम् यसको पालना गर्न	२०	१२. राज्यका आधारभूत तत्वहरू पहिचान गर्न १३. लोकतान्त्रिक संस्कारको पालना गर्न १४. सविधानको परिचय दिई नेपालको वर्तमान सविधानको विशेषता उल्लेख गर्न १५. मानव अधिकार र मौलिकहकको परिचय दिन १६. महिला अधिकारको परिचय दिन १७. प्रादेशिक सरकारका कार्यहरू उल्लेख गर्न १८. सुरक्षा निकायहरूको भूमिका बताउन	२०	१२. सविधान र कानून निर्माण प्रक्रियाको परिचय दिन १३. सङ्घीय सरकारको गठन प्रक्रिया र यसका कार्यहरू उल्लेख गर्न १४. नेपालका न्यायपालिकाको परिचय दिई यसका कार्यहरू वर्णन गर्न १५. विभेदका स्वरूप र समावेशीकरणको अवधारणा एवम् महत्व बताउन। १६. लोकतान्त्रिक गणतान्त्रमा नागरिकको भूमिका उल्लेख गर्न १७. सेवा प्रवाह र सुशासनमा राष्ट्रसेवकको भूमिका प्रस्तु पार्न	२०

विषय क्षेत्र	कक्षा ६		कक्षा ७		कक्षा ८	
	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा
४. सामाजिक समस्या र समाधान	<p>१७. सामाजिक विकृति र समस्याको पहिचान गर्ने र समाधानका उपायहरूको खोजी गर्ने</p> <p>१८. सामाजिक समस्या समाधानमा व्यक्ति, परिवार र स्थानीय सङ्घसंस्थाको भूमिका खोजी गर्ने</p> <p>१९. परिवार र कक्षाकोठामा हुनसक्ने विवादको पहिचान गरी त्यसको समाधानमा आफ्नो भूमिका प्रस्तुत गर्ने</p>	२०	<p>१९. सामाजिक विकृति र समस्याका कारण र असरप्रति सचेत भई समाधानका उपायहरू अवलम्बन गर्ने।</p> <p>२०. सामाजिक समस्या समाधानमा विद्यालय र राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाले खेल सक्ने भूमिका खोजी गर्ने</p> <p>२१. छरछिमेक र विद्यालयमा हुनसक्ने दृढ़ व्यवस्थापनमा आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्ने</p> <p>२२. शान्तिको अवधारणासँग परिचित भई सोहीअनुरूप व्यवहार प्रदर्शन गर्ने</p>	२०	<p>१८. विभिन्न सामाजिक विकृति र समस्याको पहिचान गर्ने</p> <p>१९. सामाजिक समस्या समाधानका उपायहरू पता लगाउन</p> <p>२०. सामाजिक समस्या समाधानमा विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाहरूको भूमिका उल्लेख गर्ने</p> <p>२१. समाजमा हुने दृढ़का कारण पता लगाई यसको व्यवस्थापनका उपायहरू खोजी गरी त्यसको व्यावहारिक अभ्यास गर्ने</p>	२०
५. हास्त्रो विगत	<p>२०. नेपाल एकीकरणमा नेपाली जनताको सहभागिता उल्लेख गर्ने</p> <p>२१. नेपाल अद्येत युद्ध र सुगौली सन्धिको परिचय दिन र सुगौली सन्धिको परिणाम बताउन।</p> <p>२२. राणाकालीन राजनीतिक</p>	२०	<p>२३. मध्यकालीन नेपालको राजनीतिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्थाको परिचय दिन</p> <p>२४. हास्त्रा राष्ट्रिय विभूतिहरूको पहिचान खोजी गर्ने</p> <p>२५. सामाजिक सुधार र परिवर्तनका लागि योगदान</p>	२०	<p>२२. प्राचीन नेपालको राजनीतिक, सामाजिक अवस्थाको वर्णन गर्ने</p> <p>२३. काठमाडौं उपत्यकाको प्राचिन सभ्यता र यसले जनजीवनमा पारेको प्रभाव बताउन</p> <p>२४. नेपालमा लोकतान्त्रिक</p>	२०

विषय क्षेत्र	कक्षा ६		कक्षा ७		कक्षा ८	
	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा
	<p>अवस्था र सामाजिक तथा आर्थिक सुधारको बोध प्रस्तुत गर्न २३. वि.सं. २००७ देखि हाल सम्मको प्रमुख राजनीतिक घटनाक्रम र सामाजिक तथा आर्थिक उपलब्धि बताउन। २४. मिथिलाको सभ्यता र यसले जनजीवनमा पारेको प्रभाव बताउन</p>		<p>गर्ने स्थानीय र राष्ट्रियस्तरका ऐतिहासिक व्यक्तित्वको खोजी गर्न २५. सन्जा उपत्याकाको सभ्यता र यसले जनजीवनमा पारेको प्रभाव बताउन</p>		<p>गणतन्त्रको प्राप्तिपछिका आर्थिक र सामाजिक सुधारका पक्ष खोजी गर्न २५. हाम्रा बीर सहिदहरूको परिचय र योगदान बताउन २६. सिन्धु उपत्यका र युनानी (ग्रीस र रोम) सभ्यता र पुनर्जागरणको छोटो परिचय दिन तथा यसले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव बताउन।</p>	
५. हाम्रा आर्थिक क्रियाकलाप	<p>२५. नेपालका आर्थिक क्रियाकलापको परिचय दिई महत्व बताउन २६. नेपालको आर्थिक स्रोत साधनहरूको परिचय र महत्व बताई यिनीहरूको सदुपयोगका उपाय उल्लेख गर्ने</p>	२०	<p>२७. नेपालका आर्थिक क्रियाकलापको वर्तमान अवस्था, समस्या र समाधानका उपाय बताउन २८. कृषि, उद्योग र व्यापारीबचको अन्तरसम्बन्ध उल्लेख गर्ने २९. वस्तुको गुणस्तर पहिचानका आधार खोजी गरी उपभोक्ताका अधिकारप्रति सचेत रहन ३०. सरकारी आयको परिचय दिन र स्रोतहरू बताउन</p>	२०	<p>२७. मौद्रिक कारोबारको अवधारणा बताई यसको व्यावहारिक प्रयोग गर्ने २८. नेपालका वित्तीय संस्थाको परिचय दिई यी संस्थाहरूबाट प्राप्त गर्ने सेवाहरूको पहिचान गर्ने २९. नेपालका पर्यटन उद्योगको वर्तमान अवस्था, महत्व, बताउन र पर्यटन व्यवसायमार्फत रोजगार प्रवर्धनका उपायहरू खोजी गर्ने</p>	२०

विषय क्षेत्र	कक्षा ६		कक्षा ७		कक्षा ८	
	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा
			३१. सरकारी खर्चको परिचय दिन र क्षेत्रहरू उल्लेख गर्ने		३०. वैदेशिक रोजगारीको परिचय, चुनौती र अवसरहरू पहिचान गर्ने ३१. नेपालको वैदेशिक व्यापारको वर्तमान अवस्था र महत्व बताउन	
७. हात्तो पृष्ठी	२७. पृष्ठीको परिचय दिई यसको आकार र संरचनालाई सचिन्त देखाउन २८. पृष्ठीको बनोटको वर्णन गर्ने २९. नेपाललाई हावापानी, नदीनाला र बनस्पतिका आधारमा विभाजन गरी यिनीहरूको मानव जीवनसँगको सम्बन्ध उल्लेख गर्ने ३०. प्राकृतिक स्रोतको वितरण र स्थानीयस्तरको सामाजिक, आर्थिक जनजीवनविचका सम्बन्ध पहिचान गर्ने ३१. आफ्नो गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको नक्सामा विभिन्न तथ्यहरू प्रस्तुत गर्ने ३२. विपत्को परिचय दिई यसको व्यवस्थापनका उपायहरूको	२०	३२. पृष्ठीका दैनिक र वार्षिक गतिको परिचय दिन र महत्व बताउन। ३३. धरातलीय स्वरूपको परिचय दिई यसमा परिवर्तन ल्याउने तत्वहरू बताउन ३४. नेपालको धरातलीय स्वरूप, हावापानी, आर्थिक गतिविधि र सामाजिक रहनसहनविचको सम्बन्ध उल्लेख गर्ने ३५. नेपालका ७ प्रदेशहरूको परिचय दिन ३६. जलवायु परिवर्तनको परिचय दिई यसका कारणहरू उल्लेख गर्ने र यसले जनजीवनमा पार्ने असर पहिचान गर्ने	२०	३२. पृष्ठीको दैनिक र वार्षिक गतिले मानव जीवनमा पार्ने प्रभाव बताउन ३३. मौसम र हावापानीको परिचय दिई हावापानीमा परिवर्तन ल्याउने तत्वहरू उल्लेख गर्ने ३४. जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनिकरणका उपायहरू खोजी गर्ने ३५. नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सिमाना पहिचान गरी छिमेकी देशहरूको सामान्य परिचय र सम्बन्ध उल्लेख गर्ने। ३६. नेपालमा घटने विपद्का घटनाहरू र जोखिमको न्यूनीकरणका	२०

विषय क्षेत्र	कक्षा ६		कक्षा ७		कक्षा ८	
	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा
	पहिचान र अभ्यास गर्न		३७. नेपालमा घट्ने विभिन्न विपत्तीको परिचय दिई विपत् व्यवस्थापनका विभिन्न उपायहरू खोजी गर्न ३८. नेपालको नक्सा कोर्न र भौगोलिक तथ्य भर्न		उपायहरूको पहिचान र अभ्यास गर्न ३९. नेपालको नक्सा बनाउन र नक्सामा भौगोलिक तथ्य भर्न	
८. जनसंख्या र यसको व्यवस्थापन	३३. जनसंख्या र जनसाङ्खिकीको परिचय दिई जनसङ्खीक तत्वहरू र तथ्याङ्कका स्रोत वर्णन गर्न ३४. नेपालमा राष्ट्रिय जनगणनाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि बताउन र जनगणना प्रक्रिया उल्लेख गर्न ३५. नेपालको जनसाङ्खिक अवस्थालाई तालिका, चार्ट वा रेखाचित्रमा प्रस्तुत गर्न ३६. जनसङ्ख्या व्यवस्थापनको परिचय र महत्व बताई व्यवस्थापनका उपायहरू उल्लेख गर्न	१२	३९. नेपालको जनसाङ्खिक बनोट उल्लेख गर्न ४०. जनसाङ्खिक परिवर्तनका कारण र परिणामहरू उल्लेख गर्न ४१. जनसाङ्खिक अवस्था र गुणस्तरीय जीवनविचको सम्बन्ध बताउन ४२. जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका उपायहरू पहिचान गरी जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा प्रदेश सरकार र सङ्घसंस्थाहरूको भूमिका उल्लेख गर्न	१२	३८. जनसङ्ख्या परिवर्तनका निर्धारक तत्वहरू पहिचान गर्न ३९. नेपालको जनसङ्ख्याको बनोटले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा पार्ने प्रभावको वर्णन गर्न ४०. नेपालको जनसङ्ख्याको वितरण र जनघनत्व तुलना गर्न ४१. नेपालमा बसाइसराइका कारण र प्रभाव पहिचान गर्न	१२
९. अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, समसामयिक घटना र सूचना	३७. नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोगको परिचय दिन र महत्व बताउन तथा छिमेकी देशहरूसँगको आपसि सहयोग र सम्बन्ध उल्लेख गर्न	१२	४३. भूपरिवेष्टित राष्ट्रको परिचय दिई भूपरिवेष्टित राष्ट्रका रूपमा नेपालले भोग्नुपरेका समस्या, सम्भावना र समाधानका उपायहरू	१२	४२. कुट्टनीतिक नियोगको परिचय दिई यिनका कार्यहरू बताउन ४३. विमस्टेक (BIMSTEC) को परिचय दिई यसबाट	१२

विषय क्षेत्र	कक्षा ६		कक्षा ७		कक्षा ८	
	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा	सिकाइ उपलब्धि	कार्य घटा
प्रविधि	३८. सूचना प्रविधिको परिचय दिन र उचित प्रयोग गर्न ३९. समसामयिक गतिविधि र घटनाहरूको सङ्कलन गरी त्यसको प्रभाव बताउन		बताउन ४४. सार्को परिचय दिई यसका उद्देश्य र गतिविधि बताउन ४५. सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग गर्न र दुरुपयोगका असर बताउन ४६. समसामयिक गतिविधि र घटना बताई यसले समाजमा पार्ने प्रभाव बताउन		नेपालले प्राप्त गरेका उपलब्धि बताउन ४४. संयुक्त राष्ट्रसङ्घ (UNO) को परिचय दिई संयुक्त राष्ट्रसङ्घ र नेपालबिचको सम्बन्ध तथा सहयोग बताउन ४५. नेपालमा साइबर अपराधको अवस्था बोध गर्न र यससम्बन्धी कानुनी प्रावधान सम्बन्धमा सचेत रहन ४६. समसामयिक गतिविधि र घटनासँग परिचित भई यसले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव बताउन	

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

कक्षा ६

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
१. हामी र हाम्रो समाज	<p>१.१ समुदाय र समाज</p> <ul style="list-style-type: none"> ● समाज र समुदायको अवधारणा <ul style="list-style-type: none"> - समाज र समुदायको परिचय - समाज र समुदायको समानता र भिन्नता ● समाज निर्माणका आधारहरू <ul style="list-style-type: none"> - सामाजिक परम्परा र संस्कार - सहयोग र सद्भाव - सामूहिक कार्य - सामूहिक जिम्मेवारी - आवश्यकता परिपूर्ति - सुरक्षा - समसामयिक सोच - सुधि र स्वभाव - पेसा व्यवसाय आदि 	<ul style="list-style-type: none"> ● समाज र समुदायको परिचय खुले चार्ट प्रस्तुत गरी छलफल गराउने ● समाज र समुदायको समानता र भिन्नता फ्लक्ने तालिका वा चार्ट प्रस्तुत गर्न लगाई छलफल गराउने ● समाज निर्माणका मुख्य मुख्य आधारहरू समेटिएको सूची तयार गर्न लगाउने ● समाज निर्माणका विभिन्न आधारहरूमा आधारित भई समूह समूहमा भूमिका अभिनय गर्न लगाई निष्कर्षमा पुरन लगाउने। 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई विद्यार्थीको मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> (क) समाज र समुदायको फरक छुट्याउनुहोस्। (ख) समाजबाट मानिसलाई के के फाइदा हुन्छन् उल्लेख गर्नुहोस्। (ग) समाज निर्माणका आधारहरूको सूची तयार गर्नुहोस्। <p>२. समाज निर्माणका कुनै एक आधारमा सम्बन्धित रही एक अनुच्छेद लेख्नुहोस्।</p>
	<p>१.२ गाउँपालिका र नगरपालिका</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> ● गाउँपालिका र नगरपालिकाको परिचय दिई यिनको संरचना र गठन प्रक्रिया उल्लेख भएको चार्ट प्रदर्शन गर्ने र 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस्।</p> <ul style="list-style-type: none"> (क) गाउँपालिकाको गठन प्रक्रिया

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> संरचना र गठन प्रक्रिया प्रदान गर्ने सेवा र सुविधाहरू <p>१.३ गाउँपालिका र नगरपालिकाभित्र भएका विकासका कार्यहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> पूर्वाधारको विकास (साक्षरता, सडक, सिंचाइ, खानेपानी आदि) व्यवस्थित बसोबास बातावरण संरक्षण विपत् व्यवस्थापन <p>१.४ विकासको पूर्वाधारहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> छलफल गराउने गाउँपालिका/नगरपालिकाको कार्यहरू लेखिएको तालिका प्रदर्शन गरी छलफल गराउने विद्यार्थीलाई बडा कार्यालय वा गाउँपालिका/नगरपालिकाको कार्यालयमा अवलोकन भ्रमणमा लगी वा सम्बन्धित सँग सोधपुछ गरी यिनले गरेका सेवा प्रवाह र सुविधा सम्बन्धमा छलफल गराउने र प्रतिवेदन तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> लेङ्जुहोस्। (ख) नगरपालिकाले प्रदान गर्ने सेवाको सूची बनाउनुहोस्। (ग) अबलोकन भ्रमणको प्रतिवेदन निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस्: <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - मुख्य विषयवस्तु - प्रस्तुति शैली र सिलसिला - निष्कर्ष <p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> (क) तपाईंको गाउँपालिका/नगरपालिकाभित्र भएका विकासका कार्यहरूको सूची बनाउनुहोस्। (ख) तपाईंको समाजको विकास निर्माणका कार्य भल्क्ने चित्र बनाउनुहोस्। <p>२. विद्यार्थीले तयार पारेको समाचारलाई निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> - शीर्षक - विषयवस्तु - समाचारको स्रोत तथा विश्वसनीयता - निष्कर्ष <p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> परिचय महत्व पूर्वाधारहरूको पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> विकासको पूर्वाधारको परिचय र महत्व उल्लेख भएको चार्ट प्रस्तुत गरी विकासको पूर्वाधार महत्व सम्बन्धमा छलफल गराउने विकासका प्रमुख पूर्वाधारहरूको सूची तयार पार्न लगाउने। 	<p>(क) विकासको पूर्वाधार भनेको के हो ? (ख) विकासको पूर्वाधारको महत्व किन छ ?</p> <p>२. १० वर्षअगाडिको तपाईंको गाउँको विकासको अवस्था र हालको अवस्थाका बारेमा सोधखोज गरी तुलना गर्नुहोस्।</p>
२. हाम्रा मानव मूल्य मान्यता	<p>२.१ हाम्रा मूल्य मान्यता</p> <ul style="list-style-type: none"> आत्म अनुशासन <ul style="list-style-type: none"> मर्यादित व्यवहार : अनुशासन, नियमको पालना सत्य निष्ठा: सोच विचार गरेर बोल्न, सत्य वचन बोल्ने सत्कार्य : सहयोग, सहकार्य, सेवा, सम्भाव संयमित र सभ्य आचरण : धैर्यता, सहनशिल, शान्ति र संयमता सामाजिक व्यवहार <ul style="list-style-type: none"> धुलमिल र मेलमिलाप भेटघाट अनुभव आदान प्रदान 	<ul style="list-style-type: none"> आत्मअनुशासन के हो ? र किन आवश्यक छ भन्ने सन्दर्भमा मस्तिष्क मन्यन गराउने। आत्मअनुशासनमा पर्ने विभिन्न पक्षहरूको सूची बनाउन लगाउने र छलफल गराउने स्वास्थ्यलाई फाइदा गर्ने र हानि पुऱ्याउने खानेकुराको नाम भन्न लगाउने र खानेकुरा छ्णोट गर्दा र खाँदा संयमता अपनाउने सन्दर्भका विभिन्न उदाहरण दिई स्पष्ट पार्ने धेरै मानिससँग धुलमिल, सहयोग, सहकार्य गर्दा हुने फाइदा सम्बन्धमा पालैपालो भन्न लगाउने संयमता, सहनशिलता र धैर्यता मानव जीवनका अमूल्य रत्न हुन भन्ने सन्दर्भलाई विभिन्न उदाहरण, सन्दर्भ, कथामार्फत स्पष्ट पारिदिने आफ्नो र आफूभन्दा फरक समुदायका व्यक्तिले मनाउने, मेला, 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) आत्मअनुशासनका विविध पक्षहरूको सूची बनाउनुहोस्। (ख) सामाजिक व्यवहारअन्तर्गत के कस्ता व्यवहारहरू पर्दछन् ?</p> <p>२. विद्यार्थीले अवलम्बन गरेका आत्मअनुशासन र सामाजिक व्यवहारका विविध पक्षहरूको अवलोकन गरी उनीहरूको व्यवहारमा आएको परिवर्तनलाई रुजुसूची बनाई मूल्यांकन गर्नुहोस्।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> - सामूहिक सोच र भावना - सामाजिक कार्यमा संलग्नता 	<p>चाडपर्व, संस्कार आदिमा गर्न सकिने सहयोग र संलग्नताबारे छलफल गराउने</p> <ul style="list-style-type: none"> • विद्यार्थीले भ्रमण गरेको, देखेको वा सुनेको विशेष ठाउँ र जीवनमा अनुभव गरेका विविध विषयवस्तुका सम्बन्धमा सहपाठी र शिक्षकसँग अनुभव आदानप्रदान गर्न लगाउने • सही सूचना सम्प्रेषण, सम्भाव, सहयोग र सहकार्य गर्दा हुने फाइदाहरूको चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्ने र छलफल गरी निष्कर्षमा पुग्ने • कथा, गीत, कविता, उदाहरणमार्फत सरसफाई, सामुदायिक निर्माण र सामुदायिक कार्यमा आपसी संलग्नता, सहकार्य, मेलमिलाप आदि गर्न प्रेरित गर्ने • आत्म अनुशासन र सामाजिक व्यवहारका विविध पक्ष सम्बन्धमा जानकार व्यक्तिलाई आमन्त्रण गरी स्रोतकक्षा संचालन गर्न लगाउने। 	
	<p>2. २ हाम्रा चाडपर्वहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न सांस्कृतिक चाडपर्व (दसैं, तिहार, छठ, छब्द, ल्होसार र क्रिसमस) - परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> • विद्यार्थीहरूलाई आफूले मनाउने चाडपर्वको नाम र मनाउने तरिका पालैपालो भन्न लगाउने • चित्र, चार्ट, भिडियो प्रदर्शन गरी नेपालमा मनाइने विभिन्न 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) आफ्नो समुदायमा मनाउने चाडपर्वहरूको सूची तयार पार्नुहोस्।</p> <p>(ख) आफ्नो समुदायमा मनाइने विभिन्न</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> - महत्व - सहभागिता र सम्मान 	<ul style="list-style-type: none"> चाडपर्वहरूको परिचय दिने विद्यार्थीलाई दुई समूहमा बाँड्ने र एउटा समूहलाई चाडपर्वको धार्मिक र अर्को समूहलाई सामाजिक महत्व भन्न लगाउने विभिन्न चाडपर्वमा गरिने क्रियाकलाप र खाइने खानेकुराको तालिका तयार पार्न लगाउने विद्यार्थीलाई आफ्नो परिवारले मान्नेभन्दा फरक चाडपर्व मान्ने साथी वा छिमेकीका चाडपर्वमा सहभागी भए नभएको सोश्री त्यसको अनुभव भन्न लगाउने र अरूले मान्ने चाडपर्वप्रति सम्मान गर्न अभिप्रेरित गर्ने 	चाडपर्वको महत्वमाथि प्रकाश पार्नुहोस्।
2.३ हास्तो पहिचान, हास्तो गौरव	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक/सांस्कृतिक विविधता • प्राकृतिक सौन्दर्य • ऐतिहासिक सम्पदा र व्यक्तित्व • शान्ति र सहिष्णु संस्कार • विश्व सम्पदा सूचीमा रहेका सम्पदाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • नेपालको गौरव बढाउने विभिन्न पक्षहरू सम्बन्धमा छलफल गर्न लगाई पालैपालो भन्न लगाउने र शैक्षणिक पाटीमा टिप्पै जाने। • सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधताका विभिन्न पक्षहरूको सूची तयार पार्न लगाउने • नेपालको पहिचानमा भूमिका खेल्ने र गौरव गर्न लायक प्राकृतिक सौन्दर्य, ऐतिहासिक सम्पदा र व्यक्तित्वहरूको खोजी र योगदानको चर्चा गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) राष्ट्रिय गौरवको परिचय दिनुहोस्।</p> <p>(ख) नेपालको सामाजिक सांस्कृतिक विविधताहरूको सूची तयार पार्नुहोस्।</p> <p>(ग) विश्वसम्पदा सूचीमा सूचीकृत नेपालका सम्पदाहरूको सूची तयार गर्नुहोस्।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<ul style="list-style-type: none"> धार्मिक र सांस्कृतिक सहिष्णुताको महत्व स्पष्ट गर्ने नेपाललाई विश्वमा चिनाउने विश्वसम्पदा सूचीमा रहेका सम्पदाहरूको सूची तयार पार्न लगाउने 	
	<p>२.४ हाम्रा धार्मिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरू (स्थान)</p> <ul style="list-style-type: none"> पहिचान महत्व संरक्षणका उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> नेपालको प्रमुख धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदासँग सम्बन्धित चित्र, भिडियो, उदाहरण आदि प्रस्तुत गरी ती सम्पदाहरूको परिचय दिने यिनीहरूको महत्व सम्बन्धमा जोडी जोडीमा छलफल गरी कक्षामा भन्न लगाउने र यिनीहरूप्रति गौरव गर्न अभिप्रेरित गर्ने धार्मिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षणका उपायहरूको सूची तयार पार्न लगाउने आफ्नो समुदायमा रहेको कुनै धार्मिक स्थलको अवलोकन गरी त्यहाँका गतिविधि समेटी एक प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) हाम्रा सांस्कृतिक सम्पदाहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p> <p>(ख) धार्मिक सम्पदाहरू कसरी संरक्षण सकिन्दै ? संरक्षणका उपायहरू प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</p>
	<p>२.५ राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरू पहिचान र सम्मान</p> <ul style="list-style-type: none"> जयपृथ्वीबहादुर सिंह खगेन्द्र बस्नेत (संस्थापक खगेन्द्र नवजीवन केन्द्र) 	<ul style="list-style-type: none"> चित्र, फोटो, बायोग्राफी सङ्कलन गरी विभिन्न राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरूको परिचय र योगदान बताउने विद्यार्थीलाई राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरूको फोटो चित्र सङ्कलन गर्न लगाई 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जयपृथ्वीबहादुर सिंहको जन्म कहाँ भएको थियो ?</p> <p>(ख) जयपृथ्वीबहादुर सिंहले शिक्षा क्षेत्रमा</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		योगदानसमेत उल्लेख भएको चार्ट बनाउन लगाउने	(प) पुच्याएको योगदानको चर्चा गर्नुहोस् । (ग) खगोन्द वस्तेतको जीवनबाट के प्रेरणा लिन सकिन्दछ ?
२.६ बालकलब, स्काउट • बालकलबको गठन र कार्य • स्काउटको परिचय र गतिविधिको सामान्य जानकारी	• विद्यालयमा बाल कलब गठन भए नभएको सम्बन्धमा प्रश्नोत्तर र छलफल गराउने • बाल कलबले गरेका कार्यहरू सम्बन्धमा समूह कार्य गर्न लगाउने • स्काउटको भूमिका सम्बन्धमा छलफल र यसका गतिविधिमा संलग्न हुन अधिप्रेरित गर्ने	१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : (क) बालकलबको गठन कसरी हुन्छ ? (ख) चरित्र निर्माणमा स्काउटको भूमिका एक अनुच्छेदमा उल्लेख गर्नुहोस् ।	
३. नागरिक चेतना, कर्तव्य र अधिकार	३.१ नागरिकको परिचय र नागरिक कर्तव्य एवम् अधिकार • नागरिकको परिचय • कर्तव्य र अधिकार - व्यक्तिगत कर्तव्य र अधिकार - नागरिक कर्तव्य र अधिकार - अधिकारको उपयोग र अरूपको अधिकारप्रति सम्मान	• नागरिकको परिचय सम्बन्धमा कक्षाकोठामा छलफल गराई स्पष्ट पार्ने • विद्यार्थीलाई आफ्ना व्यक्तिगत, पारिवारिक र सामाजिक कर्तव्यहरू र अधिकार भन्न लगाउने • नागरिक कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धमा तालिका बनाउन लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने • नागरिकका कर्तव्य र अधिकार लेखिएका टेम्प्लेटहरू विद्यार्थीहरूलाई छान लगाई कर्तव्य र अधिकार चुट्याउन लगाउने	१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : (क) नागरिकका कर्तव्यहरूको सूची तयार गर्नुहोस् । (ख) नागरिक अधिकार किन आवश्यक पर्दछ, लेख्नुहोस् । (ग) आफ्ना व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामाजिक कर्तव्यहरूको सूची तयार गर्नुहोस् । २. व्यक्तिगत अधिकारमा के के कुरा पर्दछन् ? सूची तयार पार्नुहोस् । ३. नागरिकका कर्तव्य र अधिकारबिच फरक देखाउने तालिका बनाउनुहोस् ।

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<ul style="list-style-type: none"> आफ्ना अधिकारहरूको प्रयोग गर्दा अरूको अधिकार हनन गर्न हुँदैन भन्नेबारेमा सचेतना जगाउने किसिमको चित्र, गीत वा भिडियो प्रस्तुति र छलफल गराउने नागरिक कर्तव्य र अधिकारप्रति सजग रहन उत्प्रेरित हुने किसिमको भिडियो क्लिप, कथा, उदाहरण आदि प्रस्तुत गर्ने र छलफल गराउने 	<p>४ अधिकार र कर्तव्य एक सिकाका दुई पाटा हुन । यस भनाईलाई आफैनै भाषामा स्पष्ट पार्नुहोस्</p>
	३.२ लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यता <ul style="list-style-type: none"> परिचय महत्त्व लोकतान्त्रिक प्रक्रिया 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न उदाहरण दिई लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यताको परिचय दिने लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यताको महत्त्व सम्बन्धमा मष्टिष्ठक मन्थन गराई प्रस्तुत गर्न लगाउने लोकतान्त्रिक आचरण देखाउने किसिमको चित्र, भिडियो वा कथा प्रस्तुत गरी यसबाटे स्पष्ट पार्ने कक्षामा लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यताका बारेमा विद्यार्थीहरूबिच अन्तरक्रिया/छलफल गराउने लोकतान्त्रिक प्रक्रियाबाटे स्पष्ट पार्न कक्षाकोठामा मनिटरको निर्वाचन गराउने 	<p>१. निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस्</p> <p>(क) लोकतान्त्रिक मूल्यको परिचय दिनुहोस् ।</p> <p>(ख) लोकतान्त्रिक आचरण कसरी पालना गर्न सकिन्छ, लेखुहोस् ।</p> <p>२. मनिटर चयन सम्बन्धमा विद्यार्थीले गरेको निर्वाचन प्रक्रियालाई निम्नलिखित आधारमा रही मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> - सहभागिता - जिम्मेवारी - निर्देशनको पालना - लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यताको अवलम्बन
	३.३ बाल अधिकार र कर्तव्य <ul style="list-style-type: none"> परिचय अधिकारको उपयोग 	<ul style="list-style-type: none"> बाल अधिकारको अर्थ उदाहरणसहित स्पष्ट पारी बाल अधिकारअन्तर्गत पर्ने अधिकारको सूची बनाउन लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) बाल अधिकारको भनेको के हो ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> कर्तव्यको पालना 	<ul style="list-style-type: none"> बालबालिकाका कर्तव्यहरूको पहिचान गर्न लगाई कर्तव्य पालनाको महत्व उदाहरणसहित बताइदिने 	<p>(ख) बाल अधिकारहरूको सूची तयार गर्नुहोस्।</p> <p>(ग) बाल अधिकार प्राप्त गर्नका लागि आफ्ना कर्तव्यहरूको पनि पालना गर्नुपर्दछ, भन्ने भनाइलाई पुष्टि गर्नुहोस्।</p>
	<p>३.४ हास्य सामाजिक नियम</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय यसको पालनाबाट हुने फाइदाहरू सामाजिक नियम र कानूनिक भिन्नता 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न उदाहरण प्रस्तुत गर्दै सामाजिक नियमको परिचय दिने समूह समूहमा रही स्थानीय समाजमा अभ्यासमा रहेका सामाजिक नियमहरूको सूची तयार गर्न लगाउने सामाजिक नियमको पालनाबाट हुने फाइदाहरूको समूहमा छलफल गराई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने सामाजिक नियम र कानूनिकचका फरक छुट्ट्याउने तालिका बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक नियम भनेको के हो, छोटकरीमा लेख्नुहोस्।</p> <p>(ख) सामाजिक नियमको पालनाबाट हुने फाइदाहरूको सूची तयार पार्नुहोस्।</p> <p>(ग) सामाजिक नियम र कानूनिकचमा फरक छुट्ट्याउनुहोस्।</p>
	<p>३.५ व्यक्तिगत तथा पारिवारिक सुरक्षा</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय सुरक्षित रहने उपायहरू सुरक्षाका लागि काम गर्ने निकायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> व्यक्तिगत र पारिवारिक सुरक्षाको अवधारणा सम्बन्धमा छलफल गराउने। आफ्नो व्यक्तिगत सुरक्षाको उपायहरू सम्बन्धमा विद्यार्थीलाई पालैपालो सोच्ने र उनीहरूको विचार सङ्कलन गरी बोर्डमा लेखेर छलफल गराउने व्यक्तिगत सुरक्षाका उपायहरूको सूचीसहितको चार्ट प्रस्तुत गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) पारिवारिक सुरक्षा भन्नाले के बुझिन्छ ?</p> <p>(ख) व्यक्तिगत सुरक्षाका लागि घर, समुदाय र विद्यालयमा गर्नुपर्ने एक एकबोटा उपायहरू लेख्नुहोस्।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	
		<p>लगाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> हाम्रो व्यक्तिगत एवम् पारिवारिक सुरक्षामा सहयोग गर्ने सुरक्षा निकाय तथा अन्य निकायहरको सूची तयार गर्न लगाउने 		
	३.६ ट्राफिक नियम <ul style="list-style-type: none"> परिचय ट्राफिक सङ्केतहरू ट्राफिक नियमको पालना ट्राफिक नियमको पालनाबाट हुने फाइदाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> चित्र, भिडियो वा तालिका देखाउँदै ट्राफिक नियमको परिचय दिन लगाउने ट्राफिक नियमका सङ्केतहरू भल्क्को चार्ट देखाई पहिचान गर्न लगाउने ट्राफिक नियमहरूबाटे सचेत भई पालना गर्न उत्प्रेरित गर्ने र यसबाट हुने फाइदाहरू सम्बन्धमा सो क्षेत्रमा अनुभव भएका व्यक्तिलाई आमन्त्रण गरी स्रोत कक्षा लिन लगाउने विभिन्न ट्राफिक सङ्केतहरू तयार गर्न लगाई प्रदर्शन गर्न लगाउने 	१. निम्नलिखित कार्यका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :	(क) विभिन्न ट्राफिक नियमका सङ्केतहरू बनाउनुहोस् ।
४. सामाजिक समस्या र समाधान	४.१ सामाजिक विकृति तथा समस्याहरू <ul style="list-style-type: none"> अन्धविश्वास (बोक्सी, धामीकाँकी आदि) छुवाढ्हुत घरेलु हिंसा (बुद्धबूढाप्रति हुने दुर्बंधवाहार) बालश्रम 	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक विकृति तथा समस्याको पहिचान गरी सूची निर्माण गर्न लगाउने चित्र, चार्ट, भिडियो, उदाहरणमार्फत विभिन्न सामाजिक विकृति तथा समस्याहरूको सामान्य परिचय, यसले समाजमा पार्ने प्रभाव र समाधानका उपायहरू सम्बन्धमा छलफल गराउने विभिन्न कथा, कविता गीत, 	१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :	(क) घरेलु हिंसाले समाजमा पार्ने कैनै एक असरको उल्लेख गर्नुहोस् ।
			(ख) सामाजिक समस्या र विकृति समाधानका कैनै चार उपायहरू लेख्नुहोस् ।	
			(ग) कानुनको पालना गर्दा कसरी सामाजिक समस्या निराकरणमा	

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित भूल्याङ्कन प्रक्रिया
	<p>४.२ सामाजिक समस्या र विकृति समाधानका उपायहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • जनचेतना • रोजगारी सिर्जना • कानूनको परिपालना • मेलमिलाप 	<p>बक्तृत्वकलामार्फत विभिन्न समाजिक विकृति विरुद्धका क्रियाकलाप तयार पार्न लगाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक विकृति र समस्या विरुद्ध सचेतना जगाउने नाराहरू तयार गर्न लगाई कक्षाकोठा वा विचालय प्रावृणमा नारा लगाउन लगाउने • सामाजिक समस्या र विकृति समाधान सम्बन्धमा भूमिका अभिनय गर्न लगाई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने 	सहयोग पुरछ ?
	<p>४.३ सामाजिक समस्या समाधानमा व्यक्ति, परिवार र स्थानीय सङ्घसंस्थाको भूमिका</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक समस्या समाधानमा व्यक्तिको भूमिकाको सूची तयार गर्न लगाउने • सामाजिक समस्या समाधानमा परिवारको भूमिका सम्बन्धमा समूहगत छलफल र निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने • सामाजिक समस्या समाधानमा स्थानीय सङ्घसंस्थाको भूमिका सम्बन्धमा आफूले सुनेका, अनुभव गरेका कुराहरू पालैपालो भन्न लगाउने • स्थानीय सङ्घसंस्थाका प्रतिनिधिलाई आमन्त्रण गरी उनीहरूको संस्थाले सामाजिक समस्या समाधानमा खेलको भूमिका सम्बन्धमा स्रोतकक्षा 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भै भूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक समस्या समाधानमा व्यक्तिको भूमिकामाथि चर्चा गर्नुहोस्।</p> <p>(ख) सामाजिक समस्या समाधानमा तपाईंले गर्न सक्ने कुनै दुईओटा भूमिका लेख्नुहोस्।</p> <p>(ग) सामाजिक समस्या समाधानमा संलग्न स्थानीय सङ्घसंस्थाको नाम लेख्नुहोस्।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<p>सञ्चालन गर्न लगाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय सङ्घसंस्थाको अबलोकन भ्रमण गराई ती सङ्घसंस्थाले सामाजिक समस्या समाधानमा खेलेका भूमिका सम्बन्धमा प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने 	
	<p>४.४ विवाद र यसको समाधान</p> <ul style="list-style-type: none"> परिवार र कक्षाकोठमा हुने विवाद विवादमा समाधानमा सञ्चारको भूमिका (सम्भाव र सकारात्मक सोच) 	<ul style="list-style-type: none"> कक्षालाई दुई समूहमा विभाजन गरी परिवार र कक्षाकोठमा विवाद हुने कारण र समाधानका उपायहरूको खोजी गर्न लगाउने विवाद वा द्वन्द्व सम्बन्धी लेख, रचना, समाचार, चित्र आदि सङ्कलन गरी कक्षाको बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने विवाद वा द्वन्द्व व्यवस्थापनमा सञ्चारको भूमिका सम्बन्धमा समाचारको नमुना तयार पार्न लगाउने 	<p>निम्न आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस्</p> <ol style="list-style-type: none"> परिवारमा हुने विवाद समाधानमा तपाईंको भूमिका स्पष्ट पार्नुहोस्। विद्यार्थीले तयार पारेको समाचारको नमुनालाई निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ul style="list-style-type: none"> - ढाँचा - विषयवस्तु र शीर्षकको तालमेल - समाचारको स्रोत र आधिकारिकता - निष्कर्ष
५. हात्रो बिगत	<p>५.१ नेपालको एकीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> नेपालको एकीकरणमा नेपाली जनताको सहभागिता (विसे नगरी र कुलानन्द ढकाल समेतको योगदान) नेपालको एकीकरणमा पृथ्वीनारायण शाह, राजेन्द्र 	<ul style="list-style-type: none"> विसे नगरी र पृथ्वीनारायण शाहको कथा सुनाउँदै नेपालको एकीकरणमा नेपाली जनताको सहभागिताबारे छलफल गराउने विसे नगरी र कुलानन्द ढकाले योगदान सम्बन्धमा छलफल गराउने नेपालको एकीकरणमा राजेन्द्र लक्ष्मी, बहादुर शाह र पृथ्वीनारायण शाहको 	<ol style="list-style-type: none"> निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ol style="list-style-type: none"> नेपालको एकीकरणको सुरुआत कहिले भएको थियो ? नेपालको एकीकरणमा राजेन्द्र लक्ष्मीको भूमिकाको छोटो परिचय दिनुहोस्।

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>लक्ष्मी र बहादुर शाहको भूमिका</p> <p>५.२ नेपाल अद्येत युद्ध, सुगौली सन्धि र त्यसपछिको राजनीतिक अवस्था</p> <ul style="list-style-type: none"> • नेपाल अद्येत युद्ध • सुगौली सन्धि <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - परिणाम • सुगौली सन्धिपछिको राजनीतिक अवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> भूमिकाको छोटो परिचय दिने एकीकरणका घटनामा आधारित भई समयरेखा निर्माण गर्न लगाउने <ul style="list-style-type: none"> विभिन्न कथा, सन्दर्भ भिडियोमार्फत नेपाल अद्येत युद्धको छोटो चर्चा गर्ने सुगौली सन्धिको प्रतिलिपि वा डकुमेन्ट्री वा ऐतिहासिक दस्तावेज देखाउँदै यसको छोटो परिचय दिने सुगौली सन्धिका परिणामहरूको सूची तयार गर्न लगाउने सुगौली सन्धिपछिको दरबारमा भएका विभिन्न घटनाक्रमहरूको छलफल गराई त्यसबेलाको राजनीतिक अवस्थाका बारेमा छलफल गर्ने 	
	<p>५.३ राणाकालीन समाज</p> <ul style="list-style-type: none"> • राजनीतिक अवस्था • सामाजिक अवस्था • आर्थिक अवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> राणाकालीन समयको राजनीतिक अवस्था सम्बन्धमा विद्यार्थीले जाने बुझेका कुराहरू भन्न लगाउने राणाकालीन राजनीतिक अवस्था, सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था देखाउने तालिका देखाई छलफल गराउने राणाकालीन राजनीतिक अवस्था, सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था मा आधारित भै एक लेख तयार पार्न लगाउने र कक्षामा सुनाउन लगाउने। 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सुगौली सन्धि भन्नाले के बुझिन्छ ?</p> <p>(ख) सुगौली सन्धिका परिणामहरूको सूची तयार गर्नुहोस् ।</p> <p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सती प्रथाको अन्त्य कहिले भएको थियो ?</p> <p>(ख) राणाकालीन राजनीतिक अवस्थाका बारेमा छोटो परिचय दिनुहोस् ।</p> <p>२. विद्यार्थीले लेखेको लेखलाई निम्न आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् ।</p> <p>(क) लम्बाई</p> <p>(ख) विषयवस्तुको प्रस्तुती</p> <p>(ग) विषयवस्तुको गहनता</p> <p>(घ) निष्कर्ष</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>५.४ वि.सं. २००७ देखि हालसम्मका प्रमुख राजनीतिक घटनाक्रम र उपलब्धि</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रमुख राजनीतिक घटनाक्रम सामाजिक तथा आर्थिक उपलब्धि 	<ul style="list-style-type: none"> वि.सं. २००७ देखि हालसम्मका प्रमुख राजनीतिक घटनाहरूको सूची तयार गर्न लगाई छलफल गराउने वि.सं. २००७ देखि हालसम्मका सामाजिक तथा आर्थिक उपलब्धिहरूको छुट्टाछुट्टै सूची तयार गरी छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालको पहिलो जनआन्दोलन २०४६ र दोस्रो जनआन्दोलन २०६२ का राजनीतिक उपलब्धि उल्लेख गर्नुहोस् ?</p> <p>(ख) २००७ सालदेखि हालसम्म भएका सामाजिक उपलब्धिहरूको सूची तयार गर्नुहोस् ।</p>
	<p>५.५ मानव सभ्यता</p> <ul style="list-style-type: none"> मिथिला सभ्यता र मानव जीवनमा पारेको प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न चित्र, कथा, ऐतिहासिक पुस्तकमार्फत मानव सभ्यताको विकासक्रमको विगत सम्बन्धमा छोटो जानकारी गराउने मिथिला सभ्यतासँग सम्बन्धित तथ्यहरू देखाउने भिडियो प्रस्तुत गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) मिथिला सभ्यताको छोटो परिचय दिनुहोस् ।</p> <p>(ख) मिथिला सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव बताउन</p>
६. हात्रा आर्थिक क्रियाकलाप	<p>६.१ नेपालका आर्थिक क्रियाकलापहरू (परिचय र महत्त्व)</p> <ul style="list-style-type: none"> कृषि उद्योग सेवा व्यापार पर्यटन 	<ul style="list-style-type: none"> डकुमेन्ट्री प्रदर्शन, छलफलमार्फत नेपालको आर्थिक क्रियाकलापको परिचय र महत्त्व खोजी गर्न लगाउने प्रश्नोत्तर, प्रदर्शन आदिको माध्यमबाट कृषि र उद्योग क्रियाकलापको अवधारणा प्रस्तुत पार्ने कृषि र उद्योग क्रियाकलापसँग सम्बन्धित चित्र, फोटो, समाचार सङ्कलन आदि गर्ने गरी परियोजना कार्य गर्न लगाउने विद्यार्थीहरूलाई उद्योग र 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) आर्थिक क्रियाकलापअन्तर्गत कुन कन क्रियाकलाप पर्दछन् ?</p> <p>(ख) कृषि क्रियाकलाप अन्तर्गत कुन कुन क्रियाकलाप पर्दछन् ?</p> <p>(ग) कृषि क्रियाकलाप महत्त्व बताउनुहोस् ।</p> <p>(घ) उद्योग भनेको के हो ?</p> <p>(ङ) नेपालमा कस्ता प्रकारका उद्योगहरू छन् ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<p>व्यापारविचको सम्बन्ध चार्ट र उदाहरणसहित छलफल गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> सेवा र व्यापारसम्बन्धी अवधारणा प्रश्नोत्तर विधिबाट प्रस्त पारिदिने सेवा र व्यापारको महत्व तालिका, उदाहरण र छलफलद्वारा प्रस्त पार्ने पर्यटनको परिचय दिने वाक्यपतीहरू वितरण गरी पर्यटन व्यवसाय र यसको महत्व सम्बन्धमा छलफल गराउने 	(च) आर्थिक क्रियाकलाप अन्तर्गत सेवाको परिचय दिनुहोस्।
	<p>६. २ नेपालको आर्थिक स्रोत साधनहरू (परिचय, महत्व र सदुपयोग) :</p> <ul style="list-style-type: none"> भूमि जल वन खनिज मानव संसाधन 	<ul style="list-style-type: none"> नेपालका आर्थिक स्रोत साधनहरू (भूमि, जल, वन, खनिज र मानव संसाधन) सँग सम्बन्धित उदाहरण, चित्र, चार्ट, तालिकाको प्रयोग गरेर अवधारणा स्पष्ट पार्ने। विद्यार्थीहरूलाई पाँचओटा समूहमा विभाजन गरी विभिन्न आर्थिक स्रोत साधनहरूसँग सम्बन्धित रही समूहगत प्रस्तुतीकरण गर्न लगाई पृष्ठपोषण आदानप्रदान गर्ने आर्थिक स्रोत साधनहरूको सदुपयोग कसरी गर्न सकिन्दै भनी समूहगत रूपमा छलफल गर्न लगाई निष्कर्ष भन्न लगाउने। 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस्।</p> <p>(क) नेपालका आर्थिक स्रोत साधनहरूको सूची तयार पार्नुहोस्।</p> <p>(ख) नेपालमा जलस्रोतको महत्व सम्बन्धमा निबन्ध लेख्नुहोस्।</p> <p>(ग) मानव संसाधन भनको के हो ? यसको महत्व के कस्तो छ ?</p> <p>(घ) भूमिको सदुपयोग कसरी गर्न सकिन्दै ? कुनै दुई उपाय बताउनुहोस्।</p>
७. हात्रो पृथ्वी	७.१ पृथ्वीको परिचय • उत्पत्ति, आकार,	<ul style="list-style-type: none"> चित्र, भिडियो आदि देखाउदै पृथ्वी र अन्य ग्रहहरूको उत्पत्ति सम्बन्धमा 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>संरचना (आन्तरिक र बाह्य) र गति</p> <ul style="list-style-type: none"> गोलार्ध, अक्षांश र देशान्तर 	<ul style="list-style-type: none"> छलफल गर्ने ग्लोब देखाउँदै पृथ्वीको आकार सम्बन्धमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्ने चित्र, उसिनेको अन्डामार्फत पृथ्वीको आन्तरिक भागको बनोट र भिडियोमार्फत गति सम्बन्धमा छलफल गर्ने ग्लोब, नक्सा आदि देखाउँदै भूमध्ये रेखा अक्षांश, प्रधान मध्याह्न रेखा, देशान्तर र गोलार्धको सम्बन्ध स्पष्ट पारिदिने भक्तुङ्गो वा भोगटे वा यस्तै गोलाकार वस्तुको प्रयोग गरी अक्षांश र देशान्तर रेखाहरू कोर्न लगाउने 	<p>(क) “पृथ्वी गोलाकार छ” यो भनाइलाई पुस्ट गर्नुहोस्।</p> <p>(ख) पृथ्वीको संरचना (Structure of the earth) को चित्रसहित सङ्क्षिप्त परिचय दिनुहोस्।</p> <p>(ग) अक्षांश र देशान्तरबिच फरक छुट्याउनुहोस्।</p>
	<p>७. २ पृथ्वीको बनोट</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थलमण्डल (महादेशहरू) जलमण्डल (महासागरहरू) वायुमण्डल (संरचना) 	<ul style="list-style-type: none"> चित्र, भिडियो प्रदर्शन गर्दै पृथ्वीलाई विभिन्न तहमा विभाजन (स्थलमण्डल, जलमण्डल र वायुमण्डल) गरिएको चित्रसहित पृथ्वीको बनोटको सङ्क्षिप्त परिचय दिई पृथ्वीको बनावट र पर्यावरणबिचको सम्बन्ध बताइदिने नक्सा वा ग्लोब देखाउँदै सातओटा महादेश र पाँचओटा महासागरको छोटो परिचय दिने विभिन्न महादेशका नक्सा सङ्कलन गर्न लगाई कक्षामा प्रदर्शन गर्न लगाउने 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) पृथ्वीमा कतिओटा महादेशहरू छन् ?</p> <p>(ख) सबैभन्दा ठूलो महादेश कुन हो ?</p> <p>(ग) वायुमण्डल के के मिलेर बनेको हुन्छ ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>७.३ नेपालका हावापानी, नदीनाला र बनस्पति</p> <ul style="list-style-type: none"> • हावापानी : उष्ण मनसुनी, न्यानो समशीतोष्ण, ठन्डा समशीतोष्ण, लेकाली र हिमाली • नदी प्रवाह क्षेत्र : कोसी, गण्डकी र कर्णाली (हिमनदी र तालहरूसमेत) • बनस्पति : उष्ण प्रदेशीय सदाबहार, समशीतोष्ण पतझर, समशीतोष्ण कोणधारी, लेकाली र हिमाली वा टुन्डा • हावापानी, नदीनाला, बनस्पति र मानव जीवनको सम्बन्ध 	<ul style="list-style-type: none"> • नेपालको प्राकृतिक स्वरूपको विविधता एवम् विशेषताका बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गराई यसका विभाजनका आधारहरू पहिचान गर्ने, जस्तै : धरातलीय स्वरूप, हावापानी, नदीनाला र बनस्पति • नेपालको धरातलीय स्वरूपसँग हावापानीको सम्बन्ध जोड्दै हावापानीको प्रकार स्पष्ट पार्ने र विद्यार्थीलाई यी हावापानी पाइने क्षेत्र नक्सामा खोज्न लगाउने • नेपालका प्रमुख नदी प्रवाह क्षेत्रको नाम र विशेषताका सम्बन्धमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्दै नक्सामा खोज्न लगाउने • नेपालमा पाइने बनस्पति र तिनका विशेषता माथि छलफल गर्दै ती बनस्पति पाइने क्षेत्र नक्सामा खोज्न लगाउने • विद्यालयवरिपरि पाइने बनस्पतिहरू संरक्षण र अवलोकन गर्न लगाई त्यसको विशेषता पता लगाउन लगाउने • नेपालको हावापानी, नदीनाला, बनस्पति र मानव जीवनविचको सम्बन्ध छलफल र उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) तराईको हावापानी कस्तो प्रकारको छ ?</p> <p>(ख) नेपालका प्रमुख नदीहरूको नाम लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) नेपालका प्रमुख बनस्पतिहरूको नाम लेख्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
७.४	<p>स्थानीय प्राकृतिक स्रोतको वितरण र स्थानीयस्तरको सामाजिक, आर्थिक जनजीवनविचका सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> जाडो तथा गर्मी समय र चिसो तथा तातो हुने स्थानहरू पानीका स्रोतहरूको वितरण र हिउँद र वर्षात्मा तिनमा हुने परिवर्तन विभिन्न कृषिबालीहरूको वितरण, उत्पादन र खपत प्रणाली दुखगा, बालुवा, माटो तथा अन्य खनिजका स्रोतहरू 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय स्तरमा गर्मी र जाडो हुने ठाउँको नाम भन्न लगाउने ती स्थानहरूमा हिउँद र वर्षात्मा हुने पानीका स्रोतहरूको वितरण सम्बन्धमा अबलोकन श्रमण गराई विवरण सझकलन गर्न लगाउने जाडो र गर्मी ठाउँमा हुने कृषिबालीहरूको नाम सझकलन गर्न लगाउने विद्यार्थीलाई माथिका जनजीवनका विविध पक्षहरूलाई तालिका बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने लेक, बैंसी, भित्री मधेश तराईका सामाजिक रहनसहन र लवाहखवाहमा भौगोलिक वातावरणले पार्ने प्रभाव सम्बन्धमा छलफल गरी निष्कर्ष निकाल अभिप्रेरित गर्ने विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी स्थानीय स्तरका प्राकृतिक स्रोत, रहनसहनको फोटो तथा पोस्टर प्रदर्शन गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) तपाईंको स्थानीय स्तरमा जाडो र गर्मी हुने ठाउँहरूको नाम भन्नुहोस् ।</p> <p>(ख) तपाईंको स्थानीय तहमा मुख्यत कुन धार्मिक आस्थाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन्, नाम लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) तपाईंको गाउँ वा टोलको सामाजिक रहनसहन उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>२. विद्यार्थीले समूहमा गरेका विविध कार्यहरूका आधारमा रुजुसूची बनाई मूल्यांकन गर्नुहोस् ।</p>
७.५	<p>आफ्नो गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको नक्सामा विभिन्न तथ्यहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> घर तथा बस्ती वितरण सांस्कृतिक स्थानहरू 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीलाई सम्बन्धित स्थानीय तहको नक्सा वितरण गरी आफ्नो गाउँ टोल चिन्न लगाउने अन्य गाउँ वा टोल कहाँ पर्छ भनी नक्सामा खोजी गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) आफ्नो स्थानीय तहमा पर्ने सांस्कृतिक महत्वमा स्थानहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित भूल्याइकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> बाटो तथा सडक विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, पुल, खेल मैदान, खाली चउर वनजइगल, खेती क्षेत्र आदि 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न सांस्कृतिक महत्वका स्थान, बाटो सडक, विद्यालय, वनजइगल, पुल पुलेसा आदि खोज लगाउने स्थानीय तहको नक्सा निर्माण गर्ने अभ्यास गराई माथिका विभिन्न तथ्यहरू भर्न लगाउने 	<p>(ख) तपाईंको स्थानीय तहमा कतिओटा विद्यालयहरू छन्।</p> <p>२. विद्यार्थीले तयार पारेको नक्साको अवलोकन गरी नक्सा निर्माण र भरेको तथ्य सम्बन्धमा आवश्यक सुझावहरू दिनुहोस्।</p>
	<p>७.६ विपत्</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय र व्यवस्थापन <ul style="list-style-type: none"> - आगलागी - ढाँडेलो - बाढीपहिरो विपत् व्यवस्थापनमा विद्यालय र समुदायको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> कथा, पोस्टर, भिडियो, समाचारमा लेखिएका घटना आदि प्रदर्शन गरी विपत्को परिचय दिने विद्यालय वरिपरि विगत एक वर्षभित्र घटेका विपत्का घटनाहरूको सूची तयार गर्न लगाई त्यसको कारण सम्बन्धमा छलफल गराउने आगलागी, ढाँडेलो र बाढीपहिरो जस्ता विपत्बाट सुरक्षित हुने उपायहरू सम्बन्धमा समूह समूहमा खोजी गर्ने लगाउने प्रश्नोत्तर र छलफलबाट आगलागी, ढाँडेलो र बाढीपहिरामा परेकालाई उद्धार, सहयोग र पुनःस्थापनाका उपायहरूको खोजी गर्ने विपत् व्यवस्थापनमा विद्यालय र समुदायले खेल सङ्गे भूमिका सम्बन्धमा छलफल गरी मुख्य बुँदा टिपोट गरी स्पष्ट पारिदिने विद्यार्थीलाई विभिन्न समूहमा विभाजन 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा सूल्याइकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) विपत् केलाई भनिन्छ ?</p> <p>(ख) विपत् व्यवस्थापन किन आवश्यक छ ?</p> <p>(ग) आगलागीबाट बच्न कस्ता उपायहरू अपनाउन सकिन्छ ?</p> <p>(घ) बाढीपहिरो रोकथाम गर्न तत्काल गर्न सकिने तीनओटा उपायहरू लेख्नुहोस्।</p> <p>(ङ) ढाँडेलो लागेको बेला विद्यालयले कस्तो भूमिका खेल्नुपर्दछ ?</p> <p>(च) समुदायले बाढीपहिरो नियन्त्रण कसरी गर्न सक्छन् ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		गरी विपत्सम्बन्धी नमुना क्रियाकलाप गर्ने लगाउने ।	
८. जनसङ्ख्या र यसको व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> ८.१ जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिकी <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • जनसाङ्ख्यिक तत्त्वहरू (जन्म, मृत्यु र बसाइँसराइ) • जनसङ्ख्या तथ्याङ्कका स्रोतहरू <ul style="list-style-type: none"> - जनगणना - पञ्जीकरण - अभिलेख 	<ul style="list-style-type: none"> • जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिकीको परिचय दिई यिनीहरूबिचको सम्बन्ध उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने । • जनसाङ्ख्यिक तत्त्वहरू (जन्म, मृत्यु र बसाइँसराइ) को परिचय दिई यसले सामाजिक जीवनमा पार्ने प्रभाव छलफल गरी स्पष्ट पार्ने • जनगणनाको पोस्टर, विज्ञापन, सन्देश, पञ्जीकरणको नमुना फाराम आदि प्रदर्शन गर्दै जनसाङ्ख्यिक तथ्याङ्कका स्रोतहरू सम्बन्धमा छलफल गर्ने • कक्षामा साधीहरूको जन्मदर्ता भए नभएको सोधखोज गर्ने लगाई पञ्जीकरणको धारणा स्पष्ट पार्ने । 	<p>१. तल दिई जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जनसङ्ख्या केलाई भनिन्छ ?</p> <p>(ख) जनसाङ्ख्यिक तत्त्वहरू लेखी कुनै एकको छोटो व्याख्या गर्नुहोस् ।</p> <p>(ग) पञ्जीकरण जनसङ्ख्या तथ्याङ्कको स्रोत हो । यस वाक्यलाई पुष्टि गर्नुहोस् ।</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ८.२ राष्ट्रिय जनगणना <ul style="list-style-type: none"> • परिचय र ऐतिहासिकता • महत्त्व • जनगणना प्रक्रिया 	<ul style="list-style-type: none"> • नेपालमा राष्ट्रिय जनगणनाको अवधारणा स्पष्ट पार्दै यसको सुरुआत मिति र अन्य जनगणनाका मितिहरूका सम्बन्धमा छलफल गर्दै स्पष्ट पारिदिने । • विभिन्न उदाहरण दिई जनगणनाको आवश्यकता र महत्त्वको सूची तयार पार्न लगाउने • जनगणनामा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने प्रयोग गर्ने नमुना फारम बनाउने 	<p>१. निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालमा राष्ट्रिय जनगणना कहिले सुर भयो ?</p> <p>(ख) जनगणनाको कुनै दुईओटा महत्त्व उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ग) जनगणना कसरी गरिन्छ ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<p>अभ्यास गराउने</p> <ul style="list-style-type: none"> जनगणनाका प्रचलित प्रक्रिया सम्बन्धमा छलफल गरी स्पष्ट पार्ने। आफूनो परिवारको विवरण सङ्कलन गर्न लगाई कक्षामा त्यसको प्रक्रियाका बारेमा छलफल गराउने 	
	<p>८.३ नेपालको जनसांख्यिक अवस्था</p> <ul style="list-style-type: none"> आकार वृद्धिदर बनोट (लैड्गिक, साक्षरता) वितरण (हिमाल, पहाड र तराई) जनघनत्व 	<ul style="list-style-type: none"> पछिल्ला दुइवटा जनगणनाअनुसारको जनसांख्यिक अवस्था (आकार, वृद्धिदर, बनोट वितरण) तालिकामा प्रस्तुत गर्न लगाउने उक्त तालिकाको तथाङ्कलाई स्तम्भ चित्र र वृत्तचित्रमा समेत प्रस्तुत गर्न लगाउने नेपालको हिमाल, पहाड र तराईको जनसङ्ख्याको वितरण र जनघनत्वबाटे छलफल गरी तुलनात्मक रूपमा स्तम्भचित्रमा प्रस्तुत गर्ने 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) पछिल्लो जनगणनाअनुसार नेपालको जनसङ्ख्या कति छ ?</p> <p>(ग) पछिल्लो जनगणना अनुसार पहाडी क्षेत्र र तराई क्षेत्रको जनसङ्ख्याको तुलना गर्नुहोस् ।</p> <p>२. विद्यार्थीले तयार पारेका स्तम्भचित्र र वृत्तचित्रलाई निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् ।</p> <ul style="list-style-type: none"> - प्रस्तुतीकरण - वास्तविकता आधारित - जिम्मेवारी बहन - उपयुक्त सङ्केतको प्रयोग
	<p>८.४ जनसङ्ख्या व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> जनसङ्ख्या व्यवस्थापन परिचय र महत्त्व जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न उदाहरण, सन्दर्भ प्रस्तुत गरी जनसङ्ख्या व्यवस्थागनको अवधारणा सम्बन्धमा छलफल गर्ने चार्ट वा डकुमेन्टी प्रस्तुत गरी जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका उपायहरू 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापन किन आवश्यक छ ?</p> <p>(ख) जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा गाउँ वा</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा स्थानीय सरकार र संघसंस्थाहरूको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> सम्बन्धमा निष्कर्ष तयार पार्न लगाउने स्थानीय समुदायमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा सक्रिय संस्थाहरूको सूची तयार गरी उनीहरूले खेलेको भूमिका सम्बन्धमा छलफल गर्ने स्थानीय नगरपालिका वा गाउँपालिकाले जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा गरेका प्रयास सम्बन्धमा सोधखोज गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने 	नगरपालिकाले के कस्ता कामहरू गरेका छन् ? सूची तयार पार्नुहोस् ।
९. अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, समसामयिक घटना र सूचना प्रविधि	<p>९.१ नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोग</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय महत्त्व छिमेकी देशहरूसँग आपसी सहयोग र सम्बन्ध 	<ul style="list-style-type: none"> बाह्य सहयोगमा भएका कामहरूको चार्ट/तस्विर, नक्साको प्रयोग गरी अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोगको परिचय दिने अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धमा कक्षामा विद्यार्थीहरूबिच संवाद गर्न लगाउने नेपाल र स्थानिय तहको विकासमा सहयोग गर्ने विभिन्न देश र मुख्य दातानिकायहरूको नाम र सहयोगको क्षेत्र सम्बन्धमा विद्यार्थीलाई कुनै जानकारी छ भने भन्न लगाउने र शिक्षकले छिमेकी देशहरूको सम्बन्ध र सहयोगका विभिन्न क्षेत्रहरू उदाहरणसहित प्रस्तुत गर्ने । 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध भनेको के हो ?</p> <p>(ख) नेपालको कति राष्ट्रसँग दौत्य सम्बन्ध कायम भएको छ ?</p> <p>(ग) अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगका चारओटा क्षेत्र बताउनुहोस् ।</p> <p>(घ) अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोगबाट हुने कुनै चारओटा फाइदाहरू लेख्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>९.२ सूचना प्रविधि (इन्टरनेट, गुगल, इमेल, स्काइप, फेसबुक, म्यासेन्जर) को परिचय र उचित प्रयोग</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सूचना प्रविधिका साधनहरूको सूची/ तालिका/ तस्विर प्रयोग गरी प्रदर्शन र छलफलविधिद्वारा सूचना प्रविधिको परिचय दिने • यसको सदुपयोगबाट हुने फाइदा सम्बन्धमा विभिन्न उदाहरण/ सन्दर्भसहित स्पष्ट पार्ने • सूचना प्रविधिका विभिन्न साधनहरूको उचित प्रयोग गर्न अभिप्रेरित गर्ने 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सूचना प्रविधिको कुनै दुईओटा फाइदा बताउनुहोस् ।</p> <p>(ख) फेसबुक र इमेलविचको भिन्नता उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ग) सूचना प्रविधिका साधनहरूको सूची बनाउनुहोस् ।</p> <p>(घ) सूचना प्रविधिका साधनको प्रयोग गर्दा सावधानी अपनाउदा हुने कुनै दुईओटा फाइदा बताउनुहोस् ।</p>
	<p>९.३ समसामयिक गतिविधि र घटना</p> <ul style="list-style-type: none"> - संकलन - प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> • एक महिना अधिदेखिको समसामयिक घटना सङ्कलन गर्न लगाई हाजिरीजबाफ प्रतियोगिता सञ्चालन, बुलेटिन बोर्ड निर्माण र परियोजना कार्य गर्न लगाउने । 	<p>तत्काल घटेका कुनै दुईओटा समसामयिक घटना लेखी त्यसले पारेको प्रभावसमेत उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>

कक्षा ७

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
१. हामी र हाम्रो समाज	<p>१.१ समाजको उत्पत्ति र विकासक्रम</p> <ul style="list-style-type: none"> • प्रारम्भिक चरण : जङ्गली वा ढुङ्गे युग • मध्य चरण : बर्बर युग • आधुनिक चरण : सभ्य युग • हाम्रो समाज विकासका सकारात्मक पक्षहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • समाजको उत्पत्ति र विकासक्रम सम्बन्धमा विभिन्न समाजशास्त्रीहरूको भनाइलाई आधार बनाएर उदाहरण, सन्दर्भ र कथाहरू सुनाउने • समाज विकासका विभिन्न चरण र विशेषता भएकलाई चित्र, कथा, पोस्टर, भिडियो देखाउँदै समाजको उत्पत्ति र विकास सम्बन्धमा छलफल एवम् प्रश्नोत्तर गराउने • समाज विकासका विभिन्न चरणहरूको विशेषताको सूची तयार गर्न लगाउने • विद्यार्थीहरूलाई उनीहरूको समाजमा भएका समाज विकासका सकारात्मक पक्षहरू सोध्योज गरी भन्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) समाज विकासका प्रमुख चरणहरूको सूची बनाई कुनै एकको छाटकरीमा लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) तपाईंको समाजमा भएका पाँचओटा समाज परिवर्तनका पक्षहरू लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) बर्बर र सभ्य समाजको चार बुँदामा तुलना गर्नुहोस् ।</p>
	<p>१.२ सामाजिकीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • महत्त्व • माध्यमहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • चित्र तथा पोस्टर प्रदर्शन गरी सामाजिकीकरणको अवधारणा र महत्त्व सम्बन्धमा छलफल गराउने • कक्षामा सामाजिकीकरण हुने विभिन्न क्रियाकलापहरू (जस्तै : जोडी जोडीमा कार्य, समूह कार्य, सामुदायिक कार्य, परियोजना कार्य, खेल खेलाउने आदि) गराउने • विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी कुन माध्यमबाट कसरी सामाजिकीकरणमा मदत पुग्छ भनी समूहगत छलफल र प्रस्तुति गराउने 	<p>निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिकीकरण भनेको के हो ?</p> <p>(ख) सामाजिकीकरणका पाँचओटा माध्यमहरू लेखी तिनीहरूले सामाजिकीकरणमा पुऱ्याएका एक एकओटा योगदान उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ग). सामाजिकीकरणका लागि तपाईंले गर्नुभएका कुनै पाँचओटा क्रियाकलापको सूची बनाउनुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>१.३ जिल्ला समन्वय समिति</p> <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> • छलफलका माध्यमबाट जिल्ला समन्वय समिति र जिल्ला सभाको परिचय प्रस्तुत गर्ने • जिल्ला समन्वय समितिको कार्यहरूको सूची देखाई त्यसको व्याख्या गर्न लगाउने • विद्यार्थीलाई आफ्नो जिल्लाको जिल्ला समन्वय समितिको पदाधिकारीहरूको नाम खोजी गरी लेख्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जिल्ला समन्वय समितिको गठन प्रक्रियाका बारेमा लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) तपाईं बस्तु भएको जिल्लाको जिल्ला समन्वय समितिले गरेका कार्यहरू लेख्नुहोस् ।</p>
	<p>१.४ विकासका पूर्वाधार (परिचय, महत्त्व, वर्तमान अवस्था)</p> <ul style="list-style-type: none"> • शिक्षा • स्वास्थ्य • यातायात • सञ्चार 	<ul style="list-style-type: none"> • विकासको पूर्वाधारका रूपमा शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात र सञ्चारको परिचय, महत्त्व र वर्तमान अवस्था भल्काउने चित्र तथा पोस्टरहरू प्रदर्शन गरी छलफल गराउने • विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात र सञ्चारको महत्त्व, वर्तमान अवस्था, समस्या र समाधानका उपायहरू तयार गरेर प्रस्तुत गर्न लगाउने र निष्कर्ष प्रस्तुत पारिदिने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) विकासका पूर्वाधारका रूपमा शिक्षाको महत्त्व प्रस्तुत पार्नुहोस् ।</p> <p>(ख) नेपालमा हाल सञ्चारको वर्तमान अवस्था कस्तो छ, खोजी गरी लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) यातायातको विकासमा देखिएका समस्याहरू उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>
	<p>१.५ आफ्नो जिल्लामा भएका विकासका सम्भावनाहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • विकासका लागि आवश्यक स्रोत साधनहरूसँग सम्बन्धित चित्र तथा पोस्टरहरू प्रदर्शन गरी तिनीहरूको महत्त्वका सम्बन्धमा छलफल गराउने • विद्यार्थीलाई आफ्नो जिल्लामा हाल भएका विकास सम्भावनाको छलफल गरी सूची तयार गर्न लगाउने • विद्यार्थीलाई आफ्नो जिल्लामा हाल भएका 	<ul style="list-style-type: none"> • जिल्लाको विकासका लागि सम्भाव्य स्रोत साधनहरूसँग सम्बन्धित चित्र तथा पोस्टरहरू प्रदर्शन गरी तिनीहरूको महत्त्वका सम्बन्धमा छलफल गराउने • विद्यार्थीलाई आफ्नो जिल्लामा हाल भएका विकास सम्भावनाको छलफल गरी सूची तयार गर्न लगाउने • विद्यार्थीलाई आफ्नो जिल्लामा हाल भएका 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) तपाईंको जिल्लाभित्र हाल भएका विकासका कार्यहरू खोजी गरी सूची बनाउनुहोस् ।</p> <p>(ख) विकासका लागि आवश्यक स्रोत साधनहरूका आधारमा तपाईंको जिल्लामा भएका विकासका</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया																																
	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो जिल्लामा हाल भएका विकासका कार्यहरू / आयोजनाहरू (जस्तै : सिँचाइ, पर्यटन, जडीबुटी, खानेपानी, सडक विस्तार कार्यक्रम) 	<ul style="list-style-type: none"> विकास निर्माणका कार्यहरू खोजी गरी सूची बनाउन लगाउने र तिनीहरूका बारेमा छलफल गराउने विद्यार्थीहरूलाई समूहमा विभाजन गरी जिल्लाभित्रका विकासका सम्भावनाहरू र जिल्लामा भएका विकासका कार्यहरूबिच तुलना गर्न लगाउने 	<p>सम्भावनाहरू लेखुहोस्।</p> <p>(ग) 'पर्यटन देश विकासको आधार' भन्ने सम्बन्धमा आफ्नो जिल्लाको परिवेश समेटी छोटो निबन्ध लेखुहोस्।</p>																																
२. हाम्रा मानव मूल्य मान्यता	<p>२.१ हाम्रा मानव मूल्यमान्यता</p> <ul style="list-style-type: none"> मानव मूल्य र सेवा (आपसी सद्भाव, इमानदारिता, भाइचारा, निष्पक्षता, सहिष्णुता, जिम्मेवारी, सेवा र एकता) 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीले घरमा गर्ने व्यवहार र अन्य मानिससँग गर्ने व्यवहार फरक छ छैन छलफल गराउने विद्यार्थीहरूलाई परिवार, इष्टमित्र अन्य मानिससँग देखाउने सद्भावपूर्ण व्यवहारको सूची बनाउन लगाई विभिन्न उदाहरण वा कथामाफत तिनको अवलम्बन गर्न उत्प्रेरित गर्ने। भाइचारा, मेल, एकता, सहनशीलता एवम् सहिष्णुता कायम गर्ने उपायहरूको समूह समूहमा छलफल गरी निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने कुनै अवस्था सिर्जना गरी इमानदारिता, निष्पक्षता र जिम्मेवारी सम्बन्धमा भूमिका अभिनय गर्न लगाई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने सेवा, परोपकार र कर्तव्यपालनामा उत्प्रेरित गर्ने रोचक कथा सुनाउने र भूमिका अभिनय गर्न लगाउने 	<p>१. मानवीय मूल्यअनुरूपको व्यवहार गरे नगरेको सूक्ष्म निरीक्षण गरी रुजुसूचीका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस्।</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>क्रियाकलाप</th><th>रासो</th><th>मध्यम</th><th>निम्न</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>सद्भावपूर्ण व्यवहार</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>सार्थीभाइसँगको मेलमिलाप</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>सहिष्णुता</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>सेवा</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>इमानदारिता</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>जिम्मेवारी</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>कर्तव्यपालना</td><td></td><td></td><td></td></tr> </tbody> </table> <p>२. प्रत्येक विद्यार्थीलाई राम्रो व्यवहारमा पर्ने तीन कुरा भन्न लगाउनुहोस्।</p>	क्रियाकलाप	रासो	मध्यम	निम्न	सद्भावपूर्ण व्यवहार				सार्थीभाइसँगको मेलमिलाप				सहिष्णुता				सेवा				इमानदारिता				जिम्मेवारी				कर्तव्यपालना			
क्रियाकलाप	रासो	मध्यम	निम्न																																
सद्भावपूर्ण व्यवहार																																			
सार्थीभाइसँगको मेलमिलाप																																			
सहिष्णुता																																			
सेवा																																			
इमानदारिता																																			
जिम्मेवारी																																			
कर्तव्यपालना																																			

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
२.२	<p>हाम्रा धार्मिक तथा सामाजिक संस्कारहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक संस्कारहरू - जन्म (नामकरण) - विवाह - मृत्यु • धार्मिक संस्कारहरू - धार्मिक गतिविधि (आराधना / भक्ति / प्रार्थना, पूजा, ब्रत, दान, दीनदुखी असहायप्रतिको सेवा, अहिंसा) • हाम्रा चाडपर्व 	<ul style="list-style-type: none"> • हाम्रा विभिन्न सामाजिक तथा धार्मिक संस्कारहरूको सूची तयार गर्न लगाउने • नेपालका विभिन्न जातजातिका जन्म, विवाह र मृत्यु संस्कारको तालिका प्रस्तुत गरी छलफल गर्न लगाउने • विभिन्न धार्मिक संस्कार र गतिविधि एवम् धर्मसँग सम्बन्धित चाडबाड सम्बन्धमा चित्र, चार्ट, फिडियो प्रदर्शन आदिमार्फत स्पष्ट पार्ने • धार्मिक विविधताबिच्चको एकता र धार्मिक सहिष्णुतालाई उदाहरण, सन्दर्भ, कथा आदिमार्फत महत्व बोध गराउने • 'धार्मिक विविधतामा एकता, नेपालको पहिचान' विषयमा प्रतियोगिता गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालमा प्रचलित केहि सामाजिक संस्कारहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p> <p>(ख) विभिन्न धर्मसँग सम्बन्धित कुनै एक संस्कारहरू समेटेर एक अनुच्छेद लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) विभिन्न धर्मका संस्कारहरूबिच्चको तुलना गर्नुहोस् ।</p> <p>(घ) 'धार्मिक विविधतामा एकता, नेपालको पहिचान' विषयमा निबन्ध लेख्नुहोस् ।</p>
२.३	<p>सांस्कृतिक रीतिरिवाज</p> <ul style="list-style-type: none"> • लोकगीत • लोकबाजा • लोकधुन • लोकनृत्य • गरणहाना • पर्व र संस्कारअनुसारका पहिरन • मौलिक परिकार (सेलरोटी, खिर, 	<ul style="list-style-type: none"> • कुनै लोक गीतका केही अंश प्रस्तुत गरी नेपालमा प्रचलित लोक गीतहरूको सामान्य परिचय दिने • विभिन्न लोक धुन र लोकगीत सङ्घकलन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने र विद्वार्थीलाई पीन सङ्घकलन र प्रस्तुतिका लागि अभिप्रेरित गर्ने • विभिन्न लोक बाजा र लोक नृत्यको चित्र र भिडियो प्रस्तुति गरी परिचय गराउने • विभिन्न पर्व र संस्कारमा लगाइने पहिरन र गहनाको चित्र र चार्ट प्रस्तुत गर्ने र 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालमा प्रचलित केही लोकबाजाहरूको नाम भनी कुनै वुईको छोटो वर्णन गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) विभिन्न मौलिक खानेकुराको नाम भन्न भन्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>खिचडी, बारा फुरौला, कसार, ढिँडो, योमोरी, ढिकिरी, भक्का, ठेकुवा, भुसुवा, गुन्दुक, मस्यौरा आदि)</p>	<ul style="list-style-type: none"> छलफल गर्ने साथै ती पहिरन र गहनाको महत्व बोध गराउने। विद्यालयको कुनै विशेष अवसर पारेर स्थानीय पोसाक र मौलिक परिकारको प्रदर्शन गर्न लगाई पोसाकको मौलिकता र संस्कारगत पहिरनको विशेषता सम्बन्धमा जानकारी दिने साथै मौलिक परिकारको महत्व उल्लेख गर्ने 	
	<p>२.४ राष्ट्रको सम्मान र राष्ट्रियताको जगेन्ता</p> <ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय अखण्डता आत्मसम्मान स्वाभिमान सार्वभौमिकता सहअस्तित्व 	<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रको सम्मान गर्ने विभिन्न क्रियाकलाप गराउने, जस्तै : राष्ट्रिय गान, राष्ट्रिय भन्डाको संरक्षण, स्वदेशी उत्पादनमा जोड, स्वदेशमा काम र रोजगारीको खोजी, राष्ट्रिय गैरबका सम्पदा र व्यक्तित्वकी सम्मान, सहअस्तित्वकी भावना विकास र प्रचारप्रसार, नेपालीपनमा गर्व गर्ने राष्ट्रिय भावनाका गीत, कविता, गजल सुनाई राष्ट्रको सम्मान र राष्ट्रियताको जगेन्ता गर्न अभिग्रहित गर्ने राष्ट्रिय सरोकारका विभिन्न विषयमा छलफल, प्रश्नोत्तर आदि गराई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने राष्ट्रिय अखण्डता, सार्वभौम र नेपाली स्वाभिमान र आत्मसम्मानलाई उच्चो राज विद्यार्थीहरूलाई जागरूक गराउने विभिन्न उदाहरण, कथा सन्दर्भ प्रस्तुत गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) राष्ट्रियता जगेन्ता गर्ने उपायहरू के के हुन् ?</p> <p>(ख) राष्ट्रिय अखण्डता र आत्मसम्मानमा ठेस पुग्ने काम कसैबाट भएमा कसरी खबरदारी गर्न सकिन्दै ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय अखण्डता र आत्मसम्मान ठेस पुग्ने काम कसैबाट भएका विरोध, खबरदारी आदि गर्ने जागरूक गराउने र सो सम्बन्धमा कथा, गीत, कविता, लेख रचना आदि तयार पारी प्रस्तुत गर्ने लगाउने 	
२.५	<p>प्रेरणादायी राष्ट्रिय व्यक्तित्व</p> <ul style="list-style-type: none"> योगमाया न्यौपाने भानुभक्त आचार्य विद्यापति योगी नरहरिनाथ फाल्गुनन्द लिङ्गदेन शङ्खधर साख्चा 	<ul style="list-style-type: none"> नेपालका राष्ट्रिय व्यक्तित्वको फोटो वा चित्र प्रदर्शन गर्ने राष्ट्रिय व्यक्तित्वको योगदान उल्लेख भएको चार्ट प्रदर्शन गरी उनीहरूको कामबाट प्रेरणा लिन उत्तरेत गर्ने राष्ट्रिय व्यक्तित्वको बायोग्राफी तयार गर्ने लगाउने विद्यार्थीलाई अन्य राष्ट्रिय व्यक्तित्वको खोजी गर्ने लगाउँ तिनको योगदानको छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस्</p> <p>(क) कैनै एक प्रेरणादायी व्यक्तित्वको योगदान उल्लेख गर्नुहोस्।</p> <p>(ख) विद्यार्थीले तयार पारेको बायोग्राफीलाई निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> - चित्र - विषयवस्तु - योगदान - ढाँचा
२.६	<p>बालकलब</p> <ul style="list-style-type: none"> भूमिका सहभागीता 	<ul style="list-style-type: none"> बालकलबको महत्त्व र यसको भूमिका सम्बन्धमा छलफल र अन्तरक्रिया गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) बालकलबको भूमिका एक अनुच्छेदमा उल्लेख गर्नुहोस्।</p> <p>(ख) बालकलबमा संलग्न हुँदा आफूमा आएका परिवर्तनलाई समेटी निबन्ध लेख्नुहोस्।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया								
३. नागरिक चेतना, अधिकार र कर्तव्य	<p>३.१ राज्यका आधारभूत तत्त्वहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • राज्यको अर्थ • राज्यका आधारभूत तत्त्वहरू <ul style="list-style-type: none"> - भूमि - जनसङ्ख्या - सरकार - सार्वभौमसत्ता - संविधान 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रत्येक विद्यार्थीलाई राज्यको परिभाषा लेख्न लगाउने र जोडी जोडीमा छलफल गरी साफा विचार तयार गर्न लगाई पालैपालो भन्न लगाउने । आएका विचारलाई शैक्षणिक पाटीमा टिपी शिक्षकले छलफल गर्दै निष्कर्ष प्रस्तुत गरिदिने । • राज्य निर्माणका आधारभूत तत्त्वहरू - भूमि, जनसङ्ख्या, सरकार, संविधान र सार्वभौमसत्ताको परिचय र राज्य निर्माणमा यिनीहरूको महत्त्व सम्बन्धमा छलफल गराई निष्कर्ष बताइदिने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) राज्यको अर्थ के हो ?</p> <p>(ख) राज्यका आधारभूत तत्त्वहरू के के हुन् ?</p> <p>(ग) सार्वभौमसत्ता भनेको के हो ?</p>								
	<p>३.२ लोकतान्त्रिक संस्कार</p> <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • उपयोग • लोकतान्त्रिक संस्कारको विकास गर्न अबलम्बन गर्नुपर्ने उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न उदाहरण, सन्दर्भ प्रस्तुत गर्दै लोकतान्त्रिक संस्कारको परिचय दिने • दैनिक क्रियाकलापमा लोकतान्त्रिक संस्कारको उपयोग गर्न सकिने क्रियाकलाप, जस्तै : समूह छलफल, मनिटर, समूह नेता चयन, विचारको सम्मान आदि गर्न अभिप्रेरित गर्ने कार्यलाई जोड दिने • लोकतान्त्रिक संस्कारको विकास गर्न अबलम्बन गर्नुपर्ने उपायहरूका बारेमा छलफल गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) लोकतान्त्रिक संस्कार भनेको के हो ?</p> <p>(ख) लोकतान्त्रिक संस्कारको विकास गर्न के गर्नुपर्दछ, लेख्नुहोस् ।</p> <p>२. लोकतान्त्रिक संस्कारको पालना भए नभएकामा निम्नानुसारका विषयवस्तुमा आधारित भई आत्ममूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th>क्र. सं.</th> <th>क्रियाकलाप</th> <th>गर्दै</th> <th>गर्दिन</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>१</td> <td>म अरुको विचारको सम्मान</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	क्र. सं.	क्रियाकलाप	गर्दै	गर्दिन	१	म अरुको विचारको सम्मान		
क्र. सं.	क्रियाकलाप	गर्दै	गर्दिन								
१	म अरुको विचारको सम्मान										

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
			<p>२ आफ्नो विचार राख्दा पालो पर्ख्ने</p> <p>३ निर्णय गर्दा बहुमतको विचारलाई मान्ने</p>
३.३ नेपालको वर्तमान संविधान	<ul style="list-style-type: none"> • संविधानको परिभाषा व्यक्तिगतरूपमा लेख्न लगाउने र जोडी बनाई छलफल गर्न लगाउने र जोडीको निष्कर्ष पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने • विश्वमा प्रचलित विभिन्न प्रकारका संविधान र यसका विशेषताहरूलाई चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्ने • नेपालको संविधानप्रति सम्मान जगाउने एक एकओटा वाक्य लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने • नेपालको वर्तमान संविधान अध्ययन गर्न लगाई यसका विशेषताहरूको सूची तयार गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) संविधान भनेको के हो ?</p> <p>(ख) नेपालको संविधानलाई अन्य देशका संविधानको तुलनामा राम्रो मानिन्दू, किन ?</p> <p>(ग) नेपालको वर्तमान संविधान कहिले जारी भयो ?</p> <p>(घ) नेपालको वर्तमान संविधानका कुनै तीनओटा विशेषता लेख्नुहोस् ।।</p>	
३.४ मानव अधिकार र मौलिक हक	<ul style="list-style-type: none"> • मानव अधिकारको अर्थ र उपयोग • मौलिक हकको अर्थ र उपयोग • मानव अधिकार र मौलिक हकबिच भिन्नता 	<p>१. प्रत्येकलाई मानव अधिकारको अर्थ बताउन लगाई शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गरी स्पष्ट पारी दिने</p> <p>२. विचार्थीले उपयोग गरेका विभिन्न अधिकारहरू भन्न लगाई टिपोट गर्ने र त्यसलाई नेपालको वर्तमान संविधानमा व्यवस्था गरिएका मौलिक हकहरूसँग जोड्दै मौलिक हकको अवधारणा स्पष्ट पार्ने</p>	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) मानव अधिकारको अर्थ लेख्नुहोस् ।।</p> <p>(ख) मौलिक हकहरूको सूची तयार गर्नुहोस्,</p> <p>(ग) मानव अधिकार र मौलिक हकबिचको कुनै दुई भिन्नता लेख्नुहोस् ।।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<ul style="list-style-type: none"> मानव अधिकार र मौलिक हक्को भिन्नता जनाउने चार्ट प्रस्तुत गरी यी दुईबिचको भिन्नता स्पष्ट पारिदिने 	
३.५ महिला अधिकार <ul style="list-style-type: none"> परिचय महत्त्व 		<ul style="list-style-type: none"> महिलाको अवस्था झल्कने तथ्य तथ्याङ्क उल्लिखित चार्ट वा काम र भूमिकालाई जोड्दै महिला अधिकारबारे बताउने महिला अधिकारको महत्त्व देखाउने तालिका बनाई प्रस्तुत गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) महिला अधिकारको भन्नाले के बुझिन्दै ?</p> <p>(ख) महिला अधिकारको महत्त्व लेख्नुहोस् ।</p>
३.६ प्रदेश सरकारका कार्यहरू <ul style="list-style-type: none"> प्रदेश व्यवस्थापिका प्रदेश कार्यपालिका 		<ul style="list-style-type: none"> चार्ट र तालिकामार्फत प्रदेश व्यवस्थापिका र प्रदेश कार्यपालिकाको गठन प्रक्रियाको सामान्य जानकारी प्रस्तुत गर्ने नेपालको वर्तमान सविधान अध्ययन गर्न लगाई प्रदेश व्यवस्थापिका र प्रदेश कार्यपालिकाको गठन प्रक्रिया खोजी गर्न लगाउने प्रदेश व्यवस्थापिका र कार्यपालिकाका काम, कर्तव्य र अधिकारको सूची तयार गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) प्रदेश व्यवस्थापिकाको छोटो परिचय दिनुहोस् ।</p> <p>(ख) प्रदेश कार्यपालिकाको गठन प्रक्रियाबारे छोटकरीमा लेख्नुहोस् ।</p>
३.७ हाम्रा सुरक्षा निकायहरू <ul style="list-style-type: none"> परिचय नेपाली सेना, प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी र विशेष प्रहरी) ले शान्ति सुरक्षामा पुऱ्याएको योगदान 		<ul style="list-style-type: none"> हाम्रा सुरक्षामा योगदान पुऱ्याउने निकायहरूका सम्बन्धमा विद्यार्थीको बुझाइ र अनुभवका आधारमा विचारहरू सङ्कलन गर्ने हाम्रा सुरक्षा निकायहरूको परिचय दिएर छोटो व्याख्या गर्ने चित्र, भिडियो वा तालिका देखाउँदै हाम्रा 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपाली सेनाको छोटो परिचय दिनुहोस् ।</p> <p>(ख) हाम्रा सुरक्षा निकायहरूले विपत् व्यवस्थापन र दैविक प्रकोपको बेलामा पुऱ्याएको योगदान आरेमा</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		सुरक्षा अद्दगहरू : नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, ससस्व प्रहरी र विशेष प्रहरीले विपत् व्यवस्थापन, महामारी, र राष्ट्रिय सुरक्षामा पुऱ्याएको योगदानबारे खोजी गर्न लगाउने ।	लेखुहोस् । (ग) हाम्रा सुरक्षा निकायहरूले राष्ट्रिय सुरक्षामा पुऱ्याएको योगदान बारेमा लेखुहोस् ।
४. सामाजिक समस्या र समाधान	४.१ सभ्य समाज निर्माणका बाधाहरू <ul style="list-style-type: none"> • असमानता • निरक्षरता • सामाजिक विभेद र शोषण • सामाजिक समस्या र विकृति 	<ul style="list-style-type: none"> • सभ्य समाज बन्न के के कुराहरू बाधाका रूपमा रहेका छन् भनी विद्यार्थीसंग मञ्चित्वक मन्थन गराउने • सभ्य समाज निर्माणका बाधाहरूको सूची प्रस्तुति र छलफल गर्न लगाउने • नेपालमा अझै पनि असमानता हुने क्षेत्र र अवस्था के के हुन् भनी प्रश्नोत्तर गर्ने र निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने • निरक्षरताले कसरी सभ्य समाज विकासमा अवरोध पुऱ्याउँछ भनी संवाद गराउने • सामाजिक विभेद र शोषणले सभ्य समाज निर्माणमा कसरी समस्या ल्याउँछन् भनी उदाहरण, कथा, विभिन्न सन्दर्भ जोड्दै स्पष्ट पार्ने • सामाजिक समस्या र विकृतिले समाज विकासमा पुऱ्याउने असर सम्बन्धमा समूह छलफल गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ul style="list-style-type: none"> (क) सभ्य समाज निर्माणका बाधाहरूको सूची तयार पार्नुहोस् । २. सामाजिक विभेद र शोषण, सभ्य समाजबाट हटाउँ भन्ने शीर्षकमा आधारित भई एक अनुच्छेद लेख्नुहोस् ।
	४.२ सामाजिक विकृति र समस्या <ul style="list-style-type: none"> • फजुल खर्च • लैखिगिक विभेद 	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक विकृति र समस्याका रूपमा फजुल खर्च, लैखिगिक विभेद र मानव बेचबिखानको परिचय प्रस्तुत गर्ने • फजुल खर्चले परिवार र समाजमा 	<ol style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ul style="list-style-type: none"> (क) फजुल खर्चलाई किन सामाजिक विकृति भनिएको हो ?

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> • मानव बेचबिखन 	<ul style="list-style-type: none"> • ल्याएको विकृति सम्बन्धमा संवाद गराउने । • लैझिगिक विभेदले परिवार र समाजमा ल्याउने नकारात्मक पक्षमा गीत, कविता कथा तयार गर्न लगाउने • मानव बेचबिखन सम्बन्धमा चित्र, कथा, कविता, गीत, आदि तयार पार्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने • लैझिगिक विभेद र मानव बेचबिखन विरुद्धका नारा तयार गर्न लगाई विद्यालय आसपास प्रदर्शन गर्न लगाउने • मानव बेचबिखन विरुद्धको पोस्टर तयार पार्न लगाउने र उत्कृष्ट पोस्टरहरूलाई विद्यालयको बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने 	<p>(ख) मानव बेचबिखनमा के कस्ता कुराहरू पर्दछन् ?</p> <p>2. विद्यार्थीले तयार पारेका नारामा आधारित भई निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्ने</p> <p>(क) विषयवस्तुसँगको तादम्यता</p> <p>(ख) आकर्षक</p> <p>(ग) प्रदर्शनमा सहभागिता</p>
४.३ सामाजिक विकृति र समस्याबाट बच्ने उपाय	<ul style="list-style-type: none"> • देखासिखी गर्ने प्रवृत्तिको निरुत्साहन • समान व्यवहार • मौलिक संस्कृतिको संरक्षण • सशक्तीकरण • कानुनको प्रभावकारी कार्यान्वयन 	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक विकृति र समस्याबाट बच्ने के गर्न सकिन्दै भनी व्यक्तिगत रूपमा विद्यार्थीलाई सोच्न लगाई भन्न लगाउने • सामाजिक विकृति र समस्याबाट बच्ने उपायहरूको सूची तयार गर्न लगाउने • साथी, परिवारका सदस्य र अन्यसँग समान व्यवहार गर्ने उपायहरूको चार्ट वा तालिका तयार पार्न लगाउने • मौलिक संस्कृतिको संरक्षणले नै आयातित संस्कृतिले ल्याएका नकारात्मक प्रभावलाई कम गर्न सकिने सन्दर्भलाई गीत, कविता, 	<p>1. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक विकृति र समस्याको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p> <p>(ख) सामाजिक विकृतिले निम्त्याउन सबै समस्याहरू के के हुन् ?</p> <p>2. विद्यार्थीले तयार पारेका गीत, कथा, कविता, चित्र, पोस्टर आदिको निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> - सक्रियता

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<p>कथा, उदाहरण आदिमार्फत स्पष्ट पार्ने र विद्यार्थीलाई त्यस्ता सामग्री तयार गर्ने उत्साहित गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> शिक्षा, क्षमता विकास, सचेतना र जागरणमार्फत विभिन्नपछि परेका समुदाय वर्ग महिला आदिलाई सशक्तीकरण गर्ने सकिने सन्दर्भलाई भूमिका अभिनय गराई स्पष्ट पार्ने अनुशासनमा रहने, कानुनको पालना गर्ने र अरूपको देखासिखी नगर्ने प्रवृत्तिलाई प्रोत्साहन गर्ने समूह छलफल गराई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> - प्रस्तुति - नवीनता - सिर्जनशिलता - जिम्मेवारी बहन
४.४ सामाजिक समस्या समाधानमा विद्यालय र विभिन्न राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाको भूमिका	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक समस्या समाधानमा विद्यालयको भूमिका सम्बन्धमा प्र.अ. र विषय शिक्षकसँग छलफल गरी निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने प्र.अ. र वि.व्य.स. अध्यक्षलाई सोझे प्रश्नावली तयार पारी अन्तरवार्ता लिन लगाउने सामाजिक समस्या समाधानमा संलग्न विभिन्न राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाहरूको सूची तयार पार्न लगाउने सामाजिक समस्या समाधानमा योगदान गर्ने सङ्घसंस्थाहरू र तिनको योगदानको खोजी गर्न लगाउने सामाजिक समस्या समाधानमा योगदान पुऱ्याउने स्थानीय सङ्घसंस्थाको 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक समस्या समाधानमा विद्यालय एक महत्वपूर्ण संवाहक हुन सक्छ, यस भनाइलाई पुष्ट गर्नुहोस्।</p> <p>(ख) सामाजिक समस्या समाधानमा योगदान गर्ने सङ्घसंस्थाहरूको भूमिका लेख्नुहोस्।</p>	

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>४.५ छन्द व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> • विद्यालय र छरछिमेकमा छन्द <ul style="list-style-type: none"> - कारण विश्लेषण - व्यवस्थापनमा सहयोग • दुन्दु व्यवस्थापनमा सञ्चारको भूमिका (तथ्यपरक र सकारात्मक सञ्चार) 	<p>अबलोकन श्रमण गराई तिनीहरूको गतिविधि समेटी प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • छरछिमेक र विद्यालयमा कस्ता कस्ता छन्द हुन्छन् भनी प्रश्न सोधी आएका जवाफलाई शिक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्ने • विद्यालय र छरछिमेकमा हुने छन्द कसरी समाधान गर्न सकिन्द भनी समूहगत प्रस्तुति गर्न लगाउने • विद्यालय र छरछिमेकमा हुने छन्दमा विद्यार्थीको भूमिका के हुन्द भनी छलफल गर्न लगाई शिक्षकले निचोड प्रस्तुत गर्ने • छन्द व्यवस्थापनमा सञ्चारको भूमिका सम्बन्धमा संचाद तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने • पत्रपत्रिकामा प्रकाशित समाचारमा तथ्यपरक र सकारात्मक सन्देश प्रवाह हुने खालका समाचारका कटआउट्स सङ्कलन गरी कभामा प्रस्तुत गर्न लगाउने र बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) विद्यालयमा छन्द हुने कारण के के हुन् ?</p> <p>(ख) पत्रपत्रिका र समाचारका माध्यमहरूले किन तथ्यपरक र सकारात्मक सन्देश प्रवाह गर्ने समाचार प्रस्तुत गर्नुपर्दछ ?</p>
	<p>४.६ शान्ति स्थापना</p> <ul style="list-style-type: none"> • शान्तिको अवधारणा • शान्ति स्थापित हुने व्यवहार 	<ul style="list-style-type: none"> • शान्तिको अवधारणा सम्बन्धमा चिव, चार्ट वा पावर प्पाइन्ट प्रदर्शन गरी छलफल गराउने • शान्ति स्थापित हुने विभिन्न व्यवहार गर्ने अभिप्रेरित गर्ने र त्यस्ता व्यवहार गर्नेलाई पुरस्कृत गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) शान्तिको परिभाषा दिनुहोस् ।</p> <p>(ख) शान्ति स्थापित गर्ने व्यवहारको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
५. हाम्रो विगत	<p>५.१ मध्यकालीन नेपालको राजनीतिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्था तथा कला संस्कृति</p> <ul style="list-style-type: none"> • काठमाडौं उपत्यका • सेन राज्यहरू : पाल्पा, मकवानपुर, चौदान्डी र विजयपुर • बाइसी र चौबिसी राज्यहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • मध्यकालीन नेपालको राजनीतिक र सामाजिक अवस्थाको छोटो चर्चा गर्ने • मध्यकालीन नेपालको आर्थिक अवस्थासँग सम्बन्धित चित्र, फोटो, चार्ट सङ्कलन गरी छलफल गर्न लगाउने • विभिन्न चित्र, भिडियो वा तालिका देखाउदै, काठमाडौं उपत्यकाको मध्यकालीन राजनीतिक, सामाजिक अवस्था र कला संस्कृतिको सम्बन्धमा छोटकरीमा व्याख्या गर्ने • काठमाडौं उपत्यकाको मध्यकालिन आर्थिक अवस्था र कला र संस्कृति सम्बन्धमा उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने • सेन राज्यको राजनीतिक, सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाका बारेमा छुट्टाछुट्टै सूची बनाई चर्चा गर्ने • बाइसी र चौबिसी राज्यको राजनीतिक, सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाका बारेमा छुट्टाछुट्टै सूची वा तालिका बनाउन लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> (क) मध्यकालीन नेपालको सामाजिक अवस्थाका बारेमा लेख्नुहोस्। (ख) मध्यकालीन नेपालको आर्थिक अवस्था बारेमा छोटकरीमा लेख्नुहोस्। (ग) काठमाडौं उपत्यकाको मध्यकालीन विगतको छोटो परिचय दिनुहोस्। (घ) सेन राज्यको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाका बारेमा लेख्नुहोस्। (ङ) बाइसी र चौबिसी राज्यहरूको नाम लेख्नुहोस्।
	<p>५.२ हाम्रा राष्ट्रिय विभूतिहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • गौतमबुद्ध • अरनिको • पृथ्वीनारायण शाह 	<ul style="list-style-type: none"> • फोटो, डकुमेन्ट्री, पोस्टर, भिडियो किलप्स आदिको प्रदर्शन गरी हाम्रा राष्ट्रिय विभूतिहरूको परिचय गराउने • हाम्रा राष्ट्रिय विभूतिहरूको फोटो देखाएर नाम पहिचान गराउने • हाम्रा राष्ट्रिय विभूतिहरूमध्ये गौतम बुद्ध, 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> (क) हाम्रा राष्ट्रिय विभूतिहरूको नाम लेख्नुहोस्। (ख) पृथ्वीनारायण शाहको योगदान लेख्नुहोस्।

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		अरनिको र पृथ्वीनारायण शाहको योगदान सम्बन्धमा समूह कार्य गराई प्रस्तुत गर्न लगाउने	(ग) गौतम बुद्धका सन्देशहरू उल्लेख गर्नुहोस् ।
	५.३ मानव सभ्यता <ul style="list-style-type: none"> • सिन्जा उपत्याकाको सभ्यता • सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> • मानव सभ्यताको ऐतिहासिकता सम्बन्धमा चर्चा गर्ने • विभिन्न चित्र, भिडियो वा तालिका प्रस्तुत गर्दै मेसोपोटामिया र नाइल नदीको सभ्यताका उपलब्धिहरूको सूची बनाउन लगाउने • यी सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव अभिव्यक्त गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) मानव सभ्यताको विकास कसरी भयो ?</p> <p>(ख) सिन्जा सभ्यताका उपलब्धिहरू लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) सिन्जा सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभावको चर्चा गर्नुहोस् ।</p>
६. हाम्रा आर्थिक क्रियाकलाप	६.१ नेपालका आर्थिक क्रियाकलाप (वर्तमान अवस्था, समस्या र समाधानका उपाय) <ul style="list-style-type: none"> • कृषि क्रियाकलाप • औद्योगिक क्रियाकलाप • सेवा र व्यापारिक क्रियाकलाप • जलस्रोत 	<ul style="list-style-type: none"> • चार्ट, तालिका, तस्विरको प्रयोग गरी प्रदर्शन, प्रश्नोत्तर विधिबाट नेपालको कृषिको वर्तमान अवस्था, समस्या र समाधानका उपाय प्रस्तुत पारिदिने • विभिन्न उद्योग र औद्योगिक क्षेत्रमा भ्रमण गराई नेपालका उद्योग क्षेत्रको वर्तमान अवस्था, समस्या र समाधानका उपाय समेटी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्न लगाउने • नेपालको सेवा र व्यापारका वर्तमान अवस्था, समस्या र समाधानका उपाय सम्बन्धमा छलफल गरी निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने • जलस्रोतको वर्तमान अवस्था सम्बन्धमा मणिषक मन्थन गराई जानकारी सङ्कलन गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालको कृषिको वर्तमान अवस्था बताउनुहोस् ।</p> <p>(ख) नेपालको कृषि क्षेत्रका कुनै दुई समस्या र समाधानका उपाय उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ग) नेपालमा उद्योगको वर्तमान अवस्था बताउनुहोस् ।</p> <p>(घ) नेपालको औद्योगिक क्षेत्रका कुनै दुईओटा समस्याहरू उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ङ) नेपालमा जलस्रोतसँग सम्बन्धित कुनै दुईओटा समस्या उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
			<p>२. विद्यार्थीले तयार पारेको प्रतिवेदनलाई निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> • प्रस्तुतीकरण • विषयवस्तुसंगको तावाम्यता • जिम्मेवारी • उपयुक्त ढाँचाको अवलम्बन
६.२	<p>कृषि, उद्योग र व्यापारबिचको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> • कृषि र उद्योग • कृषि र व्यापार • उद्योग र व्यापार 	<ul style="list-style-type: none"> • विद्यार्थीलाई तीन समूहमा विभाजन गरी एउटा समूहलाई कृषि र उद्योग, दोस्रो समूहलाई कृषि र व्यापार अनि तेस्रो समूहलाई उद्योग र व्यापारबिचको आपसी सम्बन्ध खोजी गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालको व्यापार र उद्योगबिचको सम्बन्धमा एक अनुच्छेदमा लेख्नुहोस् ।</p>
६.३	<p>वस्तुको गुणस्तर र उपभोक्ता अधिकार</p> <ul style="list-style-type: none"> • वस्तुको गुणस्तर पहिचानका आधार • उपभोक्ता अधिकार <ul style="list-style-type: none"> -परिचय -कानुनी व्यवस्था -सचेतना 	<ul style="list-style-type: none"> • उदाहरण, चित्रको प्रयोग गरी छलफल गर्दै गुणस्तरीय वस्तुको पहिचानका आधारहरू खोजी गर्ने • उपभोक्ताका अधिकारको परिचय दिई सो अधिकारसम्बन्धी कानुनी व्यवस्था र सचेतना सम्बन्धमा उदाहरण, सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन आदिमार्फत प्रस्तुत पारिदने • विद्यार्थीलाई स्थानीय बजारको अवलोकन गराई बजारमा बिक्री गरिने सामानको गुणस्तर, निर्माण भएको भित्ति, स्याद सकिने भिति खोजी गरी सोका आधारमा प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) गुणस्तरीय वस्तुको पहिचानका आधारहरू के के हुन् ?</p> <p>(ख) उपभोक्ताका अधिकार भनेको के हो</p> <p>(ग) उपभोक्ता अधिकार सम्बन्धमा चेतना अभिवृद्धि गर्ने कुनै दुई उपाय बताउनुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
६. सरकारी आय	६.४ सरकारी आय <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • स्रोतहरू (कर र गैरकर आय) 	<ul style="list-style-type: none"> • तालिका/चार्टको प्रयोग गरि प्रश्नोत्तर र छलफल विधिद्वारा सरकारी आयको अवधारणा र स्रोतहरू (कर र गैरकर आय) प्रस्तु पार्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सरकारी आय भनेको के हो ?</p> <p>(ख) नेपालमा सरकारी आयका स्रोतहरू बताउनुहोस् ।</p>
	६.५ सरकारी व्यय <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • क्षेत्रहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न उदाहरण र चार्टको प्रयोग गरि प्रश्नोत्तर र छलफल विधिद्वारा सरकारी व्ययको अवधारणा प्रस्तु पार्ने • सरकारले कुन कुन क्षेत्रमा खर्च गर्दछ होला? विद्यार्थीलाई अनुमान गर्न लगाउने । • सरकारी खर्चका विभिन्न क्षेत्रहरूलाई चार्टमा प्रस्तुत गरी छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सरकारी व्यय भनेको के हो ?</p> <p>(ख) नेपालमा सरकारी व्ययका क्षेत्रहरू बताउनुहोस् ।</p>
७. हाम्रो पृथ्वी	७.१ पृथ्वीका दैनिक र वार्षिक गति <ul style="list-style-type: none"> • दिन र रात • ऋतु परिवर्तन 	<ul style="list-style-type: none"> • ग्लोबको प्रयोग गरी पृथ्वीको दैनिक र वार्षिक गति अवधारणा स्पष्ट पार्ने • टर्चलाइट र ग्लोबको प्रयोगबाट दिन र रातको अवधारणा स्पष्ट गर्ने र विद्यार्थीलाई पनि यस्तो प्रयोग गर्न लगाउने • ऋतु परिवर्तनसम्बन्धी चित्र देखाउँदै पृथ्वीको गति र ऋतु परिवर्तनको सम्बन्ध स्पष्ट पार्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) पृथ्वीको दैनिक गति भनेको के हो ?</p> <p>(ख) पृथ्वीको वार्षिक गतिले के के कुरामा असर पार्दछ ?</p>
	७.२ धरातलीय स्वरूप र परिवर्तन त्वाउने आन्तरिक/बाह्य तत्वहरू	<ul style="list-style-type: none"> • शिथकले विभिन्न उदाहरण, सन्दर्भ, विद्यार्थीका अनुभव आदि जोडेर धरातलीय स्वरूपको परिचय दिने • विभिन्न प्रकारका स्थलरूप भाल्कने चित्र, 	<p>१. निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस्</p> <p>(क) धरातलीय स्वरूपको पौँचओटा</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> • परिचय • प्रमुख धरातलीय स्वरूप <ul style="list-style-type: none"> - पहाड़ (मोडार, ढिके, ज्वालामुखी पहाड़) - पठार - मैदान - जलमण्डल र महासागर • धरातलीय स्वरूपमा परिवर्तन ल्याउने तत्त्वहरू - आर्थिक - बाह्य <ul style="list-style-type: none"> • धरातलीय स्वरूप र मानवविचको सम्बन्ध 	<ul style="list-style-type: none"> फोटो, भिडियो आदि प्रदर्शन र प्राकृतिक नक्सा देखाएर विभिन्न धरातलीय स्वरूपको छोटो परिचय दिने शिक्षकले ग्लोब वा विश्वको नक्सा देखाउँदै पानीले ओगटेको भूभाग सम्बन्धमा छलफल गरी जलमण्डलको अवधारणा स्पष्ट पारिदिने । महासगरको सामान्य परिचय दिई नक्सामा देखाउन लगाउने धरातलीय स्वरूपमा परिवर्तन ल्याउने तत्त्वहरूलाई विभिन्न कथा, उदाहरण, चित्रसहित स्पष्ट पार्ने धरातलीय स्वरूप र मानवविचको सम्बन्धलाई समूहमा छलफल गर्न लगाई स्पष्ट पार्ने 	<ul style="list-style-type: none"> (ख) विशेषताहरू लेख्नुहोस् । (ख) पहाड र पठारविच फरक छुट्याउनुहोस् । (ग) पृथ्वीको कति प्रतिशत भाग पानीले ढाकेको छ ? (घ) क्योंकि धरातलीय स्वरूपमा कसरी परिवर्तन ल्याउँछ ? (ङ) धरातलीय स्वरूप र मानव जीवनविचको सम्बन्ध पाँचओटा बुँदामा लेख्नुहोस् ।
७.३	<p>नेपालको हिमाल, पहाड र तराईको भौगोलिक विवरण र विशेषता</p> <ul style="list-style-type: none"> • नेपालको हावापानी (ग्रीष्म कालिन र शीतकालीन) • धरातलीय स्वरूप, हावापानी, आर्थिक गतिविधि र सामाजिक रहनसहनविचको 	<ul style="list-style-type: none"> नेपालको प्राकृतिक स्वरूपको विविधता एवम् विषमताका बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्दै त्यसको सम्बन्ध जलवायु, बनस्पति र जीवजन्तुसँग रहने सन्दर्भ स्पष्ट पार्ने नेपालको हावापानीको अवस्थामा छलफल गर्दै हिउँद र ग्रीष्म ऋतुको हावापानी (तापक्रम र वर्षा) को विवरणलाई हिमाली, पहाडी र तराई प्रदेशको नक्सामा अलग अलग देखाउँदै अभ्यास गराउने 	<p>निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> (क) नेपालको प्राकृतिक स्वरूपलाई कति भागमा विभाजन गर्न सकिन्दै ? (ख) तराईको हावापानी कस्तो छ ? (ग) तपाईं बसेको ठाउँमा कस्तो प्रकारको बनस्पति पाइन्दै ?

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	सम्बन्ध	<ul style="list-style-type: none"> नेपालका विभिन्न धरातलीय स्वरूप र हावापानी प्रदेशमा पाइने आर्थिक गतिविधिसँग सम्बन्धित फोटो, चित्र र पोस्टर सङ्कलन गरी प्रदर्शन गर्न लगाउने नेपालका विभिन्न धरातलीय स्वरूप र हावापानी प्रदेशमा पाइने सामाजिक रहनसहनसँग सम्बन्धित फोटो, चित्र र पोस्टर सङ्कलन गरी प्रदर्शन गर्न लगाउने समूहमा विभाजन गरी नेपालको हिमाली, पहाडी र तराई प्रदेशमा बसोबास गर्ने मानिसहरूको आर्थिक क्रियाकलाप र सामाजिक रहनसहन सम्बन्धमा समूहकार्य गर्न लगाई छलफल गराउने 	
७.४ नेपालका सात प्रदेशहरू	<ul style="list-style-type: none"> परिचय भौगोलिक र सामाजिक अवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> - सात प्रदेश खुलेको नेपालको नक्सा प्रदर्शन गरी प्रदेशहरूको परिचय दिने - विभिन्न उदाहरण दिई प्रदेशको भौगोलिक र सामाजिक अवस्था उल्लेख गर्ने। 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालका सात प्रदेश र राजधानीको नाम लेख्नुहोस</p> <p>(ख) तपाईं प्रदेशमा हुने मुख्य मुख्य नदीहरू कुन कुन हुन् ?</p>
७.५ जलवायु परिवर्तन	<ul style="list-style-type: none"> परिचय कारण मानव जीवनमा पार्ने असर 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न उदाहरणहरू दिई प्रश्नोत्तर र छलफलबाट जलवायु परिवर्तनको परिचय गराउने फोटो, चित्र, पोस्टर र भिडियो प्रदर्शन गरी जलवायु परिवर्तनका कारणहरूका 	<p>१. निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जलवायु परिवर्तन केलाई भनिन्छ ?</p> <p>(ख) जलवायु परिवर्तन हुने कारणहरू</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> • अनुकूलन 	<ul style="list-style-type: none"> आधारमा छलफल गर्ने र मुख्य बुँदा शैक्षणिक पाटीमा टिपोट गर्दै जाने टिपोटका आधारमा जलवायु परिवर्तनले मानव जीवनमा पार्ने असर सम्बन्धमा प्रश्नोत्तर र छलफल गर्दै असरका सूची बनाई न्यूनीकरणका उपायहरू खोजी गर्न लगाउने जलवायु परिवर्तनले मानव जीवनमा पारेको असर र रोकथामका उपायसंग सम्बन्धित चित्र, समाचार, सम्पादकीय आदि सङ्कलन गरी बुलेटिन बोर्ड तयार पार्न लगाउने जलवायु परिवर्तनले पार्ने प्रभावलाई कम गर्न अनुकूलनका लागि गर्न सकिने उपायहरू सम्बन्धमा छलफल गर्न लगाउने 	<p>के के हुन् ?</p> <p>(ग) जलवायु परिवर्तनले मानव जीवनमा पार्ने तीनओटा असर लेख्नुहोस् ।</p> <p>(घ) जलवायु परिवर्तनका असरलाई न्यूनीकरण गर्न आफूले खेलन सक्ने कुनै दुईओटा भूमिका लेख्नुहोस् ।</p>
७.६	<p>नेपालमा घटने विपत् (भूकम्प, महामारी, चट्याङ, दुर्घटना, भूक्षय, हिउँपहिरो आदि) र व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - व्यवस्थापन - विपत् पूर्वावस्था - विपत्को अवस्था - विपत्पछिको अवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो समुदायमा भुकम्प, महामारी, चट्याङ, भूक्षय, हिउँपहिरो र दुर्घटना आदिबाट उत्पन्न विपतका बारेमा विद्यार्थीले अनुभव गरेका र देखेका घटना सम्बन्धमा छलफल गराउने र मुख्य घटना टिपोट गर्ने विपतका विभिन्न अवस्था : विपत् पूर्वावस्था, विपत्को अवस्था र विपत्पछिको अवस्थालाई चित्रमा देखाउँदै व्यवस्थापनमा अपनाउनुपर्ने 	<p>निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) विपत्को पूर्वावस्था कसरी अनुमान गर्न सकिन्दै ?</p> <p>(ख) समुदायले महामारी विपत्पछिको अवस्थामा के के भूमिका खेलन सक्छन् ?</p> <p>(ग) दुर्घटनाबाट बच्ने उपायहरूको सूची तयार गर्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> विपत् व्यवस्थापनमा स्थानीय तह र रेडक्सलगायत् विभिन्न सदृशसंस्थाको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> उपायहरूमाथि छलफल गरी स्पस्ट पार्ने आफ्नो समुदायमा भुकम्प, महामारी, चट्याङ्ग, भुक्षण, हिउँपहिरो र दुर्घटना आदि जस्ता विपत्तिले पारेको प्रभाव सम्बन्धमा परियोजना कार्य गराउने विपत् व्यवस्थापन सम्बन्धका स्थानीय निकायले गर्दै आएका कार्यहरू सम्बन्धमा स्थानीय बडा कार्यालय वा नगरपालिका वा गाउँपालिका कार्यालयमा गई सम्बन्धित व्यक्तिलाई भेटेर जानकारी लिने र त्यसमा आधारित भई प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने विपत्संग सम्बन्धित फोटो वा चित्र सदृक्कलन गरी एल्बम तयार पार्न लगाउने 	<p>2. विद्यार्थी तयार पारेको एल्बम, त्यसको साजसज्जा, विषयवस्तुसँग सान्दर्भिकता र प्रस्तुतीकरणलाई आधार मानी मूल्यांकन गर्नुहोस्।</p>
५.७ नक्सा कार्य	<ul style="list-style-type: none"> नक्सा पढ्ने दुरी, दिशा र सङ्केत प्रयोग गरी नक्सा निर्माण भौगोलिक तथ्य भर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> शिक्षकले शैक्षणिक पाठीमा आफू रहेको प्रदेश खुलेको नेपालको खेसा नक्सा कोरेर देखाउँदै विद्यार्थीलाई पनि अभ्यास गर्न लगाउने खेसा नक्साकार्य गराएपछि शिक्षकले शैक्षणिक पाठीमा ग्राफिक विधिबाट आफ्नो प्रदेश भल्क्कने गरी नेपालको नक्सा बनाएर देखाउने र दुरी, स्केल, दिशा र सङ्केतको अवधारणा स्पष्ट पारी विद्यार्थीहरूलाई पनि अभ्यास गर्न लगाउने। विभिन्न भौगोलिक तथ्यहरूमा अचावधिक 	<p>१. निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) आफ्नो प्रदेशको नक्सा कोर्नुहोस्</p> <p>(ख) शाफको सहायताले आफ्नो प्रदेशको नक्सा बनाई दुरी, दिशा र सङ्केत देखाउनुहोस्।</p> <p>(ग) प्रदेशको नक्सामा नदी, ताल र उत्पादन क्षेत्र देखाउन लगाउनुहोस्।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<p>रहन तालिका निर्माण, हाजिरीजबाफ प्रतियोगिता वा गीत गायन वा कविता वाचन जस्ता क्रियाकलाप गर्न लगाई अभ्यास गर्न लगाउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> भौगोलिक तथ्यहरू जस्तै हिमाल, नदी, ताल, मठमन्दिर, प्राकृतिक सम्पदा, राष्ट्रिय निकुञ्ज, कृषि उत्पादन क्षेत्र आदिलाई उपयुक्त सङ्केतसहित नेपालको नक्सामा भर्न अभ्यास गराउने 	
d. जनसाह्या र यसको व्यवस्थापन	<p>d.१ नेपालको जनसाहित्यक अवस्था</p> <ul style="list-style-type: none"> जनसाहित्यक बनोट <ul style="list-style-type: none"> - उमेर - लिङ्ग - जाति - भाषा - धर्म जनसाहित्यक बनोटले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा पार्ने प्रभाव सम्बन्धमा छलफल गराउने <p>d.२ जनसाहित्यक परिवर्तन</p> <ul style="list-style-type: none"> कारण (जन्म, मृत्यु र बसाइसराह) परिणामहरू 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो वरिपरिको जनसाहित्यको उमेर, लिङ्ग, जाति, भाषा, धर्म आदिको सूचना सङ्कलन गर्न लगाई कक्षाकोठामा छलफल गर्दै नेपालको जनसाहित्यक बनोट स्पष्ट पारिदिने जनसाहित्यक बनोटले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा पार्ने प्रभाव सम्बन्धमा छलफल गराउने जनगणनाको पछिल्लो तथ्याङ्कअनुसारको बनोटलाई स्तम्भ रेखाचित्रमा वेखाउन लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> (क) जनसाहित्यक बनोट भनेको के हो ? (ख) भाषिक बनोटका आधारमा नेपालको जनसाहित्यक अवस्था उल्लेख गर्नुहोस् । (ग) जनसाहित्यको बनोटले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा कसरी प्रभाव पार्दछ ?
		<ul style="list-style-type: none"> तालिका र चार्टको प्रदर्शन गर्दै जन्म, मृत्यु र बसाइसराइ जनसाहित्यक परिवर्तनका कारकहरू हुन भनी उदाहरणसहित स्पष्ट पारिदिने 	<p>१. निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> (क) जनसाहित्यक परिवर्तनका कुनै दुईओटा कारणहरू उल्लेख

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<ul style="list-style-type: none"> जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनले उत्पन्न गर्ने परिणामहरू सम्बन्धमा समूहगत छलफल गर्न लगाई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>गर्नुहोस्।</p> <p>(ख) जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनले सामाजिक जनजीवनमा पार्ने प्रभाव सम्बन्धमा निवन्ध लेख्नुहोस्।</p>
द.३ जनसाङ्ख्यिक अवस्था र गुणस्तरीय जीवन		<ul style="list-style-type: none"> गुणस्तरीय जीवनको अवधारणा बताई यसका लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न आधारहरूको सूची तयार गर्न लगाउने जनसङ्ख्याको आकार, बनावट, वितरण र गुणस्तरीय जीवनविचको सम्बन्ध विभिन्न उदाहरण र छलफल गराई स्पष्ट पारिदिने 	<p>१. निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) गुणस्तरीय जीवनका आधारहरूको सूची तयार गर्नुहोस्।</p> <p>(ख) जनसङ्ख्या परिवर्तनले गुणस्तरीय जीवनमा पार्ने दुईओटा प्रभावहरू लेख्नुहोस्।</p>
द.४ जनसङ्ख्या व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> परिचय जनसङ्ख्या व्यवस्थापनको महत्त्व व्यवस्थापनका उपायहरू प्रदेश सरकार र सङ्घ संस्थाहरूको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न चित्र, पोस्टर, फोटो र भिडियो प्रदर्शन गरी जनसङ्ख्या व्यवस्थापनको परिचय दिने जनसङ्ख्या व्यवस्थापनको महत्त्व छलफल गर्दै निष्कर्ष निकाल लगाउने जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका समस्याहरूको सूची समूह समूहमा तयार पार्न लगाउने जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका समस्या समाधानका उपायहरूको चार्ट, तालिका प्रस्तुति र छलफल गर्न लगाउने प्रदेश सरकार र सङ्घ संस्थाहरूले जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा खेलेको भूमिका सम्बन्धमा छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापन किन आवश्यक छ ?</p> <p>(ख) जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका सम्बन्धमा तपाईं बसेको प्रदेशको प्रदेश सरकारले के कस्ता कामहरू गरेको छ ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
९. अन्तर्राष्ट्रीय सम्बन्ध, समसामयि क घटना र सूचना प्रविधि	<p>९.१ भूपरिवेष्ठित राष्ट्र</p> <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • एसियाका भूपरिवेष्ठित राष्ट्रहरू • सम्भावना र समस्या एवम् समाधानका उपाय 	<ul style="list-style-type: none"> • भूपरिवेष्ठित राष्ट्रको परिभाषा, सम्भावना र समस्या समाधानका उपाय र समाधानका उपाय लेखिएका चार्टको प्रयोग गरी खोज, प्रश्नोत्तर र छलफल विधिहारा भूपरिवेष्ठित राष्ट्रको परिचय, समस्या र समाधानका उपाय प्रस्त पारिदिने • ग्लोब वा नक्साका माध्यमबाट विद्यार्थीलाई एसिया महादेशमा रहेका भूपरिवेष्ठित देशहरूको अवस्थिति पहिचान गरी सूची तयार गर्न लगाउने । • भूपरिवेष्ठित मुलक नेपालको सम्भावनाका क्षेत्रहरू पहिचान गर्न समूह समूह छलफल गराई निष्कर्ष बताइदिने 	<p>१. निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) भूपरिवेष्ठित राष्ट्रको परिभाषा दिनुहोस् ।</p> <p>(ख) भूपरिवेष्ठित राष्ट्रका कुनै दुई समस्या र समाधानका उपाय बताउनुहोस् ।</p>
	<p>९.२ सार्क (South Asian Association for Regional Cooperation /SAARC) : परिचय, उद्देश्य र र गतिविधि</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सार्क देशहरूको नक्सा र सार्कको लोगो चिनारी गराउने • सार्क सदस्य राष्ट्रहरूको सूची तयार पार्न लगाउने • सार्कको उद्देश्य तालिका/सूची/चार्ट प्रदर्शन गरी प्रश्नोत्तर गराउने • सार्कको गतिविधि समेटी समूह समूहमा चार्ट वा तालिका तयार पार्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सार्कको स्थापना कहिले भयो ?</p> <p>(ख) सार्कका कुनै दुईओटा उद्देश्य लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) सार्कका कुनै दुईओटा कार्यक्षेत्र बताउनुहोस् ।</p> <p>(घ) सार्कले गरेको कुनै एउटा गतिविधि बताउनुहोस् ।</p>
	<p>९.३ सूचना प्रविधि</p> <ul style="list-style-type: none"> • मल्टिमिडिया, अनलाइन खबर, सामाजिक सञ्जालको परिचय, समुचित प्रयोग तालिका/चार्ट, तस्विर, वृत्तिचित्र/मिडियो 	<ul style="list-style-type: none"> • मल्टिमिडिया, अनलाइन खबर, सामाजिक सञ्जालको परिचय, समुचित प्रयोग तालिका/चार्ट, तस्विर, वृत्तिचित्र/मिडियो 	<p>१. तल दिइए जस्तै प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सूचना प्रविधिका साधनहरूको</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु र तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>सामाजिक सञ्जाल</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय, - समुचित प्रयोग - दुरुपयोगका असर 	<p>र सम्भव भए इन्टरनेटको प्रयोग गरी प्रश्नोत्तर, व्याख्यान, प्रदर्शनद्वारा प्रस्तुत पारिदिने</p> <ul style="list-style-type: none"> • इन्टरनेट वा सामाजिक सञ्जालको दुरुपयोगबाट हुने हानी सम्बन्धमा समुहगत छलफल गराई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<p>सूची बनाउनुहोस् ।</p> <p>(ख) मल्टिमीडिया, अनलाइन खबर, सामाजिक सञ्जालका कुनै दुई दुईओटा फाइदा बताउनुहोस् ।</p>
९.४ समसामयिक गतिविधि र घटना	<ul style="list-style-type: none"> - पहिचान - समाजमा पार्ने प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> • समसामयिक घटनाहरू सङ्कलन गर्न लगाई कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने • दैनिक पत्रपत्रिका वा रेडियो टिभीको मुख्य मुख्य समाचार सुनी वा हेरी एक हप्ता सम्मको समाचार सङ्कलन गर्न लगाउने • समसामयिक घटनासँग सम्बन्धित रही हाजिरीजबाफ प्रतियोगिता गर्न लगाउने • समसामयिक घटनासँग सम्बन्धित समाचार, चित्र, सम्पादकीय आदि सङ्कलन गरी बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने 	<p>१. कुनै दुईओटा समसामयिक समसामयिक घटना लेखी त्यसको प्रभावसमेत उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>

कक्षा ८

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
१. हामी र हाम्रो समाज	<p>१.१ विकासको अवधारणा</p> <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • आवश्यकता र महत्त्व • विकासको अवस्था (विकसित, विकासोन्मुख, र अल्पविकसित) • नेपालमा विकासका सम्भावनाहरू (जस्तै : प्राकृतिक स्रोत साधन, मानवीय स्रोत आदि)। 	<ul style="list-style-type: none"> • विकासको चरणबद्ध अवस्था भएक्ने चिन्हहरू, पोस्टर फोटो, भिडियो आदि प्रदर्शन गर्दै विकासको परिचय र आवश्यकता एवम् सम्बन्धमा छलफल गराउने • विकासका विभिन्न अवस्थाहरू (विकसित, विकासोन्मुख, र अल्पविकसित) उदाहरणसहित प्रस्तुत गर्दै नेपालको वर्तमान अवस्था सम्बन्धमा स्पष्ट पार्ने • 'नेपालको विकासमा प्राकृतिक र मानवीय स्रोतसाधनको प्रयोग र सम्भावना' विषयमा बचतूतकला सञ्चालन गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) तपाईंको विचारमा नेपाललाई विकसित मुलुक बनाउन के गर्नुपर्ला ?</p> <p>(ख) नेपालमा विकासका के कस्तो सम्भावनाहरू रहेका छन्, खोजी गरी लेख्नुहोस्।</p> <p>२. विद्यार्थीले सञ्चालन गरेको बचतूतकलाको प्रस्तुति, हाउभाउ र विषयवस्तुमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस्।</p>
	<p>१.२ विकासको पूर्वाधार (परिचय, महत्त्व, वर्तमान अवस्था)</p> <ul style="list-style-type: none"> • खानेपानी • ऊर्जा • जनशक्ति 	<ul style="list-style-type: none"> • विकासको पूर्वाधारका रूपमा खानेपानी, ऊर्जा र मानवीय स्रोतको महत्त्व भएक्ने गरी चित्र तथा पोस्टरहरू प्रदर्शन गर्दै तिनीहरूको बारेमा छलफल गराउने • खानेपानीको महत्त्व सम्बन्धमा विद्यार्थीका अनुभव सङ्कलन गरी सूची तयार पार्न लगाउने • ऊर्जा बचतमा विद्यार्थीको भूमिका सम्बन्धमा कथा, कविता, चित्र आदि तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने • विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी मानविय स्रोतको परिचय र महत्त्व एवम् विकासमा 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालमा खानेपानीको वर्तमान अवस्था उल्लेख गर्नुहोस्।</p> <p>(ख) नेपालमा ऊर्जा सङ्कट उत्पन्न हुन नदिन के के उपायहरू अपनाउन सकिन्दै, लेख्नुहोस्।</p> <p>(ग) दक्ष र अदक्ष जनशक्तिका विचमा भिन्नता छुट्याउनुहोस्।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		देखिएका समस्या र समाधानका उपायहरू प्रस्तुत गर्ने लगाउने	
१.३ सङ्घीय राज्यको अवधारणा	<ul style="list-style-type: none"> • परिचय • आवश्यकता र महत्त्व (सामाजिक विविधताको सम्मान, सन्तुलित र समानुपातिक विकास, सामाजिक न्याय, अवसरको न्यायोचित वितरण) • स्थानीय, प्रादेशिक र सङ्घीय सरकारको सङ्गीकाप्त परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न उदाहरण र सन्दर्भ जोड्दै नेपालमा सङ्घीय राज्यको अवधारणा र आवश्यकता र महत्त्व सम्बन्धमा कारणहरूको छलफल गर्ने • सात प्रदेशमा विभाजित नेपालको नक्सा प्रदर्शन गरी राज्यको स्वरूपलाई स्थानीय, प्रादेशिक र सङ्घीय ढाँचामा विभाजन गर्नुका आधारहरू बताई सङ्क्षिप्त परिचय दिने • स्थानीय, प्रादेशिक र सङ्घीय सरकारको अधिकारको बाँडफाँड सम्बन्धमा समुहगत छलफल र प्रस्तुतीकरण गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सङ्घीय राज्यको महत्त्वहरू उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) सङ्घीय सरकार र प्रादेशिक सरकारका तीन तीनओटा कामहरू लेख्नुहोस् ।</p>
१.४ आफू बसेको प्रदेश	<ul style="list-style-type: none"> • परिचय • संरचना र कार्य • आफू बसेको प्रदेशको भौगोलिक अवस्थिति, सामाजिक/सांस्कृतिक रहनसहन र आर्थिक अवस्था । 	<ul style="list-style-type: none"> • सात प्रदेशमा विभाजित नेपालको नक्सा देखाई प्रदेशको संरचनाको बारेमा छलफल गराउने । • विभिन्न प्रदेशहरूको भौगोलिक अवस्थिति, सामाजिक रहनसहन र आर्थिक अवस्थाहरूका बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गराउने र विचार्थीलाई आआफ्नो प्रदेशका बारेमा नक्सा बनाई प्रस्तुत गर्ने लगाउने • आफ्नो प्रदेशको गैरव एवम् विकासको संभावनाको खोजीगर्ने लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्ने लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) तपाईंको प्रदेशको भौगोलिक अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) तपाईंको प्रदेशअन्तर्गत आफ्नो पालिकामा बसोबास गर्ने मुख्य जातजातिहरू तिनीहरूका चार्डपर्चहरूको खोजी गरी लेख्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
१.५ आफ्नो प्रदेशमा रहेका प्रमुख विकास कार्यक्रम/आयोजना	<ul style="list-style-type: none"> • नाम र परिचय • महत्त्व • विशेषता • त्यसले पार्ने प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो प्रदेशमामा सञ्चालित राष्ट्रिय गौरव र प्रदेश स्तरीय मुख्य मुख्य विकास आयोजनाहरू खोजी गरी सूची बनाउन लगाउने • मुख्य मुख्य विकास आयोजनासँग सम्बन्धित चित्र तथा पोस्टरहरू प्रदर्शन गराउने • आफ्नो प्रदेशमा वा आफुरहेको प्रदेशमा सञ्चालित आयोजना वा कार्यक्रमको वर्तमान अवस्थाको भिडियो किलप्स, चित्र, उदाहरण आदि प्रस्तुत गर्दै देश विकासमा यी आयोजनाको आवश्यकता र महत्त्व स्पष्ट पारिदिने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) तपाईंको प्रदेशमा सञ्चालित विकास आयोजनाहरूमध्ये कुनै एकमा आधारित भई शिक्षकको समाचारको नमुना बनाउनुहोस्।</p> <p>(ग) विकास आयोजनाको सञ्चालनबाट हामीलाई के कस्ता फाइदाहरू हुन्छन्, उल्लेख गर्नुहोस्।</p>
२. हाम्रा मानव मूल्य मान्यता	<p>२.१ न्याय, शान्ति र अहिंसाको पालना</p> <ul style="list-style-type: none"> • न्यायिक व्यवहार र यसको पालना • मानसिक शान्तिको अभ्यास • शान्ति र संयमित व्यवहार • परिवार, साथी र समुदायमा उत्पन्न विवादको शान्तिपूर्ण समाधान • बचन र कर्मबाट परिपीडनको निवारण 	<ul style="list-style-type: none"> • शान्तिको महत्त्वबोधक उपवेशात्मक सूक्ष्मि, कथा, गीत, कविता उदाहरण, चित्र, भिडियो आदि प्रस्तुत गर्दै मानसिक शान्तिको अवधारणा स्पष्ट पार्ने र अभ्याससमेत गराउने। • हिंसाको कारणले समाजमा उत्पन्न विकृतिहरूको उदाहरण दिँदै अहिंसाभावको उद्बोधन गराउने प्रेरक कथा सुनाउने र विद्यार्थीलाई त्यसको सारांश भन्न लगाउने • शान्ति र मेलमिलाप भएको कुनै बस्तीको घटना अध्ययन गर्न लगाई त्यसो हुनका कारण सम्बन्धमा छलफल गराउने। • प्रत्येक विद्यार्थीलाई आफ्ना नजिकको साथीबाट कस्तो बोली बचन र व्यवहारको अपेक्षा गरेका छन् सोचेर भन्न लगाई 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) शान्ति र संयमित व्यवहार कसरी गर्न सकिन्दै ?</p> <p>(ख) परिवारमा उत्पन्न विवादलाई कसरी शान्तिपूर्ण समाधान गर्न सकिन्दै ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> • प्राणीलाई कष्टबाट मुक्ति • अरूपको ईर्ष्या नगर्नु र अहित नसोच्नु 	<p>आफूले पनि अरूप्रति सोहिअनुरूपको बोली, बचन र व्यवहार प्रदर्शन गर्ने प्रेरित गर्ने ।</p> <p>• मानिसबाहेक जीव जनावरलाई पनि माया, संरक्षण गर्ने उपायहरू बताइदिने र प्राणीहरूलाई दुःखकष्ट दिने कुरा मानवका लागि उचित व्यवहार नहुने विभिन्न सन्दर्भ, उदाहरण आदिमार्फत स्पष्ट पारिदिने ।</p> <p>• विद्यार्थीलाई अरूपको ईर्ष्या र ढाहा गर्दाका हानीहरू विभिन्न कथा उदाहरणबाट स्पष्ट पारी राम्रा कामको अनुसरण गरेमा जीवन सुखी हुने र खुसी प्राप्त हुने, अरूपबाट सहयोग र सहकार्य बलियो हुने सन्दर्भलाई विभिन्न चित्र, कथा, घटना अध्ययन माफत स्पष्ट पार्ने ।</p>	

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
2.२ नेपालमा प्रचलित सामाजिक परम्परा र प्रचलन	<ul style="list-style-type: none"> • गुठी • भेजा • पर्म • टैचो • डिकुर • बडघर • माझजन • रोधी 	<ul style="list-style-type: none"> • विद्यार्थीलाई आफ्नो समुदायमा प्रचलित केही सामाजिक प्रचलनहरू सम्बन्धमा सोचेर भन्न लगाउने र जोडीमा रही त्यस्ता प्रचलन सम्बन्धमा संबाद गर्न लगाउने • नेपालका विभिन्न समुदायमा प्रचलित सामाजिक प्रचलनको सूची तयार पार्न लगाउने। • विभिन्न प्रचलन सम्बन्धमा चार्ट पेपरमा चित्र, फोटो आदि टाँस्न लगाई यिनीहरूको महत्त्व सम्बन्धमा कक्षामा छलफल गराउने • विभिन्न प्रचलन सम्बन्धमा कक्षामा बक्तुत्वकला प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न विद्यार्थीलाई अभिप्रेरित गर्ने • विद्यार्थीलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक समूहलाई एउटा एउटा सामाजिक परम्परा र प्रचलनका सम्बन्धमा समूहगत रूपमा छलफल गरी ती परम्परा र प्रचलन अपनाउने समुदाय, स्थान र गरिने कार्य समेटी प्रतिवेदन तयार गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस्। <ul style="list-style-type: none"> (क) भेजा परम्पराको छोटकरीमा वर्णन गर्नुहोस्। (ख) ढिकुर परम्पराको विशेषता उल्लेख गर्नुहोस्। (ग) रोधी प्रथालाई संरक्षण गर्न के के गनुपर्ना ?
2.३ नेपालमा प्रचलित सामाजिक तथा धार्मिक क्रियाकलाप	<ul style="list-style-type: none"> • जातिगत परम्परा र संस्कार (जन्म संस्कार, विवाह संस्कार, मृत्यु संस्कार आदि) 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो समुदायमा प्रचलित सामाजिक तथा धार्मिक परम्परा सम्बन्धमा विद्यार्थीलाई अनुभव सुनाउन लगाउने • नेपालमा प्रचलित धार्मिक परम्परा सम्बन्धमा विद्यार्थीलाई जानकारी दिई सामाजिक तथा धार्मिक परम्परासँग सम्बन्धित चित्र, चार्ट, पिडियो सङ्कलन र 	<ul style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ul style="list-style-type: none"> (क) मगर र गुरुङ जातिको जन्म र विवाह संस्कारबिचको भिन्नता लेख्नुहोस्। (ख) ब्राह्मण जातिको मृत्यु संस्कारमा गरिने क्रियाकलापहरू लेख्नुहोस्।

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> धार्मिक एवम् सांस्कृतिक क्रियाकलाप 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदर्शन गर्न लगाउने नेपालमा प्रचलित सामाजिक तथा धार्मिक परम्परा सम्बन्धमा नजिकका धार्मिक स्थल वा समुदायमा अबलोकन भ्रमण गराउने र प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने नेपालका सिमान्ताकृत र लोपोन्मुख जातिहरूको परम्परा र संस्कारहरूको खोजी गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने । 	
२.४ नेपालमा विविधताको सम्मान, एकता, सामाजिक सद्भाव र सहिष्णुता (भौगोलिक, धार्मिक, भाषिक, सांस्कृतिक, जातीय, वर्गीय, क्षेत्रीय, लिङ्ग, अपाङ्गता, पेसा व्यवसाय, खानपान, अभिरुचि)	<ul style="list-style-type: none"> विविधतामा एकता झल्कने गीत, कथा, कविताको प्रस्तुति गर्ने र छलफलबाट एकता नै बल हो भन्ने सन्देश प्रवाह गर्ने कक्षाकोठालाई उदाहरणका रूपमा लिई विविधतामा एकता झल्कने विभिन्न क्रियाकलापमा विचारीहरूलाई सहभागी गराउने जुनसुकै जात, धर्म, भाषा, वर्ग, लिङ्ग, अपाङ्गता भए पनि हामी सबैबिचको एकता, भाइचारा र सहअस्तित्वमा नै नेपाली समाजको समृद्धि र विकास सम्बन्ध छ भन्ने सन्देश प्रवाह गर्ने खालका उदाहरण, फोटो, भिडियो आदि प्रदर्शन गर्ने सामाजिक सद्भाव र सहिष्णुता कायम हुने गरी कक्षामा फरक विचार, धर्म, भाषा, पहिरन, संस्कार भएका साथीहरूलाई सम्मान गर्ने, सहयोग र सम्भाव प्रकट गर्ने, फरक चालपर्व मान्ने साथीहरूलाई 	<ol style="list-style-type: none"> निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकनगर्नुहोस्। <ol style="list-style-type: none"> सामाजिक सद्भाव कसरी कायम गर्न सकिन्दै ? विविधतामा एकता, हाम्रो पहिचान विषयमा निवन्ध लेख्नुहोस् । 	

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		शुभकामना दिने जस्ता कार्यमा विद्यार्थीलाई अभिप्रेरित गर्ने	
२.५ नेपालको राष्ट्रिय सम्पदाहरू	<ul style="list-style-type: none"> • राष्ट्रिय सम्पदाहरूको पहचान • राष्ट्रिय सम्पदाहरूको संरक्षण र संवर्धन 	<ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न चार्ट, भिडियो वा स्लाइड प्रदर्शन गरी राष्ट्रिय सम्पदाको परिचय दिने • नेपालका राष्ट्रिय सम्पदाहरू कुन कुन हुन व्यक्तिगत रूपमा अनुमान गर्न लगाउने र जोडी जोडीमा छलफल गरी भन्न लगाउने • राष्ट्रिय सम्पदाहरूको सूची तयार गर्न लगाउने • राष्ट्रिय सम्पदाको महत्वसँग सम्बन्धित चित्र, फोटो प्रदर्शन गरी छलफल गराउने • राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षणका उपायहरूको तालिका प्रस्तुत गर्न लगाउने • राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षणमा सरोकारबालाको भूमिका सम्बन्धमा प्रवचन कार्यक्रम आयोजना गर्न लगाउने • राष्ट्रिय सम्पदासँग सम्बन्धित चित्र, चार्ट, समाचार, सम्पादकीय, र लेखहरू सङ्घकलन गरी बुलेटिन बोर्ड तयार पार्न लगाउने • स्थानीय सम्पदाहरूको अवलोकन प्रमण गराई प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने । 	<ol style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् । <ol style="list-style-type: none"> (क) कुनै पाँचओटा राष्ट्रिय सम्पदाको सूची तयार पार्नुहोस् । (ख) राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षण गर्ने कुनै तीनओटा उपाय लेख्नुहोस् । २. बुलेटिन बोर्डको तयारीका क्रममा विद्यार्थीको सहभागिता, सक्रियता, सामग्रीको सङ्घकलन, सहयोग आदि पक्षलाई ख्याल गरी मूल्यांकन गर्नुहोस् ।
२.६ अन्तर्राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरू	<ul style="list-style-type: none"> • हेनरी इच्युना • मदर टेरेसा 	<ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न चित्र, तस्विर, जीवनी प्रस्तुतिमार्फत मानवीय मूल्य र सामाजिक सेवामा पुऱ्याएका अन्तर्राष्ट्रिय व्यक्तित्वको योगदानको सूची प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने • अन्तर्राष्ट्रिय व्यक्तित्वको जीवन (बायोग्राफी) 	<ol style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् । <ol style="list-style-type: none"> (क) मदर टेरेसाका कुनै दुईओटा योगदान उल्लेख गर्नुहोस् । २. विद्यार्थीले तयार पारेको बायोग्राफीलाई

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<ul style="list-style-type: none"> तयार पार्न लगाउने अन्तर्राष्ट्रिय व्यक्तित्वको कामबाट विद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्रेरणाको सूची तयार पार्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> निम्न आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस्। - सहभागिता - विषयवस्तुको सङ्कलन अवस्था - योगदान
	<p>२.७ स्काउट</p> <ul style="list-style-type: none"> स्काउटको भूमिका <ul style="list-style-type: none"> - चरित्र निर्माण र अन्य - अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> बालबलबका गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न लगाउने, उनीहरूले गरेका गतिविधिमा अवलोकन गरी पृष्ठपोषण, मार्गदर्शन प्रदान गर्ने स्काउटले चरित्र निर्माणमा खेलेको भूमिका उदाहरण सहित स्पष्ट पार्ने। विभिन्न अवसर पारी विद्यार्थीहरूलाई स्काउटका गतिविधिमा संलग्न गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> १. बालबलब र स्काउटका गतिविधिमा संलग्नतालाई निम्न आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस्। (क) सहभागिता (ख) सक्रियता (ग) गरेका मुख्य क्रियाकलाप (घ) चरित्र निर्माणमा पुरेको योगदान आदि
३. नागरिक चेतना, कर्तव्य र अधिकार	<p>३.१ संविधान र सङ्घीय संसद्</p> <ul style="list-style-type: none"> संविधानको परिचय सङ्घीय संसदको भूमिका एवम् कार्यहरू सङ्घीय संसदका दुवै सदनको गठन प्रक्रिया 	<ul style="list-style-type: none"> नेपालको संविधान देखाउँदै संविधानको सामान्य परिचय दिन लगाउने। सङ्घीय संसदको संविधान र कानून निर्माण गर्ने प्रक्रियालाई तालिकामा प्रस्तुत गर्ने सङ्घीय संसदका दुवै सदनको गठन प्रक्रिया सम्बन्धमा समूहमा छलफल गराउने। 	<ul style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : (क) संविधान भनेको के हो ? (ख) संविधान र कानूनको निर्माण प्रक्रियाबारे लेख्नुहोस्। (ग) प्रतिनिधि सभाको गठन प्रक्रिया बारेमा लेख्नुहोस्।
	<p>३.२ सङ्घीय सरकार</p> <ul style="list-style-type: none"> सङ्घीय सरकारको परिचय सङ्घीय सरकारको गठन प्रक्रिया सङ्घीय सरकारका 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न उदाहरण दिई सङ्घीय सरकारको छोटो परिचय दिने सङ्घीय सरकारको गठन प्रक्रिया देखाउने तालिका बनाई प्रस्तुत गर्ने सङ्घीय सरकारको कार्यहरू उल्लेख भएको चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<ul style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : (क) सङ्घीय सरकारको परिचय दिनुहोस्। (ख) सङ्घीय सरकारका कार्यहरूको सूची तयार पार्नुहोस्।

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	कार्यहरू		(ग) सङ्घीय सरकारको गठन प्रक्रियाबारेमा जानकारी दिनुहोस्।
	<p>३.३ न्यायपालिका (परिचय, गठन प्रक्रिया र कार्यहरू)</p> <ul style="list-style-type: none"> • जिल्ला अदालत • उच्च अदालत • सर्वोच्च अदालत 	<ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न चित्र, उदाहरण भिडियोमार्फत न्यायपालिकाको छोटो परिचय दिने • जिल्ला अदालत, उच्च अदालत र सर्वोच्च अदालतको गठन प्रक्रियाबारेमा सबैधानिक प्रावधानबारे जानकारी गराउने • न्यायपालिकाले गर्ने कार्यहरू सम्बन्धमा जोडी जोडीमा छलफल गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने • स्थानीय तहमा रहने न्यायिक समितिको परिचय र कार्य सम्बन्धमा खोजी गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालमा न्याय दिने निकायहरूको सूची तयार गर्नुहोस्।</p> <p>(ख) स्थानीय न्यायिक समितिको न्याय सम्बन्धमा भूमिकाका बारेमा छोटकरीमा लेख्नुहोस्।</p> <p>(ग) जिल्ला अदालत, उच्च अदालत र सर्वोच्च अदालतको गठन प्रक्रिया लेख्नुहोस्।</p>
	<p>३.४ समावेशीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> • विभेद तथा बहिष्करणका स्वरूप (जातीय, लैझरिक, वर्गीय, भाषिक तथा सांस्कृतिक) • समावेशीकरणको अवधारणा तथा समावेशीकरणको आवश्यकता 	<ul style="list-style-type: none"> • विभेद तथा बहिष्करणका विभिन्न स्वरूपबाटे छलफल गराउने • स्थानीयस्तरमा विभेद र बहिष्करणका विरुद्ध भूमिका निर्वाह गरेका व्यक्ति तथा संस्थाको योगदानका सम्बन्धमा छलफल गराउने • समावेशीकरणको अवधारणा सम्बन्धमा विभिन्न उदाहरण, सन्दर्भ प्रस्तुत गर्दै छलफल गराउने • सकारात्मक विभेदको सामान्य अवधारणा दिई समावेशीकरणको आवश्यकता स्पष्ट पाने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) समावेशीकरण भन्नाले के बुकिन्छ ?</p> <p>(ख) समावेशीकरणले विभिन्न वर्गका व्यक्तिलाई कसरी फाइदा पुर्ण, लेख्नुहोस्।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>३.५ लोकतान्त्रिक गणतन्त्र</p> <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा नागरिकको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> • लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको अर्थ र अवधारणा बताउने • लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा नागरिकको भूमिका सम्बन्धमा संवाद गर्न लगाउने • लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा नागरिकका भूमिका देखाउने चाट बनाई प्रस्तुत गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) लोकतान्त्रिक गणतन्त्र भनेको के हो ?</p> <p>(ख) लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई मजबूत बनाउन नागरिकको कस्तो भूमिका हुनुपर्दछ, लेख्नुहोस् ।</p>
	<p>३.६ सेवा प्रवाह र सुशासन</p> <ul style="list-style-type: none"> • सेवा प्रवाहको अवधारणा • सुशासनको अवधारणा • सुशासन र सेवा प्रवाहमा राष्ट्रसेवकको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> • सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको सूची तयार पार्न लगाउने • सुशासनको परिचय दिने किसिमको समाचारको नमुना, चित्र, तालिका वा भिडियो देखाई सुशासनको अवधारणा प्रस्तुत गर्ने • सुशासन र सेवा प्रवाहमा राष्ट्रसेवक कर्मचारीको भूमिको सम्बन्धमा छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सुशासन भन्नाले के बुझनुहुन्छ ?</p> <p>(ख) सुशासन कायम गर्न विद्यालयका प्रधानाध्यापकको भूमिका छोटकरीमा लेख्नुहोस् ।</p>
४. सामाजिक समस्या र समाधान	<p>४.१ सामाजिक समस्या र विकृतिहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • देखासिची र फजुल खर्च • बौद्धिक पलायन • दाइजो प्रथा • लागुपदार्थ दुर्घटन • भ्रष्टाचार (आर्थिक र नैतिक) 	<ul style="list-style-type: none"> • बौद्धिक पलायनको परिचय दिई यसको प्रभाव सम्बन्धमा छलफल गराउने । • देखासिकी र फजुल खर्चले समाजमा पारेको प्रभाव र यसको निराकरणका लागि भूमिका अभिनय प्रस्तुत गर्न लगाउने • सामाजिक समस्या तथा विकृतिहरूमध्ये दाइजो प्रथा, लागुपदार्थ दुर्घटन, भ्रष्टाचार र यसले समाजमा पारेको नकारात्मक प्रभाव एवम् यसको रोकथामका उपाय सम्बन्धमा चित्र, छलफल, कथा, गीत आदिमार्फत 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक समस्या तथा विकृतिहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p> <p>(ख) बौद्धिक पलायन रोकन के गर्नुपर्दछ ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<ul style="list-style-type: none"> स्पष्ट पार्ने सामाजिक समस्या विकृति सम्बन्धमा विभिन्न चित्र, समाचार, सम्पादकिय, लेख रचना सङ्कलन गरी बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने 	
	४.२ सामाजिक समस्या र विकृति हटाउने उपायहरू <ul style="list-style-type: none"> जनचेतना मितव्ययीता आत्म अनुशासनको पालना व्यावहारिक शिक्षामा जोड असल सद्गत सदाचार कानूनको परिपालना 	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक समस्या र विकृति विरुद्धका सामाजिक अभियानहरूमा विद्यार्थीको सहभागिता गराई प्रत्यक्ष अवलोकन र जिम्मेवारी बोध हुने खालका काममा संलग्न गराउने सामाजिक समस्या र विकृतिको समाधानमा विद्यार्थीको महत्वपूर्ण भूमिका रहने सन्दर्भलाई विभिन्न उदाहरण, सन्दर्भसहित प्रस्त पार्ने र उनीहरूलाई मितव्ययी बन्न, आत्म अनुशासनको पालन गर्न एवम् असल साधीहरूको सद्गत गर्न अभिप्रेरित गर्ने कानूनको परिपालनाका निम्नि स्थानीय प्रशासनको भूमिका सम्बन्धमा छलफल गराउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक समस्या र विकृति हटाउने कुनै पाँचओटा उपायहरू लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) सदाचारले सामाजिक समस्या तथा विकृति हटाउन कसरी मदत गर्दछ ?</p>
	४.३ सामाजिक समस्या र विकृति समाधानमा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाको भूमिका	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक समस्या र विकृतिको समाधानमा संलग्न विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाको सूची तयार गरी उनीहरूको भूमिकाको खोजी गर्न लगाउने ती संस्थाहरूले सामाजिक समस्या समाधानमा पुऱ्याएको योगदान सम्बन्धमा पत्रपत्रिका, वेबसाइट एवम् विभिन्न सन्दर्भ 	<p>निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक समस्या र विकृति समाधानमा रेडक्रसको योगदानको चर्चा गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) अष्टाचार निवारणमा टान्सपरेन्सी इन्टरनेशनलको भूमिका महत्वपूर्ण</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		सामग्री अध्ययन गरी लेख रचना तयार गर्ने लगाउने ।	छ, किन ?
	<p>४.४ दृन्दू र व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> समाजमा दृन्दू (कारण, विश्लेषण र समाधान) सञ्चारको भूमिका (दोहोरो सञ्चार, वार्ता, मध्यस्थता, सम्झौता) 	<ul style="list-style-type: none"> समाज हुने दृन्दूका कारणहरूको सम्बन्धमा व्यक्तिगत रूपमा सोच्न लगाई जोडी जोडीमा छलफल गर्ने लगाउने र जोडीका निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने लगाउने । समाजमा हुने विभिन्न दृन्दूका विश्लेषण र समाधानका उपायहरू सम्बन्धमा प्रश्नोत्तर गराउने दृन्दू समाधानमा सञ्चारको भूमिकामा दोहोर सञ्चार, वार्ता र मध्यस्थिताबाट समाधान गर्ने सम्बन्धमा भूमिका अभिनय गर्ने लगाउने र भूमिका अभिनय सम्बन्धमा अन्य सहपाठीको विचारलाई जोडै निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने 	<p>निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) समाजमा दृन्दू हुनका कारणहरू लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) मध्यस्थितामा कसरी दृन्दू समाधान गर्ने सकिन्दै ?</p>
५. हाम्रो विगत	<p>५.१ नेपाल शब्दको उत्पत्ति</p> <ul style="list-style-type: none"> नेपाल शब्दको अर्थ र उत्पत्तिसम्बन्धी किंवदन्ती <p>५.२ नेपालको प्राचीन कालका सामाजिक र आर्थिक गतिविधि (गोपाल, महिषपाल र किरात)</p> <p>५.३ काठमाडौं उपत्यकाको प्राचीन विगत र सम्भता</p>	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न चित्र, कथा, भिडियोमार्फत नेपालको प्राचीन कालखण्डहरूको छोटो परिचय दिने कथा वा पाठको सस्वरवाचन गरी नेपाल शब्दको उत्पत्तिको सम्बन्धमा प्रचलित एक एकओटा किंवदन्ती बताउने पुस्तकालयमा गई काठमाडौं उपत्यकाका राज्यहरूको प्राचीन कालको राजनीतिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्था र विगत एवम् सभ्यता समेटिएको विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरू अध्ययन गराई त्यसका मुख्य 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् ।</p> <p>(क) नेपाल शब्दको उत्पत्तिका बारेमा प्रचलित कुनै दुईओटा किंवदन्तीबारेमा लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) काठमाडौं उपत्यकाको प्राचीनकालको सामाजिक अवस्थाका बारेमा छोटकरीमा लेख्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>५.४ लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको विकास, सम्भावना र चुनौती</p>	<p>मुख्य पक्षहरू कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको विकासः ऐतिहासदेखि वर्तमानसम्म भन्ने शीर्षकमा वक्तृत्वकला प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको सम्भावना र चुनौती सम्बन्धमा समूह समूहमा छलफल गराई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको सम्भावनाहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p>
	<p>५.५ हाम्रा वीर सहिदहरूको परिचय र योगदान</p> <ul style="list-style-type: none"> लखन थापा गढ्गालाल श्रेष्ठ दशरथ चन्द शुक्रराज शास्त्री धर्मभक्त माथेमा 	<ul style="list-style-type: none"> पाँच सहिदहरूको फोटो तथा पोस्टर प्रदर्शन गर्दै लखन थापा, गढ्गालाल श्रेष्ठ, दशरथ चन्द, शुक्रराज शास्त्री र धर्मभक्त माथेमाको छोटो परिचय प्रस्तुत गर्ने । कथा, भिडियो विलप्स वा डकुमेन्ट्री वा चित्र प्रस्तुत गर्दै लखनथापा, गढ्गालाल, दशरथ, शुक्रराज र धर्मभक्तको योगदान सम्बन्धमा छलफल गर्ने समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक समूहलाई एक एक जना सहिदको चित्र वा फोटो सहितको व्यक्तिगत विवरण चाटपेपरमा तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) पाँच सहिदहरूको नाम लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) कुनै एक सहिदको योगदान एक अनुच्छेदमा लेख्नुहोस् ।</p> <p>२. विद्यार्थीले तयार पारेको व्यक्तिगत विवरण र सोको प्रस्तुतिलाई निम्नलिखित आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> - प्रस्तुतीकरण - विषयवस्तुको सङ्कलन - चित्र - योगदान
	<p>५.६ मानव सम्यता</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय युनानी (ग्रिस र रोम) सम्यताको परिचय र प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न चित्र, तालिका र भिडियो देखाउंदै मानव सम्यताको परिचय दिन विभिन्न चित्र, कथा, ऐतिहासिक पुस्तकमार्फत मानव सम्यताको विकासक्रमको सम्बन्धमा छोटो जानकारी 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) मानव सम्यता भन्नाले के बुकिन्छ ?</p> <p>(ख) मानव सम्यताको विकासले मानव</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> सिन्धु घाँटीको सभ्यताको परिचय र प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> गराउने विभिन्न चित्र, तालिका र भिडियो देखाउदै युनानी (ग्रिस र रोम) सभ्यताको परिचय दिने युनानी (ग्रिस र रोम) सभ्यताकोले मानव जीवनमा पारेको प्रभावबारे छलफल गराउने सिन्धु उपत्यकाका मोहन्जोदारो र हराप्पाको विगतसँग सम्बन्धित तथ्यहरू देखाउने भिडियो प्रस्तुत गर्ने सिन्धु उपत्यका सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा संवाद गराउने 	<p>(ग) जीवनमा पारेको प्रभाव लेख्नुहोस् ।</p> <p>(घ) ग्रिक सभ्यतामा विकास भएका कुनै दुईओटा तथ्यहरू लेख्नुहोस् ।</p> <p>(घ) युनानी (ग्रिस र रोम) सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभावबारे छोटकरीमा लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ड) सिन्धु सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा छोटो टिप्पणी लेख्नुहोस् ।</p>
	<p>५.७ पुनर्जागरण</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय उपलब्धि 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न चित्र, तालिका र भिडियो देखाउदै पुनर्जागरणको परिचय दिने पुनर्जागरणको कालको उपलब्धिहरूको सूची तयार गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) पुनर्जागरण भन्नाले के बुझिन्छ ?</p> <p>(ख) पुनर्जागरणको कालले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव लेख्नुहोस् ।</p>
६. हाम्रो आर्थिक क्रियाकलाप	<p>६.१ मौद्रिक कारोबार</p> <ul style="list-style-type: none"> अवधारणा व्यावहारिक प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> मौद्रिक कारोबारसँग सम्बन्धित चित्र चार्ट र भिडियो प्रयोग गरी यसको अवधारणा स्पष्ट पारिदिने मौद्रिक कारोबारको व्यावहारिक प्रयोग सम्बन्धमा समूह समूहमा छलफल गर्न लगाई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) मौद्रिक कारोबार भनेको के हो ?</p> <p>(ख) मुद्राका कुनै दुईओटा कार्य उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
६.२ नेपालका वित्तीय संस्था	<ul style="list-style-type: none"> परिचय यिनीहरूबाट प्राप्त गर्न सकिने सेवाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> नेपालका वित्तीय संस्थाको उदाहरण, वित्तीय संस्था कार्यहरूसम्बन्धी चार्ट, तस्विरको प्रयोग गरी प्रश्नोत्तर, अन्तरक्रिया, र छलफल विधिद्वारा नेपालका वित्तीय संस्थाको परिचय, कार्यहरू प्रस्तुत पार्ने। यी वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त गर्न सकिने सेवाहरूको सूची तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<ol style="list-style-type: none"> निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ol style="list-style-type: none"> वित्तीय संस्था भनेको के हो ? वित्तीय संस्थाका कुनै दुईओटा कार्यहरू बताउनुहोस् ।
६.३ नेपालको पर्यटन व्यवसाय/उद्योग	<ul style="list-style-type: none"> वर्तमान अवस्था महत्त्व पर्यटन व्यवसाय र रोजगार प्रवर्धन 	<ul style="list-style-type: none"> तालिका/चार्ट, वृत्तचित्र/भिडियो प्रदर्शन गरी नेपालको पर्यटन उद्योगको वर्तमान अवस्था र महत्त्व सम्बन्धमा छलफल गराउने पर्यटन व्यवसायबाट रोजगारी सिर्जना र प्रवर्धन भएका नमुना चित्र वा भिडियो प्रस्तुत गर्दै पर्यटन व्यवसाय गर्नका लागि उत्तरीत गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ol style="list-style-type: none"> नेपालको पर्यटन उद्योगको वर्तमान अवस्था बताउनुहोस् । नेपालको पर्यटन उद्योगको महत्त्व उल्लेख गर्नुहोस् ।
६.४ नेपालको वैदेशिक व्यापार	<ul style="list-style-type: none"> परिचय महत्त्व वर्तमान अवस्था, प्रवर्धनका उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> तालिका/चार्ट, वृत्तचित्र/भिडियो प्रदर्शन गरी नेपालको वैदेशिक व्यापारको परिचय, महत्त्व सम्बन्धमा छलफल गराउने नेपालमा वैदेशिक व्यापार प्रवर्धनका उपायहरू सम्बन्धमा TPS विधिबाट छलफल गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ol style="list-style-type: none"> नेपालको वैदेशिक व्यापारको वर्तमान अवस्था कस्तो छ ? नेपालको वैदेशिक व्यापारको महत्त्व उल्लेख गर्नुहोस् । नेपालको वैदेशिक व्यापारको प्रवर्धनका उपायहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
६.५	६.५ वैदेशिक रोजगारी <ul style="list-style-type: none"> • परिचय • चुनौती र अवसरहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • मस्तिष्क मन्थन गराई वैदेशिक रोजगारीको परिचय दिन लगाउने र छलफलबाट निष्कर्ष निकालने • जिम्स विधि प्रयोग गरी वैदेशिक रोजगारको महत्त्व, वर्तमान अवस्था, अवसर र चुनौती सम्बन्धमा छलफल गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ul style="list-style-type: none"> (क) वैदेशिक रोजगारी भनेको के हो ? (ख) नेपालको वैदेशिक रोजगारीका कुनै दुईओटा समस्या र समाधानका उपायहरू बताउनुहोस् । (ग) नेपालको वैदेशिक रोजगारीको वर्तमान अवस्था कस्तो छ ?
७. हास्मो पृथ्वी	७.१ पृथ्वीका दैनिक र वार्षिक गतिका प्रभावहरू <ul style="list-style-type: none"> • स्थानको समयमा भिन्नता • तापक्रम र चापको वितरणमा भिन्नता • सूर्य ग्रहण र चन्द्र ग्रहण 	<ul style="list-style-type: none"> • शिक्षकले ग्लोब देखाउँदै पृथ्वीको भुकाव (६६.५ डिग्री) र विभिन्न उदाहरणमार्फत पूर्वपाठसँग सम्बन्ध गाँस्दै पृथ्वीको गतिको अवधारणा स्पष्ट पारिदिने • ग्लोबको प्रयोगबाट पृथ्वीको दैनिक र वार्षिक गतिको अवधारणाका साथै ऋतु परिवर्तनको अवधारणासमेत स्पष्ट पारिदिने • पृथ्वीको अक्ष तथा कक्षीय समतलको चित्र खिचेर भूमध्यरेखा र प्रमुख मध्याह्नरेखाको अक्षीय भुकावसँग सूर्यको सम्बन्ध देखाउने • ग्लोबमा नेपालको अवस्थिति पहिचान गरी एउटा चिह्न लगाई त्यसको अगाडि मैन बत्ती बालेर राख्ने, नेपालको अवस्थितिमा उज्ज्यालो देखिन्नछ । यसलाई दिन र त्यसलाई बायाँबाट दायाँतर्फ विस्तारै घुमाउँदै जाँदा नेपाल सूर्यबाट विस्तारै टाढा हुँदै जाँदा सूर्यास्त वा अध्याँरो हुन्दै भनी स्पष्ट 	<ol style="list-style-type: none"> १. निम्नलिखित प्रश्नहरूका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् : <ul style="list-style-type: none"> (क) पृथ्वीका दुईओटा गतिको नाम लेख्नुहोस् । (ख) परिभ्रमण र परिक्रमण गतिविच करक छुद्याउनुहोस् । (ग) दिन र रात कसरी हुन्छ ? उदाहरणसहित लेख्नुहोस् । (घ) पृथ्वीको वार्षिक गतिको मानव जीवनमा कसरी असर पर्दछ, लेख्नुहोस् ।

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
		<p>पारिदिने</p> <ul style="list-style-type: none"> उक्त अभ्यासका आधारमा पृथ्वीले आफ्नो अक्ष वरिपरि परिभ्रमण (Rotation) गर्न लगभग २४ घण्टा समय लगाउँछ । यसले दिन र रात बनाउँछ भनी दैनिक गतिको अवधारण र असर बताइदिने त्यो अभ्यासको सम्बन्ध छृतु परिवर्तनको चित्रसंग जोड्ने र सूर्यको अवस्थालाई दीर्घवृत्तका बिचमा राख्ने । त्यसको ठिक माथि र तल पृथ्वीको आधा भागमा सूर्यको क्रियण पर्ने कोणीय झुकावमा पृथ्वीको अक्ष बनाउने र त्यसको पूर्व र पश्चिममा दीर्घवृत्तमा अक्ष पर्ने गरी पृथ्वीको झुकाव देखाउने, सबै अवस्थामा उत्तर र दक्षिण ध्रुव छुट्याउने । अब क्रमशः पश्चिम बिन्दुको बायाँबाट दायाँतर्फ जुन २१, सेप्टेम्बर २३, डिसेम्बर २२ र मार्च २१ लेख्दै जाने माथिको उदाहरण र प्रयोगका आधारमा दैनिक गति र वार्षिक गतिका प्रभावबिच तुलना गर्दै सूची बनाउन लगाउने 	
७.२ मौसम र हावापानी	<ul style="list-style-type: none"> परिचय मौसम र हावापानीमा फरक हावापानीमा परिवर्तन ल्याउने तत्त्वहरू 	<ul style="list-style-type: none"> मौसम र हावापानीबिचको फरक सम्बन्धमा छलफल गर्दै उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने विद्यार्थीलाई जोडी जोडीमा विभाजन गरी हावापानीलाई प्रभाव पार्ने तत्त्वहरू सम्बन्धमा छलफल गर्दै सूची तयार गरी सामान्य वर्णन गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> मौसम केलाई भनिन्छ ? मौसम र हावापानीबिच फरक छुट्याउनुहोस् ।

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<ul style="list-style-type: none"> - अक्षांश - उचाइ - सामुद्रिक दूरता - जमिनको ढाल - सामुद्रिक धार - बनजङ्गाल - माटो - स्थानीय तत्व 	<ul style="list-style-type: none"> आफू रहेको स्थानको एक हप्ताको मौसमी अवस्थाको अभिलेख राखी ग्राफलाइन (रेखा चित्रमा) प्रस्तुत गर्न लगाउने। 	
७.३ जलवायु परिवर्तन	<ul style="list-style-type: none"> • नेपालमा सिर्जित समस्याहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न उदाहरण, कथा सन्दर्भ जोड्दै जलवायु परिवर्तनको परिचय दिने जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित समस्याहरू प्रदर्शित भिडियो वा चित्र देखाउँदै तिनीहरूको समूहमा सूची निर्माण गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जलवायु परिवर्तन भनेको के हो ?</p> <p>(ख) जलवायु परिवर्तनले नेपालमा सिर्जित समस्याहरू के के हुन् ?</p>
७.४ नेपालको छिमेकी देशहरू भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना र सम्बन्ध	<ul style="list-style-type: none"> • भारत • चीन • सार्क राष्ट्रका अन्य मुलुकहरू • छिमेकी राष्ट्रहरूसँग नेपालको सम्बन्ध 	<ul style="list-style-type: none"> विश्वको नक्सा वा ग्लोबमा नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सिमाना खोजी गर्न लगाउने ग्लोब वा नक्साका माध्यमबाट भारत र चिनको अवस्थिति, सिमाना, भौगोलिक अवस्था आदि खोजी गर्न लगाउने सार्क राष्ट्रका अन्य मुलुकहरूको नक्सासहित ती राष्ट्रको सामान्य परिचय प्रस्तुत गर्ने छिमेकी र सार्कका अन्य मुलुक र नेपालको तालिका प्रस्तुत गरी स्पष्ट पार्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) हास्त्रा छिमेकी देशहरू कुन कुन हुन् ?</p> <p>(ख) सार्क राष्ट्रका नाम लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) भारतले नेपालको सहयोगमा गरेका योगदानको चर्चा गर्नुहोस् ।</p>
७.५ विपत् व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> • नेपालमा घट्ने विपत् का घटनाहरू र जोखिमको न्यूनीकरणका उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> नेपालमा घट्ने विपत् का घटनाहरू र जोखिमको न्यूनीकरणका उपायहरू 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
	<p>घटनाहरू र जोखिमको न्यूनीकरणका उपायहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • विपत् व्यवस्थापन र रेडक्रस • विपत् व्यवस्थापनमा प्रदेश सरकार र सङ्घसंस्थाको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> सम्बन्धमा अन्तरक्रिया, छलफल आदि गराउने विपत्का विभिन्न अवस्था : विपत् पूर्वावस्था, विपत्को अवस्था र विपत्पछिको अवस्था व्यवस्थापनमा प्रदेश सरकार र सङ्घसंस्थाहरूले अपनाएका कदमहरू माथि छलफल गरी स्पष्ट पारिदिने विपत्ले पारेको प्रभावसँग सम्बन्धित चित्र, समाचार, लेखरचना सङ्कलन गरेर वा सम्भव भएसम्म प्रभावितका अनुभवलाई समेत समेटी परियोजना कार्य गर्न लगाउने विपत्सँग सम्बन्धित सिमुलेसन (simulation) अभ्यास गराउने । 	<p>(क) स्थानीय सङ्घसंस्थाहरूले भूकम्पको व्यवस्थापनमा के के भूमिका खेल सक्छन् ?</p> <p>(ख) सिमुलेसन अभ्यासमा विद्यार्थीले गरेका क्रियाकलापको अवलोकन गरी मूल्यांकन गर्नुहोस् ।</p>
७.६ नक्सा तथा प्रयोगात्मक कार्य	<ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न प्रकारका सङ्केत • नेपालको नक्सा निर्माण • भौगोलिक तथ्यहरू जस्तै हिमाल, नदी, ताल, मठमन्दिर, प्राकृतिक सम्पदा, राष्ट्रिय निकुञ्ज, कृषि उत्पादन क्षेत्र आदि शैक्षणिक पाटीमा लेखी नेपालको नक्सामा भर्न लगाउने • विभिन्न तथ्य तथ्याङ्कहरूलाई पाइ चार्ट वा बार ग्राफ वा लाइन ग्राफमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालको नक्सा बनाउनुहोस् । उक्त नक्सामा गण्डकी नदी, घोडाघोडी ताल, ढोरपाटन सिकार आरक्षण, जानकी मन्दिर, कफी उत्पादन हुने क्षेत्रलाई विभिन्न सङ्केत प्रयोग गरी देखाउनुहोस् ।</p>	

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
d. जनसङ्ख्या र यसको व्यवस्थापन	<p>d.१ जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनका निर्धारक तत्वहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • जन्म • मृत्यु • बसाइंसराइ • जन्म, मृत्यु र बसाइंसराइको मापन • जनसङ्ख्या दोब्बर हुन लाग्ने समय 	<ul style="list-style-type: none"> • जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनका निर्धारक तत्वहरूको सूची तयार गर्न लगाउने • जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनका निर्धारकहरू (जन्म, मृत्यु र बसाइंसराइ) का दर गणना गर्ने सूत्रहरूको प्रयोग गरी अभ्यास गर्न लगाउने • जनसङ्ख्या दोब्बर हुन लाग्ने समय गणना गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनका निर्धारकहरूको सूची तयार गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) जनसङ्ख्या दोब्बर हुन लाग्ने समय कसरी गणना गरिन्छ, लेख्नुहोस् ।</p>
	<p>d.२ नेपालको जनसङ्ख्या</p> <ul style="list-style-type: none"> • जनसङ्ख्याको बनोट <ul style="list-style-type: none"> - साक्षरता - पेसा - ग्रामीण तथा सहरी जनसङ्ख्या) • जनसङ्ख्याको बनोटले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा पार्ने प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो समुदायको जनसङ्ख्याको साक्षरता, पेसाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न लगाउने र ति तथ्यहरूलाई कक्षाकोठामा छलफल गर्दै जनसङ्ख्याको बनोटको अवधारणा स्पष्ट पारिदिने • जनगणनाको पछिल्ला दुइवटा जनगणनाका तथ्याङ्कको आधारमा साक्षरता, पेसा, ग्रामीण तथा सहरी क्षेत्रको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी तुलनात्मक चार्ट तयार गर्न लगाउने • जनसङ्ख्याको बनोटले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा पार्ने प्रभाव सम्बन्धमा छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जनसङ्ख्याको बनोट केलाई भनिन्छ ?</p> <p>(ख) नेपालमा महिला र पुरुष साक्षरता दरको तुलना गर्नुहोस् ।</p> <p>(ग) साक्षरताले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा कसरी प्रभाव पार्दछ ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
d.३ नेपालको जनसङ्ख्याको वितरण र जनघन्त्व	<ul style="list-style-type: none"> • भौगोलिक प्रदेश : हिमाल, पहाड, उपत्यका, भित्री मध्येश र तराई • प्रादेशिक तह : सात प्रदेश 	<ul style="list-style-type: none"> • तथ्यांकका आधारमा नेपालको जनसङ्ख्याको भौगोलिक र प्रादेशिक वितरण र जनघन्त्वबारे छलफल गराउने • जनसङ्ख्याको वितरण र जनघनत्वलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरूको सूची तयार गर्न लगाउने • नेपालको जनसङ्ख्या वितरण र जनघनत्वसँग सम्बन्धित लेख तयार पार्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) हिमाली क्षेत्र र तराई क्षेत्रको जनसङ्ख्या वितरणको तुलना गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या भएको प्रदेश कुन हो ?</p> <p>(ग) जनघनत्व कसरी मापन गरिन्छ ?</p>
d.४ नेपालमा बसाइँसराइ	<ul style="list-style-type: none"> • कारण • प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> • नेपालमा बसाइँसराइका तत्वहरू (आकर्षण र विकर्षण) का बारेमा विभिन्न उदाहरण र सूची देखाउँदै छलफल गराउने • बसाइँसराइले समाजमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा समूह समूहमा छलफल गर्न लगाई प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउने • समाज परिवर्तन र विकासका लागि बसाइँसराइ आवश्यक छ वा छैन भन्ने शीर्षकमा मान्यता (value line) क्रियाकलाप गराउने । यसमा छ भन्ने विद्यार्थीहरूलाई एक समूह र छैन भन्ने जस्ति अर्को समूहमा राखी आफ्ना आफ्ना पक्षमा तर्कहरू सङ्कलन गर्न लगाई पालैपालो चार पाँच जनालाई आफ्ना विचार राख्ने अवसर दिने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) बसाइँसराइ केलाई भनिन्छ ?</p> <p>(ख) बसाइँसराइ हुने कारण के हुन् ?</p> <p>(ग) बसाइँसराइबाट उत्पन्न हुने परिणामको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
९. अन्तर्राष्ट्रीय सम्बन्ध, समसामयिक घटना र सूचना प्रविधि	<p>९.१ विभिन्न कुटनीतिक नियोगहरू र यसका कार्यहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • राजदूतावास • महावाणिज्य दुतावास • संयुक्त राष्ट्रसङ्घ स्थायी नियोगकाउनिसिलर कार्यालय 	<ul style="list-style-type: none"> • कुटनीतिक सम्बन्ध स्थापना भएका मुलुक र कुटनीतिक नियोगमार्फत भए गरेका कार्य वा सहयोगहरूको सूची/तालिका/चार्ट प्रस्तुत गरी प्रश्नोत्तर, व्याख्यान, खोज र छलफल विधिद्वारा कुटनीतिक नियोग र नेपालसँगको सम्बन्ध प्रस्त पार्ने • कुटनीतिक सम्बन्ध र द्विपक्षीय सम्बन्ध कायम भएका देशहरूको सूची तयार पार्न लगाउने • कुटनीतिक नियोगको भूमिका आवश्यक पर्ने क्षेत्रहरू पहिचान गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालसँग कुटनीतिक सम्बन्ध स्थापना भएका देशहरूको सङ्ख्या कति छ ?</p> <p>(ख) नेपालको महावाणिज्य दुतावास कुन कुन ठाउँमा छ ?</p>
	<p>९.२ बिमस्टेक (Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation /BIMSTEC)</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - नेपालले प्राप्त गरेका उपलब्धि 	<ul style="list-style-type: none"> • बिमस्टेकमा पर्ने देशहरूको सूची तयार पार्न लगाउने • तालिका/चार्ट, बिमस्टेकका सबस्य राष्ट्र भएको नक्सा, बिमस्टेकसम्बन्धी वृत्तचित्र/भिडियो प्रदर्शन गरी प्रश्नोत्तर, अन्तरक्रिया, व्याख्यान, प्रदर्शन र छलफल विधिद्वारा बिमस्टेकबाट नेपालले प्राप्त गरेका उपलब्धि प्रस्त पारिदिने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) BIMSTEC को पूर्णरूप लेख्नुहोस्।</p> <p>(ख) बिमस्टेकमा कतिओटा देशहरू आबद्ध छन् ?</p>

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
९.३	संयुक्त राष्ट्रसङ्घ (United nations organization/ UNO) को परिचय, संयुक्त राष्ट्रसङ्घ र नेपालबिचको सम्बन्ध र सहयोग	<ul style="list-style-type: none"> संयुक्त राष्ट्रसङ्घको लोगो, बडापत्र, सम्बन्धमा छलफल गर्ने संयुक्त राष्ट्रसङ्घले नेपालमा गरेका सहयोगका क्षेत्र र सहयोगको सूची, नेपालले संयुक्त राष्ट्रसङ्घमा पुन्याएको योगदानको सूची तयार गरी छलफल गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालले संयुक्त राष्ट्रसङ्घको सदस्यता कहिले प्राप्त गरेको हो ?</p> <p>(ख) नेपालले संयुक्त राष्ट्रसङ्घमा पुन्याएको कुनै दुईओटा योगदान उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>
९.४	<p>साइबर अपराध</p> <ul style="list-style-type: none"> साइबर अपराधको परिचय नेपालमा साइबर अपराध साइबर अपराध विरुद्धको सचेतना र कानुनी व्यवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> नेपालमा साइबर अपराधका घटनाहरू र उदाहरणहरू र साइबर अपराधका सम्बन्धमा भएका कानुनी व्यवस्थाको सूची प्रस्तुत गर्दै प्रश्नोत्तर, व्याख्यान, खोज र छलफल विधिद्वारा नेपालमा साइबर अपराध र यस सम्बन्धमा भएका कानुनी व्यवस्था सम्बन्धमा प्रस्त पार्ने सारबर अपराधसँग सम्बन्धित समाचार, चित्र, सम्पादकीय आदि सङ्कलन गरी बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) साइबर अपराध भनेको के हो ?</p> <p>(ख) नेपालमा साइबर अपराध नियन्त्रण गर्ने के कस्ता प्रयास भएका छन् ?</p>
९.५	समसामयिक गतिविधि र घटना यसले मानव जीवनमा पारेको असर	<ul style="list-style-type: none"> समसामयिक घटनाहरू सङ्कलन गर्न लगाई कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने दैनिक पत्रपत्रिका वा रेडियो टिभीको समाचार सुनी वा हेरी एक हप्तासम्मको मुख्य समाचार सङ्कलन गर्न लगाउने समसामयिक घटनासँग सम्बन्धित रही हाजिरीजवाफ प्रतियोगिता गर्न लगाउने समसामयिक घटनासँग सम्बन्धित समाचार, चित्र, सम्पादकीय आदि सङ्कलन गरी बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्यांकन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) कुनै दुईओटा समसामयिक समसामयिक घटना लेखी त्यसको प्रभावसमेत उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>

५. एकाइगत पाठ्यभार वितरण तालिका

एकाइ शीर्षक	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
घणटा	घणटा	घणटा	घणटा
१. हास्यों र हास्यों समाज	१६	१६	१६
२. हास्यों मानव मूल्यमान्यता	२०	२०	२०
३. नागरिक चेतना	२०	२०	२०
४. सामाजिक समस्या र समाजाधारन	२०	२०	२०
५. हास्यों चिनात	२०	२०	२०
६. हास्या आर्थिक क्रियाकलाप	२०	२०	२०
७. हास्यों पृष्ठी	२०	२०	२०
८. जनसङ्ख्या र यसको व्यवस्थापन	१२	१२	१२
९. अन्तर्राष्ट्रीय सम्बन्ध, समसामयिक घटना र सूचना प्रविधि	१२	१२	१२
जम्मा	१६०	१६०	१६०

५. सम्भाष्य परियोजना/प्रयोगात्मक कार्यका उद्देश्यहरू

कक्षा ६

१. तपाईंको गाउँपालिका/नगरपालिकामा गाई जनप्रतिनिधिहरूसँग सोध्यपुछ गरी तल दिइएका बुद्धामा आधारित भएर टिपोट गराई र कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्ने लगाउनुहोस् :

- गाउँपालिका/नगरपालिकाको संरचना :
 - जनप्रतिनिधिहरूको नाम :
 - बडा सहस्या :
 - गाउँपालिका/नगरपालिकाको संरचना :
 - विकासका कार्यहरू :
२. तल दिइएका प्रश्नावलीका आधारमा विचारीलाई आत्ममूल्याङ्कन गर्ने लगाई प्राप्त निष्कर्ष समावेश गरी एक अनुच्छेद लेख्न लगाउनुहोस् :

नियमाङ्कालिका

विचारीको व्यवस्था

१. म सहै अनुशासनना जस्तै (क) गर्दूँ (ख) गर्दैन्न
२. म जामा बाबू र मान्यजनतका असल बाबी व्यवहारको अनुसरण (क) गर्दूँ (ख) गर्दैन्न
३. म घरमा आएका पाहनालाई सम्मान, स्वागत र सत्कार (क) गर्दूँ (ख) गर्दैन्न
४. म नियमित रूपमा विचालय (क) जान्दूँ (ख) जान्दैन
५. म नियमित रूपमा गहकार्य/कक्षाकार्य (क) गर्दूँ (ख) गर्दैन
६. आफुले जानेका कुरा साथीहरूलाई (क) सिकाउँदूँ (ख) सिकाउँदिन
७. विचालयमा सञ्चालन हुने अतिरिक्त क्रियाकलापमा भाग (क) लिन्दूँ (ख) लिन्न
८. आफुले नजानेका कुरा सिक्खकसँग नदराईकन (क) सोझूँ (ख) सोझिन

३. कक्षाका विद्यार्थीबाट विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा आवश्यक समूह निर्माण गरी तल तालिकामा दिइएको शीर्षकमा आधारित भई बालअधिकार सम्बन्धमा विवरणहरू सङ्कलन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् :

बाल अधिकारको परिचय र महत्त्व	समाजमा हुने गरेका बालश्रमको सूची र यिनीहरूले पारेका असरहरू	बालअधिकार संरक्षणमा विद्यार्थीले गर्न सक्ने कार्यहरू

४. आफ्नो समुदायमा भएका सामाजिक समस्या तथा विकृतिहरू सङ्कलन गरी तिनीहरूको सूची तयार पारी समुदायमा भएका बुद्धिजीवीहरूसँग वा स्थानीय सङ्घसंस्थाका प्रतिनिधिहरूसँग उक्त समस्या तथा विकृतिहरूका बारेमा छलफल गरी गर्न लगाउनुहोस् र तल दिइएका बुँदाहरूका आधारमा प्रतिवेदन तयार पारी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

- सामाजिक समस्या तथा विकृतिको परिचय :
- सामाजिक समस्या तथा विकृतिहरूको सूची :
- स्थानीय बुद्धिजीवीहरूसँग सोधिने प्रश्नावलीको नमुना :
- सामाजिक समस्या तथा विकृतिहरूको समाधानका उपायहरू :

५. वि.सं. २००७ देखि २०६३ सम्मका प्रमुख राजनीतिक घटनाक्रम र सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाहरू सङ्कलन गरी कक्षाकोठामा समय रेखामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

६. स्थानीय समुदायमा गई त्यहाँ संलग्न व्यक्तिहरूका आर्थिक क्रियाकलाप सङ्कलन गरी तलको तालिका भर्न लगाउनुहोस् ।

घर सङ्ख्या	आर्थिक क्रियाकलाप				
	कृषि	पशुपालन	व्यापार	उद्योग	सेवा (नोकरी)

७. कक्षाका विद्यार्थीलाई विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा विभिन्न समूहमा विभाजन गरी शिक्षकसँगको छलफल, विभिन्न पुस्तक तथा सामान्य ज्ञानहरूको अध्ययन र जानकार व्यक्तिहरूसँग सोधपुळका आधारमा विवरण सङ्कलन गरी मानव जीवनसँग तल दिइएका पक्षहरूको सम्बन्ध कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् ।

धरातलीय स्वरूपका आधारमा नेपालको विभाजन	१..... २..... ३.....
हावापानीका आधारमा नेपालको विभाजन	१..... २.....
नदीनालाका आधारमा नेपालको विभाजन	१..... २..... ३.....
बनस्पतिका आधारमा नेपालको विभाजन	१..... २..... ३.....

d. स्थानीय समुदायका मानिसको एक वर्षको जनसाङ्खिक अवस्था सङ्कलन गरी तलको तालिकामा प्रस्तुत गर्न लगाई बारग्राफमा प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् :

घर सङ्ख्या	जम्मा मानिसको सङ्ख्या	जीवित शिशुको सङ्ख्या	मूल्य हुनेका मानिसको सङ्ख्या	बसाइ सरी आउनेको सङ्ख्या	बसाइ सरेर जानेको सङ्ख्या

९. विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूको अध्ययन गरेर, रेडियो तथा टेलिभिजनका समाचारहरू सुनेर वा समाजका जानकार व्यक्तिहरूसंग सोधखोज गरेर समसामयिक घटनाहरूको सङ्कलन गरी भित्रपत्रिकामा राख्न लगाउनुहोस् ।

कक्षा ७

- समाज विकासका विभिन्न चरण र विशेषता भल्क्ने चित्र, कथा, पोस्टर, भिडियो आदि सामग्री सङ्कलन गर्न लगाई कक्षामा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।
- मानवीय मूल्यअनुरूपको व्यवहार गरे नगरेको आत्ममूल्याङ्कन गर्नुहोस् र त्यसका आधारमा आफ्नो प्रतिविम्बन लेख्नुहोस् ।

क्रियाकलाप	रासो	मध्यम	निम्न
सद्भावपूर्ण व्यवहार			
भाइचारा			
सहिष्णुता			
सेवा			
इमानदारिता			
जिम्मेवारी			
कर्तव्यपालना			

३. लोकतान्त्रिक संस्कारको पालना भए नभएकामा निम्नानुसारका विषयवस्तुमा आधारित भई आत्ममूल्याङ्कन गरी प्रतिविम्बन गर्नुहोस् :

क्र.स.	क्रियाकलाप	गाउँ	गर्दिन
१.	म अरूपको विचारको सम्मान		
२.	आफ्नो विचार राख्ना पालो पर्ख्ने		
३.	निर्णय गर्दा बहुमतको विचारलाई मान्ने		
४.			
५.			

४. आफ्नो समुदायमा सोधखोज गर्न लगाई फजुल खर्च, लैझिक विभेद र मानव बेचबिखन विषयमा परियोजना कार्य गराउनुहोस् र तलको ढाँचामा आधारित भई प्रतिवेदन लेखन र प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउनुहोस् :

प्रतिवेदनको ढाँचा

- (क) शीर्षक
- (ख) उद्देश्य
- (ग) विधिहरू
- (घ) मुख्य प्राप्तिहरू
- (ड) निष्कर्ष

५. हास्त राष्ट्रिय विभूतिहरूको फोटो सङ्कलन र योगदान उल्लेख भएको चार्ट वा तालिका निर्माण र प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।
६. वस्तुको गुणस्तर र उपभोक्ता अधिकार विषयमा निवन्ध लेख्न लगाउनुहोस् ।
७. नेपालको नक्सामा भौगोलिक तथ्यहरू जस्तै: हिमाल, नदी, ताल, मठमन्दिर, प्राकृतिक सम्पदा, राष्ट्रिय निकुञ्ज, कृषि उत्पादन क्षेत्र आदिलाई नेपालको नक्सामा भर्नुहोस् ।
८. जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका लागि गरिएका विभिन्न चित्र, पोस्टर, फोटो सङ्कलन गर्न लगाई विग्रहक तयार गरी विद्यालयमा प्रदर्शन गर्न लगाउनुहोस् ।
९. विद्यालय विद्यारिका समसामयिक घटनाको विवरण सङ्कलन गर्न लगाई भित्रेपत्रिकामा प्रकाशन गर्न लगाउनुहोस् ।

कक्षा ८

१. तपाईंको प्रवेशमा सञ्चालित विकास आयोजनाहरूको सूची बनाउनुहोस् र कुनै एक विकास आयोजनाका बारेमा तल दिइएका बुँदाहरूमा आधारित भई लेख्नुहोस् :
 - आयोजनाको नाम :
 - सञ्चालन भएको मिति र अवधि :

- उद्देश्य :
 - लागत :
 - जनशक्ति :
 - स्रोत :
 - लाभान्वित क्षेत्र :
२. तपाईंको समुदायमा रहेको कुनै ऐतिहासिक, धार्मिक, प्राकृतिक, पर्यटकीय वा सार्वजनिक महत्त्वको स्थलको भ्रमण गरी तल दिइएका बुँदाहरूमा आधारित भई प्रतिवेदन तयार गर्नुहोस् :
- अध्ययनको पृष्ठभूमि :
 - अध्ययनको उद्देश्य :
 - अध्ययनको विधि :
 - पत्ता लगाइएका कुरा :
 - निष्कर्ष र सुझाव :
३. तपाईंको समुदायमा बसोबास गर्ने कुनै पाँचओटा परिवारमा भ्रमण गरी लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा नागरिकको भूमिका सम्बन्धमा तल दिइएको तालिकामा आधारित भई जानकारी लिनुहोस् र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् :

घर सङ्ख्या :

घरमुलीको नाम :

क्र. स.	दायित्व	दायित्व निवांह गरेको अवस्था		
		सधै गर्ने गरेको	कहिलेकाही गर्ने गरेको	कहिलै नगरेको
१.	कानुनको पालना गर्नु			
२.	मतदान गर्नु			
३.	कर तिर्नु			
४.	विकास निर्माणमा सहभागी			
५.	सार्वजनिक सम्पत्तिको संरक्षण			

४. विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा कक्षालाई आवश्यक सङ्ख्यामा विभाजन गरी नेपालको सामाजिक समस्या समाधानमा काम गरिरहेका संस्थाहरूका सम्बन्धमा नदोहोरिने गरी तलका बुँदाहरूमा आधारित भई विवरण तयार पार्नुहोस् र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् :

- संस्थाको नाम र स्थापना वर्ष :
- स्थापना भएको देशको नाम :
- संस्थाको लक्ष्य र उद्देश्य :
- संस्थाको कार्य क्षेत्र :
- संस्थाले सञ्चालन गरेका मुख्य गतिविधिहरू :

५. तपाईंको समुदायमा भएका कानुनविद्, राजनीतिक कर्मी वा यस सम्बन्धमा जानकार व्यक्तिलाई भेटी लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको प्राप्तिपद्धिका अवसर तथा चुनौतीहरूका सम्बन्धमा सोधखोज गरी प्रतिवेदन तयार गर्न लगाउनुहोस् ।
६. नेपालको संविधानअनुसार स्थानीय निकायमा कुन कुन प्रकारका करहरू लगाइन्छ, खोजी गरी लेख्नुहोस् र आफ्नो गाउँपालिका वा नगरपालिकामा गएर त्यहाँ सङ्कलन गरिने कर सम्बन्धमा विवरण तयार पार्नुहोस् ।
७. जलवायु परिवर्तन सम्बन्धमा स्थानीय समुदायमा अबलोकन तथा स्थानीय बुद्धिजीवीसँग सोधखोज गरी तल दिइएको तालिका भर्नुहोस् र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

जलवायु परिवर्तनका कारण	नेपालमा यसले पारेको प्रभाव	रोक्ने उपायहरू

८. तपाईंको समुदायमा भएका पाँचओटा घरमा गई विगत दुई वर्षको जन्म, मृत्यु र बसाइंसराइको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नुहोस् र त्यसबाट जनसङ्ख्यामा आएको परिवर्तनसम्बन्धी विवरण तयार पार्नुहोस् ।

साल	२०.....	२०.....
जन्म		
मृत्यु		
बसाइंसराइ		

९. कक्षाका विद्यार्थीलाई विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा आवश्यक समूहमा विभाजन गरी कुनै समूहले साइबर अपराधको परिचय र सूची, कुनै समूहले साइबर अपराधले समाजमा पारेका असरहरू र कुनै समूहले यस सम्बन्धमा रहेको कानुनी प्रावधानको खोजी गरी विवरण तयार पार्न लगाउनुहोस् र कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :

साइबर अपराधको परिचय र सूची	साइबर अपराधले समाजमा पारेको असर	साइबर अपराधसम्बन्धी कानुनी प्रावधान

६. सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप

सामाजिक अध्ययन र मानवमूल्यको पाठ्यक्रम विभिन्न सामाजिक विज्ञानका क्षेत्रलाई समेटेर एकीकृत रूपमा तयार गरिएको छ। यसमा उल्लेख गरिएका विषयवस्तुहरूको सिकाइ सहजीकरणमा सबै क्षेत्रलाई समान महत्व दिनुपर्ने हुन्छ। सम्बन्धित विषयवस्तुको एकीकृत रूपमा अध्ययन गराई विषयवस्तुको ज्ञान, सिप र धारणाको विकास गराउनुपर्दछ। यस विषयले व्यावहारिक सिकाइलाई जोड दिने हुँदा कक्षाभित्र वा बाहिर आआफ्नो गाउँ, टोल, समुदायहरूसँग सम्बन्ध राखी क्रियाकलापहरू गराउनुपर्दछ। यी विषयवस्तुलाई जस्ताको तस्तै कण्ठ गराउने शिक्षण पद्धतिलाई निरुत्साहित गरी विद्यार्थीलाई आफ्ना समुदायमा खोज गरी सिकेका कुराहरूलाई सिर्जनात्मक विश्लेषण गर्ने प्रतिभाको विकास गर्ने प्रोत्साहित गरिनुपर्दछ। सामाजिक अध्ययनले विद्यार्थीका विभिन्न सिर्जनाहरू जस्तै कथा, कविता, नाटक, समाचार, चिठी, सम्पादकीय, गीत, प्रतिवेदन, रेखाचित्र, वृत्तचित्र, स्तम्भचित्र, तालिका, तस्वीर, नक्सा, फोटोमार्फत भाव अभिव्यक्त गर्नु भन्ने लक्ष्य राखेको छ। यी सबै सिपहरूको विकास गर्ने विद्यार्थीलाई आफ्ना रुचिअनुसारका सिपहरूको विकास गर्ने प्रोत्साहित गर्नुपर्छ। यसका निम्नि शिक्षकद्वारा निर्मित वार्षिक शैक्षणिक कार्ययोजना, त्रैमासिक योजना, एकाइ योजना र दैनिक पाठ्योजनाको ढुलो भूमिका रहन्छ। विद्यार्थीलाई क्रियाकलापमा आधारित गरी गरेर सिक्ने बातावरण र अवसर तयार गर्नु पर्दछ भन्ने सोच र चिन्तनको अभिवृद्धि गराउनु नै यसको मूल लक्ष्य हो। यो विषय अध्यापन गर्दा प्रयोग गर्न सकिने केही सम्भावित विधिहरू तल दिइएका छन् तर यी नमुना मात्र भएकाले शिक्षकले परिस्थितिअनुकूल विधिहरू छनोट गरी सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्छ।

यी सिपहरूको विकासका लागि सबै विद्यार्थीलाई एकै खालको सहजीकरणले सम्भव नहुन पनि सक्छ। त्यसैले उनीहरूलाई बहुबौद्धिकताको सिद्धान्तअनुरूप रुचि र दामताअनुसारका ज्ञान र सिप एवम् मूल्यहरूको विकास गर्ने क्रियाकलापमा विधिधता ल्याउनुपर्छ। यसका निम्नि योजनाबद्ध सिकाइ सहजीकरणको ढुलो भूमिका रहन्छ। विद्यार्थीहरूलाई “गर र सिक” भन्ने धारणाको अभिवृद्धि गराउनु सामाजिक अध्ययन विषयको मूल लक्ष्य हो। किशोर किशोरी आफैले गरेर सिकेका कुरामा विश्वास गर्नुन्। मनमा विश्वास जागेपछि उक्त सिकाइले व्यवहारमा सुधार ल्याउँछ। त्यसैले सामाजिक अध्ययन विषयमा सिकाइ सहजीकरण गर्दा विभिन्न प्रकारका विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण विधिहरू प्रयोग गर्नुपर्छ, जस्तै : प्रश्नोत्तर, प्रदर्शन, समस्या समाधान, छलफल, अवलोकन, सोधखोज, अभिनय, परियोजना, प्रयोग, स्थलगत भ्रमण, घटना अध्ययन, समालोचनात्मक चिन्तन, सामुदायिक कार्य इत्यादि। समालोचनात्मक चिन्तन सिप विधि पछिल्लो समयमा विकास गरिएको विधिका रूपमा लिइन्छ। यसअन्तर्गत मस्तिष्क मन्थन (Brain Storming), सङ्गठित सिंहावलोकन (Structure overview), जिग्स (jig-saw), शब्दार्थ चित्र (Semantic Map), जोडीमा पढाइ र जोडीमा सारांश (Paired reading-Paired summarizing), द्रुत लेखन (Quick Write), मान्यता (Value line), मान्यता (value line), अब मेरो पालो (Pens in the middle), इमेज थिएटर, रनिङ डिक्टेसन, समस्या वृक्ष, पात्र अनुमान(Guess who?), तातो कुर्सी (Hot Chair) के डब्ल्यु एल चार्ट, ग्राफिटी आदि जस्ता सिकाइका रणनीतिहरू आवश्यकतानुसार प्रयोग गर्न सकिन्छ।

जुनसुकै क्रियाकलाप गराउँदा पनि विद्यार्थीकेन्द्रित हुनु आवश्यक हुन्छ। अध्यापन गर्दा विद्यार्थीको सहभागितालाई प्रोत्साहित गर्नुपर्दछ। विद्यार्थीहरू आफैलाई कुनै कुनै समस्या समाधान गर्न गान्छो तथा

अप्यारो पर्न सक्ष त्यस्तो अवस्थामा मात्र कमीकमजोरीलाई राम्ररी केलाई शिक्षकद्वारा सहयोग पुन्याई समाधान गरिदिनु उचित हुन्छ ।

७. विद्यार्थी मूल्यांकन

पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेका सक्षमता र सिकाइ उपलब्धि हासिल भएनभएको सुनिश्चित गर्न निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै सिसिमका मूल्यांकन गरिने छ । निर्माणात्मक मूल्यमान्यताको मुख्य उद्देश्य निरन्तर मूल्यांकन र पृष्ठपोषणका माध्यमबाट विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार गर्नु हो । सिकाइका लागि गरिने यस्तो आन्तरिक मूल्यांकन शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा रहनु पर्दछ । आन्तरिक मूल्यांकनमा विद्यार्थीको मूल्यांकनका लागि विभिन्न औपचारिक तथा अनौपचारिक तरिका प्रयोग गर्नुपर्दछ । आन्तरिक मूल्यांकनमा कक्षा क्रियाकलाप, विद्यार्थीका कार्य तथा कार्यसम्पादनको अवलोकन, गृहकार्य, परियोजना कार्य, मौखिक तथा लिखित कार्य, एकाइ तथा त्रैमासिक परीक्षाहरू, स्व तथा सहपाठी मूल्यांकनलगायतका साधन प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

विद्यार्थी मूल्यांकन गर्दा मुख्य सिकाइ उपलब्धि विद्यार्थीले हासिल गरेको सिकाइ स्तरको मूल्यांकनका लागि विद्यार्थीका कार्य तथा समस्या समाधानको अवलोकन, मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर, कक्षा तथा एकाइ परीक्षा, व्यवहार अवलोकनलगायतका तरिका प्रयोग गर्न सकिन्छ । यसका लागि रुजुसूची श्रेणी मापनलगायतका व्यवहार अवलोकन फारम, विभिन्न तहका सिकाइ क्षमता मापन गर्ने प्रश्नहरू, व्यावहारिक समस्यालगायत कक्षा सहभागिता, कक्षा कार्य, गृहकार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्य आदिमा विद्यार्थीको सहभागिता र उपलब्धिका विषयमा शिक्षकको अभिलेख वा नोट आदि मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइ स्तर मूल्यांकन गर्ने प्रयोग हुनसक्ने साधनहरू हुन् । यस्तो मूल्यांकन विषयवस्तुको प्रत्येक क्षेत्र वा एकाइको सिकाइप्रश्नचात् गरी सो क्षेत्र वा एकाइअन्तर्गतका मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइ स्तर परीक्षण विभिन्न साधनहरूको प्रयोगबाट गर्नुपर्दछ । यसरी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्दा विद्यार्थीले न्यूनतम सिकाइ स्तर हासिल गरेको नपाइएमा सुधारात्मक सिकाइको अवसर प्रदान गरी पुनः परीक्षण गरी न्यूनतम सिकाइस्तर सुनिश्चित गरी थप वा माथिल्लो स्तरको सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ । पटकपटकको सुधारात्मक सिकाइप्रश्नचात् पनि न्यूनतम स्तरको सिकाइ स्तर हासिल गर्न नसक्ने विद्यार्थीका लागि उपचारात्मक सिकाइको योजना निर्माण गरी त्यस्ता विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नु पर्दछ ।

(क) आन्तरिक मूल्यांकन

आन्तरिक मूल्यांकनको अङ्गको निश्चित भार आन्तरिक मूल्यांकनका रूपमा अभिलेखित गर्नुपर्दछ । यसका लागि आन्तरिक मूल्यांकनलाई अभिलेखित गरी प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरी राख्नुपर्दछ । यस्तो अभिलेखका आधारमा निम्नलिखित पक्षमा तोकिएअनुसारको भारको अङ्ग आन्तरिक मूल्यांकनका रूपमा समावेश गरिने छ :

सि.नं.	मूल्यमान्यताका पक्ष	भार
१.	सहभागिता : कक्षामा उपस्थिति र कक्षा कार्यमा सहभागिता	४
३.	प्रयोगात्मक/परियोजना	३६
४.	त्रैमासिक परीक्षाहरू	१०
	जम्मा	५०

(ख) आवधिक मूल्याङ्कन

निर्णयात्मक मूल्याङ्कनमा अन्तिम परीक्षाको भार ५० प्रतिशत हुने छ । प्रत्येक परीक्षामा प्रश्न सोच्चा शैक्षिक सत्रको सुरुदेखि पढाइ भएका सबै पाठ्यक्रमाट समेटिएको हुनुपर्ने छ । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, प्रयोग र उच्च दक्षतामा आधारित हुने छन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीले ज्ञान, सिप, अभिवृति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसको आधारमा सिकाइ स्तरको प्रमाणीकरण गरिन्छ । अन्तिम परीक्षाको प्रश्नपत्र पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तथा गरेको विशिष्टीकरण तालिकालाई आधार मानी निर्माण गरिनुपर्छ ।

स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला

१. परिचय

स्वस्थ जीवनयापन गर्ने पाउने सबै नागरिकको नैसर्गिक अधिकारलाई नेपालको संविधानले मौलिक हकका रूपमा स्थापित गरेको छ । स्वास्थ्यसम्बन्धी ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास गराई व्यक्तिको स्वास्थ्यकर बानी व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन स्वास्थ्य शिक्षाको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । त्यस्तैगरी शारीरिक शिक्षाले शारीरिक क्रियाकलाप तथा खेलकुदको माध्यमबाट स्वस्थ तथा तन्दुरुस्त शरीर बनाउन मद्दत गर्दछ । यसले बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, संवेगात्मक र नैतिक पक्षको विकास गर्दछ । शारीरिक शिक्षा व्यावहारिक र प्रयोगात्मक विषय भएकाले बालबालिकाहरूलाई शारीरिक क्रियाकलाप तथा कसरतको माध्यमबाट व्यक्तिको चौतर्फी विकास गरी स्वस्थ, तन्दुरुस्त र सक्रिय रहन यसले मद्दत गर्दछ । दृश्यकला र सङ्गीतको संयुक्त रूप सिर्जनात्मक कला हो जसले बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सिर्जनात्मक तथा भावनात्मक पक्षको विकासमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले मार्गदर्शन गरेअनुरूप स्वास्थ्य शिक्षा, शारीरिक शिक्षा तथा सिर्जनात्मक कलाका विविध क्षेत्रलाई समेटी एकीकृत विषयका रूपमा यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ ।

आधारभूत तहका बालबालिकाहरूमा स्वास्थ्य, शारीरिक शिक्षा र सिर्जनात्मक कलासम्बन्धी ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास गराउने उद्देश्यले यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो । स्वास्थ्य शिक्षा अन्तर्गत मानव शरीर, सामुदायिक स्वास्थ्य र मानसिक स्वास्थ्य, पोषण र खाद्य सुरक्षा, रोग, सुरक्षा र प्राथमिक उपचार, यौनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रहरू समाविष्ट छन् । शारीरिक शिक्षा अन्तर्गत शारीरिक कसरत र कवाज, एथलेटिक्स र साहसिक क्रियाकलाप, विविध खेलका आधारभूत सिप एवम योग जस्ता विषयगत क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ । यसैगरी सिर्जनात्मक कलाअन्तर्गत कलाको परिचय, रेखाचित्र, रड, छपाइ कार्य, कोलाज, माटाको काम, गायन, ताल तथा वादन, नृत्य र अभिनयसम्बन्धी विषयवस्तुहरू राखिएको छ ।

स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा र सिर्जनात्मक कला जीवनोपयोगी एवम प्रयोगात्मक विषय भएकाले यस विषयमा समावेश गरिएका सिकाइ उपलब्धिहरू सहज रूपमा पूरा गर्न अधिक रूपमा प्रयोगात्मक तथा परियोजनामा आधारित क्रियाकलापलाई यस पाठ्यक्रमले जोड दिएको छ । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाइ उपलब्धि हासिल भए नभएको सुनिश्चित गर्न शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्ने गरी आन्तरिक मूल्याङ्कनलाई जोड दिइएको छ, भने विषयवस्तुको संशानात्मक पक्षको मूल्याङ्कन गर्नका लागि बाह्य मूल्याङ्कनको प्रावधान राखिएको छ । यस विषयका लागि कक्षा ६-८ मा साप्ताहिक ३ पाठ्यघण्टा र वार्षिक ९६ कार्यधण्टा निर्धारण गरिएको छ ।

३. तहमत सक्षमता

कक्षा ६-द को स्वास्थ्य शिक्षा, शारीरिक शिक्षा तथा सिर्जनात्मक कला विषयको अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीमा निम्नलिखित सक्षमता हासिल हुने छन् :

१. मानव शरीरका अदृग र प्रणालीहरू को कार्य र अन्तरसम्बन्धको बोध तथा अभिव्यक्ति
२. सामुदायिक तथा मानसिक स्वास्थ्यका अवधारणाको बोध र स्वस्थता कायम राख्ने उपायहरू अबलम्बन
३. स्वास्थ्यकर र सन्तुलित खानाको उपयोग र कुपोषणजन्य रोगहरूबाट बच्ने उपायहरू को अबलम्बन
४. सर्वे र नसर्वे रोगहरूप्रति सजगता र रोकथामका उपायहरू अबलम्बन
५. जोखिमप्रति सचेतता र सावधानी अपनाई दुर्घटना तथा विपद व्यवस्थापनको तयारी
६. किशोरावस्थाका परिवर्तन र समस्याहरूको बोध र उचित व्यवस्थापन
७. स्वस्थ र अनुशासित जीवनशैलीका लागि कसरत, क्वाजको अभ्यास
८. शारीरिक क्रियाकलापका आधारभूत तत्त्वको बोध र आधारभूत सिपहरूको प्रदर्शन
९. साधारण तथा साहसिक क्रियाकलाप र योगासनको अभ्यास र प्रदर्शन
१०. रेखाको आधारभूत सिपहरूको प्रयोग गरी उपयुक्त रडको संयोजनबाट चित्रकलाको प्रदर्शन
११. हस्तकलाको आधारभूत सिपहरूको प्रयोगबाट छपाइ कार्य, कोलाज र माटाबाट वस्तुको निर्माण
१२. लय, ताल, स्वर, हाउभाउ, मुद्रा मिलाई एकल, युगल र समूहमा गाउने र बजाउने सिपको विकास र प्रदर्शन
१३. गीत र बाजाको तालमा एकल, युगल तथा समूहमा नृत्य र अभिनय प्रदर्शन

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
१.	मानव शरीर	१.१ ज्ञानेन्द्रियको परिचय र कार्य उल्लेख गर्न १.२ अस्थिपञ्जर प्रणालीको परिचय र कार्य बताउन १.३ मांसपेशी प्रणालीको परिचय र कार्य उल्लेख गर्न १.४ अस्थिपञ्जर प्रणाली र मांसपेशिक प्रणालीको अन्तरसम्बन्ध वर्णन गर्न	१.१ पाचन प्रणालीको परिचय र कार्य बताउन १.२ श्वासप्रश्वास प्रणालीको परिचय र कार्य उल्लेख गर्न १.३ रक्तसञ्चार प्रणालीको परिचय र कार्य वर्णन गर्न १.४ मूत्र प्रणालीको परिचय र कार्य बताउन	१.१ स्नायु प्रणालीको परिचय र कार्य वर्णन गर्न १.२ हर्मोनहरू उत्पादन गर्ने ग्रन्थिहरूको नाम र कार्य बताउन १.३ प्रजनन प्रणालीको परिचय दिन १.४ स्त्री तथा पुरुष प्रजनन प्रणालीको परिचय, बनावट र कार्य वर्णन गर्न
२.	सामुदायिक स्वास्थ्य र मानसिक स्वास्थ्य	२.१ सामुदायिक स्वास्थ्यको परिचय दिन २.२ समुदायमा स्वास्थ्य सेवा दिने संस्थाहरू पहिचान गरी स्वास्थ्य सेवा लिन २.३ स्वास्थ्य सन्देश तथा विज्ञापनले स्वस्थ्यकर व्यवहारमा पार्ने प्रभावहरू को विश्लेषण गर्न २.४ बाताबरण प्रदूषणले मानव स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरू पहिचान गर्न २.५ मानसिक स्वास्थ्यको परिचय र महत्व बताउन	२.१ सामुदायिक स्वास्थ्यलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरू पहिचान गर्न २.२ सामुदायिक स्वास्थ्यका पक्षहरूको परिचय दिन २.३ सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवकका कामहरू उल्लेख गर्न २.४ परम्परागत तथा वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवाको परिचय दिन २.५ मानसिक स्वास्थ्यले व्यक्तिको आत्मसम्मान, व्यवहार र सम्बन्धमा पार्ने प्रभावहरू खोजी गर्न २.६ साथीहरूसँग स्वस्थ्यकर तथा मित्रवत् व्यवहार कायम गर्न	२.१ समुदायिक स्वास्थ्य समस्याहरू पहिचान गरी सामाधानका उपायहरू उल्लेख गर्न २.३ पूर्ण सरसफाइको परिचय दिन २.४ बाटरसिल र इकोसान अर्पीको बनावट तथा प्रयोग गर्ने तरिका वर्णन गर्न २.५ विद्यालय स्वास्थ्य छनोट परीक्षण (स्किनिड टेस्ट) कार्यक्रमको महत्व बोध गर्न २.६ तनाव (Stress), चिन्ता (Anxiety) र मानसिक कुण्ठा (Depression) को कारण र असर पहिचान गरी व्यवस्थापनका उपायहरू अपनाउन २.७ कन्पर्सन डिस्टर्डरको परिचय दिई

क्र. सं.	विषयबस्तुको क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		<p>२.६ मानसिक रूपले स्वस्थ व्यक्तिका विशेषताहरू पहिचान गर्ने र मानसिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका उपायहरू अपनाउन</p> <p>२.७ शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यबिचको अन्तरसम्बन्ध बताउन</p>	<p>२.७ लागु पदार्थको परिचय दिन र यसले स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरू बताउन</p> <p>२.८ लागु पदार्थबाट बच्ने र बचाउने उपायहरू खोजी गर्ने</p>	<p>लक्षणहरूका आधारमा उचित व्यवस्थापनका उपायहरू अपनाउन</p> <p>२.८ लागुपदार्थ दुर्व्यस्तसम्बन्धी नीति नियम र कानूनप्रति सचेत रहन र सचेत गराउन</p>
३.	पोषण र खाद्य सुरक्षा	<p>३.१ सन्तुलित भोजनको परिचय दिन र महत्व बताउन</p> <p>३.२ कार्यको आधारका खानेकुराको वर्गीकरण गर्ने</p> <p>३.३ स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने खानेकुराको पहिचान र उपयोग गर्ने</p> <p>३.४ स्थानीय तहमा उत्पादन हुने खानेकुराहरूको प्रयोग गरी सन्तुलित भोजन तयार गर्ने</p> <p>३.५ जंक फूड (Junk Food) को पहिचान गरी यसले स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरू बताउन</p>	<p>३.१ पोषक तत्वको परिचय दिन र स्रोत तथा कार्य बताउन</p> <p>३.२ विषादीयुक्त खाद्यान्नको असरप्रति सचेत रहन</p> <p>३.३ जंक फूड (Junk Food) को असरप्रति सचेत रही स्वास्थ्यकर विद्यालय खाजाको छनोट र उपयोग गर्ने</p> <p>३.४ खाद्य मिसावटप्रति सचेत रही यसको असरबाट बच्ने उपायहरू अवलम्बन गर्ने</p>	<p>३.१ कुपोषणको परिचय दिन र कारणहरू बताउन</p> <p>३.२ कुपोषणजन्य रोगहरूको वर्गीकरण गर्ने</p> <p>३.३ कुपोषणजन्य रोगहरूको कारण, लक्षण र रोकथामका उपायहरू अवलम्बन गर्ने</p> <p>३.४ खाद्य सुरक्षाको परिचय र तत्व बताउन</p> <p>३.५ उपभोक्ता स्वास्थ्य संरक्षणमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू बताउन</p>
४	रोग, सुरक्षा र प्राथमिक	४.१ सरुवा रोगको प्रक्रिया, चक्र र चरणहरू वर्णन गर्ने	४.१ दूषित हावाका माध्यमबाट सर्ने रोगहरूको परिचय दिन र	४.१ यैन रोगको परिचय र रोकथामका उपायहरू उल्लेख गर्ने

क्र. सं.	विषयबस्तुको केन्द्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
	उपचार	<p>४.२ दूषित खाना र पानीको माध्यमबाट सर्वे रोगहरूको परिचय दिन र रोकथामका उपायहरू अवलम्बन गर्न</p> <p>४.३ सुरक्षा शिक्षा र प्राथमिक उपचारको महत्व बताउन</p> <p>४.४ घर तथा विद्यालयमा हुन सक्ने दुर्घटनाका कारणहरू पहिचान गरी दुर्घटनाबाट सुरक्षित हुने उपायहरू अपनाउन</p> <p>४.५ दुर्घटना तथा चोटपटकका समयमा प्राथमिक उपचारको अभ्यास गर्न</p>	<p>रोकथामका उपायहरू अवलम्बन गर्न</p> <p>४.२ सङ्केतिः सुई/रगतबाट सर्वे रोगका परिचय दिन र रोकथामका उपायहरू बताउन</p> <p>४.३ टन्सिल र फ्यारेन्जाइटिस रोगको कारण र रोकथामका उपायहरू अवलम्बन गर्न</p> <p>४.४ प्राथमिक उपचार बाकसको निर्माण र प्रयोग गर्न</p> <p>४.५ सडक दुर्घटनाबाट सुरक्षित हुने उपायहरू अपनाउन</p> <p>४.६ दुर्घटना तथा चोटपटकका समयमा प्राथमिक उपचारको अभ्यास गर्न</p>	<p>४.२ मुटु रोग, मधुमेह, दम र क्यान्सर रोगका कारण लक्षण र रोकथामका उपायहरू बताउन</p> <p>४.३ प्राथमिक उपचारका प्रमुख विधिहरू बताउन र अवलम्बन गर्न</p> <p>४.४ विद्यालयको जोखिम र सुरक्षित स्थानहरू को पहिचान गरी नक्साड्कन गर्न</p> <p>४.५ विद्यालय र खेल मैदानमा सुरक्षित हुने उपायहरू अपनाउन</p> <p>४.६ दुर्घटना तथा चोटपटकका समयमा प्राथमिक उपचारको अभ्यास गर्न</p> <p>४.७ विपत्को अवस्थामा सुरक्षित रहने तरिकाहरू अपनाउन</p>
५.	यौनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्य	<p>५.१ किशोरावस्थाको परिचय दिन र यस अवस्थामा देखापर्ने परिवर्तनहरू बताउन</p> <p>५.२ किशोरावस्थामा देखापर्ने समस्याहरूको पहिचान गर्न र व्यवस्थापनका उपायहरू उल्लेख गर्न</p> <p>५.३ महिनावारीलाई जैविक प्रक्रियाको रूपमा स्वीकार गर्न</p>	<p>५.१ लैझीगक पहिचान र यौनिक अभिमुखीकरणको परिचय दिन</p> <p>५.२ महिनावारीसम्बन्धी भ्रम र अन्धविश्वासले प्रजनन स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरू बताउन</p> <p>५.३ यौन दुर्व्यवहारको पहिचान र सुरक्षाका उपायहरू अवलम्बन गर्न</p> <p>५.४ किशोरकिशोरीमैत्री यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवासँग परिचित हुन</p>	<p>५.१ किशोरावस्थाका यौन जिज्ञासाप्रति परिवर्तन हुन र सो प्रति संयमता अपनाउन</p> <p>५.२ गर्भधारण (ऐच्छिक र अनिच्छिक गर्भधारण) र सुरक्षित गर्भपतनको परिचय दिन</p> <p>५.३ गर्भ निरोधका साधनहरू को परिचय दिन र वर्गीकरण गर्न</p> <p>५.४ रजस्वला चक्रको वर्णन गर्न</p> <p>५.५ महिनावारी सरसफाइ व्यवस्थापनको लागि पुनः प्रयोग हुने घरेलु प्याडको</p>

क्र. सं.	विषयबस्तुको क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		५.४ महिनावारी स्वच्छताप्रति सचेत रही स्वास्थ्यकर व्यवहारहरू अवलम्बन गर्ने		
६.	शारीरिक कसरत (पी.टी.) र कवाज	६.१ पाखुराको कसरत गर्ने ६.२ छातीको कसरत गर्ने ७.३ कम्मरको कसरत गर्ने ६.४ कवाजको परिचय दिन ६.५ कवाजको आदेशहरू बमोजिम अभ्यास गर्ने	६.१ पैताला र गोडाको कसरत गर्ने ६.२ घुँडा र तिघाको कसरत गर्ने ६.३ कम्मर र पेटको कसरत गर्ने ६.४ मादल, सझाती वा ड्रमको तालमा कवाजको अभ्यास गर्ने	६.१ गर्दनको कसरत गर्ने ६.२ हात, पाखुरा र कुमको कसरत गर्ने ६.३ हात, पाखुरा र छातीको कसरत गर्ने ६.४ पेट, कम्मर र छातीको कसरत गर्ने ६.५ मादल, सझाती वा ड्रमको तालमा कवाजको अभ्यास, तितरवितर र छुट्टी प्रदर्शन गर्ने
७.	एथलेटिक्स र साहसिक क्रियाकलापहरू	७.१ एथलेटिक्सको परिचय दिन ७.२ छोटो दुरीको दौडको अभ्यास गर्ने ७.३ लड्जम्य र हाइजम्यको अभ्यास गर्ने ७.४ साधारण रिले दौडको अभ्यास गर्ने ७.५ पहाड र जमिनमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको परिचय दिन र अवलोकन तथा अभ्यास गर्ने	७.१ मध्यम दुरीको दौडको अभ्यास गर्ने ७.२ लड्जम्यका सिपहरू चरणबद्ध रूपमा अभ्यास गर्ने ७.३ स्टाढल तरिकाको हाइजम्यको अभ्यास गर्ने ७.४ सटपुटको सिपहरूको अभ्यास गर्ने ७.५ नाथै जाने रिले र साथीलाई बोकी हिँड्ने रिले अभ्यास गर्ने ७.६ पानी जङ्गलमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको परिचय दिन र अवलोकन तथा अभ्यास गर्ने	७.१ लामो दुरीको दौड अभ्यास गर्ने ७.२ ब्याटन प्रयोग गरेर रिले दौडको अभ्यास गर्ने ७.३ लड्जम्य र हाइजम्यका सिपहरू को चरणबद्ध प्रदर्शन गर्ने ७.४ सटपुट सिपहरूको चरणबद्ध प्रदर्शन गर्ने ७.५ हावा र हिँडँमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको परिचय दिन र अवलोकन तथा अभ्यास गर्ने

क्र. सं.	विषयबस्तुको केन्द्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
८.	खेलहरू	<p>८.१ भलिबलका आधारभूत सिपहरूमध्ये पासिड र सर्भिस अभ्यास गर्ने</p> <p>८.२ फुटबल खेलका आधारभूत सिपहरूमध्ये किकिड, ड्रिब्लिड, र ट्रयापिड गर्ने</p> <p>८.३ पाँच जनाको फुटबल (गोलकिपर नराखेर) प्रदर्शन गर्ने</p> <p>८.४ बास्केटबल खेलका आधारभूत सिपहरू मध्ये ड्रिब्लिड, र र पासिड अभ्यास गर्ने</p> <p>८.५ कबड्डीका आधारभूत सिपहरूमध्ये रेडिड र क्याचिड अभ्यास गर्ने</p> <p>८.६ खो खो खेलमा वर्गमा बस्ने र खो दिने सिपहरू को अभ्यास गर्ने</p> <p>८.७ उल्लेखित खेलहरू को सामूहिक खेलको अभ्यास गर्न (कुनै चार खेल मात्र खेलाउन सकिने)</p>	<p>८.१ भलिबल खेलका आधारभूत सिपहरूमध्ये रेजिड तथा सेटिड र स्पाइकिडको अभ्यास गर्ने</p> <p>८.२ फुटबलका आधारभूत सिपहरूमध्ये थ्रोइन, हेडिड, गोल किकिड र गोल किपिड सिपहरू अभ्यास गर्ने</p> <p>८.३ बास्केटबलका आधारभूत सिपहरूमध्ये पिभोटिड र सुटिडको अभ्यास गर्ने</p> <p>८.४ क्रिकेटका आधारभूत सिपहरू व्याटिड, बलिड र फिलिडको अभ्यास गर्ने</p> <p>८.५ कबड्डीको खेलको आधारभूत सिपहरू प्रयोग गरी अभ्यास गर्ने</p> <p>८.६ खो खो खेलमा लखेट्ने र भान्ने सिपहरूको अभ्यास गर्ने</p> <p>८.७ उल्लेखित खेलहरू को सामूहिक खेलको अभ्यास गर्न (कुनै चार खेल मात्र खेलाउन सकिने)</p>	<p>८.१ भलिबल खेलका आधारभूत सिपहरू प्रदर्शन गर्ने र साधारण नियमहरू बताउन</p> <p>८.२ फुटबल खेलका आधारभूत सिपहरू प्रदर्शन गर्ने र साधारण नियमहरू बताउन</p> <p>८.३ बास्केटबलका आधारभूत सिपहरू अभ्यास गर्ने र साधारण नियमहरू बताउन</p> <p>८.४ क्रिकेटको आधारभूत सिपहरू अभ्यास गर्ने र नियमहरू बताउन</p> <p>८.५ कबड्डीका आधारभूत सिपहरू प्रदर्शन गर्ने र कबड्डी खेलका नियमहरू बताउन</p> <p>८.६ खो खो खेलका आधारभूत सिपहरू प्रदर्शन गर्ने र खेलका नियमहरू बताउन</p> <p>८.७ उल्लेखित खेलहरू को सामूहिक खेलको अभ्यास गर्न (कुनै चार खेल मात्र खेलाउन सकिने)</p>

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
९.	योग	९.१ योगका नियम (यम र नियम) को परिचय दिन ९.२ सूक्ष्म क्रियाको अभ्यास गर्न ९.३ अनुलोम विलोमको अभ्यास गर्न ९.४ भुजद्वासन, धनुरासन र मण्डुकासनको अभ्यास गर्न	९.१ योगका नियम (प्रत्यहार, प्राणायाम र आसन) को परिचय दिन ९.२ सूक्ष्म क्रियाको अभ्यास गर्न ९.३ कपालभातिको अभ्यास गर्न ९.४ मत्स्यासन, पबनमुक्तासन र उष्ट्रासनको अभ्यास गर्न	९.१ योगका नियम (धारणा, ध्यान र समाधि) को परिचय दिन ९.२ सूक्ष्म क्रियाको अभ्यास गर्न ९.३ शामरी र भस्त्रिका प्राणायामको अभ्यास गर्न ९.४ सेतुबन्द्वासन, मकरासन र हलासनको अभ्यास गर्न
१०.	कलाको परिचय, रेखाचित्र र रड	१०.१ कला र आयामको परिचय दिन र विभिन्न आयामका वस्तुको चित्र कोर्न १०.२ कलाका आधारभूत नियमहरू (shape, form and space) को परिचय दिन र प्रयोग गर्न १०.३ वस्तुको छाया (light, mid and dark) प्रयोग गर्न १०.४ स्थिर अवस्थामा रहेका वस्तुको रेखाचित्र कोर्न १०.५ मानव आकृतिको चित्र कोर्न १०.६ रडको परिचय दिन र रडको प्रयोग गर्न	१०.१ कलाका आधारभूत नियमहरू (pattern, harmony and contrast) को परिचय दिन र प्रयोग गर्न १०.२ रडको तापक्रम (colour temperature) को परिचय दिन १०.३ छाया तथा प्रकाशलाई क्रम हायाचिङ विधिबाट चित्र कोर्न १०.४ पेन्सिल रड, क्रेयन, पोस्टर र पेस्टल रडको परिचय दिन र प्रयोग गर्न १०.५ जनावर र चराको चित्र कोर्न र रड भर्न	१०.१ नेपाली कलाको परिचय दिन १०.२ कलाका आधारभूत नियमहरूको परिचय (balance, Composition and proportion) दिन र प्रयोग गर्न १०.३ कपडासहितको एक वा एकभन्दा बढी वस्तुहरूको संयोजन गरी चित्र निर्माण गर्न १०.४ मानव आकृतिका स्वरूपहरू (Humans forms) को चित्र कोर्न १०.५ मानवीय संवेगलाई अभिव्यक्त गर्ने चित्र तयार गरी उपयुक्त रड भर्न
११.	छपाइ, माटोको काम, कोलाज र निर्माण	११.१ छपाइको परिचय दिन र रिलिफ विधिबाट छपाइ गर्न	११.१. Surface Print बाट विभिन्न बुटाहरू छपाइ गर्न ११.२ माटाबाट साधारण भाडा निर्माण	११.१ कार्बिङ विधिबाट विभिन्न आकृति निर्माण गर्न ११.२ माटाबाट साधारण मूर्तिको निर्माण

क्र. सं.	विषयबस्तुको क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		११.२ माटाबाट वस्तुको नमुना निर्माण गर्न ११.३ कोलाजको परिचय दिन र तयार गर्न	११.३ गर्न ११.३ मिक्स मेडियाबाट कोलाज तयार गर्न	गर्न ११.३ उपलब्ध सामग्रीको प्रयोग गरी वस्तुको निर्माण गर्न
१२.	गायन र वादन	१२.१ सङ्गीत, लय र तालको परिचय दिन १२.२ कक्षागत गीतलाई लयमा गाउन १२.३ कुनै दुई स्थानीय गीतहरूलाई उपयुक्त लय, ताल, प्रयोग गरी गाउन र अभ्यास गर्न १२.४ नेपालमा प्रचलित कुनै एक लोकगीत गाउन १२.५ हार्मोनियम वा किबोर्डमा वा कुनै एउटा सुरबाजामा आफूले सिकेको कुनै एउटा गीत बजाउने र गाउने अभ्यास गर्न १२.६ भूयाउरे र ख्याली तालको अभ्यास गर्न १२.७ नेपालमा प्रचलित स्थानीय लोकबाजाहरू मध्ये कुनै एउटा ताल बाद्य बजाउने	१२.१ सङ्गीतका पारिभाषिक शब्दावलीको सामान्य परिचय दिन (ध्वनि, नाद, श्रुति, स्वर, मात्रा, विभाग, सम, ताली, खाली) १२.२ उपयुक्त लय, ताल, स्वर र हाउभाउ मिलाइ कक्षागत गीत गाउन १२.३ कुनै दुई स्थानीय गीत र एउटा स्वदेशगान, हाउभाउसहित गाउन १२.४ हार्मोनियम वा किबोर्डमा वा कुनै एक सुर बाजामा कुनै एक स्थानीय गीत र कुनै एक राष्ट्रिय (स्वदेशगान) गीत बजाउने र गाउने अभ्यास गर्न १२.५ विभिन्न स्वर समूहका सरगम, अलंकारको अभ्यास गर्न १२.६ दादरा र कहरबा तालमा आफूले सिकेका सरगमको अभ्यास गर्न १२.७ कुनै दुई ओटा स्थानीय बाजाहरूको परिचय दिन र बजाउने अभ्यास गर्न	१२.१ मानव जीवनमा सङ्गीतको महत्व बताउन १२.२ संगीतका पारिभाषिक शब्दावलीहरू को परिचय दिन (सप्तक, थाट, स्केल, राग, स्थायी अन्तरा, शास्त्रीय, लोक तथा आधुनिक गीत) १२.३ कक्षागत गीतलाई उपयुक्त लयमा हाउभाउसहित गाउन १२.४ सिकेका गीतलाई हार्मोनियम वा किबोर्डमा वा कुनै सुर बाद्यमा बजाउदै गाउने अभ्यास गर्न १२.५ आफूले सिकेका गीतमा Major/minor scale को सामान्य अभ्यास गर्न १२.६ दादरा र कहरबा सहित रूपक वा झप्तालका गीत र धुनहरूमा तालबाद्य बजाउन १२.७ भूयाउरे, ख्याली, समला र सेलो तालको अभ्यास गर्न १२.८ स्थानीय लोकबाजाहरू (कुनै एक सुर बाजा र वुँझोटा ताल बाजा)

क्र. सं.	विषयबस्तुको क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि		
		कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		अभ्यास गर्ने १२.८ आफूले सिकेको गीतमा बज्ने तालको परिचय दिन र अभ्यास गर्ने	१२.८ आफूले कक्षामा सिकेका गीतहरू मा तालबाट्य बजाउन	बजाउने अभ्यास गर्ने
१३.	नृत्य र अभिनय	१३.१ आफूले सिकेको लोकनृत्यको परिचय दिन १३.२ चार मात्रा र छ मात्रालाई हात र खुट्टाले ताल मिलाई नृत्य गर्ने १३.३ आफूले कक्षामा गाउन सिकेका स्थानीय लोकगीतलाई हाउभाउसहित नृत्य अभ्यास गर्ने १३.४ अभिनयको सामान्य परिचय दिन १३.५ आफ्नो कक्षाका कुनै पनि पाठ्यपुस्तकका कथावस्तुहरू मध्ये कुनै एकलाई एकल तथा समूहमा अभिनय गर्ने	१३.१ नृत्यको परिचय दिन र यसका चलनचल्तीका प्रकार बताउन १३.२ नृत्यका पारिभाषिक शब्दावलीहरू (अझग, प्रत्यझग, उपाझग) को अर्थ बताउन १३.३ आफूले सिकेका गीतहरू मा हाउभाउ र मुद्रासहित नृत्य गर्ने १३.४ स्थानीय नृत्यको परिचय दिई अभ्यास गर्ने १३.५ शुद्धगार, वेशभूषायुक्त नृत्य/अभिनयको परिचय दिन र कुनै एउटा चरित्रलाई लिएर अभ्यास गर्ने	१३.१ शास्त्रीय तथा परम्परागत नृत्य, लोकनृत्य र आधुनिक नृत्यको सामान्य परिचय दिन र महत्व बताउन १३.२ हस्त मुद्राहरूको प्रयोग गर्दै हाउ, भावसहित नृत्य गर्ने १३.३ कुनै एक विशेष लोक नृत्य गर्ने (झ्याउरे, सोरठी, सेलो, छ्याली) १३.४ अभिनयको प्रकारको परिचय दिन र कुनै चरित्रलाई लिएर नमुना अभ्यास गर्ने (स्थानीय वेशभूषासहित)

४. विषयवस्तुको क्षेत्र, क्रम र विस्तृतीकरण

कक्षा ६

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घट्टा
१	मानव शरीर	<p>१.१ ज्ञानेन्द्रिय</p> <ul style="list-style-type: none"> - आँखा, कान, नाक, छाला र जिंदोको परिचय तथा कार्य <p>१.२ अस्थिपञ्जर प्रणाली</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र कार्य <p>१.३ मांसपेशी प्रणाली</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र कार्य <p>१.४ अस्थिपञ्जर प्रणाली र मांशपेशिक प्रणालीको अन्तरसम्बन्ध</p>	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो र साथीहरू को ज्ञानेन्द्रियहरू को अवलोकन गर्न लगाई परिचय र कार्य छलफल गराउने • अस्थिपञ्जरको मोडल अथवा चित्र प्रस्तुत गरी हाडहरू को परिचय र कार्य वर्णन गर्ने • मांसपेशीको चित्र प्रदर्शन गरी प्रश्नोत्तरका माध्यमबाट यसको परिचय र कार्य बताउने • अस्थिपञ्जर प्रणाली र मांसपेशिक प्रणालीको कार्यहरू वर्णन गर्दै यिनीहरू को अन्तरसम्बन्ध छलफल गराउने • अस्थिपञ्जर र मांसपेशी प्रणालीको परिचय, कार्य र अन्तरसम्बन्ध सम्बन्धी शब्दवृश्य सामग्रीको प्रदर्शन गरी छलफल गराउने। 	<ul style="list-style-type: none"> • ज्ञानेन्द्रियको परिचय र कार्यको बारेमा मौखिक प्रश्नोत्तर गरेर • अस्थिपञ्जर प्रणालीको कार्य लेख्न लगाएर • मांसपेशीका प्रकार र कार्य लेखी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाएर • अस्थिपञ्जर प्रणाली र मांसपेशी प्रणालीको अन्तरसम्बन्ध बताउन लगाएर। 	५
२.	सामुदायिक स्वास्थ्य र मानसिक स्वास्थ्य	<p>२.१ सामुदायिक स्वास्थ्यको परिचय</p> <p>२.२ समुदायमा स्वास्थ्य सेवा दिने संस्थाहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> - स्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य केन्द्र, बिलिनिक र अस्पताल <p>२.३ स्वास्थ्य सन्देश तथा विज्ञापनले स्वास्थ्यकर</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सामुदायिक स्वास्थ्यको परिचयसम्बन्धी वाक्यपती प्रयोग गरी मार्गिक मन्त्रन गराउने र परिभाषा लेख्न लगाउने • समुदायमा स्वास्थ्य सेवा दिने संस्थाहरूको पोस्टर वा भिडियो किलप प्रदर्शन गरी अन्तरक्रिया गराउने र स्वास्थ्य सेवा दिने संस्थाहरूको सूची तयार गर्न लगाउने • सञ्चार माध्यमबाट प्रसारण हुने स्वास्थ्य सन्देश तथा विज्ञापनको शब्द दृश्य किलप र सन्देश तथा विज्ञापनले स्वास्थ्यकर व्यहारमा पार्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • सामुदायिक स्वास्थ्यको परिचय दिन लगाएर • समुदायमा स्वास्थ्य सेवा दिने संस्थाहरूको सूची तयार गर्न लगाएर • सञ्चार माध्यमबाट प्रसारण हुने स्वास्थ्य सन्देश तथा विज्ञापनले स्वास्थ्यकर व्यहारमा पार्ने 	९

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<p>व्यवहारमा पार्ने प्रभाव</p> <p>२.४ वातावरणीय प्रदूषण</p> <ul style="list-style-type: none"> - मानव स्वास्थ्यमा पार्ने असर <p>२.५ मानसिक स्वास्थ्य</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र महत्व - प्रवर्द्धनका उपाय <p>२.६ मानसिक रूपले स्वस्थ व्यक्तिका विशेषताहरू</p> <p>२.७ शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यबिचको अन्तरसम्बन्ध</p>	<p>मुद्रित सामग्रीको प्रयोग गरी विज्ञापनले स्वास्थ्यकर व्यवहारमा पार्ने प्रभावसम्बन्धी जानकारी लिन उत्प्रेरित गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> • वातावरणीय प्रदूषणले मानव स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरू लेखिएका लेख रचना वा कथा पढ्न लगाई यसले मानव स्वास्थ्यमा पार्ने प्रभाव सम्बन्धी अन्तरक्रिया गराउने • मानसिक स्वास्थ्यको अर्थ र महत्वमा छलफल गराई समूहगत रूपमा न्युज प्रिन्ट, चार्टपेपर वा कपीमा लेख लगाई प्रस्तुत गर्ने लगाउने • मानसिक रूपले स्वस्थ व्यक्तिका विशेषताहरू लेखिएको चार्ट पेपर देखाउदै छलफल वा प्रश्नोत्तर गराउने • मानसिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका उपायहरूसम्बन्धी मुद्रित वा अव्य दृश्य सामग्रीहरू स्वअध्ययन गर्न लगाउने र प्राप्त गरेको निष्कर्ष साथीहरू माझ आवानप्रवान गर्न लगाउने • शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य एक अर्काको परिपूरक हुन भन्ने उदाहरणहरू प्रस्तुत गर्दै अन्तरसम्बन्ध बताउने । 	<p>प्रभाव शीर्षकमा प्लेकार्ड बताउन लगाएर</p> <ul style="list-style-type: none"> • वातावरणीय प्रदूषणले मानव स्वास्थ्यमा पार्ने असरसम्बन्धी निबन्ध कथा, कविता वा संवाद लेख्न लगाएर • मानसिक स्वास्थ्यको अर्थ र महत्व बताउन लगाएर • मानसिक रूपले स्वस्थ व्यक्तिका विशेषताहरू बताउन लगाएर • मानसिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका उपायहरूको खोजी गर्न लगाएर • शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य बिचको अन्तरसम्बन्ध बताउन लगाएर । 	
३.	पोषण र खाद्य सुरक्षा	<p>३.१ सन्तुलित भोजन</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र महत्व <p>३.२ कार्यको आधारमा खानाको वर्गीकरण</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सन्तुलित भोजनको लागि आवश्यक पर्ने पोषक तत्व पाइने खानेकुराको सूची बनाउन लगाई यसको महत्व छलफल गराउने • विचारीलाई आफूले घरमा खाएका 	<ul style="list-style-type: none"> • सन्तुलित भोजनको परिचय र महत्व लेख्न र भन्न लगाएर • शक्ति दिने, शारीर वृद्धि 	४

क्र.सं.	विषयवस्तुको शेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<ul style="list-style-type: none"> - शक्ति दिने, शरीर बृद्धि गर्ने र शरीर रक्षा गर्ने खाना ३.३ स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने खानेकुराको पहिचान र उपयोग ३.४ स्थानीय तहमा उत्पादन हुने खानेकुराको प्रयोग र सन्तुलित भोजनको तयारी ३.५ जंक फूड (Junk Food) <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र यसले स्वास्थ्यमा पार्ने असर 	<ul style="list-style-type: none"> खानेकुराको सूची तयार गर्न लगाई ती खानालाई शक्ति दिने, शरीर बृद्धि गर्ने र शरीर रक्षा गर्ने समूहमा विभाजन गर्न लगाउने • विद्यार्थीलाई आआफ्ना स्थानिय परिवेशका खानपिनसम्बन्धी चालचलन र व्यवहारहरू को खोजी र प्रस्तुती गर्न लगाउने • जङ्क फूड (Junk Food) ले स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरू सम्बन्धी कथा वा घटनाहरू सुनाउदै यसबाट सिकेको पाठ आदानप्रदान गर्न लगाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> विकास गर्ने र रक्षा गर्ने खानाको कार्यको वर्णीकरण गर्न लगाएर • स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने खानेकुराको चित्र, नमुना वा फोटो संकलन गरी प्रदर्शन गर्न लगाएर • जङ्क फूड (Junk Food)ले स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरू भन्न लगाएर। 	
४.	रोग, सुरक्षा र प्राथमिक उपचार	<ul style="list-style-type: none"> ४.१ रोग सङ्करण <ul style="list-style-type: none"> - प्रक्रिया, चक्र र चरण ४.२ दूषित खाना र पानीको माध्यमबाट सर्ने रोगहरू <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र रोकथामका उपायहरू ४.३ सुरक्षा शिक्षा र प्राथमिक उपचार <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र महत्व ४.४ घर तथा विद्यालयमा हुन सक्ने सम्भावित दुर्घटना <ul style="list-style-type: none"> - कारणहरू र सुरक्षित हुने उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • रोग सङ्करण प्रक्रिया, चक्र र चरणहरूको तालिका प्रस्तुत गर्दै मस्तिष्क मन्थन गराउदै छलफल गराउने • दूषित खाना र पानीको माध्यमबाट सर्ने रोगको परिचय र रोकथामका उपाय लेखिएको चार्ट, पोस्टर वा फ्ल्यासकार्ड प्रस्तुत गर्दै छलफल गराउने • आफूले घरमा अबलम्बन गर्ने गरेका रोकथामका उपायहरू भन्न लगाई बोर्डमा लेख्दै छलफल गराउने तथा अबलम्बन गर्ने प्रेरित गर्ने • सुरक्षा शिक्षा र प्राथमिक उपचारको महत्वसम्बन्धी विद्यार्थीको पूर्वअनुभव र ज्ञान एक अर्कामा साटासाट गर्न लगाई थप प्रस्तु 	<ul style="list-style-type: none"> • रोग सङ्करण प्रक्रिया, चक्र र चरणहरूको मीखिक प्रश्नहरू गरेर र तालिका तयार पार्न लगाएर • दूषित खाना र पानीको माध्यमबाट सर्ने रोगको परिचय र रोकथामका उपाय लेख्न लगाएर • सुरक्षा शिक्षा र प्राथमिक उपचारको महत्व भन्न लगाएर • घर तथा विद्यालयमा हुन सक्ने दुर्घटनाका कारणहरू 	९

क्र.सं.	विषयवस्तुको शेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<p>४.५ प्राथमिक उपचार</p> <ul style="list-style-type: none"> - धाउ तथा रक्तसाब, - नाशी फुटनु, - कुकुरले टोक्नु, - पानीमा ढुन्नु, - पोल्नु 	<p>पारिदिने</p> <ul style="list-style-type: none"> • घर तथा विद्यालयमा हुन सक्ने दुर्घटनाका कारणहरूसम्बन्धी अनुभव सुनाउन लगाई थप प्रस्तु पारिदिने • घर तथा विद्यालयमा हुन सक्ने दुर्घटनाबाट सुरक्षित हुने उपायहरू चित्र, सकेत वा मिडियो सामग्री प्रस्तुत गर्दै छलफल गराउने र अवलम्बन गर्न प्रेरित गर्ने • धाउ तथा रक्तसाब, नाशी फुटनु, कुकुरले टोक्नु, पानीमा ढुन्नु, पोल्नुको प्राथमिक उपचारसम्बन्धी सिमुलेशन वा प्रदर्शनका माध्यमबाट थप प्रस्तु पारिदिने। 	<p>सोधेर र सुरक्षित हुने उपायहरू अवलम्बन गरे नगरेको अवलोकन गरेर</p> <ul style="list-style-type: none"> • धाउ तथा रक्तसाब, नाशी फुटनु, कुकुरले टोक्नु, पानीमा ढुन्नु, पोल्नुको प्राथमिक उपचारको सिमुलेशन गरेको रुजुसूची माध्यमबाट अवलोकन गरेर 	
५.	यौनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्य	<p>५.१ किशोरावस्था</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र यस अवस्थामा देखापर्ने परिवर्तनहरू - किशोरावस्थामा देखा पर्ने समस्याहरू - व्यवस्थापनका उपायहरू <p>५.२ महिनावारी र स्वप्नदोषको परिचय</p> <p>५.३ महिनावारी स्वच्छता</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र महिनावारीमा स्वास्थ्यकर व्यवहार 	<ul style="list-style-type: none"> • किशोरावस्थासम्बन्धी पाठ्यसामग्री अध्ययन गर्न लगाई किशोरावस्थाको परिचय दिन लगाउने • विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी शारीरिक, संवेगात्मक र सामाजिक परिवर्तनसम्बन्धी उनीहरू का अनुभवहरू छलफल गराई प्रस्तुकरण गर्न लगाउने • किशोरावस्थामा आइपर्ने समस्याहरू र समाधानका उपायहरूका बारेमा जिज्ञासा बाकस तयार पारी त्यसमा किशोरकिशोरीहरू का जिज्ञासा लेखेर राख्न लगाउने र ती प्रश्नमा आधारित भई साथी समूह र शिक्षकबाट जिज्ञासाको सम्बोधन गर्ने र आफना अनुभव 	<ul style="list-style-type: none"> • किशोरावस्थाको परिचय दिन लगाएर • किशोर अवस्थामा देखापर्ने परिवर्तनहरू शीर्षकमा संबाद लेख्न लगाएर • किशोरावस्थाका समस्याको समाधानका उपायहरू समूहमा खोजी गरी प्रस्तुत गर्न लगाएर • महिनावारी र स्वप्नदोषको परिचय र व्यवस्थापनका उपाय भन्न लगाएर • महिनावारीमा स्वच्छता व्यवस्थापनसम्बन्धी कथा, 	५

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
			<p>आदानप्रदान गर्न लगाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> किशोरावस्थाका समस्याहरूको व्यवस्थापनका उपायहरू सम्बन्धमा दौतरी समूहमा आदानप्रदान र छलफल गर्न लगाउने महिनावारी र स्वप्नदोषसम्बन्धी पम्पलेट, पुस्तका, ब्रोसर लगायतका पाठ्यसामग्री पढन, छलफल गर्न लगाई प्रस्त पारीदिने महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी पजल शब्द खेल खेल वा कथा वाचन वा श्रव्य दृश्य सामग्री हेन गर्न लगाई सो समयमा गर्नुपर्ने स्वास्थ्यकर व्यवहारहरू साथीहरूबिच आदानप्रदान गर्न लगाउने महिनावारीमा व्यवस्थापन सम्बन्धमा स्वास्थ्यकमी, नसेलाई अतिथि शिक्षकको रूपमा बोलाएर स्रोत शिक्षकबाट कक्षा लिन र अन्तरक्रिया गर्न लगाउने। 	<p>निबन्ध लेज लगाएर</p> <ul style="list-style-type: none"> महिनावारीमा स्वच्छता व्यवस्थापनसम्बन्धी सामुदायिक कार्य गर्न लगाएर। 	
६.	शारीरिक कसरत (पी.टी.) र क्वाज	<p>६.१ शारीरिक कसरत</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - पाखुराको कसरत - ढाती र ढाडको कसरत - कम्मरको कसरत <p>६.२ क्वाज</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - क्वाजका आदेशहरूको 	<ul style="list-style-type: none"> सबै क्रियाकलापहरूमा उपलब्ध ठाउँ वा स्थानअनुसार जिड तताउने क्रियाकलापहरू गराउने शारीरिक कसरत क्वाजका क्रियाकलापहरूको परिचय प्रश्नोत्तर तथा छलफल विधिबाट गर्ने शारीरिक कसरत, क्वाजका क्रियाकलापहरू गर्ने तरिका वा सिप प्रदर्शन गरी देखाउने कसरत गर्ने तरिका तथा प्रक्रिया बताउदै 	<ul style="list-style-type: none"> शारीरिक कसरत र क्वाजसम्बन्धी प्रश्नोत्तर गरेर अभ्यास प्रक्रियाको अवलोकन गरी अभिलेख राखेर सिकेका बसरतहरूको प्रदर्शन गर्न लगाएर र उन्त कार्यको अवलोकन 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको शेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		अभ्यास (सतर्क, गोडाफाट, दायाँ फर्क, बायाँ फर्क, पूरा फर्क, गोडा चाल अगाडि बढ़, दायाँ नजर, सिधा नजर र तितरवितर र छुटटी)	<p>पाखुरा, छाती, ढाढ र कम्मरको व्सरत प्रदर्शन गरेर देखाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> सहभागी सहभागी अनुसारको समूह बनाई फाइलमा राखेर पालैपालो अभ्यास गर्न लगाउने समूहलाई पञ्चितमा वा ताँती मिलाई क्वाजमा सतर्क, गोडाफाट, दायाँ फर्क, बायाँ फर्क, पूरा फर्क, गोडा चाल अगाडि बढ़, दायाँ नजर, सिधा नजर कार्यहरूको अभ्यास गराउने। कक्षाको अन्त्यमा शरीर चिस्याउने क्रियाकलाप गराउने 	<p>गरेर</p> <ul style="list-style-type: none"> शिक्षक आफै वा विद्यार्थीलाई आदेश दिन लगाई क्वाजका कार्यहरू सानो सानो समूहमा गर्न लगाएर तथा र अबलोकन गर्न लगाएर। 	
५.	एथलेटिक्स र साहासिक क्रियाकलाप	<p>७.१ छोटो दुरीको दौड</p> <p>७.२ लड्जम्पका आधारभूत सिपहरू</p> <p>७.३ हाइजम्पको आधारभूत सिपहरू</p> <p>७.४ रिले दौडको अभ्यास</p> <p>७.५ केही रमाइला क्रियाकलापहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> - बन्द खोल उफ, डज दौड, विभिन्न स्थितिबाट दौड, उठबस, स्वचाट थ्रस्ट <p>७.६ साहसिक क्रियाकलाप</p> <ul style="list-style-type: none"> - जमिन तथा पहाडमा 	<ul style="list-style-type: none"> उपलब्ध ठाउँ वा स्थानअनुसार जिउ तताउने क्रियाकलापहरूमा सहभागी गराउने छोटो दौड दौडने तरिका र ध्यान दिनुपर्ने कुरा बताई शिक्षकले १००, २०० र ४०० मि. सम्मको दौड सुरु र अन्त्य गर्ने तरिका प्रदर्शन गरेर देखाउने र सोहीबमोजिम एकल र सामूहिक रूपमा अभ्यास गराउने लड्जम्प र हाइजम्पको आधारभूत सिपहरू सिक्कन विद्यार्थीहरूलाई उत्प्रेरित गर्दै प्रदर्शन गरेर देखाउने र सोहीबमोजिम अभ्यास गराउने साधारण रिले दौड दौडने तरिका प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई अभ्यास गर्न लगाउने केही रमाइला क्रियाकलापहरू जस्तै: बन्द खोल उफ, डज दौड, विभिन्न स्थितिबाट 	<ul style="list-style-type: none"> एथलेटिक्ससम्बन्धी प्रश्नोत्तर गरेर अभ्यास तथा सिप सिकाइमा भएको निरन्तर प्रगतिको अभिलेख राखेर एकल र सामूहिक अभ्यास र प्रस्तुतिको अबलोकन गरेर जमिन र पहाडमा गरिने साहसिक क्रियाकलापसम्बन्धी प्रश्नोत्तर गरेर साइकिल गर्ने क्रियाकलापको अबलोकन गरेर 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको शेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		गरिने साहसिक क्रियाकलापहरू को परिचय, अवलोकन / अभ्यास (खोला किनार, पहाड, उकालो, औरालो, साइकिलड)	<p>दैड सुरु गर्ने, उठबस ,स्क्वाट थ्रस्ट आदि एकपछि अर्को प्रदर्शन गर्दै अभ्यास गराउने</p> <ul style="list-style-type: none"> क्रियाकलापको अन्तमा शरीर चिस्याउने कसरत गराउने छलफल तथा प्रश्नोत्तर विधिको माध्यमबाट जमिन तथा पहाडमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको परिचय दिने विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी पहाड वा खोला किनारमा उकालो, औरालो, हिँड्ने तथा साइकल तथा मोटरसाइकल दौडाउने तरिकाहरू बताई अवलोकन तथा अभ्यासमा सरिक हुन प्रोत्साहन गर्ने । 		
८.	खेलहरू	<p>८.१ भलिबल आधारभूत सिपहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> पासिड र सर्भिसिड <p>८.२ फुटबलका आधारभूत सिपहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> पासिड र ट्रयापिड <p>८.३ बास्केटबल आधारभूत सिपहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ड्रिल्लिङ र पासिड <p>८.४ कबड्डी आधारभूत सिपहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> रेडिङ : क्यान्ट, सेफ रेड क्याचिड 	<ul style="list-style-type: none"> उपलब्ध ठाउँ वा स्थानअनुसार जिउ तताउने क्रियाकलापमा सहभागी गराउने विद्यार्थीलाई अर्धगोलाकार घेरामा राखी भलिबल, फुटबल, बास्केटबल, कबड्डिखेलका आधारभूत सिपहरू प्रदर्शन गर्ने विद्यार्थीहरू लाई तौती, पङ्क्ती तथा अर्धगोलाकार घेरामा राखी सहभागिता तथा अभ्यासको माध्यमबाट उल्लिखित खेलका सिप अभ्यास गराउने समूह विभाजन गरी प्रत्येक खेलको अभ्यासमा सहभागी गराउने शरीर चिस्याउने कसरत गरी कक्षा अन्त्य गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> खेलका आधारभूत सिप प्रदर्शनको अवलोकन गरेर खेलका साधारण नियमहरू तथा आधारभूत सिपहरू अवलोकन गरेर अभ्यास तथा क्रियाकलाप प्रक्रियामा पृष्ठपोषण दिई दोहोच्याउन लगाएर र निरन्तर प्रगति अभिलेख राखेर एकल र सामूहिक अभ्यास र प्रस्तुतिको अवलोकन गरेर । 	१४

क्र.सं.	विषयवस्तुको शेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<p>८.५ खो खोका आधारभूत सिपहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> - वर्गमा बस्ने र खो दिने <p>८.६ सामूहिक खेलको अभ्यास</p> <ul style="list-style-type: none"> - भालिवल, फुटबल - बास्केटबल, कबड्डी) <p>(कुनै चार खेलमात्र खेलाउन सकिने)</p>			
९.	योग	<p>९.१ योगका नियम</p> <ul style="list-style-type: none"> - यम - नियम <p>९.२ सूक्ष्म योग</p> <p>९.३ अनुलोम विलोम</p> <p>९.४ योगासन</p> <ul style="list-style-type: none"> - भुजद्वागासनको अभ्यास - धनुरासनको अभ्यास - मण्डुकासनको अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> • योगका नियम यम र नियमको परिचय दिईँ अभ्यास गराउने • ठाउँअनुसार समूहमा सामेल हुने, पहिकित वा ताँतीमा मिलेर शरीर तताउने क्रियाकलापका लागि सूक्ष्म योगगरी अनुलोम विलोम, भुजद्वागासन, धनुरासन, मण्डुकासन शिक्षकले प्रदर्शन गरेर देखाउने • शिक्षकले प्रदर्शन गरेपछि विद्यार्थीहरूलाई उल्लेखित क्रियाकलापमा अभ्यास गर्न गराउने • क्रियाकलापको अवलोकन गरी र आवश्यकताअनुसार सुधारका लागि पृष्ठपोषण दिने। 	<ul style="list-style-type: none"> • योगका नियम (यम र नियम) परिचय बताउन लगाएर • अनुलोम विलोम, भुजद्वागासन, धनुरासन र मण्डुकासन अभ्यासको अवलोकन गरेर • उक्त आसनको एकल र सामूहिक अभ्यास र प्रस्तुतिको अवलोकन गरेर। 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको शेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
१०.	कलाको परिचय, रेखाचित्र र रड	<p>१०.१ कलाको परिचय</p> <p>१०.२ आयाम</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - विभिन्न आयामका वस्तुको चित्र निर्माण <p>१०.३ कलाका आधारभूत नियमहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> - Shape, form and space को परिचय र प्रयोग <p>१०.४. वस्तुको छाया</p> <ul style="list-style-type: none"> - light, mid and dark को प्रयोग <p>१०.५. रेखाचित्र</p> <ul style="list-style-type: none"> - स्थिर अवस्थामा रहेका वस्तुको रेखाचित्र - मानव आकृतिको चित्र <p>१०.६ रड</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> • हस्तकला, चित्रकला र संगीतका उदाहरणहरू मा छलफल गराउँदै कलाको परिचय दिने • वस्तुको सामान्य चित्र (लम्बाइ र चौडाइ) तथा छाँया र प्रकाशको प्रयोगबाट बनाइएको त्रिआयामिक वस्तुको चित्र प्रदर्शन गरी आयामको परिचय दिने • कलाका आधारभूत नियमहरू (जस्तै : Shape, form and space) लाई श्रव्यदृश्य सामग्री तथा वास्तविक सामग्री प्रदर्शन गरी परिचय दिने र प्रयोग गर्ने तरिका प्रदर्शन गर्ने • वस्तुको छाया बन्ने प्रक्रिया छलफल गराउने • वस्तुको छाया अवलोकन गराई ब्लक छाया र Hatching छाया विधिबाट चित्र कोर्न लगाउने र light, mid र dark छायाको प्रयोग गरी चित्र बनाउन लगाउने • स्थिर अवस्थामा रहेका विभिन्न वस्तुको अवलोकन गराई चित्र कोर्न लगाउने • मानव आकृतिमध्ये छात्रा वा छात्रका विभिन्न स्थितिमा चित्र कोर्न लगाउने • स्थिर वस्तु (गिलास, स्याउ, टेबल आदि) का त्रिआयामिक चित्र कोर्ने तरिका प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई अभ्यास गर्न लगाउने • मल्टिमिडिया प्रोजेक्टरबाट तथा विभिन्न प्रकारका रडहरूको प्रदर्शन गरी रडको 	<ul style="list-style-type: none"> • कलाको परिचय दिन लगाएर • आयाम, द्विआयामिक र त्रिआयामिक चित्रको परिभाषा सोधेर • कलाका आधारभूत नियमहरू बताउन लगाएर • स्थिर अवस्थाका वस्तुको द्विआयामिक चित्र बनाएको अवलोकन गरेर • प्रकाश र छायाको सम्बन्ध बताउन लगाएर • ब्लक छाया र क्रस हयाचिङ छाया विधिबाट चित्र कोरेका अवलोकन गरेर • मानव आकृतिको चित्र बनाएको अवलोकन गरेर • रडको परिचय दिन लगाएर • रडको मिश्रण तयार गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू बताउन लगाएर • प्राथमिक रडबाट द्वितीय रड तयार गरेको अवलोकन गरेर। 	१०

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
			<p>परिचय दिने</p> <ul style="list-style-type: none"> रडको मिश्रण बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरूको जानकारी दिने विद्यार्थीको समूह बनाई रडको मिश्रण तयार गरी प्रदर्शन लगाउने र रडको गुण र किसिम (Primary, Secondary, Mixed) बारेमा छलफल गराउने। 		
११.	छपाइ, माटोका काम, कोलाज र निर्माण	<p>११.१ छपाइ</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - रिलिफ विधिबाट छपाइ <p>११.२ माटो</p> <ul style="list-style-type: none"> - माटोका गुणहरू (लचिलो, गिर्खा नभएको, काली माटो) - माटोबाट नमुना निर्माण (स्याउ, सुन्तला, केरा आदि) <p>११.३ कोलाज</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> - छपाइ गर्ने विभिन्न तरिकाहरूलाई मल्टिमिडिया प्रोजेक्टर तथा नमुनाबाट प्रदर्शन गरी छपाइको परिचय दिने - छपाइ गर्ने विभिन्न साधनहरू जस्तै सिक्का, बुटाभएका बिर्को प्रयोग गरी छपाइ गर्न लगाउने - कुनै वस्तुको सतहलाई दलेर त्यसको छाप कागजमा उतार्ने विधिलाई रिब्ड र ब्लक बनाएर छपाइ गर्ने विधिलाई रिलिफ छपाइ भनिन्छ भनी परिचय दिने - विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गर्ने र घोटने, रिलिफ (माथि उठेको भाग) तथा स्टेन्सिल विधिबाट फरक फरक समूहलाई फरक फरक विधिबाट छपाइ गर्ने आवश्यक सामग्रीहरू वितरण गरी छपाइ गर्न लगाउने र आवश्यक सहजीकरण गर्ने - माटोबाट कुनै वस्तुको नमुना बनाउँदा माटोमा हुनुपर्ने गुणहरू (लचिलो, कालीमाटी, गिर्खा नभएको आदि) मा 	<ul style="list-style-type: none"> - छपाइको परिचय दिन लगाएर - छपाइमा प्रयोग गरिने सामग्रीहरू पहिचान गर्न लगाएर - घोटने र उद्भूत विधिबाट छपाइ गरेको अवलोकन गरेर - माटोबाट वस्तुको निर्माण गर्दा आवश्यक पर्ने माटोका गुणहरू बताउन लगाएर - माटोबाट बनाइएका नमुनाको अवलोकन गरेर - कोलाजको परिचय दिन लगाएर - कोलाजबाट वस्तुको नमुना बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू बताउन लगाएर 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
			<p>छलफल गराउने र यसको लागि नमुना माटो प्रदर्शन गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> - विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गर्ने र वस्तुको नमुना बनाउन सकिने उपयुक्त खालको माटो वितरण गरी त्यसबाट समूलाई मन पर्ने वस्तुको नमुना निर्माण गर्न लगाउने । - समूहले माटाबाट वस्तुको निर्माण गर्दा अपनाइएको विधि (क्रायल, पाता, थने, हटाउने, कार्भिङ (कडा वस्तुमा बुट्टा बनाउने कार्य) समेत व्याख्या गर्न लगाउने र आवश्यक पृष्ठपोषण दिने - कोलाजसम्बन्धी चित्र, नमुना वा मिडियो प्रदर्शन गर्ने र यसको आधारमा कुनै वस्तुहरू टाँसेर अपेक्षित वस्तुको निर्माण गरिने कलाको रूपमा कोलाजको परिचय गराउने - कोलाजबाट वस्तुको आकृति निर्माण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू र चरणहरूको बारेमा जानकारी दिने र आफूलाई मन पर्ने वस्तुको कोलाज तयार गर्न लगाउने (व्यक्तिगत वा समूहगत) । 	<ul style="list-style-type: none"> - विद्यार्थीले बनाएका कोलाजको अवलोकन गरेर 	
१२.	गायन र वादन	१२.१ सङ्घीत, लय र तालको परिचय १२.२ गायन - कक्षागत गीत	<ul style="list-style-type: none"> - सङ्घीत, लय र तालसम्बन्धी अनुभवहरू आइन प्रदान गर्न लगाउने र मल्टिमिडिया प्रोजेक्टर, सोबाइल वा सङ्घीतिका वास्तविक वस्तुहरू प्रदर्शन गरी उल्लिखित पक्षहरू को परिचय दिने 	<ul style="list-style-type: none"> - सङ्घीत, लय र तालको परिचय दिन लगाएर - समूह तथा एकलाएकै कक्षागत गीत, बालगीत र 	१०

क्र.सं.	विषयवस्तुको शेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<ul style="list-style-type: none"> - कुनै दुई स्थानिय गीतहरू - नेपालमा प्रचलित कुनै एक लोकगीत १२.३ बादन - हार्मोनियम/ किबोर्डमा वा कुनै एउटा सुरबाजामा आफूले सिकेको कुनै एउटा गीत बजाउने र गाउने अभ्यास - भयाउरे र ख्याली तालको अभ्यास - नेपालमा प्रचलित स्थानीय लोकबाजाहरू मध्ये कुनै एउटा ताल बाद बजाउने अभ्यास - आफुले सिकेको गीतमा बज्ने तालको परिचय र अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> - कक्षागत गीतलाई उपयुक्त लय, गति र हाउभाउसहित शिक्षकले गाउने (पहिलो चरणमा) - शिक्षक र विद्यार्थीसँगसँगै पहिलो चरणको कार्यलाई अभ्यास गर्ने र अन्तमा विद्यार्थीको समूहमा र एकलाएकलै गाउन लगाउने - कुनै एउटा लोक तथा दुई स्थानीय गीतलाई लय, गति र हाउभाउसहित (आवश्यकताअनुसार स्वरलिपिको समेत) आधारमा गाउने र विद्यार्थीलाई अभ्यास गराउने - लोक गीत तथा स्थानीय गीत ताली पिट्दै सस्वर शिक्षकले गाउने र विद्यार्थीहरूलाई सुन्न लगाउने र सोहीअनुसार विद्यार्थीलाई समूहमा र एकलाएकलै गाउन लगाउने - आरोह र अवरोहको प्रयोग गरी स्वरको अभ्यास गराउने - हार्मोनियम/किबोर्डमा वा कुनै एउटा सुरबाजामा आफूले सिकेको कुनै एउटा गीत बजाउने तरिका प्रदर्शन गर्ने, विद्यार्थीलाई प्रदर्शन गर्न लगाउने र अप अभ्यास गर्न लगाउने - साधारण लय (मध्य) मा शिक्षकले ताली बजाउने र विद्यार्थीलाई सोही गतिमा ताली बजाउन लगाउने - समूह र एकलाएकलै ३३ र ४४ गन्तीमा ताली बजाउने अभ्यास गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय गीत गाएको अवलोकन गरेर - हाउभाउसहित गाउन लगाएर - सहीत र लयको बुझाइको प्रतिबिम्बन गर्न लगाएर - हार्मोनियम/किबोर्डमा वा कुनै एउटा सुरबाजामा आफूले सिकेको कुनै एउटा गीत बजाएको अवलोकन गरेर - भयाउरे र ख्याली ताल बजाएको अवलोकन गरेर - नेपालमा प्रचलित स्थानीय लोक बाजाहरू सोधेर - स्थानीय लोकबाजा बजाएको अवलोकन गरेर - आफुले सिकेको गीतमा बज्ने तालको परिचय दिन लगाएर तथा बजाएको अवलोकन गरेर। 	

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटा
			<ul style="list-style-type: none"> - भयाउरे र ख्याली तालमा आधारित गीतहरूको उदाहरण प्रस्तुत गर्ने र विद्यार्थीलाई तालको पहिचान गर्न लगाउने - भयाउरे (घिनति नाधीना), ख्याली (धिंकनति नकधिना/धिं ५ फत् ताइ तक धिं धिं ताइ) तालको बोल र मात्राको जानकारी गराउने र उक्त तालको बोल बोलेर सुनाइ अभ्यास गराउने - मादलबाट भयाउरे र ख्याली तालमा बजाउने तरिका प्रदर्शन गर्ने र सोहीअनुसार विद्यार्थीलाई बजाउने अभ्यास गराउने - स्थानीय रूपमा बजाउने लोक बाजाहरूको पहिचान गर्न लगाउने र तीमध्ये कुनै एक स्थानीय लोकबाजा बजाउने तरिका प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई अभ्यास गराउने - आफूले सिकेको गीतमा बज्ने तालको परिचय दिन लगाउने र सामान्य बजाउने अभ्यास गर्ने, गराउने - आवश्यकतानुसार स्थानीय विषयविज्ञ कलाकारहरूलाई आमन्त्रण गरी पाठ्यक्रममा समेटिएका विषयवस्तुको जानकारी वा अभ्यास गराउन लगाउने । 		
१३.	नृत्य र अभिनय	१३.१ नृत्य <ul style="list-style-type: none"> - आफूले सिकेको लोकनृत्यको परिचय - चार मात्रा र छ, 	<ul style="list-style-type: none"> - नृत्य र लोकनृत्यसम्बन्धी अनुभवहरू आदानप्रदान गर्न लगाउने र लोकनृत्यसम्बन्धी भिडियो प्रदर्शन गरी यसको अवधारणा प्रस्त पार्ने नेपालमा प्रचलनमा आएका लोकनृत्यहरू 	<ul style="list-style-type: none"> - लोकनृत्यको परिचय दिन लगाएर - गीतहरू मा हाउभाउ र मुद्रासहित नृत्य गरेको 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<p>मात्रालाई हात र खुट्टाले ताल मिलाई नृत्य अभ्यास</p> <ul style="list-style-type: none"> - आफूले कक्षामा गाउन सिकेका स्थानीय लोकगीतलाई हाउभाउसहित नृत्य गर्ने अभ्यास <p>१३.२ अभिनय</p> <ul style="list-style-type: none"> - सामान्य परिचय - आफ्नो कक्षाका कुनै पनि पाठ्यपुस्तकका कथावस्तुहरूमध्ये कुनै एकलाई एकल तथा समूहमा अभिनय गर्ने अभ्यास 	<p>पहिचान गर्न लगाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> - नृत्य अभ्यासका लागि चार मात्रा र छ मात्रालाई हातले तालीखाली मिलाई नृत्य गर्ने तरिका प्रदर्शन गर्ने र सोहीअनुसार अभ्यास गराउने - नृत्य तथा अभिनय गर्दा आवश्यक पर्ने विभिन्न मुद्राहरू (पताक, सूची, कपोत, शिखर, अलपदम, उत्सँग आदि) आफैले वा अव्यदृश्य सामग्रीको माध्यमबाट प्रदर्शन गरी परिचय दिने र नमुना अभ्यास गराउने - गायन र बादनसम्बन्धी कक्षामा सिकेका आधारमा कुनै एक स्थानीय गीत, कक्षागत गीत, लोकगीतहरू गीतमा हाउभाउ र मुद्रासहित ताल मिलाई नृत्य गर्ने अभ्यास गराउने - कुनै कथावस्तुमा आधारित भई एउटा अभिनय प्रस्तुत गर्ने र यसको माध्यमबाट अभिनयको परिचय दिने - एकल तथा समूहमा अभिनय गराउने - स्वास्थ्य तथा शारीरिक क्षेत्रअन्तर्गतका पाठ्यवस्तुहरू वा सोही कक्षाका अन्य पाठ्यपुस्तकमा दिइएका विषयवस्तुमा आधारित घटनाहरू मा अभिनय गर्न लगाउने र आवश्यक सहयोग गर्ने 	<p>अबलोकन गरेर</p> <ul style="list-style-type: none"> - अभिनयको बुझाइ अभिव्यक्त गर्न लगाएर - एकल तथा समूहमा अभिनय गरेको अबलोकन गरेर। 	

कक्षा ७

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र / एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घट्टा
१.	मानव शरीर	१.१ पाचन प्रणाली - परिचय र कार्य १.२ श्वासप्रश्वास प्रणाली - परिचय र कार्य १.३ रक्तसञ्चार प्रणाली - परिचय र कार्य (मुटु रक्तनलि र रगतसहित) १.४ मूत्र प्रणाली - परिचय र कार्य	<ul style="list-style-type: none"> पाचन प्रणालीको चित्र वा पोस्टर वा श्रव्यदृश्य सामग्री प्रस्तुत गरी परिचय र कार्य छलफल गर्न लगाउने श्वासप्रश्वास प्रणालीको चित्र वा पोस्टर वा श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै वा देखाउदै मस्तिष्क मन्थन विधिद्वारा परिचय र कार्य बताउन लगाउने रक्तसञ्चार प्रणालीको चित्र वा भिडियो सामग्री प्रस्तुत गरी प्रश्नोत्तरका माध्यमस्वाट यसको परिचय दिने र कार्य बताउन लगाउने मुटु रक्तनली र रगतको कार्यहरू वर्णन गर्दै यिनीहरू को अन्तरसम्बन्ध छलफल गराउने चित्र वा मोडेल प्रस्तुत गरि मूत्र प्रणालीको परिचय र कार्यहरू छलफल गराउने। 	<ul style="list-style-type: none"> पाचन प्रणालीको कार्य लेख्न लगाएर र चित्र कोर्न लगाएर श्वासप्रश्वास प्रणालीको परिचय र कार्य बताउन लगाएर रक्तसञ्चार प्रणालीको परिचय दिन लगाएर र कार्य भन्न लगाएर मुटुको चित्र कोर्न लगाएर मूत्र प्रणालीको चित्र कोर्न र कार्य भन्न लगाएर। 	५
२.	सामुदायिक स्वास्थ्य र मानसिक स्वास्थ्य	२.१ सामुदायिक स्वास्थ्यमा प्रभाव पार्ने तत्त्वहरू २.२ सामुदायिक स्वास्थ्य पक्षहरू (मातृ शिशु स्वास्थ्य सेवा, खोप सेवा, मानसिक स्वास्थ्य सेवा, बाल स्वास्थ्य सेवा) २.३ सामुदायिक स्वास्थ्य	<ul style="list-style-type: none"> सामुदायिक स्वास्थ्यलाई प्रभाव पार्ने तत्त्वहरू सामूहिक रूपमा छलफल गराउदै बुदा टिपोट गर्न लगाउने नजिकका स्वास्थ्य संस्था वा सम्बन्धित विषयको स्रोत व्यक्तिनाट अतिथि कक्षा सञ्चालन गरी सामुदायिक स्वास्थ्यका पक्षहरूका बारेमा छलफल गराउने विद्यार्थीलाई नजिकैको स्वास्थ्य चौकीमा भ्रमण गर्न लगाई वा विद्यालयमा अहेब वा 	<ul style="list-style-type: none"> सामुदायिक स्वास्थ्यलाई प्रभाव पार्ने तत्त्वहरू वर्णन गर्न लगाएर समुदायिक स्वास्थ्यका विविध पक्षहरू बताउन लगाएर अहेब, अनमी र स्वयंसेविकाको कार्यहरू को सूची तयार गर्ने 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको लेख / एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<p>कार्यकर्ता (अहेब, अनमी र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवक) का कामहरू</p> <p>२.४ परम्परागत तथा वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय र महत्व <p>२.५ मानसिक स्वास्थ्य</p> <ul style="list-style-type: none"> - व्यक्तिको आत्मसम्मान, व्यवहार र सम्बन्धमा पार्ने प्रभाव <p>२.६ किशोरावस्थामा स्वस्थ मित्रता</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - स्वस्थ्यकर तथा मित्रवत् व्यवहार <p>२.७ लागुपदार्थको परिचय र यसले स्वास्थ्यमा पार्ने असर</p> <p>२.८ लागुपदार्थको दुर्व्यसनबाट बच्ने उपायहरू</p>	<p>अनमी वा स्वयंसेविकासाँग सोधपुछ गरी उनीहरूले गर्ने कार्यहरूको सूची तयार लगाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> • परम्परागत तथा वैकल्पिक स्वास्थ्यसेवाको चित्र र भिडियो पोस्टरमार्फत परिचय छलफल गराउने • स्वस्थ मित्रतासम्बन्धी आफ्ना अनुभव सुनाउन लगाएर र साथीहरूसँग स्वस्थ मित्रवत व्यवहार कायम गर्ने तरिकाहरूको सिमुलेसन गर्ने लगाउने • मानसिक स्वास्थ्यले व्यक्तिको आत्मसम्मान, व्यवहार र सम्बन्धमा पार्ने प्रभावहरू सम्बन्धित घटनालाई कथा कथन विधिबाट सुनाउने र साथी साथीबिच स्वास्थ्यकर सम्बन्ध कायम गर्न प्रेरित गर्ने • प्रश्नोत्तर विधिबाट लागुपदार्थको परिचय दिई यसले स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरू गुञ्जसत्र विधिबाट छलफल गराउने • लागु पदार्थको दुर्व्यसन र त्यसले पारेको प्रभावका बारेमा नाटक तयार पार्ने, प्रस्तुत गर्न र छलफल गर्न लगाउन • लागुपदार्थ दुर्व्यसनबाट टाढा रहन प्रेरित गर्ने खालका कथा, कविता, गीत संबाद सिर्जना गर्न लगाउने। 	<p>लगाएर</p> <ul style="list-style-type: none"> • परम्परागत तथा वैकल्पिक स्वास्थ्यसेवाको परिचय दिन लगाएर • स्वस्थ मित्रतासम्बन्धी आफ्ना अनुभवहरू सुनाउन लगाएर र साथीहरूसँग स्वस्थ मित्रता कायम गर्ने तरिकाहरू भन्न लगाएर • मानसिक स्वास्थ्यले व्यक्तिको आत्मसम्मान, व्यवहार र सम्बन्धमा पार्ने प्रभावहरू सम्बन्धित घटनालाई कथा सुनाउन लगाएर • लागुपदार्थको मानव स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरूको तालिका तयार पार्न लगाएर • लागुपदार्थ सेवन गर्ने कारणहरू, असरहरू र बच्ने उपायहरू व्यक्त गर्न लगाएर • लागुपदार्थ दुर्व्यसनबाट बच्ने उपाय भन्न गाएर। 	

क्र.सं.	विषयवस्तुको लेख/ एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
३.	पोषण र खाच सुरक्षा	<p>३.१ पोषक तत्व</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय, स्रोत र कार्य <p>३.२ विषादीयुक्त खाद्यान्नको असर</p> <p>३.३ जड्क फुड (Junk Food) को असर</p> <p>३.४ स्वास्थ्यकर विद्यालय खाजाको छनोट र उपयोग</p> <p>३.५ खाच भिसावट</p> <ul style="list-style-type: none"> - सचेतता - असरबाट बच्ने उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • पोषक तत्वको चार्ट प्रस्तुत गरी यसका प्रकार, स्रोत र कार्यहरू मा अन्तरक्रिया गराई खानामा पाइने पोषक तत्वहरूको उदाहरणसहित व्याख्या गरिदिने र बुँदा टिप्प लगाउने • स्रोतव्यक्ति वा जानकारहरू सँग विषादीयुक्त खाद्यान्नका असरहरूबारे छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्न लगाउने • विद्यार्थीलाई विद्यालयमा खाने गरेका खाजाको सूची बनाउन लगाउँदै कुनै घटना, कथा वा गौतको माध्यमद्वारा जड्क फुडको असरप्रति सचेतता र स्वास्थ्यकर विद्यालय खाजाको छनोट र उपयोग प्रति सचेत बनाउने • खाच भिसावटको असरबाट बच्ने उपायहरूलाई भूमिका निर्वाह विधिवाट प्रस्त पारीदिने । 	<ul style="list-style-type: none"> • पोषक तत्वको प्रकार, स्रोत र कार्यहरू भन्न वा लेख लगाउने • स्थानीय तहमा उपलब्ध खानेकुराहरूको सन्तुलित भोजन नमुना तयार गर्ने तरिका सम्बन्धमा अभिभावकको प्रतिक्रिया लिएर • विषादीयुक्त खाद्यान्नका असरहरू को तालिका बनाउन लगाएर • विद्यार्थीहरूले स्वास्थ्यकर विद्यालय खाजाको उपयोग गरे नगरेको अवलोकन गरेर खाच भिसावट, असर र बच्ने उपाय शीर्षकमा समाव लेखा लगाएर । 	६
४.	रोग, सुरक्षा र प्राथमिक उपचार	<p>४.१ दूषित हावाका माध्यमबाट सर्ने रोगहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> - कारण र लक्षण - रोकथामका उपायहरू <p>४.२ सहक्रमित सुई/रगतबाट सर्ने रोगहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> • दूषित हावाको माध्यमबाट सर्ने रोगको परिचय र रोकथामका उपाय लेखिएको चार्ट वा पोस्टर प्रदर्शन गर्दै छलफल गराउने • सहक्रमित सुई/रगतबाट सर्ने रोगहरूको रोकथामका उपायहरू लेखिएको शब्दपत्री देखाउँदै प्रश्नोत्तर गर्न लगाउने • टन्सिल र फ्यारेन्जाइटिसबाट सहक्रमित भागको चित्र देखाइ छलफल गराउने र 	<ul style="list-style-type: none"> • दूषित हावाको माध्यमबाट सर्ने रोगको परिचय र रोकथामका उपायहरू लेखा लगाएर • सहक्रमित सुई/रगतबाट सर्ने रोगहरूको रोकथामका उपायहरूको तालिका बनाउन लगाएर 	९

क्र.सं.	विषयवस्तुको शेब्र/ एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<ul style="list-style-type: none"> - कारण र लक्षण - रोकथामका उपायहरू <p>४.३ टन्सिल र फ्यारेन्जाइटिस</p> <ul style="list-style-type: none"> - कारण र लक्षण - रोकथामका उपायहरू <p>४.४ प्राथमिक उपचार</p> <ul style="list-style-type: none"> - बाकसको निर्माण र प्रयोग - प्राथमिक उपचार गर्ने तरिका (मर्कनु, हाड भाँचिनु, बेहोस् हुनु, सर्पले डस्नु र करेन्ट लाग्नु) <p>४.५ सडक दुर्घटनाबाट सुरक्षित हुने उपायहरू</p>	<p>यसका कारण, लक्षण तथा रोकथामका उपायहरू लेखिएका कागजका टुकाहरू सबै विद्यार्थीलाई उपलब्ध गराई समूहमा मिल खेल खेलाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> • प्राथमिक उपचार बाकसको सामग्रीहरूको अवलोकन र वर्णन गराउँदै यसको निर्माण गर्ने र प्रयोग गर्ने तरिका अभ्यास गर्ने लगाउने • मर्कनु, हाड भाँचिनु, बेहोस् हुनु, सर्पले डस्नु करेन्ट लाग्नुको प्राथमिक उपचार गर्ने तरिका प्रदर्शन गरेर देखाउने • सडकमा हुन सक्ने दुर्घटनाबाट सुरक्षित रहने तरिकाहरू समूहमा छलफल गराउने र सुरक्षित तरिकाले बाटो काट्ने तरिकाको सिमुलेसन गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • टन्सिल र फ्यारेन्जाइटिसका कारण, लक्षण तथा रोकथामका उपायहरू को प्रश्नोत्तर गरेर • प्राथमिक उपचार बाकसको निर्माण र प्रयोगको अवलोकन गरेर • सडकमा हुन सक्ने दुर्घटनाबाट सुरक्षित रहने तरिकाहरू अभिनय गर्ने लगाएर • मर्कनु, हाड भाँचिनु, बेहोस् हुनु, सर्पले डस्नु, करेन्ट लाग्नुको प्राथमिक उपचार गर्ने तरिका प्रदर्शन गर्ने लगाएर । 	
५.	यौनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्य	<p>५.१ लैझिगिक पहिचान र यौनिक अभिमुखीकरणको परिचय</p> <p>५.२ महिनावारीसम्बन्धी भ्रम र अन्यविश्वासले प्रजनन स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरू</p> <p>५.३ यौन दुर्ब्यवहार</p>	<ul style="list-style-type: none"> • लैझिगिक पहिचान र यौनिक अभिमुखीकरणसम्बन्धी मुद्रित तथा शब्द दृश्य सामग्रीहरू समूहमा अध्ययन र छलफल गर्ने लगाउने • आफ्नो समाजमा विद्यमान महिनावारीसम्बन्धी भ्रम र अन्यविश्वासका कथा र घटना सुनाउन लगाएर 	<ul style="list-style-type: none"> • लैझिगिक पहिचान र यौनिक अभिमुखीकरणको परिचय दिन लगाएर • महिनावारीसम्बन्धी भ्रम र अन्यविश्वासका कथा र घटना सुनाउन लगाएर • यौन दुर्ब्यवहारबाट बच्ने सुरक्षाका उपायहरू 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको लेव/ एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<ul style="list-style-type: none"> - परिचय - सुरक्षित रहने उपायहरू <p>५.४ किशोरमैत्री यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवाको परिचय</p>	<p>गर्न लगाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> • यौन दुर्व्यवहारको पहिचान र सुरक्षाका उपायहरू दृश्य सामग्रीहरूको प्रयोगद्वारा छलफल गराई यौन दुर्व्यवहारबाट टाढा रहन किशोरकिशोरीलाई आत्मरक्षा सिपको जानकारी गराउने • किशोरकिशोरीमैत्री यौनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवा बारेमा प्रकाशित स्व अध्ययन सामग्री वा भिडियो अवलोकन गराइ निष्कर्ष दिन लगाउने • यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यमा किशोरकिशोरीको भूमिकाबारे सानो समूहमा छलफल गराई बुँदा टिपाट गराउने । 	<p>अपनाउन लगाएर</p> <ul style="list-style-type: none"> • किशोरकिशोरीमैत्री यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवाहरू को सूची बनाउन लगाएर • यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यमा किशोरकिशोरीको भूमिका शीर्षकमा प्रवचन दिन लगाएर महिनावारी सरसफाइ व्यवस्थापनका तरिकाहरू अवलम्बन गरेको नगरेको शिक्षक, साथीहरू वा अभिभावकसँग सोधपुछ गरेर । 	
६.	शारीरिक कसरत (पी.टी.) र कवाज	<p>६.१ शारीरिक कसरत</p> <ul style="list-style-type: none"> - पैताला र गोलीगाँठाको कसरत - गोडा, घुँडा र तिघ्राको कसरत - ढाढ र पेटको कसरत <p>६.२ कवाज</p> <ul style="list-style-type: none"> - मादल, सङ्खारीत वा ढूमको तालमा कवाजको आदेशहरू अभ्यास (गोडाफाट, 	<ul style="list-style-type: none"> • शारीरिक कसरत जिउ तताउने जगिङ, बाँझांटिट्यांगो दौडन लगाउने • कसरत गर्ने तरिका तथा प्रक्रिया बताउने र पैताला, गोलीगाँठा, घुँडा, तिघ्रा, ढाढ र पेटको कसरत प्रदर्शन गरेर देखाउने र विद्यार्थीहरू लाई अभ्यास गर्न लगाउने • सहभागी सङ्ख्याअनुसारको समूह बनाई फाइलमा राख्ने कवाजको विभिन्न सिपहरू प्रदर्शन गरी देखाउने • समूहलाई पश्चिम वा ताँती मिलाई कवाजमा सतर्क, गोडाफाट, दायाँ फर्क, 	<ul style="list-style-type: none"> • शारीरिक कसरत र कवाजको परिचयसम्बन्धी प्रश्नोत्तर • विद्यार्थीले कसरत गर्दाको प्रगति विवरणको अभिलेख राखेर • सानो सानो समूहमा शारीरिक कसरत र कवाजको सिपहरू प्रदर्शन गर्न लगाई अवलोकन गरेर 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको भेब / एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		सतर्क, दायाँ फर्क, बायाँ फर्क, पूरा फर्क, गोडा चाल अगाडि बढ़, दायाँ नजर, सिधा नजर, तितरवितर र छुट्टी)	बायाँ फर्क, पूरा फर्क, गोडा चाल अगाडि बढ़ दायाँ नजर, सिधा नजर कार्यहरूको अभ्यास गराउने		
७.	एथलेटिक्स र साहसिक क्रियाकलापहरू	७.१ मध्यम दुरीको दौड - ८०० -१५०० मि.सम्मको दौड ७.२ हाइजम्पका सिपहरू - इस्टर्नकट अफ - वेस्टर्न रोल ७.३ सटपुट - आधारभूत सिपहरू को अभ्यास - रिले दौड (नाथै जाने रिले, साथीलाई बोकी हिँड्ने रिले) ७.४ पानी र जंगलमा गरिने साहसिक क्रियाकलाप - परिचय - पानी र जंगलमा गरिने केही साहसिक क्रियाकलापहरूको अवलोकन तथा अभ्यास	<ul style="list-style-type: none"> शरीर तताउने क्रियाकलाप गर्दै कक्षा सुरु गर्ने प्रदर्शन विधिको माध्यमबाट मध्यम दुरीको दौड दौडने तरिका देखाउने विद्यार्थीहरूलाई उत्प्रेरित गर्दै हाइजम्प, लड्जम्प, सटपट गर्ने तरिका प्रदर्शन गर्दै विद्यार्थीहरू लाई अभ्यासमा सहभागी गराउने विभिन्न प्रकारका रिले दौडको शिक्षकले प्रदर्शन गरी विद्यार्थीहरूलाई अभ्यासमा सरिक गराउने शरीर चिस्याउने कसरत गरी कक्षा अन्त्य गर्ने छलफल तथा भिडियोहरूको माध्यमबाट साहसिक क्रियाकलापहरू मा परिचित गराउने पानी र जंगलमा गरिने साहसिक क्रियाकलापहरू मा जस्तै खोला, नदि तर्ने, पौडी खेल्ने, बुझ्गा चलाउने, न्याफ्टिङ गर्ने आदि खेलहरू को सिप प्रदर्शन गरी 	<ul style="list-style-type: none"> एथलेटिक्स खेल कार्यसम्बन्धी प्रश्नोत्तर गरेर हाइजम्प तथा सटपुटका सिपहरू प्रदर्शन गर्ने लगाएर र अवलोकन गरेर पानीमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको परिचयसम्बन्धी प्रश्नोत्तर गरेर पानीमा गरिने साहसिक क्रियाकलापहरू जस्तै: खोला, नदी तर्ने, पौडी खेल्ने, बुझ्गा चलाउने, न्याफ्टिङका सिपहरूको प्रत्यक्ष अवलोकन गरेर नेपालका साहसिक क्रियाकलापको सभावना तथा अभ्यासको अवस्था सम्बन्धमा प्रतिविम्बन गर्ने 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र / एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<ul style="list-style-type: none"> - (खोला, नदि तर्ने, पौडी खेलने, छुइगाचलाउने, न्याफ्टिङ गर्ने) - नेपालमा पानीमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको सम्भावना र अभ्यास। 	<p>शिक्षकको उपस्थितिमा अभ्यास गराउने</p> <ul style="list-style-type: none"> • नेपालमा पानी र जङ्गलमा गरिने साहसिक क्रियाकलापहरूको सम्भावना तथा अभ्याससम्बन्धी छलफल, श्रव्यदृश्य सामग्रीका माध्यमबाट प्रस्त पार्ने। 	लगाएर।	
८.	खेलहरू	<p>८.१ भलिबल खेल</p> <ul style="list-style-type: none"> - आधारभूत सिपहरू (रेडिङ/सेटिङ र स्पाइकिङ) <p>८.२ फुटबल</p> <ul style="list-style-type: none"> - आधारभूत सिपहरू (थ्रोइन, हेडिङ र गोल किपिङ) <p>८.३ बास्केटबल</p> <ul style="list-style-type: none"> - आधारभूत सिपहरू (पिभोटिङ र सुटिङ) <p>८.४ क्रिकेट</p> <ul style="list-style-type: none"> - आधारभूत सिपहरू (व्याटिङ, बलिङ र फिलिङ) <p>८.५ कबड्डी</p> <ul style="list-style-type: none"> - आधारभूत सिपहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • विद्यार्थीलाई एकै ठाँउमा भेला पारेर शरीर तताउने कसरत गरी खेलकुदका सिपहरू सिकाउने • उपलब्ध घर्जननुसार ताँती, पड्ती तथा अर्धगोलाकार घेरामा राखी छलफल, प्रश्नोत्तर तथा व्याख्यान विधिका माध्यमबाट भलिबल, फुटबल, बास्केटबल, क्रिकेट, कबड्डी तथा खो खो खेलको परिचय तथा नियमहरूको जानकारी दिने • समूहलाई पझिक्ति वा ताँतीमा मिलाई भलिबल, फुटबल, बास्केटबल, क्रिकेट, कबड्डी तथा खो खो खेलका आधारभूत सिपहरूको प्रदर्शन गरेर देखाउने र पालैपालो अभ्यास गर्न लगाउने • समूह विभाजन गरी प्रत्येक खेलको समूह खेल अभ्यासमा सहभागी गराउने र थप सहयोगका लागि टोली नेता परिचालन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • खेलका साधारण नियमहरू बताउन लगाएर • भलिबल, फुटबल, बास्केटबल, क्रिकेट, कबड्डी तथा खो खो खेलका सिपहरूको प्रदर्शन गरेको अवलोकन गरेर • एकल र सामूहिक प्रदर्शन गरेको अवलोकन गरेर विद्यार्थीको कार्यसम्पादनको अभिलेख राखेर। 	१४

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र / एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
		<p>(भुक्याउने र किकको अभ्यास)</p> <p>८.६ खो खो</p> <ul style="list-style-type: none"> - आधारभूत सिपहरू (खेल्ने र भाग्ने सिपको अभ्यास) <p>८.७ सामूहिक खेलको अभ्यास</p> <ul style="list-style-type: none"> - भलिबल, फुटबल, बास्केटबल र क्रिकेट (कुनै चार छेल मात्र छेलाउन सकिने) 	<ul style="list-style-type: none"> • लगाउने • उल्लिखित खेलहरू मा दक्षता प्राप्त गर्ने आवश्यक पृष्ठपोषण तथा प्रोत्साहन गर्ने • शरीर चिस्याउने कसरत गरी कक्षा अन्त्य गर्ने। 		
९.	योग	<p>९.१ योगका नियमको परिचय</p> <ul style="list-style-type: none"> - प्रत्याहार, प्राणायाम र आसन <p>९.२ योगाभ्यास</p> <ul style="list-style-type: none"> - कपलाभाति - पवन मुक्तासन - मत्यासन - उष्ट्रासनको 	<ul style="list-style-type: none"> • योगका नियम आहार र प्रत्यहारको परिचय दिईं अभ्यास गराउने • योग तथा प्राणायामको सुरुआत सूक्ष्म कसरत योग अभ्यासबाट गर्ने • ठाड़अनुसार समूहमा सामेल हुने, पद्धक्ति र ताँतीमा मिलेर बसेपछि योगका आसनहरूको शिक्षकले प्रदर्शन गरेर देखाउने • शिक्षकले प्रदर्शन गरेपछि, विद्यार्थीहरूलाई अभ्यासमा सरिक गराउने र पृष्ठपोषण दिने। 	<ul style="list-style-type: none"> • योगका नियम आहार र प्रत्यहारको परिचय दिन लगाएर • फाइलमा राखेर पालैपालो मत्यासन, पवन मुक्तासन, उष्ट्रासनको अभ्यास गरेको अवलोकन गरेर कार्य सम्पादनको अभिलेख राखेर। 	६
१०.	कलाको परिचय,	१०.१. कलाका आधारभूत नियमहरू	<ul style="list-style-type: none"> • कलाका आधारभूत नियमहरू जस्तै: Pattern, harmony and contrast) लाई अव्यदृश्य सामग्री तथा नमुना प्रदर्शन गरी 	<ul style="list-style-type: none"> - कलाका आधारभूत नियमहरू परिचय दिन लगाएर 	१०

क्र.सं.	विषयवस्तुको लेवर/ एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
	<p>रेखाचित्र र रड</p> <p>१०.२ रडको तापक्रम (colour temperature) को परिचय</p> <p>१०.३ छाँया तथा प्रकाशलाई क्रस ह्याचिड् विधिबाट चित्र निर्माण</p> <p>१०.४ रडको परिचय र प्रयोग</p> <ul style="list-style-type: none"> - पेन्सिल रड, क्रेयन, पोस्टर र पेस्टल रड <p>१०.५ जनावर र चराको चित्र निर्माण र रडको प्रयोग</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pattern, harmony and contrast) को परिचय र प्रयोग <ul style="list-style-type: none"> • जानकारी गराउने • रडको तापक्रमसँग सम्बन्धित चित्र प्रदर्शन तथा रडहरू को प्रयोग गरी रडको तापक्रम प्रदर्शन गरी जानकारी गराउने • छाँया र प्रकाशसम्बन्धी विषयवस्तुमा छलफल गराउने र अव्यवृद्धय सामग्रीको प्रयोग र वास्तविक वस्तुको चित्र र छाँया बनाई चित्रमा छाँयाको प्रभाव वर्णन गर्ने • विभिन्न वस्तुको छाँयाको अवलोकन गराउने • क्रस ह्याचिडको नमुना प्रदर्शन गरी यसको जानकारी दिने • छाँया तथा प्रकाशलाई क्रस ह्याचिड विधिबाट चित्र कोर्न लगाउने • विभिन्न प्रकारका रडहरू प्रदर्शन गर्ने र यसको आधारमा रडको परिचय दिने र महत्व बताउन लगाउने • विभिन्न प्रकारका रडहरू : पेस्टल, पेन्सिल, क्रेयन र पोस्टर रडहरूको प्रदर्शन गरी यी रडहरूको जानकारी दिने, प्रयोग गर्ने तरिका बताउने • विद्यार्थीलाई आवश्यकताअनुसार समूह विभाजन गरी समूहगत रूपमा छुट्टाछुट्टै पेस्टल, पेन्सिल, क्रेयन र पोस्टर रडको प्रयोग गरी चित्र बनाउन लगाउने र आवश्यक सहजीकरण गर्ने • जनावर तथा चराको चित्र बनाउने तरिका 	<ul style="list-style-type: none"> - कलाका आधारभूत नियमहरूको प्रयोग गर्न लगाएर - रडको तापक्रमको परिचय दिन लगाएर - चित्रमा छाँयाका प्रभावको बुझाइ अभिव्यक्त गर्न लगाएर - चित्रमा छाँया पार्ने तरिका बताउन लगाएर - Shading र क्रस ह्याचिड विधिबाट चित्र बनाएको अवलोकन गरेर - रडको परिचय, महत्व र विशेषताहरू बताउन लगाएर - पेन्सिल, पोस्टर, क्रेयन, र पेस्टल रडको परिचय दिन लगाएर र यी रडहरूको प्रयोग गरी चित्र बनाएको अवलोकन गरेर पहिचान गर्ने जनावर तथा चराको चित्र बनाएको अवलोकन गरेर। 		

क्र.सं.	विषयवस्तुको स्रोत / एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
			<p>प्रदर्शन गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीलाई अबलोकन गरेका जनावर तथा चराहरूमध्ये आफूलाई मन पर्ने जनावर वा चराको चित्र बनाउन लगाउने र उपयुक्त रङ्ग लगाइ प्रदर्शन गर्न लगाउने । 		
११.	छपाइ, माटाको काम, कोलाज र निर्माण	११.१. सतह छपाइ (Surface Print) बाट विभिन्न बुटाहरू छपाइ ११.२ माटाबाट साधारण भाडा निर्माण ११.३ मिक्स मेडियाबाट कोलाज निर्माण	<ul style="list-style-type: none"> काठ, आलु, प्याज आदिलाई काटेर तिनीहरूको सतहमा रङ्ग लगाई सतह छपाइ गर्न लगाउने काठ, जुटका बोरा, खसो प्रकृतिका सतह भएका यस्तै अन्य सामग्रीहरू सङ्कलन गर्ने/गर्न लगाउने सङ्कलित सामग्रीहरूमा हल्का रङ्ग पोतेर त्यसबाट छपाइ गरी प्रदर्शन गर्न लगाउने विद्यार्थीलाई ससाना काठका टुक्राहरू सङ्कलन गर्न लगाउने । सकेसम्म (हलुका काठका टुक्राहरू जम्मा लगाउने) काठका टुक्रामा कुनै वस्तुको साधारण बुटा वा अक्षर कोर्न लगाई त्यसमा रङ्ग पोत्न लगाई छपाइ गर्न लगाउने विद्यार्थीलाई समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक समूहलाई छलफलद्वारा मन पर्ने भाडाको नमुना तयार गरी प्रदर्शन गर्न लगाउने र आवश्यक पूऱ्योषण प्रदान गर्ने मिक्स मेडियाबाट बनेका कोलाजहरू प्रदर्शन गरी यसको परिचय दिने मिक्स मेडियाबाट कोलाज तयार गर्ने विधि प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई समूह तथा एकल 	<ul style="list-style-type: none"> काठका टुक्रा, प्याज, आलु वा अन्य वस्तुलाई काटेर त्यसको सतह छपाइ गरेको अबलोकन गरेर माटाबाट विभिन्न भाडाहरू बनाएको अबलोकन गरेर विद्यार्थीले मिक्स मेडियाबाट बनाएका कोलाजहरू अबलोकन गरेर 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/ एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
			रूपमा मिक्रिस मेडियाबाट कोलाज तयार गर्न लगाउने ।		
१२.	गायन र बादन	<p>१२.१ सङ्गीतका पारिभाषिक शब्दावली</p> <ul style="list-style-type: none"> - छ्वनि, नाद, श्रुति, स्वर, मात्रा, विभाग, सम, ताली, खालीको परिचय दिने र सामान्य अभ्यास गराउने <p>१२.२ गायन</p> <ul style="list-style-type: none"> - कक्षागत गीत - कुनै दुई स्थानीय गीत र एक स्वदेशगान <p>१२.३ बादन</p> <ul style="list-style-type: none"> - हार्मोनियम/किबोर्ड मा वा कुनै एक सुर बाजामा कुनै एक स्थानिय गीत र कुनै एक राष्ट्रिय (स्वदेशगान) गीत बजाउने र गाउने अभ्यास - विभिन्न स्वर समूहका सरगम, अलङ्कारको लय र तालबद्ध अभ्यास गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> • छ्वनि, नाद, श्रुति, स्वर, मात्रा, विभाग, सम, ताली, खालीको परिचय दिने र सामान्य अभ्यास गराउने • अव्य/अव्यदृश्यका माध्यमबाट वा शिक्षक आफैले कक्षागत गीतलाई उपयुक्त लय, ताल र हाउभाउसहित गाउने र विद्यार्थीलाई गाउन लगाउने • कुनै दुईजोटा स्थानीय गीत र एउटा स्वदेशगानलाई लय, ताल र हाउभाउसहित विद्यार्थीलाई गाउन लगाउने र शिक्षकले आवश्यक पृष्ठपोषण दिने • शिक्षक र विद्यार्थी संगसंगै पहिलो चरणको कार्यलाई अभ्यास गर्ने र अन्तमा विद्यार्थीहरूलाई समूहगत रूपमा छुटटाछुटटै गाउने अभ्यास गराउने • हार्मोनियम/किबोर्डमा वा सुर बाजामा स्थानिय गीत र राष्ट्रिय (स्वदेशगान) गीत बजाउने अभ्यास गराउने • विभिन्न स्वर समूहका सरगम, अलङ्कारको लय र तालबद्ध अभ्यासको अवलोकन गरेर • विभिन्न स्वर समूहका सरगम, अलङ्कारको लय र तालबद्ध अभ्यासको अवलोकन गरेर • दादरा र कहरवा तालमा सिकेका सरगमको अभ्यास गरेको अवलोकन गरेर 	<ul style="list-style-type: none"> • छ्वनि, नाद, श्रुति, स्वर, मात्रा, विभाग, सम, ताली, खालीको परिचय दिन लगाएर र प्रदर्शन गरेको अवलोकन गरेर • समूह तथा एकलाएकलै कक्षागत गीत, स्वदेश गान गाएको अवलोकन गरेर • हार्मोनियम/किबोर्डमा वा सुर बाजामा स्थानिय गीत र राष्ट्रिय (स्वदेशगान) गीत बजाएको अवलोकन गरेर • विभिन्न स्वर समूहका सरगम, अलङ्कारको लय र तालबद्ध अभ्यासको अवलोकन गरेर • दादरा र कहरवा तालमा सिकेका सरगमको अभ्यास गरेको अवलोकन गरेर 	१०

क्र.सं.	विषयवस्तुको शेब्र/ एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	कार्य घण्टा
		<ul style="list-style-type: none"> - अलंकारको अभ्यास - दादरा र कहरबा तालमा आफूले सिकेका सरगमको अभ्यास - कुनै दुईओटा स्थानीय बाजाहरूको परिचय र बजाउने अभ्यास - आफूले कक्षामा सिकेका गीतहरू मा तालबाच्य बजाउने अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> गराउने र अलङ्कारसहित उक्त तालको बोल बोलेर सुनाइ अभ्यास गराउने • स्थानीय रूपमा बजाउने बाजाहरूको सूची तयार पार्न लगाउने र तीमध्ये कुनै दुईओटा स्थानीय बाजा बजाउने तरिका प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई अभ्यास गराउने • विद्यार्थीलाई स्थानीय अन्य बाजाहरू बजाउने सम्बन्धमा अनुभव आदानप्रदान गर्न लगाउने र बजाउन जान्ने विद्यार्थी वा स्रोतव्यक्तिलाई बजाउन लगाउने र सोअनुरूप अभ्यास गराउने • विद्यार्थीहरू ले सिकेका गीतहरू मा तालबाच्य बजाउने सामान्य अभ्यास गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय बाजाहरूको नाम र परिचय दिन लगाएर तथा बजाएको अवलोकन गरेर सिकेका गीतहरू मा तालबाच्य बजाएको अवलोकन गरेर । 	
१३.	नृत्य र अभिनय	१३.१ नृत्य <ul style="list-style-type: none"> - नृत्यको परिचय प्रकार - नृत्यका पारिभाषिक शब्दावलीहरूको अर्थ (अझग, प्रत्यझग, उपाझग) - आफूले सिकेका गीतहरू मा हाउभाउ र मुद्रासहित नृत्य 	<ul style="list-style-type: none"> • नृत्यको परिचय दिन लगाउने र थप पृष्ठपोषण दिने • नृत्यको प्रकार पहिचान गर्न लगाउने र शास्त्रीय, लोक र आधुनिक गरी नृत्यका तीन प्रकारको जानकारी दिने • नृत्यका लागि आवश्यक पर्ने अझग, प्रत्यझग र उपाझग तथा मुद्राको जानकारी दिने र नमुना प्रवर्शन गरी विद्यार्थीलाई अभ्यास गराउने • गायन र बादनसम्बन्धी कक्षामा सिकेका गीतहरूमा हाउभाउ र मुद्रासहित नृत्य गर्न लगाउने र आवश्यक पृष्ठपोषण दिने 	<ul style="list-style-type: none"> • नृत्यको परिचय र प्रकार बताउन लगाएर • अझग, प्रत्यझग, उपाझग र मुद्राहरूको अर्थ बताउन लगाएर • हाउभाउ र मुद्रासहितको नृत्य अवलोकन गरेर • स्थानीय नृत्यको परिचय दिन लगाएर आहार्य अभिनयको बुझाइलाई प्रतिविम्बन गर्न लगाएर र नमुना प्रदर्शन गरेको 	६

क्र.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/ एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
१३.२		अभ्यास - स्थानीय नृत्यको परिचय र अभ्यास १३.२ अभिनय - शृङ्खार, वेशभूषायुक्त नृत्य/ अभिनयको परिचय - कुनै ऐटा चरित्रको अभिनय अभ्यास	<ul style="list-style-type: none"> कुनै एक स्थानीय गीत पढिचान गर्न लगाउने र सोही गीतमा हाउभाउसहित ताल मिलाई नृत्य गर्ने अभ्यास गराउने अभिनयको प्रकारको जानकारी दिने र आहार्य (शृङ्खार, वेशभूषा) अभिनयलाई चित्र वा फिडियोमार्फत जानकारी दिने र यसको महत्व बताउन लगाउने तथा नमुना अभ्यास गराउने 	अबलोकन गरेर	

कक्षा ८

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटना
१.	मानव शरीर	१.१ स्नायु प्रणाली - परिचय र कार्य १.२ हर्मोन उत्पादन गर्ने ग्रन्थिहरू को नाम र कार्य १.३ प्रजनन प्रणाली - प्रजनन प्रणालीको परिचय - स्त्री प्रजनन प्रणालीको परिचय, बनावट र कार्य - पुरुष प्रजनन	<ul style="list-style-type: none"> चित्र वा मोडेल प्रस्तुत गरी स्नायु प्रणालीको परिचय र कार्यहरू छलफल गराउने शब्दपत्रीको माध्यमबाट शाब्दिक जोडा मिलाउ खेल खेलाइ हर्मोन उत्पादन गर्ने ग्रन्थिहरूको नाम र कार्य जोडा मिलाउने लगाउने प्रजनन प्रणालीको परिचय भलिक्ने सामग्री स्व अध्ययन गरी निचोड बताउन लगाउने स्त्री तथा पुरुष प्रजनन प्रणालीको परिचय र कार्य सम्बन्धमा विद्यार्थीलाई आफ्ना प्रश्नहरू लेखेर जिज्ञासा बाकसमा जिज्ञासा राख्न लगाइ कक्षामा छलफल गर्ने पोस्टर वा शब्ददृश्य सामग्री वा चित्र प्रदर्शन 	<ul style="list-style-type: none"> स्नायु प्रणालीको चित्र कोर्ने र कार्य भन्न लगाएर हर्मोन उत्पादन गर्ने ग्रन्थिहरूको नाम र कार्यहरूको तालिका निर्माण गर्न लगाएर प्रजनन प्रणालीको परिचय बताउन लगाएर स्त्री तथा पुरुष प्रजनन प्रणालीको कार्यको सूची बनाउन लगाएर पुरुष तथा महिला 	५

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकिरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
		प्रणालीको परिचय, बनावट र कार्य	गरी विद्यार्थीहरूलाई स्त्री तथा पुरुष प्रजनन प्रणालीको बनावट र कार्यहरू सचित्र वर्णन गर्न लगाउने ।	प्रजनन प्रणालीको चित्र बनाउन र नाम भन्न लगाएर ।	
२.	सामुदायिक स्वास्थ्य र मानसिक स्वास्थ्य	२.१ सामुदायिक स्वास्थ्य - समुदायिक स्वास्थ्य समस्याहरू - समाधानका उपायहरू २.२ पूर्ण सरसफाइको परिचय २.३ आधुनिक चर्पी - बाटरसिल र इकोसान चर्पीको बनावट तथा प्रयोग गर्ने तरिका २.४ विद्यालय स्वास्थ्य छनोट परीक्षण - स्क्रिनिङ टेस्ट कार्यक्रमको महत्त्व २.५ तनाव (Stress), चिन्ता (Anxiety) र मानसिक कुण्ठा (Depression) - कारण र असर - व्यवस्थापनका उपायहरू २.६ कन्भर्सन डिस्बर्डर - परिचय र लक्षण - व्यवस्थापनका उपायहरू	<ul style="list-style-type: none"> समूहगत रूपमा विद्यार्थीलाई अध्ययन अभ्यास गराई सामुदायिक स्वास्थ्य समस्याहरू तथा समाधानका उपायहरूसहितको प्रतिवेदन तयार गरी प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउने पूर्ण सरसफाइसम्बन्धी व्यानर वा पोस्टरको प्रयोग गरी आधुनिक चर्पीको परिचय, बनावट र प्रयोग गर्ने तरिकाको छलफल गराउने स्वास्थ्य शिक्षकको अगुवाइमा विद्यालयमा स्वास्थ्य छनोट परीक्षण कार्यक्रमको आयोजना गरी सोको आवश्यकता र महत्वबोध गराउने विद्यार्थीलाई तनाव, चिन्ता, र मानसिक कुण्ठाका कारण र यसले पारेका असरहरू सम्बन्धी घटना वा अनुभव प्रस्तुत गर्न लगाई छलफलमार्फत निचोडमा पुन्याउने मस्तिस्क मन्थन गराई कन्भर्सन डिस्बर्डरको परिचय, लक्षण र व्यवस्थापनका उपायहरू लेख्न लगाउने र थप प्रस्तुति पारीदिने लागुपदार्थ दुव्यसन विरुद्धका नीति, नियम र कानूनको जानकारी दिई सचेत गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> सामुदायिक अध्ययन प्रतिवेदनको सार भित्र पत्रिकामा प्रकाशन गर्न लगाएर पूर्ण सरसफाइअन्तर्गत पर्ने कार्यहरूको सूची तयार गर्न लगाएर चर्पीको प्रयोग गर्ने तरिकाको रुजुसूचीमार्फत स्वमूल्याकन गराएर तनाव, चिन्ता, र मानसिक कुण्ठाका कारण र यसले पारेका असरहरूको घटना सुनाउन लगाएर कन्भर्सन डिस्बर्डरको परिचय, लक्षण र व्यवस्थापनका उपायहरू वर्णन गर्न लगाएर लागुपदार्थ दुव्यसनविरुद्धको नीति, नियम र कानूनप्रति सचेत गराउने खालका सन्देश वा नारा वा 	६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकिरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा	
		२.७ लागुपदार्थ दुर्व्यसन - नीति, नियम र कानूनको जानकारी		व्यानर बनाउन लगाएर।		
३.	पोषण र खाद्य सुरक्षा	<p>३.१ कुपोषण</p> <ul style="list-style-type: none"> - कुपोषणको परिचय र कारणहरू - कुपोषणजन्य रोगको वर्गीकरण - कुपोषणजन्य रोगहरूका कारण, लक्षण र रोकथामका उपायहरू (सुकेनास, रुचि, रक्तअल्पता, रतन्धो, स्कर्भ, रिकेट्स र मोटोपनका कारण, लक्षण र रोकथामका उपायहरू को अन्तरक्रिया गर्न लगाउने) <p>३.२ खाद्य सुरक्षाको परिचय र तत्व</p> <p>३.३ उपभोक्ता स्वास्थ्य संरक्षणमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> • कुपोषणको परिचय र कारणसम्बन्धी पाठ्यवस्तुमा आधारित कविता वा गीत रचना शिक्षकको सहयोगमा गर्न लगाइ समूहगत रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउने • चित्र, पोस्टर तथा भिडियो प्रदेशन गरी कुपोषणजन्य रोगहरूको वर्गीकरण गर्न लगाई सुकेनास, रुचि, रक्तअल्पता, रतन्धो, स्कर्भ, रिकेट्स र मोटोपनका कारण, लक्षण र रोकथामका उपायहरू को अन्तरक्रिया गर्न लगाउने • कुपोषणजन्य रोगहरू र खाद्य मिसावटका विस्तृदृष्टि कार्ड र व्यानर निर्माण गरी जनचेतना अभियान सञ्चालन गर्न लगाउने • खाद्य सुरक्षाको परिचय र तत्वसम्बन्धी घटना वा नाटक वा संवाद तथार पारी समूहगत रूपमा प्रस्तुत गर्न र निचोड आदान प्रदान गराउने • उपभोक्ता स्वास्थ्य संरक्षणमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू लेखिएको चार्ट वा फ्ल्यासकार्ड प्रस्तुत गर्दै छलफल गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> • कुपोषणको परिचय र कारणहरू को प्रश्नोत्तर गरेर • कुपोषणजन्य रोगको कारण, लक्षण र रोकथामका उपायहरूको सूची तयार गर्न लगाएर • उपभोक्ता स्वास्थ्य संरक्षणमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू लेखन लगाएर • खाद्य सुरक्षाको परिचय र तत्व भालिक्ने प्लेकार्ड र व्यानर निर्माण गर्न लगाएर 	६	
४.	रोग, सुरक्षा र प्राथमिक उपचार	४.१ यौन रोग	<ul style="list-style-type: none"> - परिचय - रोकथामका उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> • यौन रोगको रोकथामका उपायहरू गुञ्जसब्व विश्विबाट छलफल गर्न लगाउने • मुटु रोग, मधुमेह, दम र क्यान्सरका कारण, 	<ul style="list-style-type: none"> • यौन रोगको रोकथामका उपायहरूको सूचीकृत गर्न लगाएर 	९

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
		<p>४.२ मुटु रोग, मधुमेह, दम र क्यान्सर</p> <ul style="list-style-type: none"> - रोगका कारण र लक्षण - रोकथामका उपायहरू <p>४.३ प्राथमिक उपचारका प्रमुख विधिहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> - ABC: Airway, Bleeding, and Circulation <p>४.४ विद्यालयको जोखिम र सुरक्षित स्थान</p> <ul style="list-style-type: none"> - पहिचान र नक्साङ्कन - विद्यालय र खेल मैदानमा सुरक्षित हुने उपायहरू <p>४.५ प्राथमिक उपचारको अभ्यास</p> <ul style="list-style-type: none"> - लु लाग्नु हिँचले खानु लेक लाग्नु, दाँत भाँचिनु, आँखा, कान, नाक र घाँटीमा बाह्यवस्तु र अद्विक्ता <p>४.६ विपदको अवस्थामा सुरक्षित रहने तरिकाहरू</p>	<ul style="list-style-type: none"> • लक्षण र रोकथामका उपायहरूमा समूहगत छलफल गराई न्युजिप्रिन्टमा लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने • प्राथमिक उपचारका प्रमुख विधिहरूको प्रदर्शन गर्दै अभ्यास गर्न लगाउने • विद्यालय प्राइवाणको अवलोकन गराई जोखिम र सुरक्षित स्थानको कार्डबोर्डमा नक्साङ्कन गर्न लगाउने • विद्यालय र खेल मैदानमा सुरक्षित हुने उपायहरू समूहगत रूपमा न्युज प्रिन्ट वा चार्टपेरमा लेख्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने • सम्भावित दुर्घटना र त्यसको प्राथमिक उपचार गर्ने तरिका सम्बन्धमा समूहगत रूपमा भुमिका निर्वाह गर्न लगाइ छलफल गराउने • विपत्का अवस्थाहरू (हुरीबतास, आगोलागी, भूकम्प र बाढी पैद्धो) मा सुरक्षित रहने तरिकाहरू सिमुलेसन गराई वा भिडियो सामग्री देखाएर समूह छलफल गराउदै प्रस्त पारिदिने। 	<ul style="list-style-type: none"> • मुटु रोग, मधुमेह, दम र क्यान्सरका कारण, लक्षण र रोकथामका उपायहरू लेख्न लगाएर • प्राथमिक उपचारका प्रमुख विधिहरू अवलम्बन गर्ने तरिका बताउन लगाएर • जोखिमयुक्त र सुरक्षित स्थानहरूको नक्सा बनाउन लगाएर • विद्यालय र खेल मैदानमा सुरक्षित हुने उपायहरूको तालिका बनाउन लगाएर • सम्बन्धित दुर्घटना र त्यसको प्राथमिक उपचार गर्ने तरिका अभिनय गर्न लगाएर • हुरीबतास, आगोलागी, भूकम्प र बाढी पैद्धोमा सुरक्षित रहने तरिकाको सिमुलेसनको सहायी मूल्यांकन गर्न लगाएर। 	

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकिरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
		- हुरीबतास, आगोलागी, भूकम्प र बाढि पैद्धो			
५.	यौनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्य	<p>५.१ किशोरावस्थाका यौन जिज्ञासा र सो प्रतिको संयमता</p> <p>५.२ गर्भधारण</p> <ul style="list-style-type: none"> - गर्भधारणको परिचय - अनिच्छित गर्भधारण र सुरक्षित गर्भपतनको परिचय <p>५.३ गर्भ निरोधका साधनहरूको परिचय र वर्गीकरण</p> <p>५.४ रजस्वला चक्रको परिचय</p> <p>५.५ महिनावारी</p> <ul style="list-style-type: none"> - सरसफाइ व्यवस्थापन - पुनःप्रयोग हुने घरेलु प्याडको निर्माण र प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> • साथी समूहमा किशोरावस्थामा देखा पर्ने यौन जिज्ञासाहरूको अनुभव सुनाउन लगाउने र सोप्रति अपनाउनु पर्ने संयमतापूर्ण व्यवहारहरूको सूची तयार पार्न लगाउने • गर्भधारणको परिचय भल्काउने चित्र वा भिडियोको माध्यमबाट अन्तरक्रिया गराउने • झोत शिक्षक कक्षा मार्फत अनिच्छित गर्भधारण र सुरक्षित गर्भपतन सम्बन्धमा अन्तरक्रिया गर्न लगाउने • गर्भ निरोधका साधनहरूको परिचय र यसका प्रकारका बारेमा जिज्ञासा बाकस तयार पारी जिज्ञासा राख्न लगाउने र साथी समूह र शिक्षकबाट जिज्ञासाको सम्बोधन हुने गरी छलफल गराउने • रजस्वला चक्रलाई प्राकृतिक पक्कियाका रूपमा स्वीकार्न मुद्रित वा श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू अध्ययन गर्न लगाई प्राप्त निष्क्रिय साथी समूहमा आइनप्रदान गर्न लगाउने • तालिम प्राप्त वा जानकारहरूमार्फत महिनावारी सरसफाइ व्यवस्थापनमा पुनःप्रयोग हुने सबै प्याडको निर्माण गर्ने तरिकाको प्रदर्शन र प्रयोग गर्न तरिका अन्यास गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • किशोरावस्थाका यौन जिज्ञासा र सोप्रति अपनाउनु पर्ने संयमता भन्न लगाएर • गर्भधारण परिचय दिन लगाएर • अनिच्छित गर्भधारण र सुरक्षित गर्भपतनको अवधारणा प्रस्तुत गर्न लगाएर • गर्भ निरोधका साधनहरूको परिचय र प्रकारहरू बताउन लगाएर • रजस्वला चक्रका बारेमा वर्णन गर्न लगाएर • महिनावारी सरसफाइ व्यवस्थापनमा पुनःप्रयोग हुने सबै प्याडको नमुना निर्माण गर्न लगाएर । 	६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकिरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
६.	शारीरिक कसरत (पी.टी.) र कवाज	<p>६.१ शारीरिक कसरत</p> <ul style="list-style-type: none"> - हात, पाखुरा, कुम, छाती, ढाड र पेटको कसरत <p>६.२ फ्रमको तालमा कवाजका आदेशहरूको अभ्यास (गोडाफाट, सतर्क, दायाँ फर्क, बायाँ फर्क, पूरा फर्क, गोडा चाल अगाडि बढ, दायाँ नजर, सिधा नजर, तितरवितर र छुटटी)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • जिउ तताउने क्रियाकलापसँगै कक्षा सुरु गर्ने • हात, पाखुरा, कुम, छाती, ढाड र पेटको शारीरिक कसरत शिक्षकले प्रदर्शन गरेर देखाउने र विद्यार्थीलाई अभ्यास गर्ने लगाउने • फ्रमको तालमा समूहमा कवाजका गोडाफाट, सतर्क, दायाँ फर्क, बायाँ फर्क, पूरा फर्क, गोडा चाल अगाडि बढ, दायाँ नजर, सिधा नजर, तितर वितर र छुटटी कार्यहरूको पटक पटक अभ्यास गराउने। 	<ul style="list-style-type: none"> • शारीरिक कसरत र कवाजसम्बन्धी प्रश्नोत्तर • शारीरिक कसरत र कवाज प्रदर्शन गर्ने लगाएर अवलोकन • विद्यार्थीको प्रगतिको अभिलेख राखेर। 	६
७.	एथलेटिक्स र साहसिक क्रियाकलापहरू	<p>७.१ एथलेटिक्स</p> <ul style="list-style-type: none"> - ३००० देखि ५००० मि. सम्मको दौड - रिले दौड (व्याटन प्रयोग गरेर) - लड्जम्पका चरणहरूको अभ्यास - हाइजम्प चरणहरूको अभ्यास - सटपटका चरणहरूको अभ्यास <p>७.२ साहसिक क्रियाकलापहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> - हावा र हिँडैमा गरिने 	<ul style="list-style-type: none"> • उपलब्ध ठाउँमा जिउ तताउने क्रियाकलापहरू गराउँदै कक्षा शुरु गर्ने • लामो दौडका सिपहरू को परिचय दिने र शिक्षकले दौडने तरिका प्रदर्शन गरेर देखाउने • व्याटन प्रयोग गरेर गरिने रिलेको अभ्यास गराउने • उफ्रने कार्य विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन दिई लड्जम्प, हाइजम्प र सटपुटगर्ने तरिका शिक्षकले प्रदर्शन गर्ने र सोहीबमोजिम विद्यार्थीलाई अभ्यास गर्ने अवसर दिने • जिउ चिस्साउने कसरतहरूगारी कक्षा अन्त्य गर्ने • भिडियो वा चित्र सामग्री देखाएर छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न क्रिसमका एथलेटिक्स सम्बन्धी क्रियाकलापहरू गर्ने चरणहरू बताउन लगाएर • विद्यार्थीद्वारा एकल र सामूहिक रूपमा खेल प्रदर्शन गर्ने लगाई त्यसको अवलोकन गरेर • विद्यार्थीको प्रगति विवरणको अभिलेख राखेर • साहसिक 	६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
		<p>साहसिक क्रियाकलापको परिचय</p> <ul style="list-style-type: none"> - हावा र हिउँमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको अबलोकन तथा अभ्यास - (बन्जी जम्पिङ, प्याराग्लाइडिङ, प्यरासुट, आइस स्केटिङ, आइस क्लाइम्बिङ) - नेपालमा हावा र हिउँमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको सम्भावना र अभ्यास 	<p>माध्यमबाट साहसिक क्रियाकलाप र बन्जी जम्पिङ, प्याराग्लाइडिङ, आइस स्केटिङ, आइस क्लाइम्बिङको परिचय दिने</p> <ul style="list-style-type: none"> • सम्भव भएको वा उपलब्ध स्थानमा शिक्षकको उपस्थितिमा मात्र हावा र हिउँमा गरिक्ने साहसिक क्रियाकलापको अभ्यासमा सरिक गराउने • नेपलमा हावा र हिउँमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको सम्भावना र अभ्यासका सन्दर्भमा छलफल, प्रश्नोत्तर र व्याख्यान विधिको माध्यमबाट प्रस्तु पर्ने । 	<p>क्रियाकलापकसम्बन्धी प्रश्नोत्तर गरेर</p> <ul style="list-style-type: none"> • हावा र हिउँमा गरिने साहसिक क्रियाकलापमा सहभागी विचार्थीको प्रत्यक्ष अबलोकन गरेर • नेपलमा हावा र हिउँमा गरिने साहसिक क्रियाकलापको सम्भावना र अभ्यासको सम्बन्धमा प्रतिविम्बन गर्न लगाउर । 	
८.	खेलहरू	<p>८.१ भलिबल</p> <ul style="list-style-type: none"> • आधारभूत सिपहरू (ब्लिकिङ, स्पाइक) • भलिबल खेलका नियमहरू <p>८.२ फुटबल</p> <ul style="list-style-type: none"> • आधारभूत सिपहरू (द्विबलिङ, थ्रोइन, गोल किपिङ) • फुटबल खेलका साधारण 	<ul style="list-style-type: none"> • नागबेली आकारमा दौडाउने र खेलको प्रकृति अनुसार हात, खुटा र ढाढको कसरत जस्ता जिउ तताउने क्रियाकलापहरू गराउने • उपलब्ध ठाउँअनुसार अर्धगोलाकार घेरामा राखी समूह समूहमा छलफल र सहभागिताको माध्यमबाट सम्बन्धित खेलको सामान्य नियम र तरिका बताउने • सम्बन्धित कुनै चार खेल (भलिबल, फुटबल, बास्केटबल, कबड्डी, खो खो र क्रिकेट मध्ये कुनै चारबटा खेलको 	<p>खेलाइएका विभिन्न खेलका साधारण नियमहरू तथा आधारभूत सिपहरूसम्बन्धी प्रश्नोत्तर गरेर</p> <ul style="list-style-type: none"> • भलिबल, फुटबल, बास्केटबल, कबड्डी, खो खो र क्रिकेट मध्ये कुनै चारबटा खेलको 	१४

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकिरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाएँ
		<p>नियमहरू</p> <p>द.३ बास्केटबल</p> <ul style="list-style-type: none"> • आधारभूत सिपहरू (पासिड र सुटिड) • बास्केटबल खेलका साधारण नियमहरू <p>द.४ कबड्डी खेलको आधारभूत सिपको अभ्यास र नियमहरू</p> <p>द.५ खोखो खेलका आधारभूत सिपको अभ्यास र नियमहरू</p> <p>द.६ क्रिकेटको आधारभूत सिपहरू को अभ्यास र नियमहरू</p> <p>(कुनै चारओटा खेलहरू मात्र)</p>	<p>क्रिकेट) आवश्यकताअनुसार क्रमशः ससाना समूहमा विभाजन गरी प्रदर्शन गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> • समूहलाई पञ्चित वा ताँतीमा मिलाई सम्बन्धित कुनै चार खेलको आधारभूत सिपहरूको पालै पालो अभ्यास गर्ने लगाउने • समूह विभाजन गरी प्रत्येक खेलको सामूहिक प्रतिस्पर्धाको अभ्यासमा सहभागी गराउने • शरीर चिस्याउने कसरत गरी कक्षा अन्त्य गर्ने। 	<p>सिपहरू प्रदर्शन गर्ने लगाई अबलोकन गरेर</p> <ul style="list-style-type: none"> • विद्यार्थीको व्यक्तिगत फाइल बनाई प्रगति विवरणको अभिलेख राखेर। 	
९.	योग	<p>९.१ योगका नियमको परिचय धारणा, ध्यान र समाधि</p> <p>९.२ सुक्षम क्रियाको अभ्यास</p> <p>९.३ प्राणायामको अभ्यास</p> <ul style="list-style-type: none"> • आमरी र भस्त्रिका <p>९.४ योगसान</p> <ul style="list-style-type: none"> • सेतुबन्दासन • मकरासन 	<ul style="list-style-type: none"> • योगका नियम धारणा, ध्यान र समाधिको परिचय दिईं अभ्यास गराउने • सुक्षम क्रियाको अभ्यास गर्ने तरिका प्रदर्शन गरी सोही अनुसार अभ्यास गर्ने प्रेरित गर्ने • आमरी र भस्त्रिका प्राणायाम गर्ने तरिका भिडियो वा चित्र सामग्रीमार्फत वा शिक्षकले प्रदर्शन गरी देखाउने र विद्यार्थीहरू लाई अभ्यासमा सहभागी गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> • योगका नियम धारणा, ध्यान र समाधिको परिचय दिन लगाएर • आमरी र भस्त्रिका प्राणायाम र सेतुबन्दासन, मकरासन हलासनको अभ्यासमा विद्यार्थीको प्रगतिको अभिलेख राखेर 	६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकिरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
		<ul style="list-style-type: none"> हलासनको अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> ठाउँअनुसार समूहमा सामेल हुने, पञ्चकित वा ताँतीमा मिलेर बसेपछि योगका सेतुबन्दासन, मकरासन र हलासन कार्यको शिक्षकले प्रदर्शन गरेर देखाउने शिक्षकले प्रदर्शन गरेपछि विद्यार्थीलाई अभ्यासमा सरिक गराउने र अबलोकन गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> आमरी र भस्त्रका प्राणायाम र सेतुबन्दासन, मकरासन हलासनको अभ्यास गर्न लगाई अबलोकन गरेर। 	
१०.	कलाको परिचय, रेखाचित्र र रड	<p>१०.१ नेपाली कलाको परिचय</p> <p>१०.२ कलाका आधारभूत नियमहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> - सन्तुलन, संयोजन र अनुपात (balance, Composition and proportion) को परिचय र प्रयोग <p>१०.३ चित्र निर्माण</p> <ul style="list-style-type: none"> - कपडासहितको एक वा एकभन्दा बढी वस्तुहरूको संयोजन गरी चित्र निर्माण (Still life with Drapery drawing) - मानव आकृतिका स्वरूपहरू (Humans forms drawing) को चित्र निर्माण - मानवीय संवेग (हषे 	<ul style="list-style-type: none"> हस्तकला र चित्रकलाबाट बनेका विभिन्न वस्तुहरू तथा चित्र वा मिडियो प्रदर्शन गरी कलाको परिचय दिने नेपाली कला संस्कृतिबारे विद्यार्थीलाई समूह समूहमा छलफल गराउने नजिकै रहेका कुनै ऐतिहासिक स्थलमा भ्रमण गराई नेपाली कला एवम् शैलीको छलफल गराउने तेपाली कलाको परिचय दिने नेपाली कलाको महत्त्व सम्बन्धमा छलफल गराउने कलाका आधारभूत नियमबारे परिचय दिनुका साथै कलामा प्रयोग हुने पारिभाषिक शब्दावलीको जानकारी दिने (balance, composition, Proportion) विभिन्न स्थिर वस्तुको साथमा कपडाका टुक्राका साथै गिलास, माटाको भाडा, फलफूल, कप जस्ता विभिन्न किसिमले राखी अबलोकन गर्न लगाउने र ती वस्तुको चित्र कोर्न लगाउने मानव आकृतिका आधारभूत स्वरूपहरूको रचना गरेको 	<ul style="list-style-type: none"> नेपाली कलाको परिचय दिन लगाएर नेपालका विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित कलाका विविध प्रकार एवम् शैलीको परिचय दिन लगाएर कलाका आधारभूत नियमहरू जाताउन लगाएर कलाका आधारभूत नियमहरूको प्रयोगको अबलोकन गरेर स्थिर वस्तुका चित्र निर्माण गरेको अबलोकन गरेर मानव आकृतिका आधारभूत स्वरूपहरूको चित्र रचना गरेको 	१०

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
		<p>विस्मात, खुसी, आनन्द, शोक आदि) लाई अभिव्यक्त गर्ने चित्र तयार गरी उपयुक्त रड भराइ</p>	<p>चित्र रचना (Human forms drawing) गर्ने तरिका अव्यदृश्य सामग्री र शिक्षक स्वयम्भूत प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई अभ्यास गराउने</p> <ul style="list-style-type: none"> मानवीय संवेगको अभिव्यक्ति (हर्ष विस्मात, खुसी, आनन्द, शोक जस्ता मानवीय संवेग) लाई चित्रमा प्रतिविम्बन गर्ने तरिका प्रदर्शन गर्ने र अभ्यास गराउने। 	<p>अबलोकन गरेर मानवीय संवेगको अभिव्यक्ति (हर्ष विस्मात, खुसी, आनन्द, शोक जस्ता मानवीय संवेग) को चित्र बनाएको अबलोकन गरेर।</p>	
११.	छपाइ, माटाको काम, कोलाज र निर्माण	<p>११.१ कार्भिङ विधिबाट नमुना निर्माण (काठ/ दुङ्गा/माटो)</p> <p>११.२ माटाबाट साधारण मूर्तिको निर्माण (Simple</p> <p>११.३ उपलब्ध सामग्रीको प्रयोग गरी वस्तुको निर्माण</p>	<ul style="list-style-type: none"> चित्र वा अव्यदृश्य सामग्रीको प्रयोग गरी कार्भिङ विधि (carving) विधिको परिचय दिने र यो विधिबाट बनाइएका नमुनाहरू प्रदर्शन गर्ने तथा काठ/दुङ्गा/माटो मध्ये उपलब्ध वस्तुमा कार्भिङ गरी नमुना तयार गर्न लगाउने माटाबाट साधारण मूर्तिहरू निर्माण गर्ने तरिका प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई समूह वा एकल रूपमा निर्माण गर्न लगाउने स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने वस्तुहरू (माटो, दुङ्गा, काठ, कागज, गेडागुडी, सिन्का, फलामका लचकदार तार, सिसा तथा चुराका टुक्रा, कपास आदि) को अबलोकन तथा सङ्कलन गरी मन पर्ने वस्तुको नमुना निर्माण गर्न लगाउने, नमुना प्रदर्शन गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> कार्भिङ विधिबाट काठ/दुङ्गा/माटामा बनाएको नमुना अबलोकन गरेर माटाबाट साधारण मूर्तिको निर्माण गरेको अबलोकन गरेर स्थानीय स्तरमा उपलब्ध तथा खेर गएका वस्तुहरू को प्रयोग गरी अपेक्षित वस्तुको नमुना बनाएको अबलोकन गरेर। 	६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकिरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
१२.	गायन र बादन	<p>१२.१ सङ्गीत</p> <ul style="list-style-type: none"> - मानव जीवनमा सङ्गीतको महत्व - सङ्गीतका पारिभाषिक शब्दावलीहरूको परिचय (सप्तक, थाट, स्केल, राग, स्थायी अन्तरा, शास्त्रीय, लोक तथा आधुनिक गीत) <p>१२.३ गायन र बादन</p> <ul style="list-style-type: none"> - कक्षागत गीत - हार्मोनियम/किबोर्ड वा कुनै सुर वाद्यमा बजाउने अभ्यास - आफुले सिकेका गीतहरूमा Major/minor scale को सामान्य अभ्यास - दादरा र कहरवासहित रूपक वा झप्तालका गीत र धुनहरूमा तालबाट बजाउने अभ्यास - भ्याउरे, स्थाली, 	<ul style="list-style-type: none"> • सङ्गीतको परिचय दिने र मानव जीवनमा सङ्गीतको महत्व सम्बन्धमा छलफल गराउने र आवश्यक पृष्ठपोषण दिने • सप्तक, थाट, स्केल, राग, स्थायी अन्तरा, शास्त्रीय, लोक तथा आधुनिक गीतको नमूना प्रदर्शन वा श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रयोग गरी अर्थ बताउने • कक्षागत गीतलाई उपयुक्त लयमा हाउभाउसहित शिक्षकले गाउने, शिक्षक र विद्यार्थी सँगसँगै गाउने र विद्यार्थीहरूलाई समूह तथा एकलमा गाउन लगाउने • सिकेका गीतहरूलाई हार्मोनियम/किबोर्डमा वा कुनै सुर वाद्यमा बजाउने अभ्यास गराउने • कुनै स्थानीय गीत वा राष्ट्रिय गीत पहिचान गर्न लगाउने र तिनीहरूलाई लय, ताल र हाउभाउसहित गाउन लगाउने र शिक्षकले आवश्यकताअनुसार प्रयोगात्मक पञ्चमा सहयोग गर्ने • हार्मोनियम वा किबोर्डमा हुने Major scale/ minor स्केलको सामान्य परिचय दिने • सिकेका गीतहरू मा Major scale/ minor स्केलको सामान्य अभ्यास गराउने • दादरा (धारीनाधातुना) र कहरवा (धागेनति नक्धीना) सहित रूपक र झप्तालको गीत 	<ul style="list-style-type: none"> • सङ्गीतको परिचय दिन लगाएर • मानव जीवनमा सङ्गीतको महत्व बताउन लगाएर • सप्तक, थाट, स्केल, राग, स्थायी अन्तरा, शास्त्रीय, लोक तथा आधुनिक गीतको अर्थ बताउन लगाएर • कक्षागत गीत गाएको अवलोकन गरेर • सिकेका गीतहरूलाई हार्मोनियम/किबोर्ड मा वा कुनै सुर वाद्यमा बजाएको अवलोकन गरेर • सिकेका गीतहरू मा Major/minor scale को सामान्य अभ्यास गरेको अवलोकन गरेर • दादरा र कहरवासहित रूपक वा झप्तालका गीत र धुनहरूमा तालबाट बजाएको 	१०

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकिरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
		<p>समला र सेलो तालको अभ्यास</p> <ul style="list-style-type: none"> - स्थानीय लोकबाजाहरू (कुनै एक सुर बाजा र दुईओटा ताल बाजा) बजाउने अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> • र धुनहरू मा तालबाच बजाउने सामान्य अभ्यास प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई अभ्यास गराउने • झ्याउरे (धीनति नाथीना), ख्याली (धिँडनति नकधिंना), समला (ताडती ताक धिंताङ) र सेलो (ताक धुम धुम ५) तालको आफ्नो ठाउँअनुसारका बोल र मात्राको पहिचान गराउने र बजाउने सामान्य अभ्यास गराउने • स्थानीय रूपमा प्रचलित बाजाहरूको सूची तयार पार्न लगाउने र तीमध्ये कुनै एक सुर बाजा (बाँसुरी वा अन्य कुनै) र दुईओटा ताल बाजा बजाउने तरिका प्रदर्शन गर्ने/गर्न लगाउने र विद्यार्थीलाई अभ्यास गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • अबलोकन गरेर • झ्याउरे, ख्याली, समला र सेलो तालमा बजे बोलहरूको तालबाचमा बजाएको अबलोकन गरेर • स्थानीय लोकबाजाहरू बजाएको अबलोकन गरेर । 	
१३.	नृत्य र अभिनय	<p>१३.१ नृत्य</p> <ul style="list-style-type: none"> - शास्त्रीय तथा परम्परागत नृत्य, लोकनृत्य र आधुनिक नृत्यको सामान्य परिचय र महत्त्व <p>१३.२ मुद्रा</p> <ul style="list-style-type: none"> - हस्त मुद्राहरूको प्रयोग गाई हाउ, भावसहित नृत्य 	<ul style="list-style-type: none"> • नृत्यको विभिन्न दृश्यहरू प्रदर्शन गरी परिचय दिन लगाउने र थप पृष्ठपोषण दिने • शास्त्रीय तथा परम्परागत, लोक र आधुनिक गरी नृत्यसम्बन्धी अव्यदृश्य सामग्रीको माध्यमबाट प्रदर्शन गर्ने र यिनीहरूको परिचय दिने • उल्लिखित नृत्यका प्रकारहरूको महत्त्व सम्बन्धमा छलफल गराउने र आवश्यक पृष्ठपोषण दिने • नृत्यका लागि आवश्यक पर्ने अझुग, 	<ul style="list-style-type: none"> • नृत्यको परिचय दिन लगाएर • शास्त्रीय तथा परम्परागत नृत्य, लोकनृत्य र आधुनिक नृत्यको सामान्य परिचय र महत्त्व बताउन लगाएर • हस्त मुद्राहरूको प्रयोगद्वारा नृत्य गरेको अबलोकन गरेर 	६

क्र. सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र/एकाइ	विषयवस्तु र विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजकरण क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया	कार्य घटाटा
		<p>१३.३ लोक नृत्य - कुनै एक विशेष लोक नृत्य अभ्यास (झ्याउरे, सोरठी, सेलो, छ्याली)</p> <p>१३.४ अभिनय - अभिनयको प्रकारको परिचय - कुनै चरित्रलाई लिएर नमुना अभ्यास (स्थानीय वेशभूषासहित</p>	<p>प्रत्यहरा र उपाहरा तथा हस्त मुद्राको जानकारी दिने र नमुना प्रदर्शन गरी विद्यार्थीलाई अभ्यास गराउने</p> <ul style="list-style-type: none"> गायन र बादनसम्बन्धी कक्षामा सिकेका गीतहरूमा हाउभाउ र मुद्रासहित नृत्य अभ्यास गराउने विद्यार्थीलाई मन पर्ने कुनै एक विशेष लोकनृत्य (झ्याउरे वा सोरठी वा सेलो, छ्याली) नृत्य गर्ने तरिका बताउन लगाउने र अभ्यास गराउने आइंगिक, वाचिक, आहार्य र सात्त्विक अभिनयको परिचय दिने र नमुना अभ्यास प्रदर्शन गर्ने, गराउने स्वास्थ्य तथा शारीरिक वा अन्य विषयको कुनै घटनालाई लिएर अभिनय गर्ने, गर्ने लगाउने विद्यार्थीलाई कुनै एक वा मिश्रित अभिनय (स्थानीय वेशभूषासहित) प्रदर्शन गर्ने लगाउने र आवश्यक पृष्ठपोषण दिने 	<ul style="list-style-type: none"> गायन र बादनसम्बन्धी कक्षामा सिकेका गीतहरू मा हाउभाउ र मुद्रासहित नृत्य गरेको अबलोकन गरेर आफूलाई मन पर्ने कुनै एक विशेष लोक नृत्यको अभ्यास गरेको अबलोकन गरेर अभिनयको प्रकारको परिचय दिन लगाएर अभिनय प्रदर्शन गरेको अबलोकन गरेर। 	

स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कलाका लाभि सम्भावित प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्यका क्रियाकलाप

कक्षा ६

क्र.सं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य
१.	मानव शरीर	<ol style="list-style-type: none"> १. ज्ञानेन्द्रियहरूको चित्र कोरेर वा चित्र सङ्कलन गरी टाँसेर एल्बम तयार गर्ने २. धागो, कपास, रड, कुट कागजलगायतका स्थानिय सामग्री प्रयोग गरी अस्थिपञ्जर प्रणाली र मांसपेशी प्रणालीको नमुना बनाउने
२.	समुदायिक स्वास्थ्य र मानसिक स्वास्थ्य	<ol style="list-style-type: none"> ३. समुदायमा स्वास्थ्य सेवा दिने संस्थाहरू वा स्वास्थ्य सेवा दिने संस्थाहरूको सङ्केत जनाउने चित्र वा उपलब्ध सामग्रीहरू सङ्कलन गर्ने वा चित्र कोर्ने वा एलबम तयार पार्ने ४. स्वास्थ्य सन्देश तथा विज्ञापनले स्वस्थ्यकर व्यवहारमा पार्ने प्रभावहरू शीर्षकमा आलेख वा निबन्ध लेख्ने अथवा अनुभव वा विज्ञापन, नारा तयार गरी प्रस्तुत गर्ने ५. शिक्षक वा अभिभावकको सहयोगमा आआफ्नो समुदायको बातावरण प्रदूषणले मानव स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरूको अवलोकन तथा सोधखोज गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने ६. किशोर किशोरीले तनाव र चिन्ता हटाउन अपनाउनुपर्ने उपायहरू लेख तयार गरी प्रस्तुत गर्ने ७. लागू पदार्थले स्वास्थ्यमा पार्ने असरहरूसम्बन्धी सामूहिक रूपमा कक्षाकोठामा नाटक प्रदर्शन वा अभिनय गर्ने र त्यसको अभिलेख तयार गर्ने ८. धूमपान, मध्यपान र लागुपदार्थ विरुद्ध जनचेतना जगाउने प्लेकार्ड सामूहिक रूपमा तयार गरी नारा प्रदर्शन गर्ने र अभिलेख राख्ने
३.	पोषण र खाद्य सुरक्षा	<ol style="list-style-type: none"> ९. आफनो घर तथा समुदायका उपलब्ध खानेकुरालाई शक्ति दिने, शरीर वृद्धि गर्ने तथा शरीर रक्षा गर्ने आधारमा वर्गीकरण तालिका तथा नमुना तयार गरी प्रदर्शन गर्ने १० सामूहिक रूपमा जड्क फुडले मानव स्वास्थ्यमा पार्ने बेफाइबा शीर्षकमा कथा वा घटना वा गीत तयार पारी अभिनय गरेर देखाउने वा जड्क फुड नखानका लागि प्रतिबद्धता पत्र लेखेर प्रस्तुत गर्ने

क्र.सं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य			
४.	रोग, सुरक्षा र प्राथमिक उपचार	११. दूषित खाना र पानीको माध्यमबाट सर्वे रोगहरूको रोकथाममा समुदायले अबलम्बन गरेका उपायहरू सम्बन्धमा अबलोकन तथा सोधखोज गरी कक्षामा सामूहिक छलफल गरी निष्कर्षलाई प्रतिवेदनमार्फत प्रस्तुत गर्ने १२. रक्तासाब, घाउचोटपक्को प्राथमिक उपचारका उपायहरू जोडीमा पालैपालो अभिनय र प्रदर्शन गर्ने १३. उल्लिखित दुर्घटनाका सुरक्षाका उपायहरू र प्राथमिक उपचारका तरिकाको तालिका भरी प्रस्तुत गर्ने	दुर्घटनाहरू	सुरक्षाका उपायहरू	प्राथमिक उपचार
			कुकुरले टोक्नु	१	१
				२	२
				३	३
			पानीमा डुब्नु	१	१
				२	२
				३	३
			विद्यालय तथा खेलमैदानमा हुने दुर्घटनाहरू	१	१
				२	२
				३	३
५.	यौनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्य	१४. किशोरावस्थाका परिवर्तनहरू र तिनको व्यवस्थापनका उपायहरू शीर्षकमा स्रोत व्यक्ति वा विज्ञसंग अन्तरक्रिया गरी लेख तयार गर्ने १५. विद्यालयमा महिनावारी स्वच्छताका लागि आवश्यक सामग्रीको उपलब्धता भए नभएको अबलोकन गरी सहीकाप्त प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने १६. महिनावारीको समयमा अपनाउनु पर्ने स्वास्थ्यकर व्यवहार शीर्षकमा निबन्ध वा आलेख लेख्नेर प्रस्तुत गर्ने			
६.	शारीरिक कसरत (पी.टी.) र कवाज	१७. विद्यालयको प्रार्थना समय तथा शारीरिक विषयको कक्षामा नियमानुसार शारीरिक कसरत र कवाजको क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने			
७.	एधलेटिक्स र साहसिक क्रियाकलापहरू	१८. छोटो दुरीको दौड प्रतियोगिता आयोजना गर्ने र दौडमा सहभागी हुने १९. लडजम्प र हाइजम्पका आधारभूत नियमहरू को अनुसरण गरी कार्य प्रदर्शन गर्ने २०. नजिकैको खोला, नदि, उकालो ओरालो, जंगलमा आदि स्थानमा गर्न सकिने साहसिक क्रियाकलापमा सहभागी हुने र अनुभूतिलाई प्रतिवेदनमार्फत प्रस्तुत गर्ने			

क्र.सं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य
८.	खेलहरू	<p>२१. भलिबलका आधारभूत सिपहरूको प्रयोग गरी भलिबल खेल प्रदर्शन गर्ने (सामूहिक कार्य)</p> <p>२२. फुटबल खेलका आधारभूत सिपहरू (किकिड, डिव्हिड, र ट्रयापिड) को प्रयोग गरी फुटबल खेल प्रदर्शन गर्ने (सामूहिक कार्य)</p> <p>२३. बास्केटबल खेलका लागि आवश्यक नियमहरूको प्रयोग गरी बास्केट बल खेल प्रदर्शन गर्ने (सामूहिक कार्य)</p> <p>२४. कबड्डी वा खो खो प्रतियोगिता आयोजना गरी प्रदर्शन गर्ने (सामूहिक कार्य)</p>
९.	योग	२५. अनुलोम विलोम, सूक्ष्म योग, भुजद्वागासन, धनुरासन र मण्डुकासनको प्रदर्शन गर्ने र अनुभूतिलाई प्रतिवेदनमार्फत प्रस्तुत गर्ने
१०.	कलाको परिचय, रेखाचित्र र रङ	<p>२६. आफूलाई मनपर्ने वस्तु (फलफूल, गिलास, टेबल आदि) र मानव आकृतिको दुई आयामिक/त्रिआयामिक एक एकओटा चित्र कोरी उपयुक्त रङ भर्ने</p> <p>२७. आफूलाई मनपर्ने कुनै दुईओटा वस्तु (बल, स्याउ, गाजर, मुला, फर्सी वा अन्य) को छाया (light, mid and dark) कोरी प्रदर्शन गर्ने</p> <p>२८. प्राथमिक रङहरू (पहेलो, रातो र निलो) को मिश्रण गरी द्वितीय रङ (हरियो, सुन्तला र प्याजी रङ) तयार गर्ने वा स्थानीय वस्तुहरू (बेसार, हरियो घाँसपात, फूल, कमेरो माटो) बाट विभिन्न किसिमका रङहरू तयार गर्ने</p>
११.	छपाइ, माटोका काम, कोलाज र निर्माण	<p>२९. आलु वा मुला वा अन्य यस्तै उपलब्ध वस्तुलाई काटेर काटिएको भागको सतहमाथि चक्कु वा अन्य उपकरणको प्रयोग गरी बुटा वा आकृति बनाएर रिलिफ विधिबाट छपाइ गर्ने</p> <p>३०. गिर्खा नभएको, लचिलो कालीमाटीबाट आफूलाई मन पर्ने कुनै एउटा वस्तुको नमुना निर्माण गरी प्रदर्शन गर्ने</p> <p>३१. आफूलाई मन पर्ने वस्तुको चित्र कोर्ने र उक्त चित्रमा गम वा फेबिकोलले उपयुक्त वस्तुहरू (कपास, काठ, सिन्का, अन्लहरू, दालहरू, ढुङ्गा, कागज, चुरा वा उपलब्ध अन्य वस्तुहरू) टाँसेर कोलाजको नमुना तयार गरी प्रदर्शन गर्ने</p>
१२.	गायन र बादन	<p>३२. कक्षागत गीत/लोकगीतलाई लय, ताल र हाउभाउसहित गाउने</p> <p>३३. हार्मोनियम/किबोर्डमा वा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध कुनै एउटा सुरबाजामा आफूले सिकेको कुनै एउटा गीत बजाउने</p> <p>३४. झूयाउरे (धिक ति नाधिना) र ख्याली (धिं फत् ताड तक् धिं धिं ताड) तालको बोलहरू प्रयोग गरी मादलबाट बजाउने</p> <p>३५. स्थानीय लोकबाजाहरू मध्ये आफूले जानेको कुनै एउटा ताल बाज बजाउने</p>

क्र.सं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य
१३	नृत्य र अभिनय	३६. गायन र वादनसम्बन्धी कक्षामा सिकेका लोक गीतहरू मा हाउभाउ र उपयुक्त मुद्रासहित (पताक, शिखर, सूची, अलपदम, कपोत, उत्सङ्घ मध्ये मिल्दो मुद्रा) नृत्य अभ्यास गर्ने ३७. कक्षा ६ को पाठ्यपुस्तकमा रहेका विभिन्न विषयवस्तुहरूमध्ये कुनै घटनालाई लिएर एकल तथा समूहमा अभिनय (आकस्मिक दुर्घटना भई प्राथमिक उपचार गरेको वा विभिन्न वेशभूषामा सजिएर नृत्य गरेको गर्ने

कक्षा ७

सि.नं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य
१.	मानव शरीर	१. पाचन प्रणालीको चित्र वा नमुना (उपलब्ध वस्तु जस्तै : माटो वा पिठो वा प्लास्टिक वा अन्य उपयुक्त वस्तु) बनाई प्रदर्शन गर्ने २. धागो, रड, कुट कागज, प्लास्टिकको पाइप, रबर, बेलुन आदि लगायतका स्थानीय सामग्री प्रयोग गरी श्वासप्रश्वास प्रणालीको नमुना बनाइ प्रस्तुत गर्ने
२.	सामुदायिक स्वास्थ्य र मानसिक स्वास्थ्य	३. सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता र स्वयंसेविकासँग भेटघाट गरी उनीहरूले गरेका कामहरू र सेवाहरूका बारेमा सोधखोज गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने ४. उपभोक्ता स्वास्थ्य संरक्षणमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरूको पोस्टर व्यानर तयार गरी च्याली गर्ने र प्रतिवेदन तयार गरी प्रस्तुत गर्ने ५. घर, विद्यालय वा समुदायमा हुने ठोस फोहोरमैलाहरूलाई कुहिने र नकुहिने भाडामा राखी कुहिने वस्तुहरू बाट कम्पोस्ट मल तयार गर्ने ६. आफ्नो जीवनको भावी लक्ष्य लेखेर समूहका कक्षाका साथी र अभिभावकलाई प्रस्तुत गर्ने र अभिलेखीकरण गर्ने ७. लागु पदार्थको दुर्व्यसनबाट टाढा रहने उपायहरू शीर्षकमा निवन्ध वा संबाद लेखेर प्रस्तुत गर्ने
३.	पोषण र खाद्य सुरक्षा	८. स्थानीय तहमा उत्पादन हुने खानेकुराहरूको प्रयोग गरी सन्तुलित भोजनको नमुना तयार गरी प्रदर्शन गर्ने ९. कक्षाकोठामा साथीले प्रयोग गर्ने गरेका विषादीरहित पोषणयुक्त खाजाको सूची समावेश गरी फुड डायरी तयार पार्ने
४.	रोग, सुरक्षा र प्राथमिक उपचार	१०. दूषित हावा र सहक्रमित लुगाफाटाका माध्यमबाट सर्ने रोगहरूको रोकथामका उपायहरू छलफल गरी प्रतिवेदन तयार गरी प्रस्तुत गर्ने ११. प्राथमिक उपचार बाकसको नमुना निर्माण गरी प्रदर्शन गर्ने १२. सडक दुर्घटनाबाट सुरक्षित हुने उपायहरू को नमुना प्रदर्शन गर्ने

सि.नं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य
५.	यैनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्य	१३. लैद्धीगिक पहिचान र यैनिक अभिमुखीकरणसम्बन्धी स्वअध्यय सामग्री अध्ययन तथा इन्टरनेटबाट खोजी गरी प्रतिवेदन तयार गरी प्रस्तुत गर्ने १४. महिनावारीसम्बन्धी भ्रम र अन्यविश्वासहरू अभिभावक, स्वास्थ्य कार्यकर्ता, विज्ञासंग छलफल गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने १५. यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यमा किशोर किशोरीको भूमिकासम्बन्धी सोधखोज तथा स्रोतसामग्रीको अध्ययन गरी उक्त शीर्षकमा कविता वा गीत वा निबन्ध लेखी प्रस्तुत गर्ने
६.	शारीरिक कसरत (पी.टी.) र क्वाज	१६. कक्षाकोठा र विद्यालयमा गरिएका शारीरिक कसरत र क्वाजको क्रियाकलापहरू का तस्वीरहरू सङ्कलन प्रदर्शन गर्ने
७.	एथलेटिक्स र साहसिक क्रियाकलापहरू	१७. मध्यम दुरीको दौड वा रिलेमध्ये कुनै एकको आयोजनामा सहभागी हुने र प्रगतिको अभिलेखीकरण गर्ने १८. विद्यालयको अतिरिक्त क्रियाकलाप कार्यक्रममा लडजम्म वा हाइजम्म वा सटपुटमध्ये कुनै एकको आधारभूत सिपहरूको प्रदर्शन गरी देखाउने १९. शिक्षकको निगरानीमा नजिकैको खोला, नदी पोखरी, ताल, वा स्विमिङ पुल आदि जस्ता पानीमा गर्न सकिने साहसिक क्रियाकलापमा सहभागी भई प्रदर्शन गर्ने र अनुभूतिलाई समेटी प्रतिवेदन तयार गर्ने
८.	खेलहरू	२०. भलिबल वा फुटबल वा बास्केटबल वा क्रिकेट खेलमध्ये कुनै दुइको प्रतियोगिताहरूमा सहभागी भई नियमहरूको अनुसरण गरी खेल प्रदर्शन गर्ने २१. आफ्नो विद्यालय वा समुदायका साथीहरूबिचमा कबड्डी वा खो खो खेल खेल्ने प्रतियोगिताको आयोजना गरी खेल खेल्ने र अनुभूतिलाई समेटी प्रतिवेदन तयार गर्ने
९.	योग	२२. अनुलोम विलोम, सूक्ष्म योग, भुजद्गासन, धनुरासन र मण्डुकासनको नियमअनुसार कार्यसम्पादन गर्ने, परिवारका सदस्यलाई अभ्यास गराउने र आफ्नो तथा परिवारका सदस्यहरू को अनुभवहरूलाई समेटी प्रतिवेदन तयार गर्ने
१०.	कलाको परिचय, रेखाचित्र र रड	२३. बाक्स, बल, फलफूल, गायाची, किताब वा अन्य उपलब्ध वस्तुको अवलोकन गरी वस्तुको छायालाई क्रस ह्याचिङ् विद्यिबाट चित्र कोर्ने (कुनै एउटा) २४. मानिस, जनावर र चराको एक एकओटा चित्र कोर्ने र रडको तापक्रम मिलाई चित्र प्रदर्शन गर्ने
११.	छपाइ, माटोका काम, कोलाज र	२५. कुनै एउटा वस्तु (काठ, मुला, आलु आदि) लाई काटेर त्यसको सतहमा बुट्टा बनाई छपाइ गर्ने वा बिरुवाको पात, आलु, मुला, काठलाई काटेर त्यसको

सि.नं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य
	निर्माण	<p>सतहमा रड छक्कर छपाइ (Surface print) गरी प्रदर्शन गर्ने</p> <p>२६. गिर्खा नभएको, लचिलो कालीमाटीबाट माटाबाट कुनै एउटा साधारण भाडा (गिलास, बैटो, थाली आदि) को नमुना निर्माण गरी प्रदर्शन गर्ने</p> <p>२७. कपडा, काठ, कागज वा उपलब्ध अन्य वस्तुको प्रयोग गरी आफूलाई मन पर्ने वस्तुको मिस्स मेडियाबाट कोलाज तयार गरी प्रदर्शन गर्ने</p>
१२.	गायन र वादन	<p>२८. कक्षागत गीत, कुनै एक स्थानीय गीत र एउटा स्वदेशगान (राष्ट्रिय गीत) लाई लय, ताल, स्वर र हाउभाउसहित गाउने</p> <p>२९. हार्मोनियम/किबोर्डमा वा कुनै एक सुर बाजामा कुनै एक स्थानीय गीत र कुनै एक राष्ट्रिय (स्वदेशगान) गीत बजाउने</p> <p>३०. दादरा (धार्धिना धातुना) र कहरवा (धारेनति नक्धिना) तालमा आफूले सिकेका सरगम (सारेगम) को अभ्यास गर्ने</p> <p>३१. स्थानीय स्तरमा बजाइने कुनै एक स्थानीय बाजालाई तालमा बजाउने</p>
१३.	नृत्य र अभिनय	<p>३२. गायन र वादनसम्बन्धी कक्षामा सिकेका तालहरू मा हाउभाउ र मुद्रासहित (पताक, शिखर, सूची, अलपदम, कपोत, उत्सङ वा अन्य मुद्रामध्ये मिल्दो मुद्रा) नृत्य गर्ने</p> <p>३३. स्थानीय स्तरमा मनाइने संस्कृतिअन्तर्गत कुनै एउटा संस्कृति भल्क्ने शृङ्खार, वेशभूषायुक्त नृत्य/अभिनय प्रदर्शन गर्ने</p>

कक्षा ८

क्र.सं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य
१.	मानव शरीर	<p>१. रड, कागज, गम, कैची वा माउन्ट कटर, पिठो वा माटो वा क्ले प्रयोग गरी मूर प्रणालीको नमुना तयार प्रदर्शन गर्ने</p> <p>२. ड्रइङ पेपरमा स्त्री तथा पुरुष प्रजनन प्रणालीको चित्र कोरी प्रदर्शन गर्ने</p>
२.	सामुदायिक स्वास्थ्य र मानसिक स्वास्थ्य	<p>३. शिक्षक वा अभिभावकको सहयोगमा आआफ्नो समुदायको अवलोकन भ्रमण गरी सामुदायिक स्वास्थ्य समस्या र समाधानका उपाय शीर्षकमा तलको ढाँचामा प्रतिवेदन तयार गरी प्रस्तुत गर्ने</p> <p>(क) सामुदायिक स्वास्थ्य समस्याहरू :</p> <p>(ख) वर्तमान अवस्थामा आउनुका कारणहरू</p> <p>(ग) संरक्षणका उपायहरू :</p> <p>(घ) निष्कर्ष</p> <p>४. पूर्ण सरसफाइको अवधारणा व्यक्त हुने खालको चित्र कोरी उपयुक्त रड भर्ने</p>

क्र.सं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य
		<p>५. तनाव, चिन्ता र मानसिक कुण्ठाको व्यवस्थापनका उपायहरू शीर्षकमा आफ्ना अनुभव र भोगाइलाई लेख रचना तयार गरी प्रस्तुतीकरण गर्ने</p> <p>६. कन्भर्सन डिसअर्डरको उचित व्यवस्थापनका उपायहरू सम्बन्धमा सबाद लेखन गरी अभिनय गर्ने</p> <p>७. लागुपदार्थ दुर्व्यसनको नियन्त्रणसम्बन्धी पोष्टर निर्माण गरी प्रस्तुत गर्ने</p>
३.	पोषण र खाद्य सुरक्षा	<p>८. कुपोषणजन्य रोग र खाद्य मिसावटको असरहरू शीर्षकमा सामूहिक रूपमा छलफल गरी सामूहिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रस्तुत गर्ने</p>
४.	रोग, सुरक्षा र प्राथमिक उपचार	<p>९. टन्सिल र फ्यारेन्जाइटिस रोगको कारण र रोकथामका उपायहरूका पोस्टर पम्पलेट तयार गर्ने</p> <p>१०. विचालयको जोखिम र सुरक्षित स्थानहरूको पहिचान गरी नक्साङ्रहन गर्ने</p> <p>११. विपदको अवस्थामा सुरक्षित रहने तरिकाहरू अभिनय गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने</p>
५.	यौनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्य	<p>१२. महिला स्वयमसेसबकालाई समूहिक रूपमा भेटेर गर्भ निरोधका साधनहरूको सूची तयार गरी तिनीहरूको कार्य तालिका तयार गरी प्रस्तुत गर्ने</p> <p>१३. शिक्षक, स्वास्थ्य कार्यकर्ता वा अन्य स्रोत व्यक्तिको सहयोगमा महिनावारी सरसफाई व्यवस्थापनको लागि पुनःप्रयोग हुने घेरेलु प्याडको नमुना निर्माण गरी प्रदर्शन गर्ने</p>
६.	शारीरिक कसरत (पी.टी.) र क्वाज	१४. विचालय प्रार्थना समय, शारीरिक शिक्षाको कक्षामा समूहमा मादल, संगित वा झुमको तालमा पालैपालो प्रत्येक दिन क्वाज तथा शारीरिक कसरतको अभ्यास र प्रदर्शन गर्ने
७.	एथलेटिक्स र साहसिक क्रियाकलापहरू	<p>१५. लामो दुरीको दौड वा रिले दौडको प्रतियोगीतामा सहभागी भई दौड्ने र प्रगतिको अभिलेख राख्ने</p> <p>१६. लड्जम्प, सटपुट र हाइजम्पका सिपहरू र नियमहरू को प्रयोग गरी प्रदर्शन गर्ने र प्रगतिको अभिलेखीकरण गर्ने</p>
८.	खेलहरू	<p>१७. भलिबल वा फुटबल खेल खेल्ने नियमहरू अवलम्बन गरी फुटबल खेल खेल्ने र समूहगत प्रगतिको अभिलेखीकरण गरी प्रस्तुत गर्ने</p> <p>१८. बास्केटबल, क्रिकेट, कबड्डी र खो खो खेलमध्ये कुनै तीनओटा खेलहरू प्रदर्शन गरी समूहगत प्रगतिको अभिलेखीकरण गर्ने</p>
९.	योग	१९. आमरी, भरित्रका प्राणायाम, सेतुबन्द्वासन, मकरासन र हलासनको योगाभ्यास गर्ने र अनुभूतिलाई समेटी प्रतिवेदन तयार गर्ने
१०.	कलाको परिचय, रेखाचित्र र रड	२०. उपलब्ध विभिन्न स्थिर वस्तुको साथमा कपडाका टुक्राका साथै गिलास, माटाका भाडा, फलफूल, कप जस्ता विभिन्न किसिमले राखी अवलोकन गर्ने र ती वस्तुको चित्र कोर्ने

क्र.सं.	क्षेत्र/एकाइ	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य
		२१. मानवीय संवेगको अभिव्यक्ति (हर्ष विस्मात, खुसी, आनन्द, शोक) लाई चित्रमा कोरेर प्रदर्शन गर्ने
११.	छपाइ र निर्माण	२२. काठ वा दुड्सा वा माटोमा कार्भिङ विधि (कुदेर वा खोसेर) बाट विभिन्न आकृति निर्माण गरी प्रदर्शन गर्ने २३. गिर्खा नभएको, लचिलो कालीमाटी वा क्लेबाट आफूलाई मन पर्ने कुनै एउटा साधारण मूर्तिको निर्माण गर्ने
१२	गायन र बादन	२४. कक्षागत गीतलाई उपयुक्त लय, ताल र हाउभाउसहित गाउने २५. सिकेका कुनै एउटा गीतलाई हार्मोनियम/किबोर्डमा वा कुनै सुर वाच्यमा बजाउने २६. भ्रायाउरे/समला/सेलो/दादरा/कहरवा/रूपक/भपताल बोलहरूको तालबाच्चमा बजाउने २७. स्थानीय लोकबाजाहरूमध्ये कुनै एक सुर बाजा र एक ताल बाजा बजाउने
१३	नृत्य र अभिनय	२८. हस्त मुद्राहरू (पताक, शिखर, सूची, अलपदम, कपोत, उत्सङ वा अन्य मुद्रा मध्ये मिल्दो मुद्रा) प्रयोग गरी कुनै एउटा लोकगीतमा हाउभाउसहित नृत्य गर्ने २९. आफूलाई मन पर्ने कुनै एक विशेष लोक नृत्य गर्ने (भ्रायाउरे, सोरठी, सेलो, रुखाली वा अन्य कुनै एक) ३०. वाचिक (बोलेर), आइरिंग (अझ्ग, प्रत्यङ्ग वा उपाझ्ग चलाएर), आहार्य (शुझ्नार पटार भएर) र सात्त्विक (हाँसी, आसु, पसिना निकालेर) मध्ये कुनै एक अभिनयको प्रदर्शन गर्ने

परियोजना/प्रयोगात्मक कार्य विषयवस्तुको प्रकृति, स्रोतसाधनको उपलब्धता र उपयुक्तताका आधारमा व्यक्तिगत वा सामूहिक रूपमा गर्न सकिने छ। यी कार्यहरूलाई कार्य सम्पादनपश्चात् कक्षाकोठामा प्रस्तुतीकरण गनुपर्ने छ। प्रस्तुतीकरण मौखिक, लिखित वा कम्प्युटर प्रविधिको प्रयोग गरी गर्न सकिने छ।

परियोजना/प्रयोगात्मक कार्यको प्रतिवेदन ढाँचा

परियोजना/प्रयोगात्मक कार्यको प्रतिवेदन ढाँचा सामान्यतया देहायबमोजिम हुने छ :

शीर्षक :

उद्देश्य :

प्रयोग गरिएको सामग्री :

सम्पादन गरिएको कार्य वा कार्य विधि	मुख्य सिकाइ

५. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विधि

स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला जीवनोपयोगी तथा व्यावहारिक विषय भएकाले यस विषयको सहजीकरण गर्दा बालबालिकाहरूको अन्तरनिहित प्रतिभा र सिर्जना प्रस्फुटन हुने गरी सहयोगात्मक तथा सहकार्यात्मक विधिको अवलम्बन गर्नुपर्दछ । बहुबौद्धिकताको सिद्धान्तअनुसार दृश्यात्मक, साइंगीतिक, शारीरिक गतिशीलता, प्राकृतिक, अन्तरदैयक्तिक जस्ता पक्षहरूको विकास हुने गरी क्रियाकलापहरूको चयन गरी सहजीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ । सिकाइ सहजीकरण गर्दा सामग्रीका रूपमा वास्तविक ठोस वस्तुहरू, अव्य सामग्रीहरू, दृश्य सामग्रीहरू र श्रव्यदृश्य सामग्रीहरूको साथै नवीनतम प्रविधिहरूको समेत प्रयोग गरी विद्यार्थीकेन्द्रित विधि र तरिकाहरू अपनाउनुपर्ने हुन्छ । यस पाठ्यक्रममा संलग्न सिकाइ उपलब्धिहरूलाई सहज रूपमा विद्यार्थीहरूमा हासिल गराउनका लागि स्वतन्त्र, निर्देशित र सामूहिक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने गरी सहजीकरण गर्न शिक्षकले पथप्रदशक, निर्देशक, प्रेरणादायी र सहजकर्ताको रूपमा भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ । स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षणमा विद्यार्थीहरूलाई सक्रिय बनाएर विद्यार्थीलाई 'गरेर सिक्ने' अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्दछ ।

विषयवस्तुको अवधारणा विकास गर्दा वा विषयवस्तु सुरु गर्दा कुनै वस्तुको चित्र, उदाहरण, विद्यार्थीका अनुभव, घटना इत्यादिबाट सुरु गर्नुपर्ने हुन्छ । यसमा बालबालिकाहरूको पूर्वअनुभवलाई पनि विचार गरी अधिकतम सिकाइका लागि विषयवस्तु सुरु गर्दा विद्यार्थीलाई व्यक्त गर्ने, छलफल गर्ने, सोच्ने, अभ्यास गर्ने, सञ्चार गर्ने, आफ्नो परिवेश तथा अनुभवसँग तुलना गर्ने जस्ता अवसर प्रदान गर्ने बातावरण सिर्जना गर्नुपर्दछ । विद्यार्थी सिकाइ क्रियाकलापमा सहभागी हुँदा विषयगत ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति तथा सक्षमताका साथै विभिन्न किसिमका जीवनोपयोगी सिपहरू सिक्ने अवसर प्राप्त हुनुपर्दछ । विद्यार्थीले यस्ता जीवनोपयोगी सिपहरू प्राप्त गर्न सक्ने गरी सिकाइ क्रियाकलापको संयोजन गर्नुपर्छ । विद्यार्थीको परीक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा समावेश गरी सिकाइ सुधार र विकासका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने माध्यमका रूपमा विकास गर्नुपर्दछ । प्रत्येक विद्यार्थीलाई उच्चस्तरको सिकाइ सक्षमता प्राप्त गरी क्रमशः माधिल्लो स्तरमा जान सक्ने बनाउन सहयोग गर्नुपर्छ । कुनै पाठ तथा एकाइ शिक्षणपञ्चात् प्राप्त गर्नुपर्ने उपलब्धिमा आधारित भई विद्यार्थीको परीक्षण गर्ने र परीक्षणको नजिताका आधारमा सिकाइमा कमजोर देखिएका विद्यार्थीलाई सुधारात्मक सिकाइ क्रियाकलापमा सहभागी गराई उनीहरूकै गतिमा सिकाइ गर्ने र सुधार गर्ने अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ ।

स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला सहजीकरण गर्ने तपसिलका विधि, रणनीति, तरिकाहरू अवलम्बन गर्न सकिनेछ । छनोट गरिएका विधि, रणनीति, तरिकाहरू, प्रक्रिया तथा क्रियाकलापहरूमा सबै विद्यार्थीलाई सक्रिय बनाउने, सहभागी बनाउने, गरेर तथा छोएर वा चलाएर सिक्ने र सिर्जनात्मकताको अभिवृद्धि हुने अवसर प्रदान गर्नुपर्छ ।

सिकाइ सहजीकरणका विधिहरू	सिकाइ सहजीकरणका तरिका तथा रणनीतिहरू
१. प्रयोगात्मक विधि	१. सोच्ने जोडी बनाउने र अनुभव आदानप्रदान गर्ने
२. प्रदर्शन विधि	२. मस्तिष्क मन्थन
३. छलफल विधि	३. ग्राफिटी
४. प्रश्नोत्तर विधि	४. जिरस
५. समस्या समाधान विधि	५. तातोकुर्सी
६. स्थलगत भ्रमण विधि	६. रयालरी हिडाइ
७. परियोजना विधि	७. KWL
८. भूमिका निर्वाह तथा अभिनय विधि	८. राउन्ड टेबुल
९. कथाकथन विधि	९. परस्पर शिक्षण
१०. व्याख्यान विधि	१०. द्रत लेखन

६. विद्यार्थी मूल्यांकन

प्राद्यक्रमले अपेक्षा गरेका सक्षमता र सिकाइ उपलब्धि हासिल भए नभएको सुनिश्चित गर्न आन्तरिक र बाह्य मूल्यांकन अवलम्बन गरिने छ । आन्तरिक मूल्यांकनको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीले सम्पादन गरेका कार्यहरूको निरन्तर लेखाजोखा र पृष्ठपोषणका माध्यमबाट विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार गर्नु हो । सिकाइका लागि गरिने यस्तो आन्तरिक मूल्यांकन शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अद्दनाका रूपमा रहनुपर्दछ । आन्तरिक मूल्यांकनमा विद्यार्थीको मूल्यांकनका लागि विभिन्न औपचारिक तथा अनौपचारिक तरिका प्रयोग गर्न सकिनेछ । आन्तरिक मूल्यांकनमा कक्षा क्रियाकलाप, विद्यार्थीका कार्य तथा कार्यसम्पादनको अवलोकन, गृहकार्य, परियोजना कार्य, मौखिक तथा लिखित कार्य, एकाइ तथा त्रैमासिक परीक्षाहरू, स्व तथा सहपाठी मूल्यांकनलगायतका साधनहरू प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

विद्यार्थी मूल्यांकन गर्दा मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको सिकाइ स्तरको लेखाजोखा गर्न विद्यार्थीका कार्य तथा समस्या समाधानको अवलोकन, कार्य सम्पादनमा सहभागिता र सक्रियता, मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर, कक्षा तथा एकाइ परीक्षा, व्यवहार अवलोकनलगायतका तरिका प्रयोग गर्न सकिन्छ । यसका लागि रुजुसूची, श्रेणी मापन, संब्रिक्सलगायतका व्यवहार अवलोकन फारम, विभिन्न तहका सिकाइ क्षमता मापन गर्ने प्रश्नहरू, व्यावहारिक समस्यालगायत कक्षा सहभागिता, कक्षा कार्य, गृहकार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्य आदिमा विद्यार्थीको सहभागिता र हासिल गरेको सिकाइ उपलब्धिका आधारमा विद्यार्थीको प्रगतिको अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने छ । यस्तो मूल्यांकन विषयवस्तुको प्रत्येक क्षेत्र वा एकाइको सिकाइपञ्चात् गरी सो क्षेत्र वा एकाइअन्तर्गतका मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइ स्तर परीक्षण विभिन्न साधनहरूको प्रयोगबाट गर्नुपर्छ । यसरी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्दा विद्यार्थीले न्यूनतम सिकाइ स्तर हासिल गरेको नपाइएमा सुधारात्मक सिकाइको अवसर प्रदान गरी पुनः परीक्षण गरी न्यूनतम

सिकाइस्तर सुनिश्चित गरी थप वा माधिल्लो स्तरको सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ । पटकपटको सुधारात्मक सिकाइपश्चात् पनि न्यूनतम स्तरको सिकाइ स्तर हासिल गर्न नसक्ने विद्यार्थीका लागि उपचारात्मक सिकाइको योजना निर्माण गरी त्यस्ता विद्यार्थीलाई सहयोग गर्नुपर्दछ ।

६.१ आन्तरिक मूल्यांकनका साधनहरू र प्रयोग

क्र.सं.	साधन	प्रयोग
१.	रुब्रिक्स	विद्यार्थीले गरेका प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यको वास्तविक मूल्यांकन (authentic assessment) गर्नका लागि रुब्रिक्स/श्रेणी मापनको विकास गरी प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
२.	रुजु सूची तथा श्रेणी मापन	स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कलाका सिपहरू तथा पाठगत रूपमा विद्यार्थीमा विकास हुनुपर्ने ज्ञान, सिप तथा अभिवृत्ति, अभिव्यक्ति एवम् व्यवहारकुशल सिपको मापन गर्न रुजुसूची, श्रेणी मापनलगायतका व्यवहार अवलोकन फारम प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
३.	सहभागिता र कार्य सम्पादन	विद्यार्थीको कक्षा कार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्य, नियमितता आदिको मूल्यांकन गर्न सकिन्छ । कक्षामा दिएका कार्यहरू नियमित रूपमा सक्रियतापूर्वक गरे नगरेको, गरेको भए सही रूपमा गरे वा नगरेको हेरी विद्यार्थीको मूल्यांकन गर्न सकिन्छ । सही कार्य नगरेको भए आवश्यक पृष्ठपोषण दिने र गृह कार्य वा समेत दिन सकिन्छ ।
४.	विद्यार्थी कार्यको प्रदर्शन	विद्यार्थी गरेका कार्यहरूको प्रदर्शन गराई उनीहरूको कार्यको मूल्यांकन गर्न सकिन्छ । प्रदर्शनको क्रममा कमीकमजोरी देखिए आवश्यक पृष्ठपोषण तथा सहयोग गरी सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन सकिन्छ ।
५.	स्व मूल्यांकन तथा प्रतिबिम्बन	प्रत्येक पाठमा कक्षा सहभागिता, गृहकार्य/परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्यका क्रममा विद्यार्थीले देखाएको सक्रियता, सिर्जनात्मकता, सिकाइ व्यवहार प्रदर्शन, कार्य स्तर, प्रदर्शित व्यवहारकुशल सिपहरूको स्तरलाई प्रतिबिम्बन गर्न लगाएर, स्व मूल्यांकनको साधनहरू रुजु सूची, श्रेणी मापन, रुब्रिक्स प्रयोग गरी सिकाइको स्तरको लेखाजोखा गर्न सकिन्छ ।
६.	सहपाठी मूल्यांकन	कक्षाका विद्यार्थीले एक अकाङ्को कार्यको मूल्यांकन गर्ने, सँगै बसेर गरिएका कार्यहरूको मूल्यांकन गर्ने गरी पृष्ठपोषण प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्न सकिन्छ ।
७.	मौखिक प्रश्नोत्तर	शिक्षण सिकाइकै क्रममा विभिन्न विषयवस्तुमा स्पष्टता कायम गर्न, जानेका कुराहरूको प्रतिबिम्बन गर्ने मौखिक प्रश्नोत्तर गर्न सकिन्छ र सिकाइ उपलब्धि हासिल भए नभएको जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ ।
८.	अभिभावक प्रतिक्रिया	विद्यालयमा सिकाइका कुराहरू घर व्यवहारमा प्रयोग गरे नगरेको, परियोजना तथा गृहकार्य गरे नगरेको तथा समग्र सिकाइमा अभिभावको प्रतिक्रिया लिने, शिक्षक र अभिभावक तथा अभिभावक र विद्यार्थीबिच छलफल अन्तरक्रिया गरेर विद्यार्थीलाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिन सकिन्छ भने शिक्षकलाई पनि यसबाट शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा सुधार गर्ने अवसर प्राप्त हुन्छ ।

क्र.सं.	साधन	प्रयोग
९.	लिखित कार्य तथा परीक्षा	सिकाइ सहजीकरणको क्रममा, पाठ वा एकाइको अन्त्यमा, महिनाको अन्तमा, त्रैमासिक तथा अर्धवार्षिक रूपमा सबै तहमा प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थी निर्धारित विषयवस्तुमा हासिल गरेका ज्ञान, सिपहरू को लेखाजोखा गर्न सकिन्छ।

६.२ आन्तरिक मूल्यांकन

व्यवहारिक, प्रयोगात्मक तथा अभिवृतिसँग सम्बन्धित सिकाइ उपलब्धीको लेखाजोखा गर्न आन्तरिक मूल्यांकनका साधन प्रयोग गरी अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ। यसका लागि आन्तरिक मूल्यांकनलाई अभिलेखित गरी प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरी राख्नुपर्छ। यस्तो अभिलेखका आधारमा निम्नलिखित पक्षमा तोकिएअनुसारको भारको अङ्क आन्तरिक मूल्यांकनका रूपमा समावेश गरिने छ:

सि.नं.	मूल्यांकनका पक्ष	भार
१.	सहभागिता तथा सक्रियता : कक्षामा उपस्थिति, कक्षा कार्य, गृहकार्य, परियोजना कार्य तथा प्रयोगात्मक कार्यमा सहभागिता र सक्रियता	५
२.	प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य	३५
३.	त्रैमासिक परीक्षाहरू (प्रथम त्रैमासिकको ५ अङ्क र अर्धवार्षिकको ५ अङ्क)	१०
जम्मा		५०

प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्यको मूल्यांकनका आधारहरू

स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कलाको परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य विवरण

क्र.सं.	क्षेत्र	कार्य विवरण	अंकभार	फैफियत
१.	स्वास्थ्य	परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य सञ्चालन तथा कार्य सम्पादन	४	
		परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य सम्पादनको अभिलेखीकरण	४	
२.	शारीरिक	परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य सञ्चालन तथा कार्य सम्पादन	१०	
		परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य सम्पादनको अभिलेखीकरण	४	
३.	सिर्जनात्मक कला	परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य सञ्चालन तथा कार्य सम्पादन	१०	
		परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य सम्पादनको अभिलेखीकरण	४	
जम्मा			३८	

७.३ बाह्य परीक्षा

बाह्य मूल्यांकनमा अन्तिम परीक्षाको भार ५० प्रतिशत हुने छ। प्रत्येक परीक्षामा प्रश्न सोधा शैक्षिक सत्रको सुरुदेखि पढाइ भएका सबै पाठ्यरूपाट समेटिएको हुनुपर्ने छ। यस विषयको परीक्षामा प्रश्नहरू विशेष गरेर ज्ञान, बोध, प्रयोग र उच्च दक्षतामा आधारित हुने छन्। पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीले ज्ञान, सिप, अभिवृति प्राप्त गरे तगरेको मूल्यांकन गरी त्यसको आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ। अन्तिम परीक्षाको प्रश्नपत्र पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार गरेको विशिष्टीकरण तालिकालाई आधार मानी निर्माण गरिनुपर्छ।

विज्ञान तथा प्रविधि

१. परिचय

विज्ञानले प्रकृति र ब्रह्माण्डका बारेमा व्यवस्थित अध्ययन र खोजी गर्नुको साथै प्रविधियुक्त विकासलाई अधि बढाउन मदत गर्दछ । हाम्रो जीवनका हरेक क्रियाकलापलाई विज्ञानले निर्देशित गरेको हुन्छ । विज्ञान र आविष्कारका माध्यमबाट मानव जीवनलाई सहज बनाउने नवीनतम वस्तु तथा सेवाको उत्पादनमा प्रयोग गरिने विधि र प्रक्रियाको सङ्कलन प्रविधि हो । संसारमा भइरहेको अकल्पनीय विकास विज्ञान र प्रविधिको कारणबाट सम्भव भएको हो । परिवर्तित संसारमा आफूलाई अनुकूल बनाउन, प्राप्त स्रोत र साधनहरूको सही रूपमा उपयोग गर्न, विज्ञान र प्रविधिको विकासले सिर्जना गरेका अवसरहरूलाई आत्मसात् गर्न र वातावरण परिवर्तनप्रति सचेत हुन वैज्ञानिक सुझबुझको जरूरत पर्दछ । वैज्ञानिक सुझबुझसहितको असल र दक्ष नागरिक तयार गर्न बालबालिकाहरूमा सानै उमेरदेखि उनीहरूमा वैज्ञानिक सोच, चिन्तन र अभिवृत्तिप्रति सकारात्मक भावनाको विकास गर्नु आवश्यक छ । नेपालको विद्यमान शैक्षिक नीति, विभिन्न समयमा गठित आयोगहरूका सुझावहरूका साथै देशको परिवर्तित सङ्घीय संरचना तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशले विज्ञान र सूचना प्रविधिलाई विद्यालय शिक्षाको विषय र माध्यमका रूपमा व्यवस्थित गर्न सुझाएका छन् । शिक्षालाई स्थानीय आवश्यकता तथा मूल्य र मान्यतामा आधारित बनाउन पनि उत्तिकै खाँचो छ । साथै प्रत्येक नागरिकलाई अत्यावश्यक जीवनोपयोगी र व्यवहारकुशल सिपहरू विकास गर्ने गरी पाठ्यक्रमलाई सक्षमतामा आधारित बनाउनेलगायतका परिवर्तनको टह्कारो आवश्यकता देखिएको छ । विश्वमा आएको परिवर्तनसँगै सामाजिक रूपान्तरणअनुसारको चाहना र आवश्यकतासमेतका आधारमा यस पाठ्यक्रमले विषयक्षेत्रहरू निर्धारण गरेको छ । विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको आमूल परिवर्तन तथा विकासअनुकूल समायोजन गर्दै समयसापेक्ष तथा व्यावहारिक बनाउन आवश्यक देखिएकाले राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले कक्षा ६ वेखि ८ सम्म विज्ञान तथा प्रविधि विषय समावेश गर्ने व्यवस्था गरेअनुसार यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो ।

आधारभूत तहदेखि नै बालबालिकामा विज्ञानका आधारभूत ज्ञान, विज्ञान प्रक्रियागत सिप, वैज्ञानिक कारण, समस्या समाधान, वैज्ञानिक अनुसन्धान सिप तथा वैज्ञानिक अभिवृत्तिसहित वैज्ञानिक सुझबुझ भएका नागरिक उत्पादन गर्न यस पाठ्यक्रमले जोड दिएको छ । यसका लागि सूचना र प्रविधिसम्बन्धी साक्षरता विकास, प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण र सदुपयोग गर्ने उपायहरू खोजी गर्ने बानीको विकास तथा जीवन र वातावरणिक्षणको अन्तरसम्बन्ध बोध गराउने उद्देश्यले यस विषयमा वैज्ञानिक सिकाइ, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, जीवहरू र तिनीहरूको बोट, जैविक विविधता र वातावरण, जीवहरूको जीवन प्रक्रिया, बल र आल, दैनिक जीवनमा शक्ति, विद्युत् र चुम्बक, पदार्थ, दैनिक प्रयोगका पदार्थहरू र पृथ्वी तथा अन्तरिक्ष गरी ११ ओटा विषयक्षेत्र समावेश गरिएका छन् ।

यस पाठ्यक्रमले प्रयोगात्मक तथा परियोजनामा आधारित सिकाइका माध्यमबाट बालबालिकाहरूमा प्रत्यक्ष सिकाइ अनुभव गराउने क्रियाकलापहरूमा जोड दिएको छ । विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइ क्रियाकलापहरूको